

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ**

**TURİSTLERİN TERÖR RİSKİ İLE BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARI
VE
SEYAHAT UYARILARINA BAKIŞ AÇILARI**

Burçin KIRLAR CAN

**Danışman
Doç. Dr. Işıl ÖZGEN**

İZMİR, 2019

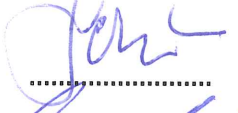
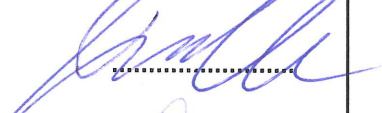
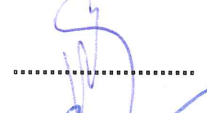
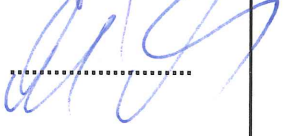
DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Burçin KIRLAR CAN
Öğrenci No : 2013801773
Tez Başlığı : Turistlerin Terör Riski İle Başa Çıkma Davranışları ve Seyahat Uyarılarına Bakış Açıları

Savunma Tarihi : 01/07/2019

Danışmanı : Doç.Dr.İşıl ÖZGEN

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr.İşıl ÖZGEN	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr.Burcu Selin YILMAZ	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Doç.Dr.A.Şevket OVALI	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr.Nuray Selma ÖZDİPÇİNER	- Pamukkale Üniversitesi	
Prof.Dr.Atilla AKBABA	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	

Burçin KIRLAR CAN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği ☒ / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Turistlerin Terör Riski ile Başa Çıkma Davranışları ve Seyahat Uyarılarına Bakış Açıları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değęrlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/6/2019

Burçin KIRLAR CAN

ÖZET

Doktora Tezi

**Turistlerin Terör Riski ile Başa Çıkma Davranışları ve
Seyahat Uyarılarına Bakış Açıları
Burçin KIRLAR CAN**

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Turizm İşletmeciliği Programı

Teröre yönelik endişeler son yıllarda küresel çapta pek çok ülkenin sorunu haline gelmiştir. Bireylerin en temel gereksinimlerinden biri olan güvenliği tehdit eden saldırılar, politik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik açıdan birçok olumsuz sonuç doğurmuş ve doğurmaya devam etmektedir. Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere pek çok turist gönderen ülke, vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve seyahat edecekleri ülkelerin güncel durumları hakkında bilgi vermek amacıyla seyahat uyarıları yayınlamaktadır. Türkiye de geçtiğimiz yıllarda yaşadığı terör saldırıları nedeniyle ciddi seyahat uyarılarına maruz kalan ülkeler arasında yer almaktadır.

Turistlerin teröre ve teröre ilişkin seyahat uyarılarına yönelik risk algısı birçok farklı faktörden etkilenmektedir. Bu faktörler doğrultusunda bazı turistler riskten kaçınma, bazıları ise risklere rağmen seyahat etme eğilimindedir. Turistlerin riskler karşısında benimsediği davranışlar ve bu davranışlar üzerinde etkili olan bilişsel süreçler bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı, Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin; teröre yönelik risk algılarını tespit ederek terör riski ile başa çıkma davranışlarını ortaya koymak ve teröre yönelik seyahat uyarılarına bakış açılarını belirlemektir. Turistlerin davranışlarını ve algılayışlarını anlamak için daha elverişli olması bakımından araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın verileri, içeriği, derinliği ve niteliği zenginleştirmek ve farklı bakış açılarını ortaya koymak için üç

farklı zaman diliminde, beş farklı destinasyonda, farklı milliyet ve tipolojideki yabancı turistlerden toplanmıştır. Verilerin toplanmasında derinlemesine görüşme ve senaryo teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler, niteliksel içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bulgular, literatür ve teorik temellere dayanılarak yorumlanmış ve katılımcıların ifadeleri ile birlikte sunulmuştur.

Araştırmada hem terörün hem de seyahat uyarılarının turistlerin risk algısı üzerinde ve dolayısıyla seyahat kararları üzerinde etkisi olduğu, teröre yönelik risk algılayan turistlerin riskle başa çıkmak için riski azaltma ve rasyonelleştirme davranışları sergilediği tespit edilmiştir. Turistlerin teröre yönelik riskleri azaltırken bilgisel ve seyahatle ilgili çeşitli stratejiler uyguladığı ve riski rasyonelleştirirken de dışsal, içsel veya kişisel birtakım yollara başvurduğu belirlenmiştir. Turistlerin seyahat uyarılarını takip ettiği ve riskin ve uyarıların seviyesine göre seyahate devam etme, seyahat kararını iptal etme, seyahati erteleme veya seyahat edilecek destinasyonu daha güvenli algılanan bir destinasyonla ikame etme gibi davranışlar sergilediği ortaya çıkmıştır.

Araştırma, (a) terörün risk algısı bağlamında turizm üzerindeki etkilerini sosyal ve psikolojik açıdan irdeleyerek farklı bir perspektiften bakması ve (b) resmi kurumlar ile geleneksel ve sosyal medya başta olmak üzere diğer kanallar aracılığıyla geniş çapta etkilere sahip seyahat uyarılarına yönelik turist bakış açısını ortaya koyarak literatüre ve teoriye katkıda bulunması bakımından önem taşımaktadır. Araştırma, risk algısı ve seyahat uyarılarının yol açtığı krizlerde olumsuz imajın önlenmesi noktasında destinasyon yönetimi konusundaki karar vericilere ve işletmelere sunduğu kriz iletişimi önerileri ile de önem teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, risk algısı, riskle başa çıkma, seyahat uyarıları.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

**Tourists' Risk Handling Behaviors towards Terror and
Perspectives on Travel Warnings**

Burçin KIRLAR CAN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Tourism Management

Tourism Management Program

In recent years, concerns towards terror have become a problem for many countries on a global scale. The attacks threatening the safety of individuals, which is one of the most fundamental needs, have caused a lot of negative outcomes in terms of politics, economics, psychology, and sociology and still continue to cause these outcomes. Many tourist generating countries, particularly the developed countries, issue travel warnings in order to provide security for their citizens and to give information about current situations of the countries they would visit. Turkey is among the countries exposed to the aforementioned serious travel warnings by other developed countries due to the recent terror attacks in the country.

The perceptions of tourists towards terror and terror-related travel warnings are influenced by various factors. In line with these factors, some tourists are liable to the risk aversion while some tend to travel despite the risks. The behaviors adopted by tourists against the risks and cognitive processes that have an impact on these behaviors constitute the very focus of this research.

The purpose of this research is to reveal the risk handling behaviors of tourists by determining their risk perceptions towards terror and to specify their perspectives on terror-related travel warnings. For this purpose, a qualitative research method was adopted since it is thought to be more convenient for

understanding tourists' behaviors and perceptions. Data were collected from foreign tourists who had different nationalities and belonged to different typologies in five different destinations and in three different times in order to reveal different opinions and perspectives and accordingly to enrich the depth, content and the quality of the data. In-depth interviews and scenario techniques were used to collect data. The obtained data were analyzed with qualitative content analysis. The findings were interpreted with a basis on theoretical knowledge and the literature and presented with the statements of the participants.

As a result of the research, it was determined that both terror and travel warnings had an impact upon risk perception of tourists and thereby upon their travel decisions; that the tourists who had perceived risk of terror exhibited the behaviors of risk reduction and rationalization in order to cope with the risk. It was also concluded that the tourists implemented various informational and travel-related strategies in decreasing the risks of terror and also, they appealed to some external, internal or personal ways. It was deduced that the tourists followed travel warnings; and they decided according to the level of risks and warnings such as continuing the travel, canceling the travel plan, postponing the travel or substituting the destination which would be traveled with a destination that was perceived more safe and secure.

This research holds importance as it contributes to the theory and literature (a) by adopting a different perspective through the social and psychological investigation of the effects of terror on tourism in terms of risk perception and (b) by revealing the tourists' opinions about travel warnings which have great impacts through official institutions, traditional media, and other channels, specifically social media. This research is also significant as it presents suggestions for crisis communication to decision makers and businesses operating in the field of destination management for the prevention of negative image in a crisis caused by risk perception and travel warnings.

Keywords: Terror, risk perception, risk handling, travel warnings.

TURİSTLERİN TERÖR RİSKİ İLE BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARI VE SEYAHAT UYARILARINA BAKIŞ AÇILARI

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE TERÖR İLİŞKİSİ KAPSAMINDA SEYAHAT UYARILARI

1.1. TERÖR OLAYLARININ TURİZME ETKİLERİ	8
1.1.1. Dünyada Gerçekleşen Terör Olaylarının Turizme Yansımaları	13
1.1.2. Türkiye’de Gerçekleşen Terör Olaylarının Turizme Yansımaları	18
1.2. SEYAHAT UYARILARININ KAPSAMI VE KULLANIMI	24
1.2.1. Seyahat Uyarılarının Dünyadaki Genel Durumu	35
1.2.2. Türkiye’ye Yönelik Seyahat Uyarıları	43

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖRE YÖNELİK RİSK ALGISI VE RİSKLE BAŞA ÇIKMA

2.1. TURİZMDE RİSK ALGISI VE TERÖR RİSKİ	49
2.1.1. Turizmde Algılanan Riskleri Etkileyen Faktörler	53
2.1.2. Terör Riskinin Seyahat Davranışlarına Etkileri	61
2.2. TURİSTLERİN RİSKLE BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARI	63
2.2.1. Risk Azaltma	63
2.2.2. Riski Rasyonelleştirme	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	72
3.2. ARAŞTIRMA KAPSAMI	74
3.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	75
3.4. ARAŞTIRMA KATILIMCILARININ SEÇİMİ (ÖRNEKLEM)	81
3.5. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	85
3.5.1. Derinlemesine Görüşme Tekniği	87
3.5.2. Senaryo Tekniği	90
3.6. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI	95
3.7. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİĞİ VE GÜVENİRLİĞİ	100
3.8. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. TURİSTLERİN TÜRKİYE'YE VE TERÖRE YÖNELİK RİSK ALGISI	111
4.1.1. Teröre Yönelik Risk Algısına Etki Eden Faktörler	117
4.1.1.1. Geçmiş Deneyimler	118
4.1.1.2. Terör Olaylarının Yapısı	121
4.1.1.3. Konum: Riskli Bölgeye Mesafe	123
4.1.1.4. Başkalarının Endişeleri	125
4.1.1.5. Benzer Kültürler ve Coğrafya	128
4.1.2. Teröre Yönelik Risk Algısının Seyahat Davranışlarına Etkileri	129
4.2. TURİSTLERİN TERÖR RİSKİ İLE BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARI	132
4.2.1. Risk Azaltma Stratejileri	133
4.2.1.1. Bilgisel Risk Azaltma Stratejileri	135
4.2.1.2. Seyahatle İlgili Risk Azaltma Stratejileri	138
4.2.2. Risk Rasyonelleştirme Yolları	142
4.2.2.1. Dışsal Rasyonelleştirme: Dünyada Her Yer Riskli	143
4.2.2.2. İçsel Rasyonelleştirme: Kumarbaz Yanılgısı	147
4.2.2.3. Kişisel Rasyonelleştirme:	
Tehlikeyle Dans Edenler, Kaderciler	151
4.3. TURİSTLERİN SEYAHAT UYARILARINA BAKIŞ AÇILARI	155
4.3.1. Seyahat Uyarılarını Takip Etme Durumu	155
4.3.2. Seyahat Uyarılarına Yönelik Tahminler ve Tepkiler	158
4.3.3. Seyahat Uyarıları Hakkındaki Düşünceler	164
4.4. TERÖRE YÖNELİK SEYAHAT UYARILARININ SEYAHAT KARARINA ETKİLERİ	169
4.5. ARAŞTIRMANIN TEORİK MODELİ	174
 SONUÇ	 177
KAYNAKÇA	186
EKLER	

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	Bakınız
BMEIA	Bundesministerium für Europa, Integration und Äußeres
DFAT	Department of Foreign Affairs and Trade
EDA	Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten
FCO	Foreign & Commonwealth Office
GTD	Global Terrorism Database
IEP	Institute for Economics & Peace
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
MAEUEC	Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación
MFAIR	Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran
MFARF	Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PATA	Pacific Asia Travel Association
RAND	Research and Development
STEP	Smart Traveler Enrollment Program
TSG	Travel.State.Gov
UNWTO	United Nations World Tourism Organization
vd.	Ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Son 10 Yılda Dünya Çapında Yaşanan Bazı Önemli Terör Olayları	s.16
Tablo 2: Türkiye’de Turistleri Hedef Alan Önemli Terör Olayları (1990-2006)	s.19
Tablo 3: Son Yıllarda Türkiye’de Gerçekleşen Önemli Terör Olayları (2015-2017)	s.20
Tablo 4: 2017 yılında Terörden En Fazla Etkilenen Ülkeler	s.22
Tablo 5: Seyahat Uyarıları ve Seyahat Tavsiyelerine Odaklanan Araştırmalar	s.32
Tablo 6: Avustralya Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri	s.36
Tablo 7: ABD Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri	s.38
Tablo 8: Turizm Araştırmalarında Risk Sınıflandırmaları	s.50
Tablo 9: Turistlerin Risk Algısını Etkileyen Faktörler	s.54
Tablo 10: Turistlerin Risk Azaltma Stratejileri	s.65
Tablo 11: Araştırmanın Amaçları	s.73
Tablo 12: Araştırma Katılımcılarının Profili	s.84
Tablo 13: Derinlemesine Görüşme Soru Grupları ve Başlıkları	s.89
Tablo 14: Senaryo ile İlgili Görüşme Soruları	s.94
Tablo 15: Örnek Kodlama Şeması	s.98
Tablo 16: Guba’nın Güvenilirlik Ölçütleri Terminolojisi	s.101
Tablo 17: Miles ve Huberman’ın Kalite Standartları Terminolojisi	s.103
Tablo 18: Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği için Sağlanan Koşullar	s.106
Tablo 19: Turistlerin Senaryolara Yönelik Tahminleri	s.159

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Seyahat Tavsiyelerinin Turistlerin Karar Verme Sürecine Etkileri	s.30
Şekil 2: Avustralya Seyahat Tavsiyelerinde Örnek Risk Seviyeleri (Hindistan)	s.37
Şekil 3: ABD Seyahat Tavsiyelerinde Örnek Risk Seviyeleri (Hindistan)	s.39
Şekil 4: Avustralya'nın Avrupa Bölgesi için Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri	s.41
Şekil 5: ABD'nin Avrupa Bölgesi için Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri	s.42
Şekil 6: Avustralya'nın Türkiye'ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi	s.44
Şekil 7: Fransa'nın Türkiye'ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi	s.45
Şekil 8: ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi	s.46
Şekil 9: İngiltere'nin Türkiye'ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi	s.47
Şekil 10: Araştırma Süreci Diyagramı	s.75
Şekil 11: Maxwell'in Etkileşimli Araştırma Tasarımı Modeli	s.78
Şekil 12: Araştırma Tasarımı Modeli	s.80
Şekil 13: Senaryo 1- İngiltere Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Uyarısı	s.92
Şekil 14: Senaryo 2- ABD Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Uyarısı	s.93
Şekil 15: Veri Analizi Diyagramı	s.97
Şekil 16: Turistlerin Terör Riski Algısına Etki Eden Faktörler	s.118
Şekil 17: Turistlerin Terör Riski ile Başa Çıkma Davranışları	s.133
Şekil 18: Turistlerin Teröre Yönelik Riskleri Azaltma Stratejileri	s.134
Şekil 19: Turistlerin Teröre Yönelik Riskleri Rasyonelleştirme Yolları	s.142
Şekil 20: Turistlerin Seyahat Uyarılarını Takip Etme Durumları	s.156
Şekil 21: Turistlerin Seyahat Uyarıları Hakkındaki Düşünceleri	s.165
Şekil 22: Seyahat Uyarılarının Turistlerin Seyahat Kararına Etkileri	s.169
Şekil 23: Terör ve Seyahat Uyarılarının Risk Algısı ve Seyahat Kararı Üzerindeki Etki Süreci	s.174

EKLER LİSTESİ

EK 1: Derinlemesine Görüşme ve Senaryo Soruları (İngilizce)	ek s.1
EK 2: Derinlemesine Görüşme ve Senaryo Soruları (Türkçe)	ek s.2
EK 3: İngiltere Dışışleri Bakanlığının Türkiye Seyahat Uyarısı (Senaryo 1)	ek s.3
EK 4: ABD Dışışleri Bakanlığının Türkiye Seyahat Uyarısı (Senaryo 2)	ek s.4
EK 5: Araştırmada Elde Edilen Kategori ve Alt Kategorilerin Listesi	ek s.5
EK 6: Shenton'ın Güvenirlik Ölçütleri ve Stratejileri	ek s.7
EK 7: Turistlerin Geçmiş Seyahat Deneyimleri ve Türkiye'ye Yönelik Seyahat Tercihleri	ek s.8

GİRİŞ

Sosyoloji kuramcısı Ulrich Beck, modernleşmenin bir sonucu olarak çağımızda artan riskler nedeniyle “Risk Toplumu” teorisini ortaya atmıştır (Beck, 2002; 2003; 2006). Sanayi toplumunda yaşanan bilimsel, toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişme ve ilerlemelerin sorgusuzca uygulanması ve kitlesel medyanın korkuyu yayması sonucunda bireysel, toplumsal ve çevresel riskler artmış ve modern toplumun risk toplumuna dönüşmesine neden olmuştur. Günümüzde her yer ve herkes risk altındadır ve dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir risk, başka yerlere de kolayca sıçrayabilmekte ve insanları etkileyebilmektedir. İnsan kaynaklı riskler belirli bir ölçüye kadar önlenmeye ve belirsizlikler giderilmeye çalışılsa da doğa kaynaklı risklerin öngörülmesi ve önlenmesi mümkün görünmemektedir. Beck (2006: 332), riske ve günümüzde içinde bulunduğumuz duruma bakış açısını aşağıdaki gibi özetlemektedir.

“Risk belirsizliktir. Risk altında olmak, modern dünyada olmanın ve onu yönetmenin yoludur. Küresel risk altında olmak, 21. yüzyılın başında insanoğlunun içinde bulunduğu durumdur.”

Riskler gerçekte var olmasa veya gerçekleşmeyecek olsa bile -sadece algılanmaları- insanların davranışlarını etkilemeye yetmektedir (Reichel ve diğerleri, 2007). Beck (2006: 332)’in de dile getirdiği gibi “*Risk, felaket anlamına gelmez. Risk, felaketin beklentisini ifade eder*”. Küresel bir risk çemberi içinde olduğumuz günümüzde risklerden arınabilmek de hiç olası değildir (Fletcher ve diğerleri, 2018; Walters ve diğerleri, 2019). Ancak Larsen ve diğerleri (2011: 283)’nin ifade ettiği gibi “*Seyahat etmekten ve destinasyondan beklenen riskler, henüz insanları seyahat etme arzusunu deneyimlemekten alıkoyamamıştır*.” Turistler algıladığı riskler karşısında farklı tepkiler ortaya koysa da uluslararası turizm hareketliliği yıllar içinde istikrarlı bir seyir izlemektedir (UNWTO, 2018). Buna rağmen algılanan risk düzeyine göre kazananlar karşısında kaybedenler olduğu da net bir gerçekliktir (Bassil, 2014). Terör, turizmde yaşanan bu kayıplarda en büyük rol oynayan risklerden birini meydana getirmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005).

Tarlow (2006), turizm söz konusu olduğunda, terörün başarılı olmak için gerçekleşmesine gerek bile olmadığını dile getirmektedir. Terörün yarattığı etki süresi yaşanan olayların farklı özelliklerine göre değişkenlik gösterse de etkinin büyüklüğü ekonomik, sosyolojik ve psikolojik bakımdan oldukça şiddetli olabilmektedir (Pizam ve Fleischer, 2002; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009; Sönmez ve Graefe, 1998b). Bu kapsamda, teröre yönelik seyahat uyarılarının da turistlerin risk algısı ve kararları üzerinde terör olaylarının kendisi kadar etkili olabildiği söylenmektedir (Deep ve Johnston, 2017). Türkiye, özellikle son yıllarda, sahip olduğu ve içinde bulunduğu doğrudan veya dolaylı nedenlere bağlı olarak, sıklıkla risklerle anılan ve bu risklere bağlı uyarılara maruz kalan bir ülke konumundadır. Terör, Türkiye'nin adının birlikte en fazla anıldığı ve en fazla uyarıya maruz kaldığı risklerin başında gelmektedir (Isaac ve Velden, 2018; Kırlar Can, 2018; Melek ve Toker, 2016).

Turistlerin riskli algıladığı destinasyonlara seyahat etmede isteksiz olduğu, risk algısı arttıkça bu isteksizliğin daha da arttığı ve turistlerin de daha güvenli destinasyonlara yöneldiği bilinmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005; Sönmez ve Graefe, 1998a). Terör riski karşısında da turistlerin seyahat kararından vazgeçme, seyahati erteleme veya destinasyon değişikliği yapma gibi davranışlar sergilediği görülmektedir (Hall, 2002; Pizam ve Mansfeld, 2006; Reisinger ve Mavondo, 2005; Sharpley ve diğerleri, 1996; Sönmez, 1998; Sönmez ve diğerleri, 1999). Ancak buna rağmen Beck (2006)'ın de belirttiği gibi günümüzde her yerin risk taşıdığı bir atmosferde, riskten kaçınan turistler olduğu gibi -destinasyonların taşıdığı terör riski de dahil olmak üzere- risk almaya eğilimli olan ve riskli destinasyonlara seyahat eden turistler de bulunmaktadır. Turistlerin riske karşı bu dayanıklılığının ardında yatan bilişsel süreçler, literatürde odaklanılan konular arasında yer almaya başlamıştır (Fuchs ve diğerleri, 2012).

Risk ve belirsizlik altında verilen kararları açıklamak için kullanılan en önemli teorilerden biri Kahneman ve Tversky (1979) tarafından ortaya konan "Beklenti Teorisi" (Prospect Theory)'dir. Daha çok ekonomi ve finans alanlarında alternatifler arasından risk içeren kararları açıklamak için kullanılan ve bireylerin kararlarında tamamen rasyonel davrandığı varsayımına karşı çıkan bu teori, turizm araştırmalarına da entegre edilmiştir (Correia ve diğerleri, 2008; Sönmez ve Graefe, 1998a; Wolff ve Larsen, 2017). Beklenti teorisi, olasılıktaki belirli bir değişikliğin etkisinin olasılık imkansıza veya kesinliğe yaklaştıkça arttığını ifade etmektedir (Kahneman ve Tversky, 1979). Turizm

perspektifinde, örgütlü ve sık terör saldırılarının yaşandığı destinasyonlarda yeni bir saldırı meydana gelmesinin turistlerin risk algısını artırma gibi bir etkiye sahip olmaması beklenti teorisi ve teorinin varsayımlarından “azalan duyarlılık psikofiziği” ile açıklanmıştır (Wolff ve Larsen, 2017). Buna göre teröre yönelik algılanan olasılık hiçten -yani imkansızdan- %1’e değişirse, bunun risk algısı üzerinde %10’dan %11’e olan değişime göre daha büyük etkisi olacağı varsayılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, önemli olan olasılıktaki mutlak artış değil göreceli artıştır ve bireyler 0’dan 1’e olan bir birimlik artışı, 10’dan 11’e olan bir birimlik artıştan daha fazla algılamaktadır.

Bir destinasyonda algılanan terör olasılığının kesinliğe (%100) yaklaştığını varsaymak makul olmadığı için, beklenti teorisi, terör olasılığındaki değişikliğin sıfır olasılığından ayrıldıkça azalan bir etkiye sahip olacağını öngörmektedir. Başka bir deyişle, algılanan temel risk seviyesi yani referans noktası ne kadar yüksek olursa, terör saldırılarının etkisi ve risk algısındaki değişiklikler o kadar az olacaktır. Bu nedenle beklenti teorisi, risk algısındaki en büyük değişikliğin örgütlü saldırıların gerçekleştirildiği ancak terör saldırılarının sık yaşanmadığı destinasyonlarda yaşanacağını ve diğer yandan risk algısındaki en az değişikliğin örgütlü terör olaylarının sık yaşandığı destinasyonlarda gözleneceği varsayımına dayanmaktadır (Wolff ve Larsen, 2017). Terör olaylarının sık yaşanmadığı destinasyonlarda örgütlü bir terör saldırısının ardından destinasyona yönelik talepte ani düşüşler yaşanmasının sebebi beklenti teorisine bağlanmaktadır. Diğer yandan terörün sık yaşandığı destinasyonlarda meydana gelen yeni bir olayın destinasyonu ziyaret eden turist sayısında büyük bir etki yaratmaması da azalan duyarlılık ile açıklanmaktadır. Orta Doğu’da her gün yaşanan ve kimi zaman çok büyük zararlara yol açan saldırılar toplumun ilgisini, dikkatini ve tepkisini çekmezken, terör olaylarının sık görülmediği Paris’te 2015 yılında meydana gelen örgütlü saldırıların tüm dünyada büyük yankı uyandırması buna bağlanmaktadır (Wolff ve Larsen, 2017). Fransa’da gerçekleşen saldırıların yanı sıra, son yıllarda terör saldırılarına alışık olunmayan, Almanya, Belçika, İngiltere ve İspanya gibi diğer Avrupa ülkelerinde yaşanan örgütlü saldırılar da toplumun büyük tepkisine neden olmuş ve bireylerin “dünya artık daha tehlikeli bir yer” fikrine kapılmasına yol açmıştır (Brun ve diğerleri, 2011, Larsen ve diğerleri, 2011).

Beklenti teorisi, aynı zamanda, risk içeren kararların bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Kahneman ve Tversky, 1979; Tversky ve Kahneman, 1971). Bireyler, riskler karşısında her zaman aynı davranışları

sergilememekte ve özellikle kazançlardan ziyade kayıplar söz konusu olduğunda daha fazla risk alabilmektedir. Örneğin, bir turistin planladığı veya arzuladığı bir seyahati terör yüzünden iptal etmek zorunda kalması, yaşayacağı deneyimi, dinlenme ve rahatlama hissini veya özgürlüğünü engellediği için bunu bir kayıp olarak algılamasına ve bu nedenle riskleri göz ardı etmesine yol açabilir. Turistlerin deneyim gibi kendilerine fayda sağlayacağını düşündüğü durumlarda riskleri daha kolay tolere edebildiği literatürde başka araştırmacılar tarafından da ifade edilmektedir (Piekarz ve diğerleri, 2015). Ancak diğer yandan destinasyona yapacağı seyahatlerde fiziksel ve finansal kayıplarının daha fazla olacağını düşünen turistlerin ise riskten ve riskli algıladığı destinasyonlardan kaçınacağı ve daha güvenli bulduğu destinasyonlara yöneleceği öngörülmektedir (Correia ve diğerleri, 2008; Sönmez ve Graefe, 1998a).

Riske duyarlı ve riskten kaçınma eğilimi yüksek turistler için destinasyon seçiminde güvenliğin belirleyici bir faktör olduğu kabul edilmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b). Araştırmacılar risk barındıran kararlarda alternatifler arasında güvenli olan destinasyonun seçilmesinin -Anderson (1981; 1982) tarafından geliştirilen- “Bilgi Entegrasyonu Teorisi” (Information Integration Theory) ile açıklanabileceğini ileri sürmektedir (Schroeder ve Pennington-Gray, 2014; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b). Buna göre tüketiciler, bilinçlenme ihtiyacı, bilgi arama, alternatiflerin değerlendirilmesi ve seçimi gibi karmaşık adımların ardından psikofiziksel yargılar ve değer yargıları oluşturmaktadır. Psikofiziksel yargılar, fiziksel gerçekliğin öznel algısı, değer yargıları ise tüketicilerin genel bir imaj oluşturmak için ürün ve hizmetleri özelliklerine göre sıralaması olarak açıklanmaktadır. Teorinin turizme ve terör riskine yönelik kararlara da uyarlanabileceğini ifade eden Sönmez ve Graefe (1998a; 1998b), psikofiziksel yargıları potansiyel turistlerin bir destinasyona yönelik tutumlarına veya destinasyonun imajına, değer yargılarını da turistlerin -destinasyon imajı oluşturma sürecinde- (destinasyon çekiciliği, güvenlik, risk gibi) fayda ve maliyetlerinin ağırlıklarına göre farklı destinasyonları sıralamasına benzetmektedir.

Bilgi entegrasyonu teorisi, karar verme aşamasında, (a) değerlendirme sürecine yeni alternatifler eklenmesi (örneğin, daha önceden düşünülmemiş çekici bir destinasyonun bir arkadaş tarafından tavsiye edilmesi), (b) değerlendirme setini değiştirme potansiyeli olan yeni bilgiler öğrenilmesi (örneğin, düşünülen destinasyonda veya yakınında meydana gelen bir terör saldırısı), (c) son karar aşamasından önce

edinilen yeni bilgiler sonucunda, destinasyona ilişkin algıda değişiklik yaşanması (örneğin, seçilen destinasyonda meydana gelen bir terör saldırısının medyada yer alması) gibi durumlarda destinasyon hakkında önceden oluşan izlenim, değerlendirme ve yargıların değişebileceğini savunmaktadır (Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b).

Turizm ve bilgi entegrasyonu teorisi ilişkisi kapsamında, görsel veya basılı medya, resmi seyahat uyarıları veya destinasyon hakkındaki internet yorumları gibi farklı bilgi kaynaklarından elde edilen bilgilerin turistlerin risk algısı üzerinde etkili olduğu ve turistlerin elde ettiği tüm bu bilgileri değerlendirme süzgecinden geçirerek karar verdiği ileri sürölmektedir (Schroeder ve Pennington-Gray, 2014). Potansiyel turistlerin seçeneklerini belirlediği ve bunlar içinden hakkında olumsuz bilgi edindiği destinasyonu alternatifler arasından çıkardığı belirtilmektedir. Diğer yandan destinasyon seçimi yapıldıktan sonra karşılaşılan olumsuz bilgilerin de karar verme sürecine entegre edildiği ve sonucunda planların iptal edilmesine veya destinasyon değişikliğine yol açtığı ifade edilmektedir. Turistlerin terör olaylarının ardından etkilenen destinasyonlara seyahat etmemesi, ikame destinasyonlara kayması veya seyahatlerini iptal etmesi bilgi entegrasyonu teorisine bağlanmaktadır (Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b).

Destinasyonlara ilişkin risk içeren kararları anlamak için Rogers (1975; 1983) tarafından ortaya atılan "Korunma Motivasyonu Teorisi" (Protection Motivation Theory) de kullanılmaktadır. Bu teori, bireylerin korku karşısındaki tutum ve davranış değişikliklerine odaklanmaktadır. Buna göre bireylerin (a) tehdidin ciddiyeti, (b) olayın gerçekleşme ihtimali (tehlikeye maruz kalma), (c) önerilen önlemlerin etkinliği ve (d) öz yeterlik algısı faktörlerine dayanarak kendilerini koruduğu ileri sürölmektedir.

Korunma motivasyonu teorisine göre bireyler önce tehdidin ve gerçekleşme olasılığının ne kadar ciddi olduğunu bilişsel olarak değerlendirir, sonra tehdidi ortadan kaldırmak için yapılan önerileri ve kendisinin bunu başarma kapasitesi olup olmadığını değerlendirerek uygulamaya karar verir. Özellikle tehdidin ciddiyetinin ve bu süreçte elde edilen bilgilerin bireylerin korunma motivasyonunu arttırarak tutum ve davranış değişikliklerine yol açtığı ve bununla birlikte öz yeterlik algısının da korumacı davranış geliştirmenin temel belirleyicilerinden olduğu ortaya konmuştur (Rogers, 1983). Bu bağlamda bireyler tehdidin gerçekleşeceğine veya kendi başına geleceğine inanmıyorsa tutum ve davranışlarında değişiklik yapmamaktadır.

Korunma motivasyonu teorisini turizm bağlamında ele alan araştırmalar (Sönmez ve Graefe, 1998a; 1998b), turistlerin riskli bir karar sürecinde tehdidin yoğunluğu, gerçekleşme olasılığı ve başa çıkma etkinliği olmak üzere üç bilişsel sürece odaklandığını ortaya koymuştur. Buna göre riskten kaçınma gibi korumacı bir davranış sergileme olasılığının (a) tehlikenin büyüklüğünün fazla olması (örneğin, uçak kazalarında, suç veya terör saldırılarında artış), (b) tehlikenin meydana gelme olasılığının yüksek olması (örneğin, seyahat planlanan destinasyonda veya çevresinde meydana gelen son olaylar), (c) ortaya çıkacak sonuçları kontrol etmek için etkili çözüm yolları bulunması (örneğin, güvenli bölge veya destinasyon seçimi, riskli destinasyonlara seyahat ederken ilave önlemler alma, tüm seyahat planlarını iptal etme), (d) karar vericinin sonuçları kontrol edebilme becerisine sahip olması (örneğin, isteğe bağlı olarak daha güvenli yerlere seyahat etmeye olanak sağlayacak paraya ve zamana sahip olma, seyahat planlarını masrafsız olarak iptal etme özgürlüğü, riskten kaçınmaya yardımcı olacak bilgilerin erişilebilirliği) gibi durumların var olma derecesi ile pozitif ilişkili olduğu varsayılmaktadır. Turistlerin, bu bağlamda gelecek seyahatlerinde riskten kaçınma eğilimlerinin korunma motivasyonu ile ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Riskler karşısında kendini korumaya ve özellikle ölüm korkusunun bireylerin algısı üzerindeki etkileri ve sonuçlarına ilişkin süreci Greenberg ve diğerleri (1986) tarafından ortaya atılan "Dehşet Yönetimi Teorisi" (Terror Management Theory) de ele almaktadır. Dehşet yönetimi teorisi, "ölümlü olduğunun farkında olan" ve terör gibi dehşet verici olaylarla ölüm fikri hatırlatılan bireylerin kendilerini savunmak, benlik saygılarını korumak ve tehdidi etkisiz hale getirmek için psikolojik, kültürel veya ideolojik olarak çeşitli savunma mekanizmaları geliştirdiğini ileri sürmektedir. Örneğin, içinde doğulan ırk veya etnik grubun, doğuştan sahip olunan cinsiyetin, içinde bulunulan kültürün, insanın diğer canlılar karşısındaki konumunun (türçülük), sahip olunan ideolojinin veya inanılan dinin, karşıtlarından daha önemli ve üstün görülmesi ve bu değerlere yönelik bir tehdit algılandığında bireylerin dehşete kapılarak daha savunmacı hale gelmesi, değerlerine daha çok sahip çıkması ve kendi görüşlerine uymayanları daha şiddetli yargılaması, dehşet yönetimi teorisinin varsayımları arasında gösterilmektedir (Greenberg ve diğerleri, 1986; Solomon ve diğerleri, 1991). Bu bağlamda bireylere ölümü ve ölümlü olduklarını hatırlatan terör saldırıları da bireylerin kendilerini korumak ve ölüm endişesiyle başa çıkmak için çeşitli savunma mekanizmaları geliştirmelerine yol açmaktadır. Örneğin, ABD'de gerçekleştirilen 11

Eylül terör saldırılarının ardından, devletin yayınladığı resmi seyahat uyarılarının ABD vatandaşlarının hükümete olan güvenini arttırdığı, devlet başkanını ve hükümetin yürüttüğü politikaları daha fazla desteklemelerini sağladığı görülmüştür (Willer, 2004).

Bu araştırma, terörün turistlerin risk algısı ve seyahat kararları üzerindeki olumsuz etkilerini açıklamanın yanında turistlerin terör riski karşısında verdiği kararlara ve bu kararlarda etkili olan bilişsel süreçlere de odaklanmaktadır. Araştırma, bu bağlamda risk algısı ile risk ve belirsizlik içeren durumlar karşısında alınan kararları anlamak için kullanılan “risk toplumu teorisi”, “beklenti teorisi” “bilgi entegrasyonu teorisi”, “korunma motivasyonu teorisi” ve “dehşet yönetimi teorisi” gibi teorilerin varsayımları doğrultusunda temellendirilmiştir. Turistlerin davranışları, risk algısına etki eden ve bilişsel ve sosyal psikolojinin ortaya koyduğu çeşitli eğilim ve yönelimlerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde turizm ve terör ilişkisi kapsamında seyahat uyarıları ele alınmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de gerçekleşen terör olaylarının turizme yansımaları ile dünyadaki ve Türkiye’ye yönelik seyahat uyarılarının genel durumu bu bölümde incelenen konulardır. İkinci bölümde, turistlerin risk algısı ve riskle başa çıkma davranışları irdelenmektedir. Bu kapsamda, turistlerin risk algısına etki eden faktörler, terör riskinin seyahat davranışlarına etkisi ve turistlerin riskle başa çıkmak için uyguladığı risk azaltma ve risk rasyonelleştirme davranışlarına yer verilmektedir. Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı ve önemi, kapsamı, yöntemi, katılımcıların seçimi, veri toplama süreci, verilerin analizi ve yorumlanması, araştırmanın geçerliği, güvenilirliği ve sınırlılıklarının anlatıldığı yöntem bölümü yer almaktadır. Dördüncü bölümde, verilerin analizinden elde edilen bulgular, literatüre ve teoriye dayanılarak yorumlanmaktadır. Araştırmanın bulguları, turistlerin Türkiye’ye ve teröre yönelik risk algısı, terör riski ile başa çıkma davranışları, seyahat uyarılarına bakış açıları ve teröre yönelik seyahat uyarılarının seyahat kararına etkileri kapsamında elde edilen araştırmanın teorik modelinden meydana gelmektedir. Sonuç bölümünde araştırma bulgularından elde edilen veriler değerlendirilerek özetlenmektedir. Bununla birlikte terörün ve seyahat uyarılarının turistlerin risk algılamaları ve seyahat kararları üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, gelecek araştırmalar ve turizm endüstrisi için hem teorik hem de uygulama alanına yönelik öneriler sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE TERÖR İLİŞKİSİ KAPSAMINDA SEYAHAT UYARILARI

1.1. TERÖR OLAYLARININ TURİZME ETKİLERİ

Tehlikeli veya riskli algılanan alanlarda turizmin varlığını sürdürmesi mümkün olmadığı için bir destinasyonda, bölgede veya ülkede turizmin gelişmesinin temel koşulu güvenlik olarak kabul edilmektedir (Hall ve diğerleri, 2004: 2; Reisinger ve Mavondo, 2005: 212). Turizm, hem kendi iç dinamiklerinden hem de dışsal birçok faktörden kolaylıkla etkilenebilen hassas bir yapıya sahiptir (Fletcher ve diğerleri, 2018: 290). Doğal ve insan kaynaklı birçok felaket, turizm hareketliliğine ciddi ölçüde zarar vermektedir. Terör de bu bağlamda potansiyel turistleri etkileyen en önemli tehditlerden biri olarak görülmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2006: 14; Richter ve Waugh, 1986: 231; Sönmez, 1998: 416; Sönmez ve Graefe, 1998a: 112; Sönmez ve diğerleri, 1999: 13). Çok hızlı ve kısa sürede gerçekleşen terör olayları, medyanın yoğun ilgisi ve olayları dramatize etmesiyle hızla kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmaktadır (Fletcher ve diğerleri, 2018: 291; Sönmez, 1998: 421). Özellikle geçtiğimiz yıllarda dünya çapında meydana gelen terör saldırıları, güvenlik ile ilgili endişelerin küresel boyutta artışına neden olmuştur (UNWTO, 2016; Walters ve diğerleri, 2019: 370). Kişisel güvenlik, turistlerin en temel endişelerinden birini oluşturduğu için de çoğu turist güvenli destinasyonlara seyahat etme ve tehlike barındıran yerlerden kaçınma eğilimindedir (Pizam ve Mansfeld, 2006: 15).

Turizm ve terör ilişkisi, temel olarak, (a) doğrudan turizm sektörünü veya turistleri hedef alan olaylar, (b) sivilleri hedef alan ancak turistlerin de "kurban" olarak rol aldığı olaylar ve (c) turizmin ilişkili olduğu ekonomik yapıyı hedef alan olaylardan kaynaklanmaktadır (Pizam ve Mansfeld, 2006: 4). Örneğin, 2003 yılında Jakarta'daki Marriott Oteli saldırıları veya 2016 yılında Sultanahmet Meydanı'nda gerçekleştirilen terör saldırısı doğrudan turizm sektörünü ve turistleri hedef almıştır. 2015 yılında Paris'teki Bataclan konser alanına veya 2017 yılında Reina gece kulübüne yapılan saldırılarda sivillerin yanında turistler de hayatlarını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Hem ekonomik yapıya hem de destinasyon imajına ciddi zararlar veren 2016 yılındaki Brüksel Havalimanı ve Atatürk Havalimanı saldırıları da dünyada ve Türkiye'de turizm

ve terör ilişkisini ortaya koyan örneklerdir. Havayolları, kruvaziyer gemiler, tur otobüsleri, oteller, restoran ve kafeler, turistik, kültürel ve sportif etkinlikler ile turistlerin yoğun olduğu mekânlar terörün turizm endüstrisindeki hedefleri arasındadır (Tarlow, 2006: 45). Literatürde turizmin veya turistlerin doğrudan hedef alınması *turizm terörizmi* veya *turist terörizmi* olarak da anılmaktadır (Küçükaltan, 2012: 32; Tarlow, 2006: 34).

Terör saldırılarının turistlerin risk algısını etkilemesi ve terör örgütlerinin özellikle sektörü hedef alması turizme ciddi zararlar vermektedir (Sönmez, 1998: 421). Turizm ve turizmin öznesi olan turistlerin kasıtlı olarak hedef olması, terör örgütlerinin politik taleplerini ve hükümet karşıtı eylemlerini gerçekleştirme, korku ve panik yaratma, kriz çıkarma, kamuoyunu provoke etme, propaganda yapma, ülke ekonomisine zarar verme veya etnik nefret gibi ideolojik, stratejik ve taktiksel amaçlarına ulaşmalarında etkili bir yol olarak görülmektedir (Aziz, 1995: 94; Korstanje ve Clayton, 2012: 19; Pizam ve Mansfeld, 2006: 5; Richter ve Waugh, 1986: 233; Sönmez, 1998: 424-425; Sönmez ve diğerleri, 1999: 14; Tarlow, 2006: 44).

Terörün turizmi hedef almasının ardında yatan en önemli nedenlerden biri de kapitalizm, tüketim ve “Batı” ile özdeşleştirilen ve zenginlik, özgürlük veya bağımsızlık gibi sembolik değerleri temsil ettiği ve hem kültürü hem de gelenekleri zedelediği düşünülen turizme/turistlere ideolojik olarak karşı çıkmaktır. Sektörün ve turistlerin kolay hedef olması, turistlerin dahil olduğu terör olaylarının medyada geniş yer bulması ve uluslararası çapta ses getirmesi de turizmin terörü cezbetme nedenleri arasındadır (Aziz, 1995: 93; Korstanje ve Clayton, 2012: 9; Paraskevas ve Arendell, 2007: 1562; Pizam ve Mansfeld, 2006: 13; Reisinger ve Mavondo, 2005: 213; Richter ve Waugh, 1986: 231; Sönmez, 1998: 424; Sönmez ve diğerleri, 1999: 14-15; Tarlow, 2006: 44). Özellikle son yıllarda doğrudan turizmi ve turistleri hedef alan radikal terör örgütleri ise saldırılarını din motifi üzerinden gerçekleştirmektedir (Fletcher ve diğerleri, 2018: 291). 2015 yılında Tunus’ta gerçekleştirilen Bardo Milli Müzesi saldırısı ve Susa kentindeki otel plajı katliamı bunun en çarpıcı örneklerindendir.

Terör, hem turist kabul eden hem de turist gönderen ülkeler üzerinde başta ekonomik olmak üzere sosyal ve psikolojik birtakım etkilere sahiptir (Kozak ve diğerleri, 2007: 241). Potansiyel turistler, terör olayları yaşandığı sırada destinasyonda bulunan turistler, etkilenen destinasyonda veya -etkinin derecesine bağlı olarak- tüm ülkede faaliyet gösteren turizm işletmeleri, turizm sektörü çalışanları, geçimini turizmden sağlayan yerel halk, turizme hizmet eden alt sektörler ve çalışanları ile turist gönderen

Ülkelerin turizm sektörü, tur operatörleri ve bunların ilgili paydaşları terörden etkilenen taraflar arasında sayılabilir.

Bir destinasyonda yaşanan terör olaylarının sıklığının ve şiddetinin artması, öncelikle saldırılara maruz kalan ülkelerin destinasyon imajını ve turizm talebini olumsuz yönde etkilemektedir (Fletcher ve diğerleri, 2018: 290; Hall ve diğerleri, 2004: 3; Henderson, 2003: 46; Pizam ve Fleischer, 2002: 307; Sönmez, 1998: 421; Sönmez ve diğerleri, 1999: 13). Terör, turizm talebinin özellikleri üzerinde, ziyaret edilecek ülkeye yönelik seyahatleri tamamen iptal etme veya erteleme, etkilenen destinasyonu daha güvenli algılanan başka bir destinasyonla ikame etme ve tatil sresinde, ulaşım türünde veya konaklama şeklinde değişiklik yapma gibi etkilere sahiptir (Hall, 2002: 458; Pizam ve Mansfeld, 2006: 12; Reisinger ve Mavondo, 2005: 222; Sönmez, 1998: 421; Sönmez ve diğerleri, 1999: 13). Bu etkiler yalnızca karar verme sürecinde değil, satın alma davranışı sonrasında da devam etmektedir. Örneğin, seyahatleri sırasında ziyaret ettiği destinasyonda bir terör olayı ile karşılaşan turistlerin, daha güvenli bir destinasyona geçme, tatil süresini kısaltma veya doğrudan tatile son verme gibi davranışlar sergilemesi muhtemeldir (Pizam ve Mansfeld, 2006: 7). Terörün saldırılara tanıklık eden veya doğrudan saldırıların hedefi olan turistler üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri, bireylerin normal yaşantılarında da devam etmektedir (Tarlow, 2006: 42).

Terörün turizm talebi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle ülkeye gelen turist sayısında ve elde edilen turizm gelirlerinde düşüşler yaşanmaktadır. Turist sayısı ve turizm gelirlerinde yaşanan azalma, etkilenen destinasyonların ve bazen de ülkenin tamamının çok büyük ekonomik darboğazlar yaşamasına neden olabilmektedir (Pizam ve Mansfeld, 2006: 15; Richter ve Waugh, 1986: 230; Sönmez ve Graefe, 1998a: 113; Sönmez ve diğerleri, 1999: 14). Talepte meydana gelen bu daralma, bir yandan turizm işletmelerinin faaliyetlerini sınırlandırmasına ve hatta durdurmasına yol açarken diğer yandan istihdam olanaklarını kısıtlayarak işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Özellikle uzun dönem yaşanan işsizlikler, bireylerde yalnızca ekonomik değil sosyal ve psikolojik problemlere de yol açabilmektedir (Kozak ve diğerleri, 2007: 241). Bununla birlikte terör olayları nedeniyle azalan talep karşısında, faaliyetlerini ve istihdam kapasitesini azaltmak zorunda kalan bazı işletmelerde bütçe ve insan kaynağı kısıtları sebebiyle hizmet kalitesi sorunları yaşanabilmektedir. Müşteri memnuniyetini olumsuz etkileyen bu durum, turistlerin turizm işletmelerine ve destinasyona yönelik tavsiye, tekrar ziyaret

niyeti ve sadakat davranışlarını da olumsuz yönde etkilemektedir (Pizam ve Mansfeld, 2006: 16).

Turizmin çarpan etkileri dolayısıyla geçimini turizmden sağlayan yerel halk ile turizm endüstrisine hizmet eden veya sektörle organik bağları olan küçük ve orta ölçekli işletmeler de ekonomik, psikolojik veya sosyal anlamda çeşitli zorluklar çekmektedir (Henderson, 2003: 46; Kozak ve diğerleri, 2007: 241; Pizam ve Mansfeld, 2006: 6; Sönmez ve diğerleri, 1999: 13; Tarlow, 2006: 44). Yaşanan terör olaylarının sıklığı ve ciddiyetine bağlı olarak, etkilenen destinasyonlarda faaliyet gösteren uluslararası zincir otel veya restoran işletmeleri de yeni yatırımları durdurma, mevcut faaliyetleri sınırlandırma veya bölgeden tamamen çekilme gibi stratejiler benimseyebilmektedir. Bu durum bir yandan destinasyon imajına verilen zararı daha da artırırken diğer yandan turizmden elde edilen toplam gelirin azalmasına, bu işletmelerde çalışan iş görenlerin işsiz kalmasına ve işsizlik sonrası sorunlar yaşamasına neden olmaktadır (Pizam ve Mansfeld, 2006: 15-16; Reisinger ve Mavondo, 2005: 222).

Terör, saldırılardan etkilenen destinasyonun arz ve talep yapısı üzerinde de etkilere sahiptir. Terör olayları sonrasında, turistlerin bilişsel yapılarına ve riskle başa çıkma yollarına bağlı olarak, destinasyonu ziyaret eden turist profilinde birtakım değişiklikler yaşanabilmektedir (Sönmez, 1998: 421; Sönmez ve Graefe, 1998a: 122). Korku ve endişe duyan, risk algısı yüksek ve riskten kaçınma eğiliminde olan turistler yerini riske, destinasyona ve onun kültürüne daha aşina, fiyata daha duyarlı veya risk almaya eğilimli turistlere bırakmaktadır. Arz yapısı da bu yeni profilin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillenmektedir.

Türkiye örneği üzerinden incelendiğinde, geçtiğimiz yıllarda art arda gerçekleşen terör saldırıları nedeniyle ülkeyi ziyaret eden toplam turist sayısına paralel olarak Avrupalı ve Uzakdoğulu turist talebinde ciddi düşüşler yaşanmış ancak öte yandan Orta Doğu ve diğer Müslüman ülkelerden gelen turist sayılarında artışlar görülmüştür (KTB, 2017; KTB 2018). İç pazardaki hareketliliğin de artmasıyla birlikte ülkeye hakim olan pazarlarda yaşanan dönüşüm sonucunda, turistik arz yapısı ve hizmet seçenekleri de buna uyum sağlamak durumunda kalmıştır. Örneğin, İngilizce, Almanca veya Rusça yerine Arapça bilen personelin daha fazla tercih edilmesi, konaklama işletmelerinde sunulan yeme-içme ve eğlence gibi hizmetlerin yeni turist profiline uyumlu hale getirilmesi, dünyada yaşanan gelişmelerin de etkisiyle helâl turizm gibi konseptlerin yaygınlaşması ve bu konseptlerde hizmet veren işletmelerin artması veya mevcut

işletmelerin bu konseptlere uygun hale getirilmesi bu dönüşümün örnekleri arasında verilebilir.

Terör, yalnızca etkilenen destinasyonu değil, o destinasyona turist gönderen ülkelerdeki turizm sektörünü de etkilemektedir. Örneğin, turistlerin gidecekleri ülkede yaşanan terör olaylarının ardından etkilenen destinasyona seyahat etmektense evinde kalmayı ve iç turizme katılmayı tercih etmesi, kendi ülkelerinde turizmin ve ekonominin canlanmasına yol açabilmektedir. Ancak turist gönderen ülkelerdeki yatırımcılar ve tur operatörleri açısından durum daha farklıdır. Terör saldırılarının yaşandığı destinasyonlara turist gönderen ülkelerin turizm sektöründe karşılaştığı bazı olumsuz sonuçlar aşağıda yer almaktadır (Pizam ve Mansfeld, 2006: 7, 16).

- Rezervasyon iptalleri ve değişiklikleri nedeniyle yaşanan maddi kayıplar
- İşçi çıkarma veya daha fazla iş görene ihtiyaç duyma sonucunda insan kaynakları planlamalarında yapılan zorunlu değişiklikler
- Etkilenen destinasyonu satış programlarından ve tanıtımlardan çıkarma, yerine yeni destinasyonlar ve işletmeler ile anlaşma
- Olayların etkisi geçince destinasyonu yeniden portföye dahil etme
- Devlet destekli tur operatörlerinin etkilenen destinasyona gönderdiği turistleri evlerine geri döndürmek veya daha güvenli bölgelere sevk etmek için yapmak zorunda kaldığı yeni planlama ve düzenlemeler

Tarih boyunca çeşitli formları yaşanmasına rağmen modern çağ ile özdeşleşen terör olgusu, kitlesel medyanın da etkisiyle 1980'lerden itibaren yaşamın bir gerçeği haline dönüşmüştür (Richter ve Waugh, 1986: 230; Sönmez ve diğerleri, 1999: 14). Terörün turizmle ilişkisini ele alan araştırmalar, 1980'li yıllarda hızla artan uluslararası terör hareketliliğine paralel olarak gelişim göstermiştir (Sönmez, 1998: 416; Sönmez ve Graefe, 1998a: 113). Mevcut araştırmalar, turizm ve terör ilişkisi ile terörün turizm ve destinasyonlar üzerindeki ekonomik ve diğer etkilerine odaklanmaktadır (Aziz, 1995; Baker ve Coulter, 2007; Chen ve Noriega, 2004; Crawford, 2012; Enders ve diğerleri, 1992; Feridun, 2011; Goodrich, 2002; Hall, 2002; Hall ve diğerleri, 2004; Henderson, 2003; Korstanje ve Clayton, 2012; Paraskevas ve Arendell, 2007; Pizam ve Fleischer, 2002; Pizam ve Mansfeld, 2006; Richter ve Waugh, 1986; Sönmez, 1998; Sönmez ve

diğerleri, 1999; Sönmez ve Graefe, 1998a; Tarlow, 2006; Yaya, 2009). Terörün turizm talebine ve destinasyon imajına olan olumsuz etkileri ile bu etkileri en aza indirmek ve krizle başa çıkmak için yapılan çözüm önerileri üzerinde en çok durulan konular arasındadır. Son yıllarda dünya çapında meydana gelen terör olayları sonrasında yaşanan güvenlik endişelerinin turizmi ciddi boyutlarda etkilemesi de araştırmacıların terör konusuna ve teröre yönelik risk algısına yoğunlaşmasına neden olmuştur (Buda, 2016; Brun ve diğerleri, 2011; Fuchs ve diğerleri, 2012; Larsen ve diğerleri, 2011; Walters ve diğerleri, 2019; Wolff ve Larsen, 2014; Wolff ve Larsen, 2017).

1.1.1. Dünyada Gerçekleşen Terör Olaylarının Turizme Yansımaları

Turizm endüstrisi, 1960'lardan itibaren yaşanan uçak kaçırma olayları ve havalimanı saldırıları ile terörden zarar görmeye başlamıştır (Tarlow, 2006: 34). 1980'li yıllarda terör olaylarının sıklığı ve şiddeti artmış, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Japonya, Almanya, Yunanistan, İtalya ve Mısır gibi ülkelerde uçak, otel, restoran bombalama veya uçak kaçırma gibi saldırılar gerçekleşmiştir (Sönmez, 1998: 416; Sönmez ve Graefe, 1998a: 113; Sönmez ve diğerleri, 1999: 15; Tarlow, 2006: 34). 1990'lı yıllar karayolu, demiryolu ve havayolu ulaşımına, önemli binalara ve otellere yönelik saldırılarla devam etmiştir (Tarlow, 2006: 42). Mısır, bu dönemde terör olaylarıyla anılan ülkelerin başında gelmiştir (Lepp ve Gibson, 2003: 607). Ülkede yüzden fazla saldırı gerçekleştirilmiş ve sonucunda turist sayısında, geceleme sayılarında, doluluk oranlarında ve turizm gelirlerinde ciddi düşüşler yaşanmış, ayrıca birçok ülke de Mısır'ı tur programlarından çıkarmıştır (Aziz, 1995: 92; Crawford, 2012: 93; Sönmez, 1998: 422). 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı bu döneme damga vurmuştur. Savaş sırasında gerçekleşen terör saldırıları, uluslararası turizm akışını ciddi biçimde etkilemiştir. Birleşik Arap Emirlikleri, İsrail, Mısır, Türkiye ve Ürdün gibi bölgede yer alan ülkelerin turizm taleplerinde, terör nedeniyle seyahat etmekten korkan turistler sebebiyle keskin düşüşler yaşanmıştır (Sönmez ve Graefe, 1998a: 116; Sönmez ve diğerleri, 1999: 15).

21. yüzyıla gelindiğinde, turizm sektörü, varlığını sürdürebilmek için terörle mücadele etmek zorunda kaldığı bir sürece girmiştir. Hindistan, Tayland, Endonezya, Fas, Tunus ve Mısır gibi ülkelerde turistlerin zarar gördüğü veya doğrudan hedef olduğu şiddetli saldırılar gerçekleşmiştir (GTD, 2019). Ancak yalnızca kendi dönemine değil

tüm tarihe damgasını vuran olay, 9/11 olarak da anılan, 2001 yılında ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırıları olmuştur (Beck, 2002: 39). Bu saldırılarda, iç hatlar uçuşu yapan dört ticari uçak, yolcularıyla birlikte kaçırılmıştır. Uçaklardan ikisi New York'ta Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kuleleri'ne ve biri de Washington'da Pentagon'a çarpmış, koordineli bir başka uçak da Pensilvanya - Pittsburgh'ta bir araziye düşürülmüştür. Saldırlardan yaklaşık bir saat sonra Dünya Ticaret Merkezi'nin iki kulesi de yıkılmış, çevredeki binalar ve insanlar zarar görmüştür. Olaylar sırasında uçaklarda yer alan yolcuların tamamı hayatını kaybetmiştir (Goodrich, 2002: 573). Toplamda 5-6 bin civarında kişinin yaşamını yitirdiği bu intihar saldırılarının turizm endüstrisi üzerindeki etkileri çok şiddetli olmuştur (Chen ve Noriega, 2004: 82; Goodrich, 2002: 573; Hall, 2002: 458).

11 Eylül terör saldırıları yalnızca ABD'de değil, tüm dünyada turizmi ciddi biçimde etkilemiş ve turizm açısından yeni bir paradigmanın başlamasına sebep olmuştur (Chen ve Noriega, 2004: 82; Hall, 2002: 458; Korstanje, 2011b: 224; Tarlow, 2006: 42). Saldırıların ardından ABD'de ilk iki gün hava trafiği yasaklanmış ve ülke içindeki güvenlik önlemleri en üst düzeye çıkarılmıştır. ABD borsalarındaki havayolu ve eğlence sektörü şirketlerine ait hisselerde ani düşüşler yaşanmış, toplumda yaşanan panik, uçak ve terör korkusu havayollarına duyulan güveni sarsmış, seyahat eden yolcu sayısı ile doluluk oranları düşmüş ve tüm bunlara bağlı olarak turizm endüstrisindeki işsizlik oranları da artmıştır (Tarlow, 2006: 43; Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 48). Saldırıların ilk ayında, ABD konaklama endüstrisinde %50'ye varan rezervasyon iptallerinden kaynaklanan iki milyar dolara yakın zarar yaşanmış, ilk altı ayda havayolu endüstrisi sekiz milyar dolarlık bir kayba uğramış ve 100 bine yakın kişi işsiz kalmıştır (Chen ve Noriega, 2004: 84; Goodrich, 2002: 574).

ABD'de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarından sonra havayolları başta olmak üzere seyahatlerde güvenliğin artırılması, turistlerin öncelikli talepleri arasında yer almaya başlamıştır (Brun ve diğerleri, 2011: 387; Korstanje, 2011b: 222; Reisinger ve Mavondo, 2005: 213; Tarlow, 2006: 43). Yalnızca havayolu şirketleri değil, kara, demir ve denizyolu işletmeleri ile otel, restoran, etkinlik ve eğlence merkezleri gibi turizme hizmet veren birçok işletme turistlere yönelik güvenlik önlemlerini arttırmak için ciddi maliyetlere katlanmak zorunda kalmıştır. Turizm ve turistler üzerindeki bu olumsuz etkiler, yalnızca ABD'de değil, tüm dünyada yankı bulmuştur (Chen ve Noriega, 2004: 84; Goodrich, 2002: 574; Korstanje ve Clayton, 2012: 17; Tarlow, 2006: 43). Bu endişe

ortamı, aynı zamanda, dikkatleri seyahat uyarılarına çevirmiş ve uyarıların daha fazla yaygınlaşmasına yol açmıştır (Beirman, 2006: 310). ABD hükümeti bu saldırıların ardından “War on Terror” kampanyası ile teröre karşı savaş başlatmış ve başta Batı olmak üzere gelişmiş birçok ülke bu hareketi desteklemiştir (Beirman, 2006: 310; Brun ve diğerleri, 2011: 387; Okumu, 2007: 43).

2000’li yıllarda turizme darbe vuran bir diğer olay, birçoğu turist olan 200’den fazla kişinin hayatını kaybettiği, 2002 yılındaki Bali saldırıları olmuştur. Bali’nin en popüler tatil beldesindeki iki gece kulübüne yapılan bu saldırılar, ekonomisinin tamamına yakını turizme dayanan adada yalnızca otelleri, havayollarını ve seyahat acentelerini değil, turizm sektörünün tüm paydaşlarını ciddi biçimde etkilemiştir (Crawford, 2012: 94; Henderson, 2003: 46; Reisinger ve Mavondo, 2005: 222). Saldırıların ardından Avustralya, ABD, İngiltere ve daha birçok ülke Endonezya’ya seyahat edilmemesine yönelik oldukça sert uyarılar yayınlamış ve Bali’yi tur programlarından çıkararak olumsuz etkilerin uzun süre devam etmesine yol açmıştır (Baker ve Coulter, 2007: 253; Beirman, 2006: 310; Henderson, 2003: 47; TourismConcern, 2003: 3). Dahası Güneydoğu Asya’da yer alan Brunei, Kamboçya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur ve Tayland da riskli ülkeler arasında gösterilmiş ve tüm bölge seyahat tavsiyelerinde yüksek riskli olarak sınıflandırılmıştır. Turist gönderen ülkelerin benimsedikleri bu tutum, güvenlikle ilgili endişelerin küresel boyutta artmasına neden olmuştur (Henderson, 2003: 47; Reisinger ve Mavondo, 2005: 213).

2004 yılında yaşanan Madrid Tren İstasyonu patlamaları ile 2005’te gerçekleştirilen Londra, Sharm el Sheik ve Bali saldırıları da teröre yönelik endişeleri tırmandıran olaylar olmuştur (Brun ve diğerleri, 2011: 389; Larsen ve diğerleri, 2011: 276; Wolff ve Larsen, 2014: 201). Geçmişten günümüze kadar en sık ve en şiddetli terör olaylarının yaşandığı yerler arasında Orta Doğu, Afrika, Güney Asya ve Güney Amerika’daki belli başlı ülkeler başı çekmektedir (IEP, 2017; IEP, 2018; GTD, 2019; RAND, 2019). Ancak son on yılda dünya çapında terörden arınmış veya terör olaylarının uzak olduğu bazı Avrupa ülkeleri bile terörün hedefi olarak tarihlerinin en kanlı saldırılarına maruz kalmıştır (IEP, 2016; Walters ve diğerleri, 2019: 370; Wolff ve Larsen, 2017: 111). Tablo 1’de son 10 yılda turistlerin hedef alındığı veya turizmi de etkileyen bazı önemli terör olayları yer almaktadır.

Tablo 1: Son 10 Yılda Dünya Çapında Yaşanan Bazı Önemli Terör Olayları

Yıl	Yer	Olay	Ölü	Yaralı
2019	Sri Lanka	Colombo, Negombo, Batticaloa - Kilise ve otel saldırıları ¹	359	500
2019	Yeni Zelanda	Christchurch - Cami saldırıları ²	50	39
2017	Mısır	Kuzey Sina - Cami saldırısı	311	127
2017	ABD	Las Vegas - Müzik festivali saldırısı	59	527
2017	İspanya	Barselona - La Rambla saldırısı	16	152
2017	İngiltere	Londra - Londra Köprüsü saldırısı	8	48
2017	İngiltere	Manchester - Manchester Arena saldırısı	22	116
2017	Mısır	İskenderiye - Kilise saldırıları	46	136
2017	Rusya	St. Petersburg - Metro saldırısı	15	64
2016	Almanya	Berlin - Noel pazarı saldırısı	12	48
2016	Fransa	Nice - Côte d'Azur araçlı saldırı	86	433
2016	ABD	Orlando - Gece kulübü saldırısı	49	53
2016	Belçika	Brüksel - Havalimanı ve metro saldırıları	32	340
2015	Fransa	Paris - Restoran, konser alanı, stadyum saldırıları	130	400
2015	Mısır	Kuzey Sina - Uçak düşürme ³	224	-
2015	Tunus	Susa - Otel ve plaj saldırısı	38	40
2015	Tunus	Tunis - Bardo Müzesi saldırısı	22	42
2012	Tayland	Yala/Hat Yai - İş merkezi ve otel saldırıları	16	400
2011	Norveç	Oslo/Utøya - Bombalı ve silahlı saldırılar	77	75
2011	Fas	Marakeş - Kafe saldırısı	16	20
2011	Rusya	Moskova - Havalimanı saldırısı	37	180
2009	Endonezya	Jakarta - Otel saldırıları	9	50

Kaynak: GTD, 2019; IEP, 2018. (Yazar tarafından derlenmiştir.)

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: The New York Times (2019). *Sri Lanka Attacks: What We Know and Don't Know*. <https://www.nytimes.com/2019/04/24/world/asia/sri-lanka-easter-bombing-attacks.html>, (24.4.2019).

² Ayrıntılı bilgi için bkz.: RNZ [Radio New Zealand]. (2019). Police with the Latest Information on the Mosque Shootings. <https://www.radionz.co.nz/news/national/384896/police-with-the-latest-information-on-the-mosque-shootings>, (8.4.2019).

³ Olayın terör saldırısı olup olmadığı halen tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Independent (2016). *Isis Plane Attack: Egypt Admits 'Terrorists' Downed Russian Metrojet Flight from Sharm el-Sheikh for First Time*. <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/isis-plane-attack-egypt-terrorists-downed-russian-metrojet-flight-from-sharm-el-sheikh-islamic-state-a6893181.html>, (27.5.2017).

Son 10 yılda dünyadaki 9 bölgeden Kuzey Amerika dışındaki 8'inde terör olaylarında artış gözlenmiştir. Güney Asya en fazla terör olayının yaşandığı yerlerdir. Orta ve Kuzey Amerika ise terör olaylarından en az etkilenen bölgelerdir. Terör olaylarında en keskin artışı Orta Doğu ve Kuzey Afrika yaşamıştır (IEP, 2017). Bu bölgelerdeki artışın en önemli nedeni iç karışıklık veya savaşa dayalı terör hareketliliğidir. Bu nedenle saldırılarda yaşamını yitirenlerin sayısında da çok ciddi artışlar gözlenmektedir. Örneğin, 2011 - 2014 yılları arasında, üç yıl içinde, terörden yaşamını yitirenlerin sayısı %350 artmıştır. 2012'den beri, her yıl 60'tan fazla ülkede yılda en az bir ölümcül terör saldırısı yaşanmaktadır.

2014 yılında terör olaylarında zirve yaşanmıştır. Bir önceki yıla göre dünya çapında terör yüzünden hayatını kaybedenlerin sayısı %80 artmış ve bu rakam son 15 yılın en büyük artışı olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte saldırılarda yaşamını yitiren sivil sayısı da %172 oranında artmıştır (IEP, 2015). İlerleyen yıllarda, özellikle Boko Haram ve IŞİD'in faaliyet gösterdiği bölgelerde zayıflaması ile terör olaylarında ve ölenlerin sayısında düşüşler yaşanmıştır. Ancak "Küresel Terör Endeksi", yakın zamanda terör tehdidinin artış ivmesi gösterdiği bölgelere de işaret etmektedir. Buna göre IŞİD'in Irak ve Suriye'de düşmesi ile örgütten kopanların, Kuzey Afrika'da -özellikle Libya, Cezayir, Nijerya ve Mali'de - ve Güneydoğu Asya'da özellikle Filipinler ve Myanmar gibi bölgelerde faaliyet gösteren radikal örgütlere katıldığı ve bu bölgelerdeki El-Kaide gibi terör örgütlerinin yeniden harekete geçtiği belirtilmektedir (IEP, 2016; 2017; 2018).

Mevcut son verilere göre (IEP, 2018), 2017 yılında terörün küresel çaptaki ekonomik etkisi, 52 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Ancak dolaylı etkileri ölçmek mümkün olmadığı için terörün dünya ekonomisi üzerindeki reel etkilerinin çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. 2018 yılında Orta Doğu ve Afrika'da şiddetli terör saldırıları devam etmiş, Avrupa'da ise daha durağan bir dönem yaşanmıştır. 2019'un ilk çeyreği itibariyle, dünya çapında biri lüks otellerin ve turistlerin hedef alındığı en kanlı saldırılardan birine dönüşen, radikal din motifli iki büyük saldırı gerçekleştirilmiştir (bkz. Tablo 1).

Dünya çapında gerçekleşen terör olayları ile ilgili istatistikler farklılıklar göstermektedir⁴. Örneğin, RAND (2019) verilerine göre 1970 - 2009 yılları arasında dünya çapında yaklaşık 40 bin terör olayı yaşanmıştır. Bu olaylardan 269'unda doğrudan turistler hedef alınmış ve 821'inde havayolu işletmelerine ve havalimanlarına yönelik saldırılar yapılmıştır. RAND, 2009 yılına kadar veri sağlamaktadır. Global Terrorism Database (GTD, 2019) verilerinde, aynı yıllar arasında, 90 binin üzerinde terör olayı yaşanmış, bunlardan 387'sinde turistler hedef alınmış veya zarar görmüştür. 2010 - 2017 yılları arasında gerçekleşen 90 bine yakın terör olayının 85'inde turistler, 234'ünde havayolu işletmeleri veya havalimanları hedef alınmıştır.

1.1.2. Türkiye’de Gerçekleşen Terör Olaylarının Turizme Yansımaları

Dünyadaki terör olaylarında olduğu gibi Türkiye’de yaşanan saldırılara ait istatistiklerde de farklılıklar bulunmaktadır. RAND (2019) verilerine göre 1970 – 2009 yılları arasında Türkiye’de 1.200 civarında terör saldırısı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılardan 29'unda doğrudan turistler hedef alınmış, 42'sinde havayolu işletmeleri veya havalimanlarına yönelik saldırılar düzenlenmiştir. GTD (2019) verilerine göre aynı tarih aralığında Türkiye’de gerçekleşen terör olayı sayısı 2.700 civarındadır ve bu saldırılardan 17'sinde turistler, 36'sında da havayolu işletmeleri veya havalimanları hedef alınmıştır.

Türkiye’de turistlerin terör saldırılarında en fazla hedef olduğu ilk yıllar 1990'lardır. Bu dönemde, özellikle PKK terör örgütünün doğrudan turizm sektörünü ve turistleri hedef aldığı pek çok olay yaşanmıştır (Cavlek, 2006: 341; Enders ve diğerleri, 1992: 531; Taner, 2000: 95; Yaya, 2009: 481). 1991 - 1998 yılları arasında turlara, otellere ve turistik alanlara yapılan çeşitli saldırılarda ve turist kaçırma eylemlerinde birçok ülkeden turist hayatını kaybetmiş veya yaralanmıştır (GTD, 2019; RAND, 2019;

⁴ İstatistiklerdeki bu farklılığın, terör olaylarının gerçekleşme zamanı veya mekânında farklılık olması durumunda, olayların ayrı saldırılar olarak ele alınmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (GTD, 2019; IEP, 2017). Örneğin, “Birden fazla bomba yüklü aracın şehrin farklı noktalarında patlatılması” gibi bir olay, birden fazla (araç sayısı kadar) terör eylemi olarak kabul edilmektedir (IEP, 2017). GTD (2019), 11 Eylül saldırılarını, bu doğrultuda 4 ayrı olay olarak değerlendirmektedir. RAND (2019) ise İkiz Kuleler’e yapılan saldırıları tek olay altında toplamakta ve 11 Eylül’de toplam 3 saldırı yapıldığını belirtmektedir. Türkiye özelinde bakıldığında, 15 Temmuz darbe girişiminde yaşanan saldırıların her biri ayrı olaylar olarak listelenmektedir. Ankara, İstanbul ve Marmaris destinasyonlarında farklı zamanlarda, çeşitli noktalara yapılan saldırılar, GTD (2019) tarafından 20 farklı terör olayı olarak ele alınmıştır. RAND güncel veri sağlıyor olsaydı, bu darbe girişimini iller bazında 3 ayrı terör olayı olarak kabul etmesi muhtemeldi.

Unur, 2000: 174). 1990'lı yıllarda Avrupalı tur operatörleri Türkiye'yi programlarından çıkarmasa da teröre yönelik endişeler ve güvenlik sorunları nedeniyle turizm talebinde ve gelirlerinde azalmalar yaşanmıştır (Cavlek, 2006: 341; Unur, 2000: 174).

1990'lı yılların sonunda PKK terör örgütü liderinin yakalanıp Türkiye'ye iade edilmesi, hem Türkiye'de hem de Avrupa'daki pek çok ülkede yeni terör eylemlerinin ve protestoların gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Örgütün turistleri hedef alacağını duyurması, uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin güvensiz olduğu imajını yaratarak turist gönderen ülkelerin Türkiye'yi riskli bölgeler arasına almasına yol açmıştır. Medyanın da olayları tetiklemesi sonucunda turizm talebinde ve gelirlerinde düşüşler yaşanmıştır (Taner, 2000: 96; Unur, 2000: 176; Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 52). Bu olaylar dışında 2000'li yıllarda da büyük şehirleri kapsayan ve ciddi etkileri olan terör saldırıları gerçekleşmiştir (GTD, 2019; RAND, 2019; Unur, 2000: 175). Tablo 2'de 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de turistleri hedef alan bazı terör olayları yer almaktadır.

Tablo 2: Türkiye'de Turistleri Hedef Alan Önemli Terör Olayları (1991-2006)

Yıl	Yer	Olay	Ölü	Yaralı
1991	İstanbul	Tur otobüsü saldırısı	36	7
1993	Antalya	Otel saldırısı	-	26
1993	İstanbul	Tur otobüsü saldırısı	-	11
1993	İstanbul	Ayasofya yakınında patlama	-	4
1993	İstanbul	Topkapı Sarayı yakınında patlama	-	6
1994	İstanbul	Kapalıçarşı saldırısı	2	12
1994	İstanbul	Ayasofya yakınında patlama	-	3
1994	Muğla	Marmaris - Bombalı saldırı	1	21
1994	Muğla	Fethiye - Bombalı saldırı	-	10
1994	İstanbul	Bombalı saldırı	-	8
1996	İstanbul	Otel saldırısı	17	40
1998	İstanbul	Sultanahmet Meydanı saldırısı	-	9
2001	İstanbul	Taksim saldırısı	2	16
2005	Aydın	Kuşadası - Tur otobüsü saldırısı	5	114
2005	İzmir	Çeşme - Bombalı saldırı	-	20
2006	Muğla	Marmaris - Tur otobüsü saldırısı	-	21

Kaynak: GTD, 2019; RAND, 2019. (Yazar tarafından derlenmiştir.)

2007 - 2014 yılları arasında Türkiye’de doğrudan turistlerin hedef alındığı veya ciddi zararlar gördüğü çok fazla olaya rastlanmamaktadır (GTD, 2019). 2015’e gelindiğinde ise ülkede aktif olan PKK terör örgütünün saldırılarına, dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak sahneye giren ve Türkiye’de de etkili olmaya başlayan IŞİD ve TAK gibi yeni aktörlerin saldırıları eklenmiştir. Özellikle 2016 yılında, turistleri hedef alan veya Türk turizmini ciddi biçimde etkileyen olaylar yaşanmıştır (Tablo 3). 2015 yılında 100’ün üzerinde insanın yaşamını yitirdiği Ankara Tren Garı saldırısından sonra, 2016 yılında da eylemler artarak devam etmiş ve son olarak 2017’nin ilk gününde yaşanan Reina gece kulübü saldırısının ardından terör açısından daha sakin bir döneme girilmiştir (GTD, 2019; IEP, 2017; Isaac ve Velden, 2018: 434).

Tablo 3: Son Yıllarda Türkiye’de Gerçekleşen Önemli Terör Olayları⁵ (2015-2017)

Yıl	Yer	Olay	Ölü	Yaralı
2015	Ankara	Tren Garı saldırısı	103	245
2016	İstanbul	Sultanahmet Meydanı saldırısı	12	13
2016	Ankara	Askeri konvoy saldırısı	29	60
2016	Ankara	Kızılay Meydanı saldırısı	37	125
2016	İstanbul	İstiklal Caddesi - İntihar saldırısı	4	36
2016	İstanbul	Vezneciler - Araçlı saldırı	12	35
2016	İstanbul	Atatürk Havalimanı saldırısı	45	235
2016	Farklı iller	Ankara, İstanbul, Marmaris - Darbe girişimi ⁶	77	13+
2016	İstanbul	Beşiktaş Stadı saldırısı	46	165
2017	İstanbul	Reina gece kulübü saldırısı	39	69

Kaynak: GTD, 2019. (Yazar tarafından derlenmiştir.)

⁵ Turizm üzerinde etkileri olan ya da uluslararası medyada yankı uyandıran saldırılar dikkate alınmıştır.

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı kayıtlarında, ölen sayısı 250, yaralanan sayısı 2740 olarak belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: TCCB (2016). *10 Soruda 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetullahçı Terör Örgütü*. https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/onsorudafeto_tr_en.pdf, (8.4.2019).

2015 yılında IŞİD'in gerçekleştirdiği Ankara Tren Garı saldırısı, o yıl tüm dünyada gerçekleştirilen terör olayları arasında en fazla ölümlle sonuçlanan 14. saldırı olarak tarihe geçmiştir (IEP, 2016). Hemen ardından 2016'da Sultanahmet Meydanı'nda Suriyeli bir intihar bombacısının turistleri hedef aldığı terör saldırısı ise hem hedefin hem de hedefleyenin yabancı ülkelerden olması bakımından ulusal ve uluslararası basının dikkatini çekmiştir (Melek ve Toker, 2016: 180). Aynı yıl içinde ülkenin diğer bölgelerinde yaşanan terör olayları dışında Kızılay Meydanı ve Beşiktaş Stadı saldırıları gibi oldukça önemli saldırılar arka arkaya gerçekleşmiştir. Özellikle yaşamını yitirenler arasında turistlerin de bulunduğu Atatürk Havalimanı ve Reina saldırıları ile yine çok sayıda insanın hayatını kaybettiği Fettullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) darbe girişimi de tüm dünyada geniş yankı bulmuştur (GTD, 2019; Isaac ve Velden, 2018: 434; Melek ve Toker, 2016: 180). Türkiye, 2016 yılında ilk kez terör saldırılarından en fazla etkilenen ilk 10 ülke arasına girmiştir. Ülkede gerçekleştirilen toplam 364 terör olayında, 658 kişi yaşamını yitirmiş, 2.282 kişi de yaralanmıştır⁷ (IEP, 2017).

En son Küresel Terör Endeksi verileri 2017 yılına aittir (IEP, 2018; Trading Economics, 2018). Terör endeksi, bir ülkede bir yıl içinde yaşanan terör olayı sayısına, ölen ve yaralanan sayılarına ve terör olaylarının mülkiyete verdiği zararlara göre hesaplanmaktadır. Türkiye, bu veriler ışığında, dünyada 163 ülke arasından 12. sırada yer almaktadır (IEP, 2018). Buna göre dünyada terörden etkilenen ve bu bağlamda terör açısından en riskli sayılabilecek 12. ülke olarak kabul edilmektedir. Dünya sıralamasında bir önceki yıla göre 3 sıra gerilediği görülse de Türkiye bu endeks ile dünyada 12., Avrupa'da 1. ve G20 ülkeleri arasında ise Hindistan'dan sonra 2. olarak terörden en fazla etkilenen ülke olmuştur. Türkiye'nin 2017 yılındaki terör endeksi 10 üzerinden 7.04'tür ve terörün ülke üzerindeki bu etkisi "yüksek" olarak derecelendirilmektedir (Trading Economics, 2018). Mevcut verilere göre 2017 yılında, Türkiye'nin de aralarında yer aldığı terörden en fazla etkilenen ilk 15 ülke Tablo 4'te yer almaktadır.

⁷ IEP (2017), 2016'da Türkiye'de yaşanan terör saldırılarına darbe girişimini dahil etmemiştir.

Tablo 4: 2017 yılında Terörden En Fazla Etkilenen Ülkeler

Sıralama	Ülke	Terör Endeksi	Terör olayı	Ölü sayısı	Yaralı sayısı
1	Irak	9.74	1.956	4.271	4.086
2	Afganistan	9.39	1.168	4.653	5.015
3	Nijerya	8.66	411	1.532	852
4	Suriye	8.31	144	1.096	1.055
5	Pakistan	8.18	576	852	1.830
6	Somali	8.02	372	1.470	1.100
7	Hindistan	7.56	372	384	601
8	Yemen	7.53	141	378	417
9	Mısır	7.34	169	655	481
10	Filipinler	7.18	486	326	297
11	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	7.05	111	494	178
12	Türkiye	7.03	105	123	205
13	Libya	6.98	142	233	120
14	Güney Sudan	6.75	39	315	222
15	Afrika Cumhuriyeti	6.71	40	439	179

Kaynak: IEP, 2018.

Son yıllarda ülkede art arda yaşanan saldırılar, politik gerilimlerin de katkısıyla, Türkiye'ye gelen turist sayısında ve turizm gelirlerinde ciddi düşüşlere neden olmuştur. 2016 yılında ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısında yaklaşık %30, gelir miktarında ise yaklaşık %40'lık bir azalma yaşanmıştır (KTB, 2017). Bu durum, büyük oranda Rus uçağının düşürölmesinin ardından, Rusya'nın Türkiye'ye uyguladığı ambargodan kaynaklanmaktadır. Ancak milliyetler bazında detaylı incelemeler yapıldığında, Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülkeler de dahil olmak üzere, gelen turist sayısında çok ciddi düşüşler yaşandığını ve terörün bu daralma üzerinde büyük etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, 2016 yılında Avrupa'dan Türkiye'ye seyahat eden turist sayısı, %31 oranında düşmüştür. Toplam talepteki milliyet payları oldukça düşük iki ülke (Kosova ve Arnavutluk) dışında 2016 yılında Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist talebinde hiçbir artış olmamıştır. Milliyetler bazında Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya ve Polonya gibi ülkelerden gelen turistlerde %50'lere kadar azalma görölümüştür. ABD, Avustralya, Japonya, Kanada,

Yeni Zelanda, Meksika ve Güney Kore gibi Avrupa dışındaki OECD ülkelerinden gelen turist sayılarında da ortalama %50'lik düşüş yaşanmıştır (KTB, 2017).

Terör olaylarının etkisinin 6 ile 12 ay arasında geçtiği ve yaklaşık olarak bir yıl sonunda turist sayısının ve turizm gelirlerinin orijinal seviyesine döndüğü, gelişmiş ülkelerin turizmin olumsuz etkilerinden daha az etkilendiği ve daha çabuk kurtulduğu belirtilmektedir (Akıncı ve Yılmaz, 2015: 67; Yaya, 2009: 496). Ancak terör olaylarının türü, failleri ve sıklığı gibi faktörler bu etkileri değiştirebilmektedir (Pizam ve Mansfeld, 2006; Wolff ve Larsen, 2017). Terörün Türkiye üzerindeki etkisi, hem 1990'lı yıllarda hem de 2010'ların sonlarına doğru kısa sürede atlatılmış olsa da (Cavlek, 2006: 341; Isaac ve Velden, 2019: 435), ülke imajına verdiği zararlar ile sektörde ve diğer paydaşlarda neden olduğu maddi ve manevi kayıpların boyutları oldukça fazladır (KTB, 2019; Taner, 2000: 96; Unur, 2000: 175; Yaya, 2009: 477; Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 51). Örneğin, Wolff ve Larsen (2016) tarafından turistlerin çeşitli destinasyonlara yönelik risk algılarının incelendiği bir araştırmada, Türkiye'nin -İsrail ile birlikte- en riskli destinasyon olarak algılandığı belirlenmiş ve bu algının ülkede gerçekleşen terör saldırılarından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Isaac ve Velden (2018: 441) de Türkiye'nin -Mısır ile birlikte- turistler tarafından terör bakımından en güvensiz ülke olarak algılandığını tespit etmiştir.

Son yıllarda dünya çapında ses getiren terör olayları psikolojik açıdan bazı endişeleri de beraberinde getirmiştir. Kişisel güvenlikle ilgili korkular ve algılanan riskler küresel boyutta artmıştır (UNWTO, 2016). Turistler, algıladıkları riski en aza indirebilmek için ziyaret edecekleri destinasyonla ilgili daha fazla bilgi arayışına girmiş ve kişisel güvenlikleri için kendi yaşadıkları ülkelerden daha çok talepte bulunmaya başlamıştır (Korstanje, 2011b: 222; Reisinger ve Mavondo, 2005: 213; Tarlow, 2006: 43). Seyahat uyarıları, bu doğrultuda riskleri azaltmak ve seyahatlerle ilgili gerekli önlemleri almak için hem devletler hem de potansiyel turistler açısından önemli bir araç olarak görülmektedir (Löwenheim, 2007: 207). Özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar, turistlerin seyahat edecekleri destinasyon hakkında bilgi edinmek için seyahat tavsiyelerini kontrol ettiğini göstermektedir (Isaac ve Velden, 2018: 440; Ritchie ve diğerleri, 2017). Bu kapsamda, devletler de vatandaşlarını korumak ve sorumluluklarını yerine getirmek için seyahat uyarılarını her geçen gün daha erişilebilir hale getirmektedir.

1.2. SEYAHAT UYARILARININ KAPSAMI VE KULLANIMI

Turist gönderen ülkeler vatandaşlarının yurtdışı seyahatleri hakkında daha iyi kararlar alabilmesi için resmi kurumlar aracılığıyla hedef destinasyonlarla ilgili bilgiler sunmakta, öneri ve uyarılarda bulunmaktadır. Bu uyarılar, bireylerin seyahat risklerini bilmesi ve gidecekleri ülkelere seyahat etme kararını gözden geçirmesi için yapılmaktadır. Devletler, risk taşıyan durumlar için gidilecek destinasyona özel veya ilgili ülkenin tamamına yönelik seyahat yasaklarını duyurmak için de resmi seyahat uyarılarını kullanmaktadır (Pizam ve Mansfeld, 2006: 8; Sharpley ve diğerleri, 1996: 1). Turizm, güvensiz ve riskli ortamlarda ve durumlarda gelişemeyeceği için devletlerin yanı sıra tur operatörleri, seyahat acenteleri, medya kanalları ve seyahat sigortası şirketleri de gidilecek ülkelerin taşıdığı risklere karşı uyarılar yayınlamaktadır (Lepp ve Gibson, 2003: 606). Savaş, siyasi istikrarsızlıklar, hırsızlık, gasp, adam kaçırma, şiddet veya taciz gibi çeşitli suçlar, salgın hastalıklar, doğal afetler ve terör olayları bu uyarıların yapılma nedenleri arasındadır (FCO, 2017; TSG, 2017).

Seyahat uyarıları, özellikle ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerde, turizmi ve seyahatleri düzenleme ve güvence altına alma işlevi görmektedir (Buda, 2016: 842). Seyahat uyarısı, *“Bir devletin, vatandaşlarını tehlikeli olduğu için bir ülkeye veya bölgeye gitmemeleri konusunda uyardığı resmi bir bildiri”* olarak tanımlanır (Macmillan Dictionary, 2017). Bazı ülkelere ait kurum ve kuruluşlar seyahat uyarısı yerine seyahat tavsiyesi kavramını kullanmaktadır. Seyahat tavsiyesi, *“Devlet veya Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler tarafından silahlı şiddet, sivil veya siyasi karışıklık, özellikle adam kaçırma veya cinayet gibi yüksek suç oranları, doğal afet veya bir veya daha fazla salgın hastalık gibi nedenlerle belirli bir bölgeye yönelik seyahatlerde dikkat edilmesi için yayınlanan resmi uyarı”* şeklinde açıklanır (Business Dictionary, 2017).

Pizam ve Mansfeld (2006: 22), seyahat tavsiyesini *“Turist gönderen bir ülkenin hükümeti tarafından güvenlik açısından etkilenen destinasyonların taşıdığı olası riskler hakkında vatandaşlarına tavsiye verme amacıyla yayınlanan açıklama”* olarak ifade eder. Mylonopoulos ve diğerleri (2016a: 15), seyahat tavsiyelerini gidilen ülke ile ilgili hizmet, vize alma gereklilikleri, konsolosluk erişimi, hava koşulları gibi konularda seyahat bilgisi verme düzeyinin ötesine geçen bir bilgi aracı olarak değerlendirir. Tavsiyeler, hem gidilen yerde hem de yolculuk sırasında yolcuların sağlığı ve güvenliği için ciddi tehlikelere neden olan olumsuz durumlarla iç içe geçmiş haldedir ve ülke

vatandaşlarının tehlikelerden ve zorluklardan kaçınmasına yardımcı olur. Ev sahibi ülkeye yönelik olası bir terör tehdidi veya kanun ve düzenle ilgili sorunları kapsayan güvenlik koşulları hakkında güncel bilgiler de sağlar. Beirman (2006: 309), seyahat tavsiyelerini oluşturan öğeleri aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

- Turist gönderen ülkelerin belirli destinasyonlar ile ilgili vatandaşlarına yaptığı emniyet ve güvenlik değerlendirmeleridir.
- Destinasyonda geçerli olabilecek yasal, kültürel, dini ve sosyal değerler hakkındaki bilgi ve önerilerden oluşur.
- Kişisel güvenliğin en iyi duruma getirilmesi ve söz konusu yerde yasal uyuşmazlıkların en aza indirgenmesi için seyahat edenlere uygun davranışları önerir.
- Acil durumlarda seyahat edenler için diplomatik temsilcilikler dahil olmak üzere ilgili irtibatları sağlar ve herhangi bir yabancı ülkede elçiliklerin sunduğu hizmetleri özetler.
- Devlet tavsiyeleri, özünde, seyahat edenleri vatandaş bulundukları ülkeden ayrılırken korumak için tasarlanmış sınır ötesi bir güvenlik önlemidir.

Resmi seyahat tavsiyeleri, 1960'ların sonlarından itibaren uluslararası kitle turizminin gelişmesiyle birlikte Japonya ve Batı ülkeleri tarafından yayınlanmaya başlamıştır (Beirman, 2006: 309). ABD de seyahat uyarılarını en erken kullanmaya başlayan ülkeler arasında yer almıştır (Löwenheim, 2007: 210). Ancak 2000'lere kadar tavsiyelerin uluslararası seyahat edenler için karar verme sürecinde önemli bir rolü olmadığı ifade edilmektedir. Bu döneme kadar turist gönderen çoğu ülkede resmi uyarılara karşı farkındalığın oldukça az olduğu, hem seyahat danışmanlarının hem de turistlerin nadiren uyarıları dikkate aldığı ve seyahat tavsiyeleri veren resmi kurumların, yalnızca görevlerini yerine getirmek için, seyahat edecek kişiler, kitlesel medya organları ve seyahat endüstrisi uzmanları ile bu uyarıları paylaştığı belirtilmektedir (Beirman, 2006: 309).

2001 yılında ABD'de yaşanan 11 Eylül terör saldırılarından sonra uluslararası seyahat endüstrisinde güvenliğe yönelik hassasiyetin ve talebin artması, internetin yaygın olarak kullanılması ve küresel medya raporlarına erişimin kolaylaşması seyahat tavsiyelerine verilen önemi de arttırmıştır. Örneğin, 2003 yılında Avustralya Dışişleri

Bakanlığı ve seyahat endüstrisi ortaklığında seyahat tavsiyeleri konusunda dünyanın ilk resmi anlaşması imzalanmıştır (Beirman, 2006: 311; Löwenheim, 2007: 211). İngiltere de 2004'te seyahat endüstrisi ile Dışişleri ve Milletler Topluluğu Ofisi ortaklığında seyahat uyarıları için anlaşma imzalayan ikinci ülke olmuştur (Beirman, 2006: 311). 11 Eylül saldırılarının dünya çapında büyük yankı uyandırmasından sonra 2002'de gerçekleşen Bali saldırıları, uluslararası seyahatlerde güvenliğe yönelik endişeleri ve farkındalığı daha da arttırmıştır (Chen ve Noriega, 2004: 84; Goodrich, 2002: 574; Henderson, 2003: 47). Bu saldırıların ardından, seyahat tavsiyeleri, karar verme sürecinde kilit bir role sahip olmuş ve turist gönderen ülkeler riskli bölgeler hakkında seyahat uyarıları yayınlamaları için kamuoyu ve medya baskıları ile karşı karşıya kalmıştır (Beirman, 2006: 313).

Resmi seyahat uyarılarının kontrolsüz biçimde kullanılması diplomasi, pazar, medya, seyahat endüstrisi ve seyahat sigortası gibi konularda bazı önemli sonuçlar doğurmuştur (Beirman, 2006: 310-311). Özellikle Batılı ülkelerin terör olaylarının yaşandığı gelişmekte olan ülkeler hakkında, gelişmiş ülkeler için yayınladığı tavsiyelere göre çok daha uyarıcı nitelikte tavsiye ve uyarılar yayınladığı görülmüştür. Pasifik Asya Seyahat Birliği (PATA), Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve İngiltere kökenli seyahat örgütü Tourism Concern gibi çeşitli kuruluşlar da bu bağlamda seyahat uyarılarındaki eşitsizlik sorununu gündeme getirmiştir. Örneğin, çoğu gelişmiş ülke, 2001'de ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırılarından, 2004'te 200 kişinin ölümü ile sonuçlanan Madrid Tren İstasyonu saldırılarından veya 2005 ile 2007 yıllarındaki Londra saldırılarından sonra bu destinasyonlara gidilmemesine ilişkin olumsuz seyahat uyarısı yayınlamamıştır (Beirman, 2006: 314; Okumu, 2007: 42; Tourism Concern, 2003: 2). Seyahat uyarılarının aksine, 11 Eylül saldırılarından sonra, teröristlerin Batılı yaşam tarzına müdahale edemeyeceğini göstermek ve ülkenin uğradığı ekonomik zararı önlemek amacıyla ABD'ye yapılacak seyahatleri teşvik edici mesajlar yayınlanmıştır (Okumu, 2007: 43).

Turist gönderen gelişmiş ülkelerin seyahat uyarıları konusundaki tutarsız ve yanlı tutumları araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve diplomatik ilişkilerin uyarılar üzerinde etkili bir rolü olduğu ifade edilmiştir (Beirman, 2006; Deep ve Johnston, 2017; Kırlar Can, 2017; Kırlar Can, 2018; Löwenheim, 2007; Okumu, 2007; Sharpley ve diğerleri, 1996). Özellikle dışa bağımlı ülkelerin güç kazanmasını önlemek için uyarı ve seyahat yasaklarıyla daha da zayıflatıldığı, diğer yandan bazı turist gönderen ülkelerin,

risk taşımasına rağmen iyi ilişkiler içinde olduğu veya ilişkilerini bozmak istemediği ülkelere karşı seyahat uyarısında bulunmadığı savunulmuştur. Örneğin, birçok gelişmiş ülke, ekonomisinin büyük bölümü turizm sektörüne bağımlı olan Bali için yayınladığı seyahat uyarılarını 2002’de gerçekleşen saldırıların üzerinden bir yıl geçmesine rağmen kaldırmamış ve Bali’yi tur programlarından çıkarmıştır. Bununla birlikte seyahat tavsiyelerinde sadece Endonezya’yı değil, Güneydoğu Asya bölgesinde yer alan tüm ülkeleri yüksek riskli olarak derecelendirmiştir (Baker ve Coulter, 2007: 253; Beirman, 2006: 318; Freedman, 2005: 397; Henderson, 2003: 47; Reisinger ve Mavondo, 2005: 213). Terör, savaş veya politik istikrarsızlık gibi krizlerin olaylarla hiç ilgisi olmayan komşu ülkeler üzerindeki bu etkileri literatürde “genelleme etkisi” (generalization effect) veya “yayılma etkisi” (spillover effect) olarak tanımlanmaktadır ve bu genelleme veya yayılmanın destinasyonlar üzerindeki etkileri çok büyük olabilmektedir (Enders ve diğerleri, 1992: 552; Kozak ve diğerleri, 2007: 240; Lepp ve Gibson, 2003: 607).

Tourism Concern (2003) de seyahat tavsiyeleri ile ilgili yayınladığı bir raporda, İngiltere tavsiyelerinin diğer devletler ve risk değerlendirmesi yapan tur operatörleriyle tutarsızlık içinde olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, terör saldırılarından sonra İngiltere’den Bali’ye tur satışı yapılmazken, Almanya’daki aynı gruba bağlı tur operatörleri müşterilerini Bali’ye göndermiş ve Avrupalı ve Uzakdoğulu birçok turist de bu süreçte Bali’yi ziyaret etmeye devam etmiştir. Turist gönderen çoğu gelişmiş ülkenin özellikle gelişmemiş Afrika ülkeleri için sıklıkla bu yanlış tutumu sergilediği belirtilmektedir. Bu ülkelerin ekonomik veya politik çıkarlarından ötürü Afrika ülkelerine yönelik abartılı uyarılarda bulunduğu veya uyarılarını uzun süre boyunca yayından kaldırmadığı ileri sürülmektedir (Beirman, 2006; Kırlar Can, 2017; Kırlar Can, 2018; Okumu, 2007; Sharpley ve diğerleri, 1996; Tourism Concern, 2003). Löwenheim (2007) da İngiltere ve ABD’nin terör saldırılarından etkilenen ülkelere yönelik çelişkili uyarılarına değinmiş ancak her şeye rağmen devletlerin seyahat uyarılarını yayınlamasının gerekli ve turistlerin güvenliğini sağlamak için faydalı olduğunu savunmuştur.

Seyahat uyarıları ile ilgili gündeme gelen bir diğer sorun sigorta şirketlerinin uyarı ve tavsiyeleri temel risk değerlendirme faktörü olarak ele almalarından kaynaklanmaktadır (Beirman, 2006: 310; Fletcher ve diğerleri, 2018: 290). Örneğin, bir uyarıda gereksiz seyahatlerden kaçınılması tavsiye edildiğinde, sigorta şirketleri etkilenen bölge için sigorta kapsamını reddetme veya sınırlama hakkına sahiptir. Bu

eğilimin, turist güvenliğini tehdit ettiği iddia edilen en küçük bir olayda bile yayınlanan olumsuz seyahat tavsiyelerindeki artıştan kaynaklandığı belirtilmektedir. Sonuç olarak, belirli bir ülkedeki turistlere yönelik potansiyel tehdit uyarısı şeklinde spekülasyon tavsiyeler ortaya çıkmaktadır (Beirman, 2006: 310). Örneğin, bazı ABD uyarılarında “*ABD vatandaşlarına yönelik tehditler bulunmaktadır*” şeklinde ifadeler yer almaktadır (TSG, 2017; TSG, 2019a). Bu tür uyarılar, tehdidin yalnızca veya özellikle o ülke vatandaşlarına yönelik olduğu gibi yanlış bir tutum içermekte ve potansiyel turistleri yanlış yönlendirmektedir (Kırlar Can, 2017: 1568). Devletlerin yayınladıkları uyarılarda riskleri bu şekilde abartması potansiyel turistlerin uyarıları dikkate almamalarına ve belki de gerçek riskleri göz ardı etmelerine de yol açmaktadır (Freedman, 2005: 397).

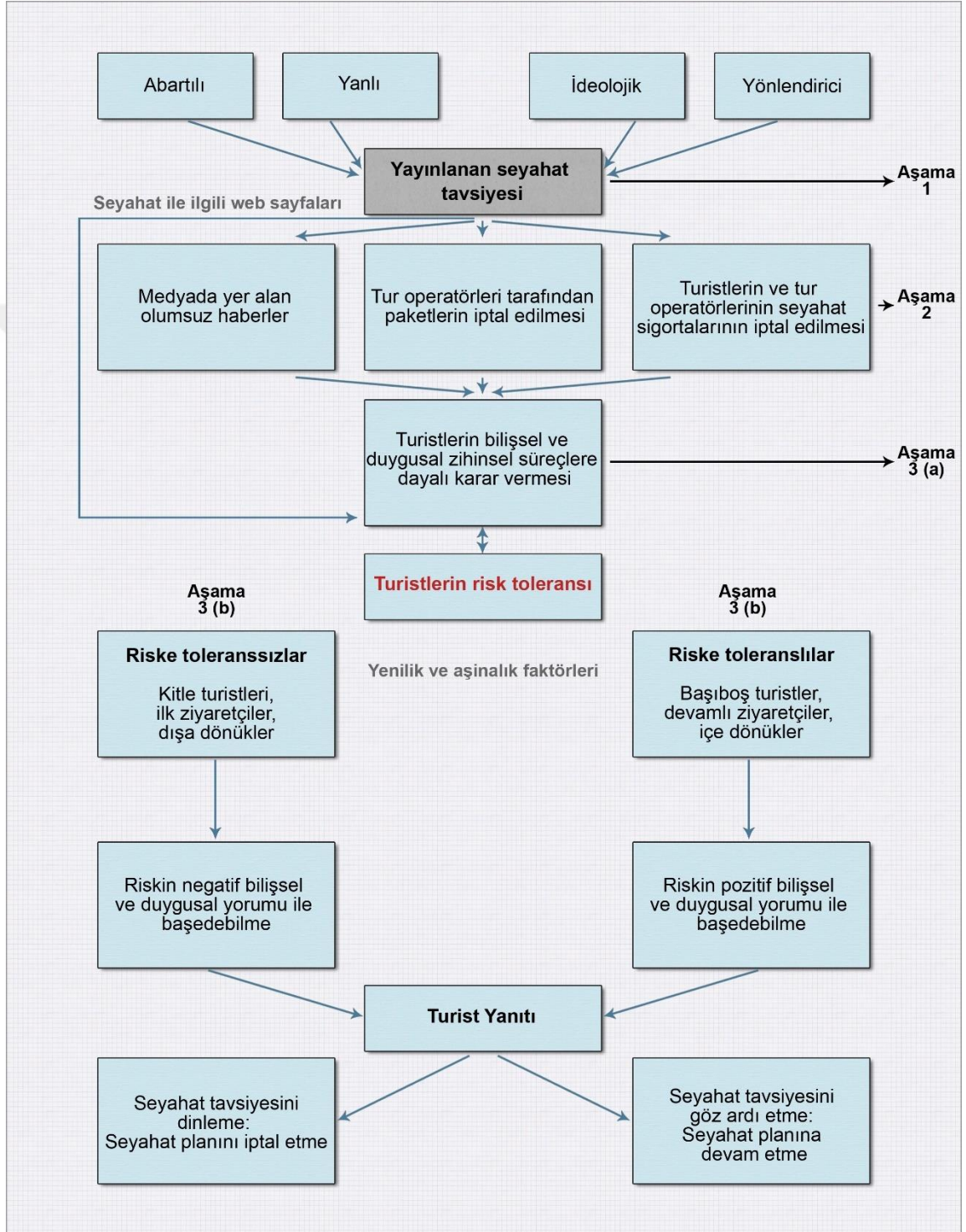
Özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar, destinasyonların taşıdığı riskler hakkında kendi değerlendirmelerini yapamayacak olan çoğu turistin hükümetler tarafından yayınlanan resmi seyahat uyarılarına değer verdiğini ve uyarıların potansiyel turistlerin seyahat davranışları üzerinde oldukça etkili olduğunu belirtmektedir (Fletcher ve diğerleri, 2018: 290; Pizam ve Mansfeld, 2006: 8; Ritchie ve diğerleri, 2017: 281; Walters ve diğerleri, 2018: 9). Örneğin, Sönmez ve Graefe (1998a: 123), kişilik veya psikolojik özelliklerin yanında seyahat tavsiyesi gibi dış faktörler aracılığıyla maruz kalınan teröre yönelik farkındalığın turistlerin karar verme süreci üzerinde etkisi olduğunu ifade etmektedir. Mylonopoulos ve diğerleri (2016a: 13), terör saldırıları gibi belirsiz veya zor tahmin edilen olayların turizmi ciddi biçimde etkilediğini, bu etkinin olayların meydana geldiği ev sahibi destinasyonlara yönelik turist hareketliliği üzerindeki derecesinin yerel ve uluslararası medyada sunulmuş biçimiyle iyice kızıştırıldığını ve bu olaylara eşlik eden seyahat uyarılarının olumsuz iklimi daha da kötüleştirdiğini savunmaktadır. Noy ve Kohn (2010: 206) da yoğun biçimde seyahat uyarılarına maruz kalan turistlerin bu durumdan ciddi biçimde etkilenebildiğini ileri sürmektedir.

Deep ve Johnston (2017: 91) seyahat tavsiyelerinin turistlerin karar verme sürecine etkilerini açıklamak için kavramsal bir model önerisinde bulunmuştur (Şekil 1). Dört aşamalı bu modele göre ilk adımda devlet bir seyahat tavsiyesi yayınlamakta ve diğer devletler de “lideri takip etme” davranışı sergileyerek bunu takip etmektedir. İkinci aşamada, kamunun seyahat tavsiyesine yanıtı üç boyutlu olarak gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda tur operatörleri seyahat tavsiyesini öğrendikten sonra kendi ekonomik güvenlikleri için tur paketlerinin reklam ve tanıtımlarını geri çekmektedir. Sigorta şirketleri de krizden doğan zararları sigorta kapsamına almamaktadır. Bu nedenle tur

operatörleri, katı bir biçimde seyahat tavsiyelerine uymakta ve hukuksal sorunlarla uğraşmak yerine seyahatleri iptal etmektedir. Sigorta şirketleri, hakkında tavsiye yayınlanan ülkelere seyahat edecek bireysel turistlerin de özel seyahat sigortalarını iptal edebilmektedir. Diğer yandan medyada destinasyon hakkında olumsuz haberler yer almaktadır. Medya şirketleri, destinasyonun güvenli olduğu yönünde aksi bir görüşe sahip olsa bile, “kötü haber satar” mantığı ile sıklıkla devlete karşı çıkmamaktadır. Çünkü medya, olumsuz haberlerle daha fazla ilgilenmektedir. Sonuç olarak, ikinci aşamada, devletin yayınladığı seyahat tavsiyesi -seyahat web siteleri ve medya öyküleri ile birlikte- etkilenen destinasyona seyahat etmenin artık yeterince güvenli olmadığı imajını yaratmaktadır.

Deep ve Johnston, üçüncü aşamayı ikiye ayırmaktadır. Bu aşamalardan ilkinin (Aşama 3a) herkes uygulamaktadır çünkü yeni bir bilgi edindikten sonra tüm bireyler bir değerlendirme sürecine girmektedir. Yaratılan imaj sonrasında, potansiyel turistler ekstra bilgi arayışına girebilmektedir. Ancak hem bilişsel hem de duygusal bağlamdaki zihinsel süreçlerin tehdidin ortaya çıkma olasılığı ile sentezlenmesinden sonra karar verme gerçekleşmektedir. Diğer aşama (Aşama 3b) da bu aşama ile aynı anda yaşanmaktadır ancak bireylerin risk toleransı farklı olduğu için modelde ayrı olarak ele alınmaktadır. Plog'un tipolojisine dayandırılan bu aşamada, turistlerin risk toleranslarına göre riskten kaçındıkları veya risk aldıkları ifade edilmektedir. Risk toleransı düşük turistler (riske toleranssızlar), genel değerlendirmeleri sonucunda destinasyonu fazla riskli bulmakta ve seyahatlerini ya hemen iptal etme eğilimi göstermekte veya daha fazla bilgi için beklemektedir. Bu turistlere kitle turistleri, içe dönük/ruhsal merkezli turistler, gelenekçiler veya destinasyonu ilk kez ziyaret edenler örnek olarak verilmektedir. Riske tolerans gösteren turistler (riske toleranslılar) ise destinasyonlarda ve deneyimlerinde yenilik aramakta ve bu nedenle seyahat tavsiyelerini dikkate almayabilmektedir. Bu profildekilere dışa dönük/çevre merkezli turistler, girişimciler, başıboş turistler ve komşu ülkelerden gelen devamlı ziyaretçiler örnek gösterilmektedir (Deep ve Johnston, 2017: 90-92).

Şekil 1: Seyahat Tavsiyelerinin Turistlerin Karar Verme Sürecine Etkileri

Kaynak: Deep ve Johnston, 2017: 91. (Yazar tarafından çevrilmiştir.)

UNWTO (2017), seyahat uyarılarının yol açtığı sorunlar nedeniyle turist gönderen ülkeler için küresel etik kodlar çerçevesinde bir seyahat tavsiyesi rehberi yayınlamıştır. Rehberin amacı, turist güvenliğini doğru bir şekilde sağlamak, olayın gerçekleştiği ev sahibi ülkenin ve turizm endüstrisinin zararını en aza indirmek, etkilenen ülkeye yönelik yanlı veya önyargılı tutumu önlemek ve son olarak eksik veya yanlış bilgileri ortadan kaldırmaktır. Bu doğrultuda seyahat tavsiyelerine konu olan tehdit ve risklerin net, olayla ilgili, uygun ve güncel biçimde ortaya konarak tavsiyelerde belirsiz dilden, yanlı ve politik tutumdan kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir. Tehdit ve riskler açıklanırken olayın gerçekleştiği bölgenin konumuna özgü olması ve ilgili mesafeleri gösteren haritalar içermesi önerilmektedir. Olayın etkisi geçtikten sonra uyarıların kaldırılması ve etkilenen bölge ile işbirliği içinde olunması da rehberde tavsiye edilen hususlar arasındadır.

Literatürde doğrudan seyahat uyarılarına odaklanan araştırma sayısı oldukça azdır. Mevcut araştırmalar incelendiğinde, kavramsal çalışmalara daha fazla ağırlık verildiği veya doküman incelemesine dayalı araştırmaların çoğunluğu oluşturduğu görülmüştür. Bu araştırmalarda, genel olarak, devletler arasındaki ikili ilişkilerin seyahat uyarıları ve tavsiyeleri üzerinde büyük bir etkisi olduğuna ve uyarıların ekonomik veya politik bir araç olarak kullanıldığına değinilmektedir (Deep ve Johnston, 2017; Mylonopoulos ve diğerleri, 2016a; Mylonopoulos ve diğerleri, 2016b; Sharpley ve diğerleri, 1996). Löwenheim (2007), literatürün aksine, ne amaç taşırsa taşırsın devletlerin yayınladığı seyahat tavsiyelerinin gerekli ve faydalı olduğunu, tavsiyelerde turistlere bir yasak getirilmediğini, mevcut durum hakkında bilgi verildiğini ve bireylerin kendi kararlarını almakta ve seçim yapmakta özgür olduğunu ifade etmekte ve ülkelerin tavsiyeler aracılığıyla “sorumlu bireyler” yarattığını savunmaktadır. Seyahat uyarı ve tavsiyelerinin destinasyon hakkında bir bilgi kaynağı olarak değinildiği uygulamalı araştırmalar ise çoğunlukla turistlerin risk algısı ve risk azaltma davranışlarına odaklanmaktadır (Ritchie ve diğerleri, 2017; Schroeder ve Pennington-Gray, 2014; Walters ve diğerleri, 2019). Seyahat uyarıları ve tavsiyeleri ile ilgili önde gelen araştırmalar ile bu araştırmalarda ele alınan konular ve elde edilen sonuçlara ilişkin özet Tablo 5’te sunulmaktadır.

Tablo 5: Seyahat Uyarıları ve Seyahat Tavsiyelerine Odaklanan Araştırmalar

Kaynak	Araştırmanın Özeti
Sharpley ve diğerleri (1996)	Resmi seyahat tavsiyelerinin etkileri ve sonuçlarının tartışıldığı makale, konuyla ilgili en erken çalışmalardandır. Gambiya örneği üzerinden ele alınan araştırmada, seyahat tavsiyelerinin turizmin politik bir pazarlık aracı olarak kullanılmasına olanak sağladığı ve bu tavsiyeler ile turizm üzerinden ticari ambargo uygulandığı ileri sürülmüştür.
Beirman (2006)	Hükümetlerin yayınladığı seyahat tavsiyeleriyle ilgili kitap bölümü, konuyla ilgili öncü çalışmalardan biridir. Seyahat tavsiyelerinin gelişimiyle ilgili kısa bir tarihçenin sunulduğu araştırmada, seyahat uyarılarının yaygın kullanımının getirdiği sonuçlara ve sorunlara değinilmiştir.
Löwenheim (2007)	Neoliberal toplumlarda devletlerin vatandaşlarının risklerden kaçınması veya azaltması için seyahat uyarılarını yayınlamasının gerekli ve faydalı olduğu savunulmuştur. Devletlerin seyahat uyarılarını yayınlamasının, vatandaşlarını koruma amacı taşımasının yanında, sorumlu bireyler yaratma çabası olduğu ve bu inşanın bireylerin sorumluluklarını bilerek ve doğru kararlar alarak kendilerini korumalarına yardım edeceği dile getirilmiştir.
Noy ve Kohn (2010)	İsrail Ulusal Terörle Mücadele Ofisi tarafından yayınlanan seyahat uyarıları ile ilgili basında çıkan haberlerin göstergebilim, söylem ve içerik analizleri yapılarak turizm ve medya arasındaki ilişki incelenmiştir. 55 haber makalesine ait başlıklar, metinler, fotoğraflar ve fotoğraf başlıklarında kullanılan kelimeler, terimler ve metaforlar analiz edilmiş, haberlerin kapladığı alan ve sunuluş biçimleri de ayrıca ele alınmıştır. Seyahat uyarıları ile ilgili basılı ve dijital makalelerin turistik tatil mekânlarına ne şekilde ara buluculuk ettiği ve bu mekânları nasıl temsil ettiği irdelenmiştir. Araştırma sonucunda, haberlerde kullanılan fotoğraflardaki huzurlu tatil mekânlarına ait görseller ile sözlü mesajlar arasında gözle görülür bir tutarsızlık olduğu görülmüştür. Medyada yansıtılan ikonik bir tatil ritüeli fotoğrafının yazılı bir resmi uyarının üstesinden geldiği, böylelikle, bazı şeyleri normal ritüeline döndürmek isteyen medya gündeminin turizmin ekonomik çıkarları ile örtüştüğü ve bunun da turizm-medya sistemlerinin bir yakınsaması olduğu savunulmuştur.
Schroeder ve Pennington-Gray (2014)	Medya, seyahat tavsiyeleri ve sosyal medya aracılığıyla elde edilen bilgilerin ev sahibi destinasyona yönelik artan suç algısı üzerinde etkisi olup olmadığı 2012 Londra Olimpiyat Oyunları örneğinden yola çıkılarak incelenmiştir. Araştırmada, mega spor etkinlikleri kapsamında, bilginin destinasyon risk algısını yeniden şekillendirmedeki rolü kısmen desteklenmiştir. Özellikle, Londra hakkında basılı medyaya maruz kalan Avustralyalı gezginler ile İngiltere hakkında seyahat tavsiyelerine maruz kalan Kanadalı gezginlerin Olimpiyatlar sırasında Londra'da suçun artacağına yönelik algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Buda (2016)	Ürdün ile ilgili yürütülen etnografik araştırmada, turistlerin seyahat uyarılarını kabullenme, göz ardı etme ve uyarılara karşı çıkma yolları ele alınmıştır. Araştırmada, Ürdün'ün liman şehri Akabe (Aqaba)'ye yapılan roket saldırılarının ardından yayınlanan seyahat uyarılarına rağmen ülkeyi ziyaret eden farklı milliyetlerden turistler incelenmiştir. Turistler, kendi tutumlarını risk almaya razı oldukları şeklinde açıklamıştır. Terör saldırılarının rastgele gerçekleştiği, tahmin edilmesinin güç olduğu, sınırlı bir alanı etkilediği, aynı yerde gerçekleşme olasılığının düşük olduğu ve olayın gerçekleştiği yerin eskiye göre daha güvenli hale geldiği gibi bakış açıları ortaya konmuştur.
Mylonopoulos ve diğerleri (2016a)	Seyahat tavsiyelerini turizm hareketliliğinin engelleyici bir faktörü olarak ele alan makalede, seyahat uyarısına neden olan olayların yerel ve uluslararası medya tarafından abartılı bir biçimde sunulduğu ifade edilmiştir. Birçok ülke için turist deposu olan ABD, Avustralya, Kanada, Almanya ve İngiltere'nin terör, salgın hastalık ve doğal felaketler hakkında yayınladığı seyahat tavsiyeleri ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve UNWTO gibi kuruluşların olaylara yönelik tepkileri analiz edilmiştir. Tavsiyeleri yayınlayan merciler, tavsiyede kullanılan risk seviyeleri ve tavsiyelerin turizme veya destinasyona etkileri de incelenmiştir. Araştırmada, farklı ülkeler, kurumlar ve kanallar tarafından yayınlanan seyahat tavsiyelerinin değişiklikler gösterdiği, bunun da etik birtakım sorunlara yol açtığı belirtilmiştir. Olumsuz etkiler yalnızca olayların yaşandığı alan ile sınırlı kalmadığı için turist gönderen ülkelere daha dikkatli davranmaları, kendi vatandaşlarının güvenliklerini koruma amacının ötesindeki yanlı, politik ve diğer çıkarlardan kaçınmaları önerilmiştir.
Mylonopoulos ve diğerleri (2016b)	Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizin ardından turist gönderen ülkelerin Dışişleri Bakanlıkları tarafından yayınlanan Yunanistan'a yönelik seyahat tavsiyeleri ile bu tavsiyeler hakkında yazılı ve elektronik medyada çıkan haberler incelenmiştir. Ülkede kriz yaşanmasına, bankaların kapanmasına ve nakit para çekimine sınır getirilmesine rağmen turist gönderen ülkelerin Yunanistan'a özel uyarıcı bir tavsiyede bulunmadığı ve her zamanki gibi sıradan bilgilendirmeler yaptığı tespit edilmiştir. Yunan basını, haber başlıklarında provoke edici mesajlar kullanmış ve turist gönderen ülkelerin Yunanistan için seyahat uyarısında bulunduğunu vurgulamıştır. Yabancı basın ise daha ılımlı ve bilgilendirici mesajlar kullanmış ve çoğunlukla uyarıcı bir seyahat tavsiyesi başlığından kaçınmıştır.
Deep ve Johnston (2017)	Makalede, seyahat uyarıları için "kuzu postuna bürünmüş kurt" metaforu yapılmış ve uyarıların asıl amaçları dışında kullanıldığını ifade edilmiştir. Ülkelerin yayınladığı uyarıların abartılı, yanlı veya önyargılı olabildiği ve politik veya ideolojik düşmanlık gibi sebeplerle kullanılabildiği belirtilmiş ve seyahat tavsiyelerinin kılık değiştiren diplomasiyi istikrarsızlaştırdığı savunulmuştur. Araştırmada, uyarıların turizm talebi, turizm arzı, ticari ilişkiler ve denizaşırı turist tüketimleri üzerindeki etkileri de tartışılmıştır.

Kırlar Can (2017)	Teröre yönelik resmi seyahat uyarılarının incelendiği araştırmada, ABD ve Birleşik Krallık tarafından yayınlanan 43 ülkeye ait 70 seyahat uyarısı analiz edilmiştir. Turizm ve bölgede devam eden karışıklıklar bağlamında seyahat uyarılarının eleştirel bir okuması yapılarak terörle ilgili seyahat risklerinin tüm uyarılar içinde çoğunluğu oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Afrika ve Orta Doğu, seyahat uyarılarının yoğunluğu bakımından dünyadaki en riskli bölgeler olarak tespit edilmiş; ABD, hakkında en az seyahat uyarısı yayınlanan bölge olmuştur. Birleşik Krallığın, ABD'ye göre daha fazla seyahat uyarısı yayınladığı için daha tedbirli ve daha yüksek risk algısına sahip olduğu görülmüştür. Her iki devlete ait uyarılar arasındaki farklılıklar, güvenilirliğin ve ülkeler arasındaki bürokratik ilişkilerin seyahat uyarıları üzerindeki rolünün sorgulanmasına neden olmuştur. Bazı uyarılarda terör tehdidinin yalnızca uyarıyı veren ülkenin vatandaşlarını hedeflediği şeklinde yönlendirici ve yanıltıcı mesajlara da rastlanmıştır.
Ritchie ve diğerleri (2017)	Avustralyalı turistlerin risk algıları, risk azaltma stratejileri ve demografik özelliklerine göre üç sınıfa ayrıldığı araştırmada, devletin yayınladığı seyahat tavsiyeleri bir risk azaltma stratejisi olarak ele alınmış ve tüm turist gruplarında risk algısı düzeyine göre kullanılmıştır. Turistlerin risk algısı arttıkça seyahat tavsiyelerini kullanma oranları da artmıştır.
Kırlar Can (2018)	Makalede, Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülkelerin Türkiye hakkında yayınladığı resmi seyahat uyarıları terör riski temelinde incelenmiştir. Türkiye'nin turist depolarını oluşturan Almanya, Rusya, İngiltere, Gürcistan, Bulgaristan ve İran'ın Dışişleri Bakanlıklarının web sitelerinde yer alan hem yurtdışı seyahat uyarıları hem de Türkiye ile ilgili seyahat tavsiyeleri analiz edilmiştir. Araştırmada, bahsi geçen ülkelerin yayınladığı uyarı ve tavsiyelerin değişiklikler gösterdiği ve buna paralel olarak Türkiye'nin taşıdığı risk seviyelerinin de farklılaştığı ortaya konmuştur. Uyarıların yayınlanması ve tavsiyelerin içeriği konularında diplomatik ilişkilerin yönlendirici olabildiği de araştırmanın sonuçları arasındadır.
Walters ve diğerleri (2019)	Seyahat uyarılarının turistlerin seçimleri ve seyahat davranışları üzerindeki etkisinin deneysel olarak ölçüldüğü araştırmada senaryolardan faydalanılmıştır. Avustralya'yı ziyaret eden ABD'li turistlerle gerçekleştirilen araştırma, turistlerin seçim davranışlarının terör tehdidinin seviyesinden ciddi biçimde etkilendiğini ortaya koymuştur. Terörle ilgili seyahat uyarılarında terör riskine yönelik seviye yükseldikçe, uyarıların turistler üzerindeki etkisinin arttığı, turistlerin yüksek terör riski taşıyan destinasyonlara seyahat etmeye istekli olmadığı ve seyahat kararlarını iptal etme eğiliminde olduğu belirlenmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

1.2.1. Seyahat Uyarılarının Dünyadaki Genel Durumu

Turist gönderen ülkeler yurtdışı seyahatler konusunda vatandaşlarını bilgilendirmek, yönlendirmek ve korumak için farklı yaklaşımlar benimsemektedir. Literatürün yanı sıra devletlerin resmi ve özel kurum ve kuruluşları ile çeşitli medya organları arasında da seyahat uyarısı ve seyahat tavsiyesi kavramlarının kullanımı ile ilgili bir birlik yoktur. Bazı ülkeler seyahat tavsiyesi kavramını tercih ederken bazıları seyahat uyarısını kullanmaktadır⁸. Bununla birlikte ABD, Fransa, Rusya ve Almanya gibi ülkeler hem ziyaret edilecek ülkelerle ilgili tek tek seyahat tavsiyesi vermekte hem de riskli ülkeler için ayrı bir seyahat uyarısı listesi yayınlamaktadır (Auswärtiges Amt, 2019a; France Diplomatie, 2019a; MFAFR, 2017; TSG, 2019a). İspanya, Belçika ve İran gibi ülkeler ise tavsiyelerine ilave olarak “son dakika” veya “son güncelleme” gibi başlıklar altında hedef ülkelerle ilgili uyarılar veya duyurular yapmaktadır (Belgium Diplomatie, 2019; MAEUEC, 2019; MFAIR, 2017).

Seyahat uyarıları ve tavsiyeleri, turist gönderen ülkelerin Dışişleri Bakanlıkları aracılığıyla bu kurumların resmi web sitelerinde yayınlanmaktadır. Bu ülkeler, hakkında tavsiye verdikleri veya uyarıda bulunduğu ülkelerin taşıdığı seyahat risklerini savaş, suç, şiddet, terör, doğal afet ve salgın hastalık gibi türlere ayırmaktadır. Çoğu ülke özellikle “terör” ile ilgili riskleri ayrı bir başlık altında ele alma yaklaşımını benimsemektedir. Bu çerçevede terör başlığı altında genel veya yüzeysel bilgilendirmeler yapılırken, bazı ülkeler son yıllarda gerçekleşen terör olayları hakkında daha detaylı bilgiler paylaşarak kaçınılması gereken destinasyonlar hakkında uyarılarda bulunmaktadır.

Turist gönderen çoğu devletin resmi kurumları, vatandaşlarının ziyaret edeceği hedef destinasyonları taşıdığı risklere göre seviyelere ayırmakta ve bu seviyeleri çeşitli renk kodları ile göstermektedir. Örneğin, seyahat tavsiyeleri konusunda son derece hassas olan Avustralya, seyahat tehdidi oluşturan riskleri dört seviyeye ayırmaktadır. Bu sınıflandırmayı yaparken artan risk seviyesi ile doğru orantılı olarak her bir seviye için yeşilden kırmızıya dört ayrı renk kodu kullanmaktadır. Her ülkenin genel risk seviyesi, o ülkeye ait sayfanın en üstünde paylaşılmaktadır. Bununla birlikte hedef ülke içindeki bazı bölgelere veya şehirlere yönelik farklı risk seviyeleri mevcutsa, bu yerler

⁸ Bu araştırmanın yazımında seyahat uyarısı kavramı temel alınmış olup, gerekli yerlerde seyahat tavsiyesi kavramı da kullanılmıştır.

için ayrı değerlendirmeler yapmakta ve tüm riskli alanları o seviyeye ait renk ile hem sayfada hem de o ülke haritası üzerinde göstermektedir (Şekil 2). Avustralya'nın seyahat tavsiyelerinde uyguladığı risk seviyeleri ve bu seviyeler için kullandığı renk kodları Tablo 6'da yer almaktadır. Ayrıca bazı seviyeler açıklanırken Avustralya'daki şehirlerin güvenlik durumları ile kıyaslamalar da yapılmaktadır (DFAT, 2019a).

Tablo 6: Avustralya Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri

Seviye	Tavsiye	Renk	Açıklama
1	Normal Önlemler Alın	Yeşil	Güvenlik ortamının büyük bir Avustralya şehri ile aynı olduğu ifade edilen en düşük risk seviyesidir. Bu seviyedeki ülkelerin önemli tehditler taşımadığı belirtilir. Genellikle hedef ülkeye yönelik yasal ve sosyal kurallarla ilgili bilgiler verilir ve bu kurallara özen gösterilmesi ve sağduyulu olunması önerilir.
2	Çok Dikkatli Olun	Sarı	Büyük bir Avustralya şehriden daha büyük riskler taşıdığı düşünülen ülkeler için bu seviye kullanılır. Çeşitli tehditlere karşı araştırma yapılması ve ilave önlemler alınması önerilir.
3	Seyahat Kararını Yeniden Düşünün	Turuncu	Hayatı tehdit eden ciddi ve potansiyel tehditler olduğu için bu seviyedeki ülkelerin turizm ve turistler için uygun olmadığı ifade edilir. Bu destinasyonların sıklıkla öngörülemeyen bir güvenlik ortamına sahip olduğu söylenir. Bu nedenle zorunlu olmayan seyahatlerden kaçınılması veya daha risksiz yerlere seyahat edilmesi tavsiye edilir.
4	Seyahat Etmeyin	Kırmızı	Güvenlik durumunun son derece tehlikeli olduğu seviyedir. Bu ülkelere seyahat edilmemesi, hâlihazırda bu seviyedeki bir destinasyonda olanların da bulundukları yerden ayrılmaları önerilir. Avustralya hükümetinin böyle aşırı tehlikeli destinasyonlarda konsolosluk veya güvenlik desteği sağlamayacağı, bunun bireylerin kendi sorumluluğunda olduğu belirtilir.

Kaynak: DFAT, 2019a.

Şekil 2: Avustralya Seyahat Tavsiyelerinde Örnek Risk Seviyeleri (Hindistan)⁹

Kaynak: DFAT, 2019b.

2017 yılına kadar ülkeleri risk seviyelerine göre sınıflandırmak yerine uyarı ve tavsiye metinlerinde kullanılan kelime ve cümlelerle riskin önemini ve derecesini vurgulayan ABD, “Seyahat ihtiyacınızı dikkatle gözden geçiriniz”, “Vatandaşlara, adı geçen bölgeye seyahatten kaçınmaları şiddetle tavsiye edilmektedir”, “Vatandaşlar, kendi seyahatlerini düzenlemekten sorumludur”, “Büyükelçilik, adı geçen bölgede koruma hizmeti sunmamaktadır”, “Dışişleri Bakanlığı, vatandaşlarını adı geçen bölgeye

⁹ Avustralya'nın 7.2.2019 tarihli Hindistan seyahat tavsiyesine ait haritadır. Hindistan için genel risk seviyesi 2 olarak belirtilmiştir. Tavsiyede 3. ve 4. seviye riskli bölgeler olduğu da görülmektedir.

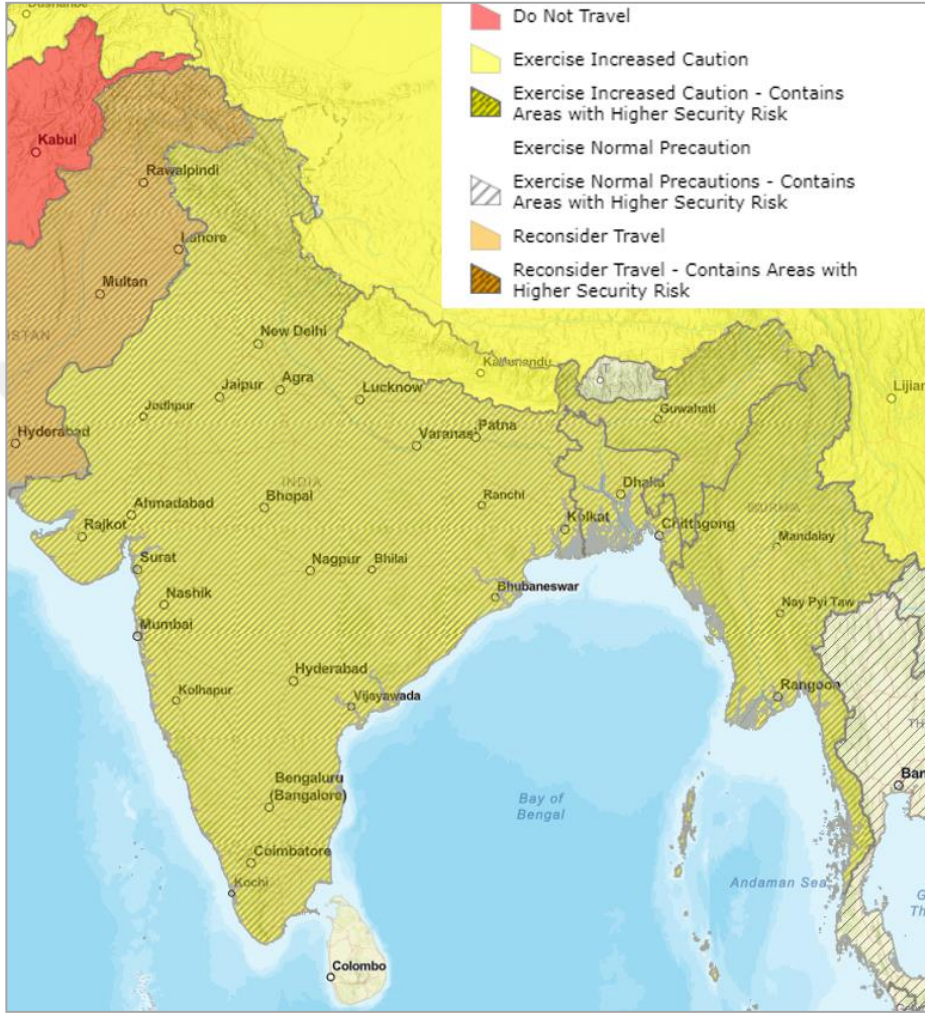
seyahatleri konusunda ciddi bir şekilde uyarmaktadır” ve “Zorunlu seyahatler dışındaki tüm seyahatlerden kaçınmanız önerilmektedir” şeklinde uyarı ifadeleri ile seyahat risklerinin seviyesini ortaya koymuştur (TSG, 2017). ABD, 2018 yılı itibariyle, Avustralya gibi derecelendirme sistemine geçmiş ve tavsiyeleri risk seviyesine göre “1 = en düşük”, “4 = en yüksek” olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Hedef ülkelerin risk seviyesi, bu seviyeye karşılık gelen renk ile o ülkeye ait bilgilerin paylaşıldığı sayfanın en üstünde gösterilmektedir. Bununla birlikte her ülkenin sayfasında söz konusu ülkedeki riskli alanlar ve bu alanları gösteren risk seviyelerinin işaretlendiği interaktif bir harita da bulunmaktadır (Şekil 3). ABD’nin seyahat tavsiyelerinde kullandığı risk seviyeleri, seyahate çıkmadan alınması önerilen önlemler ve renk kodları aşağıda verilmektedir (Tablo 7).

Tablo 7: ABD Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri

Seviye	Tavsiye	Renk	Açıklama
1	Normal Önlemler Alın	Lacivert	Güvenlikle ilgili en düşük risk seviyesidir. Tüm uluslararası seyahatler bazı riskler taşımaktadır şeklinde ifade edilir.
2	Tedbirleri Arttırın	Sarı	Güvenlikle ilgili yüksek riskler bulunduğu bilincinde olunması tavsiye edilir.
3	Seyahat Kararını Yeniden Düşünün	Turuncu	Ciddi güvenlik riskleri nedeniyle bu seviyedeki yerlere seyahat etmekten kaçınılması önerilir.
4	Seyahat Etmeyin	Kırmızı	Hayatı tehdit edici risklerin çok fazla olması nedeniyle güvenlikle ilgili en yüksek risk seviyesidir. Acil bir durumda, ABD hükümetinin yardım sağlama konusunda oldukça sınırlı bir kapasiteye sahip olabileceği söylenir. Dışişleri Bakanlığı, vatandaşlarına bu seviyedeki ülkelere seyahat etmemelerini ve güvenli olduğu ilk anda bu ülkeleri terk etmelerini tavsiye eder.

Kaynak: TSG, 2019a; TSG, 2019b.

Şekil 3: ABD Seyahat Tavsiyelerinde Örnek Risk Seviyeleri (Hindistan)¹⁰

Kaynak: TSG, 2019b.

Seyahat uyarıları konusunda önde gelen ve dünya çapında büyük etki yaratan ABD, Dışişleri Bakanlığının resmi sitesinde, dünya üzerindeki her bir ülke hakkında değerlendirmeler yapmaktadır. Bunun dışında, riskli gördüğü hedef ülkeler için ayrı bir seyahat tavsiyeleri listesi de yayınlamaktadır. Daha önceden “Travel Warnings” yani seyahat uyarıları adı ile yayınlanan bu liste, 2019 yılı itibarıyla, seyahat tavsiyeleri anlamına gelen “Travel Advisories” olarak değiştirilmiştir. Uyarı niteliğindeki bu seyahat

¹⁰ ABD’nin 7.2.2019 tarihli Hindistan seyahat tavsiyesine ait haritadır. Haritada kullanılan bazı renk kodları tavsiyelerdeki temel risk seviyelerine verilen renklerden farklıdır. Hindistan için genel risk seviyesi 2 olarak belirtilmiştir. Harita lejantında tedbirleri arttırın bilgisi verilmiş ve yüksek güvenlik riski taşıyan alanlar bulunduğu belirtilmiştir.

tavsiyeleri listesi, risk taşıyan ülkeleri, risk seviyeleri ve tavsiyenin son güncellenme tarihi ile birlikte sıralamaktadır. En yüksek risk seviyesine sahip ülkeler ayrıca Dışişleri Bakanlığı web sitesinin ana sayfasında da kırmızı renkle bir alarm şeklinde paylaşılmaktadır (TSG, 2019a).

Son yıllarda çeşitli saldırılarla sarsılan birçok Avrupa ülkesi de güvenlik endişeleri nedeniyle seyahat uyarılarına verdiği önemi arttırmıştır. Almanya, Avusturya, Fransa, Belçika, İsviçre, İspanya ve Rusya gibi ülkeler vatandaşlarını yurtdışı seyahatleri konusunda uyarmak için hedef ülkeler özelinde verdikleri tavsiyelerin yanı sıra “seyahat uyarıları” adı altında ayrı listeler yayınlamakta veya “son dakika” ve “son güncellemeler” gibi dikkat çekici başlıklarla çeşitli uyarı ve bilgilendirmeler yapmaktadır. Örneğin, Almanya, seyahat uyarısı listesinde kısmi seyahat uyarısı ve seyahat alarmı şeklinde bir düzen uygulamakta ve bu uyarıların acil ve ani gelişen durumlardan kaynaklandığını, adı geçen ülke veya bölgelere seyahat edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Auswärtiges Amt, 2019a). Avusturya ise diğer ülkelerden farklı olarak güvenlik seviyesini 6’ya ayırmaktadır. İlk 4 seviye için seyahat uyarısı vermezken, 5. seviyede belirli bir bölgeye yönelik kısmi seyahat uyarısı uygulamakta, son seviyede ise o ülkenin tamamı için seyahat uyarısında bulunmakta ve vatandaşlarına bu destinasyona gitmemelerini söylemektedir (BMEIA, 2019).

Seyahat tavsiyeleri ve uyarıları konusunda turist gönderen ülkelerin benimsediği bir diğer uygulama, ülkesel bazlı seyahat tavsiyelerinin dışında risk seviyelerine ve bu doğrultuda alınması gereken önlemlere göre çeşitli renk kodları ile işaretlenen dünya ve bölge haritalarıdır (Şekil 4). Bu haritalar aracılığıyla seyahat edecek bireylere potansiyel ülkeler ve bölgeler hakkında toplu bir bakış açısı sunulmaktadır. Ancak bu durumun daha önce de belirtildiği gibi riskler konusunda bölgesel genelleme ve yayılma etkilerine neden olabileceği ve hedef bölgelere yönelik turizm talebinde olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmektedir.

Şekil 4: Avustralya'nın Avrupa Bölgesi için Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri¹¹

Kaynak: DFAT, 2019b.

Çeşitli ülkelerin Avrupa Bölgesi örneği üzerinden seyahat tavsiyeleri incelendiğinde, risk seviyelerinde bazı temel farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, Avustralya'nın seyahat tavsiyelerinde, Avrupa Birliği üyesi ülkelere yalnızca Fransa'nın 2. seviye risk taşıdığı ve geri kalanların güvenli kabul edildiği görülmektedir. ABD tavsiyelerinde, Fransa ile birlikte Almanya, İngiltere, İspanya ve İtalya da terör gerekçesiyle 2. seviye riskli ülkeler arasında gösterilmektedir (Şekil 5). Avrupa Birliği üyesi ülkeler dışında Avrupa bölgesinde yer alan diğer ülkelere yönelik risk seviyelerinde de farklılıklar mevcuttur. Avustralya tavsiyeleri, Rusya, Ukrayna ve Türkiye'yi 2. seviye riskli ülkeler olarak kabul etmekte ve bu ülkelerin bazı bölgelerinde 3. veya 4. seviye riskler olduğuna işaret etmektedir. ABD tavsiyeleri ise Rusya ve Ukrayna'yı 2., Türkiye'yi ise 3. seviye riskli ülkeler arasında göstermektedir. Buna göre Avustralya, Türkiye için "çok dikkatli olun" uyarısı yaparken; ABD, Türkiye'ye "seyahat kararınızı yeniden gözden geçirin" şeklinde uyarıda bulunmaktadır.

¹¹ Avustralya'nın 7.2.2019 tarihli Avrupa bölgesine ait seyahat tavsiyesi haritasıdır.

Şekil 5: ABD'nin Avrupa Bölgesi için Seyahat Tavsiyelerinde Risk Seviyeleri¹²

Kaynak: TSG, 2019c.

Artan güvenlik endişeleri ve hassasiyet nedeniyle başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, turist gönderen birçok ülke seyahat uyarı ve tavsiyelerini vatandaşları ile güncel olarak ve anında paylaşabilmek için “Smart Traveler”, “Safe Travel”, “Travellers Online” veya “Foreign Assistant” gibi web kayıt programlarını veya acil durum hatlarını kullanmaya başlamıştır (Auswärtiges Amt, 2019b; Belgium Diplomatie, 2019; DFAT, 2019a; EDA, 2019; France Diplomatie, 2019b; MFARF, 2019; STEP, 2019). Bu programlar aracılığıyla, kayıtlı kullanıcılar yalnızca seyahat öncesinde değil, seyahatleri sırasında da gidecekleri veya vardıkları destinasyon hakkında en güncel bilgilere ve uyarılara ulaşabilmektedir. ABD, Almanya, Avustralya, Belçika, Fransa, İsviçre ve Rusya gibi bu programları kullanan çoğu ülke, kayıtlı kullanıcıları ile seyahat tavsiyesi güncellemelerini paylaşabilmek için gidilen ülkelerde internete ihtiyaç duymadan da kullanılabilen ücretsiz mobil uygulama hizmetleri de sunmaktadır. Bu programlar, son yıllarda araştırmacıların da dikkatini çekerek seyahat tavsiye ve uyarılarına odaklanmalarına neden olmuştur (Ritchie, 2017; Walters ve diğerleri, 2019).

¹² ABD'nin 7.2.2019 tarihli Avrupa bölgesine ait seyahat tavsiyesi haritasıdır.

Turist gönderen ülkeler, seyahat edecekleri ülkeler hakkında güncel bilgi alabilmeleri ve seyahatleri sırasında gelişebilecek ani durumlardan haberdar olabilmeleri için vatandaşlarına mobil uygulama hizmeti haricinde Dışişleri Bakanlıklarının mail sistemine kayıt olmalarını da önermektedir. Bu sayede, ilgili destinasyona en yakın konsolosluktan edinilen veriler ışığında kayıtlı kullanıcılara mail yoluyla anında ulaşılmaktadır. Dışişleri Bakanlıkları, aynı zamanda, sosyal medya hesaplarını da aktif biçimde kullanarak takipçileri ile son dakika gelişmelerini, seyahat uyarılarını veya çeşitli tavsiyeleri anlık olarak paylaşmaktadır. Turist gönderen ülkelerin sosyal medya hesapları yalnızca uyarı ve tavsiyeyi yayınlayan ülke vatandaşları tarafından değil, tüm sosyal medya kullanıcıları tarafından da takip edilebilmektedir. Böylelikle, sosyal medya aracılığıyla daha fazla potansiyel turiste anında erişilebilmektedir. Takipçiler bu platformlarda kendi aralarında da etkileşimde bulunabildiği için seyahat uyarılarının ulaşım ağı genişlemektedir.

1.2.2. Türkiye'ye Yönelik Seyahat Uyarıları

Geçtiğimiz yıllarda, başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok yerinde yaşanan terör saldırıları küresel çapta endişelere neden olmuş ve teröre yönelik hassasiyet artmıştır (UNWTO, 2017; Walters ve diğerleri, 2019). Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'ye yönelik seyahat uyarılarının nedenlerinin başında da terör gelmektedir (Kırlar Can, 2017: 1568; 2018: 25-29). Terör dışında darbe girişimi veya farklı dönemlerde gündeme gelen siyasi gerilimler ve diğer iç karışıklıklar da seyahat uyarılarına neden olmaktadır (DFAT, 2019b; TSG, 2019a).

Turist gönderen ülkeler, hedef destinasyonların taşıdığı riskleri genellikle dört seviyeye ayırmaktadır. Türkiye, batı, orta ve kuzey bölgeleri ile çoğunlukla 2. seviye riskli ülkeler arasında gösterilmektedir. Bu seviyede uyarıda bulunan ülkeler, genel olarak, vatandaşlarına Türkiye'ye yapacakları seyahatlerde "çok dikkatli olmalarını" önermektedir. Bununla birlikte Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Şırnak ve Hakkâri gibi iller ile terör olaylarının yaşandığı ve terör gruplarının sıklıkla anıldığı Diyarbakır, Siirt, Batman, Adıyaman, Bitlis, Van, Muş, Tunceli ve Bingöl gibi güneydoğunun tamamı ve bazı doğu illeri, turist gönderen ülkeler tarafından genellikle oldukça yüksek riskli görülmekte ve 3. seviye ile derecelendirilmektedir. Bu seviyedeki destinasyonlar için turist gönderen ülkeler, "seyahat kararınızı yeniden düşünün" ve

“gereksiz seyahatlerden kaçının” uyarısı yapmaktadır. Başta Suriye ve Irak sınırları olmak üzere, sınır bölge ve illeri de 4. seviye ile en riskli, kesinlikle gidilmemesi gereken ve “seyahat etmeyin” uyarıları yapılan yerler olarak belirtilmektedir (Şekil 6, 7). “Seyahat etmeyin” uyarısı, bir seyahat yasağı olarak kabul edilmese de pek çok ülke, vatandaşlarının Türkiye’de belirtilen bölgelere yapacağı seyahatlerde kesinlikle sorumluluk almayacağını, bir olay gerçekleşmesi halinde yardımda bulunmayacağını ve sorumluluğun tamamen kendilerine ait olduğunu vurgulamaktadır. Tüm bu destinasyonlar dışında, geçmişte terör saldırılarının gerçekleştiği İstanbul ve Ankara gibi büyük illere yönelik yüksek seviyeli risk uyarıları da bulunmaktadır. Özellikle, İngiltere gibi ülkelerin Türkiye’de yaşanan terör olayları hakkında daha detaylı bilgiler verdiği görülmektedir (DFAT, 2019b; FCO, 2017; France Diplomatie, 2019b; TSG, 2019a).

Şekil 6: Avustralya’nın Türkiye’ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi¹³

Kaynak: DFAT, 2019b.

¹³ Avustralya’nın 7.2.2019 tarihli Türkiye’ye yönelik seyahat tavsiyesi haritasıdır.

Türkiye hakkında yayınlanan uyarı içerikli seyahat tavsiyeleri, örnekler üzerinden ele alındığında, Avustralya ve Fransa'nın Türkiye'nin sınır hattındaki bölgeleri 4. seviye, doğu ve güneydoğudaki çoğu ili 3. seviye ve ülkenin geri kalanını da 2. seviye riskli kabul ettiği görülmektedir (Şekil 6, 7). Ancak bu iki ülkenin Türkiye'ye yönelik tavsiyeleri risk seviyelerine göre daha detaylı incelendiğinde, iller bazında farklı derecelendirmeler yapıldığı da göze çarpmaktadır. Örneğin, Fransa, Siirt, Şırnak ve Hakkâri'yi 4. seviye, Avustralya ise 3. seviye kabul etmektedir veya Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis ve Van, Fransa tarafından 2. seviye, Avustralya tarafından ise 3. seviye riskli sayılmaktadır (France Diplomatie, 2019b; TSG, 2019a).

Şekil 7: Fransa'nın Türkiye'ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi¹⁴

Kaynak: France Diplomatie, 2019b.

¹⁴ Fransa'nın 7.2.2019 tarihli Türkiye'ye yönelik seyahat tavsiyesi haritasıdır.

ABD'nin Türkiye'ye yönelik tavsiyeleri değerlendirildiğinde, ülkenin tamamının en az 3. seviye riskli kabul edildiği ortaya çıkmaktadır (Şekil 8). ABD, sınır illerinin 4. seviye, ülkenin geri kalanının ise 3. seviye risk taşıdığını ilan etmektedir. Bu doğrultuda vatandaşlarına Türkiye'ye seyahat kararınızı yeniden düşünün mesajı vermekte ve Türkiye'ye yönelik gereksiz seyahatlerden kaçınan uyarıları yapmaktadır. 4. seviye riskli sayılan Suriye ve Irak sınırındaki bölgeler başta olmak üzere, güneydoğu illerinin tamamı ile Tunceli, Bingöl, Bitlis ve Van gibi doğu illeri ise kesinlikle seyahat edilmemesi tavsiye edilen ve Türkiye'de bulunan ABD'li hükümet yetkililerinin ve görevlilerin geri çağırıldığı veya izinsiz gidemeyeceği yerler olarak vurgulanmaktadır. ABD, seyahat tavsiyeleri dışında, Türkiye'de veya ABD - Türkiye arasında yaşanan gelişmeler ışığında kısa dönemli seyahat alarmları da uygulamaktadır (TSG, 2019a).

Şekil 8: ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi¹⁵

Kaynak: TSG, 2019a.

İngiltere'nin Türkiye hakkındaki seyahat tavsiyelerinde, dönem itibariyle ülkedeki durumun sakinlediği mesajının verildiği ve genel risk seviyesinin ABD'nin tam aksinde olduğu göze çarpmaktadır. İngiltere, hedef destinasyonların taşıdığı riskler için derecelendirme yapmasa da 3 ayrı renk kodu kullanmaktadır. Buna göre Türkiye'nin oldukça büyük bir bölümü risksiz olarak kabul edilmekte ve yalnızca seyahat etmeden

¹⁵ ABD'nin 7.2.2019 tarihli Türkiye'ye yönelik seyahat tavsiyesi haritasıdır.

önce tavsiyelerin kontrol edilmesi önerilmektedir (Şekil 9). 2018 yılında 2.3 milyon İngiliz vatandaşının Türkiye'ye seyahat ettiği ve bu seyahatlerin çoğunun sorunsuz gerçekleştiği dile getirilmektedir. Buna rağmen Suriye sınırında bulunan Kilis dışındaki illerin sınır ile 10 km mesafede bulunan bölgelerine gidilmemesi, Şırnak, Mardin, Kilis ve Hatay illerinin tamamına ve Diyarbakır, Tunceli ve Hakkâri'nin şehir merkezlerine yapılacak seyahatlerin gözden geçirilmesi ve zorunlu değilse yapılmaması tavsiye edilmektedir. İngiltere, terör olaylarının yoğun olduğu dönemlerde yaptığı uyarılardaki gibi (Kırlar Can, 2017; Kırlar Can, 2018) geçmişte Türkiye'de yaşanan önemli terör olaylarına tavsiyeleri içinde yer vererek "Batılı" turistlerin teröristlerin hedefi olabileceğine dikkat çekmektedir (FCO, 2019).

Şekil 9: İngiltere'nin Türkiye'ye Yönelik Risk Seviyelerini Gösteren Seyahat Tavsiyesi¹⁶

Kaynak: FCO, 2019.

¹⁶ İngiltere'nin 7.5.2019 tarihli Türkiye'ye yönelik seyahat tavsiyesi haritasıdır.

Seyahat uyarıları konusundaki bu tutarsızlık ve farklılıklar literatürde de dile getirilmektedir. Diğer yandan hedef ülkelere yönelik yanlı tutum da araştırmacıların eleştirdiği konular arasındadır (Deep ve Johnston, 2017; Kırlar Can, 2017; Kırlar Can, 2018; Mylonopoulos ve diğerleri, 2016a; Mylonopoulos ve diğerleri, 2016b; Sharpley ve diğerleri, 1996). Bu durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde, 2003 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen terör saldırılarını takiben çoğu Batılı ülkenin Türkiye hakkında oldukça uyarıcı tavsiyelerde bulunduğu ve Türkiye'ye yapılacak gereksiz seyahatlerden kaçınılmasını önerdiği belirtilmektedir. Avustralya'nın bununla yetinmeyip Türkiye'ye yönelik uyarılarını bir yıl boyunca kaldırmadığı ve bu uyarıları tüm ülkeyi kapsayacak şekilde yaptığı da ifade edilmektedir (Beirman, 2006: 318). Günümüzdeki seyahat uyarıları ve tavsiyeleri incelendiğinde de aynı sorun göze çarpmaktadır (TSG, 2019a). Benzer biçimde, Kırlar Can (2018), Türkiye'ye en fazla turist gönderen Almanya, Rusya, İngiltere, Gürcistan, Bulgaristan ve İran'ın teröre yönelik seyahat uyarılarını ve tavsiyelerini analiz ettiği araştırmasında, uyarılar arasındaki farklılıklara ve eşitsizliklere dikkat çekmiştir. Araştırmada, diplomatik ilişkilerin Türkiye'ye yönelik tutumda hem olumlu hem de olumsuz yönde rol oynadığı tespit edilmiştir. Turist gönderen ülkelerin, Türkiye'nin sınır ve güneydoğu bölgelerinin, terör bakımından yüksek seviyede risk içerdiği konusunda görüş birliğine vardıkları da ortaya konmuştur. Türkiye hakkında yayınlanan seyahat uyarıları ve tavsiyelerinin çoğunlukla UNWTO (2017)'nin "Seyahat Tavsiyeleri Rehberi" kriterlerini taşımadığı da dile getirilmiştir.

Seyahat uyarılarının destinasyonlar üzerindeki etkisi ve uyarıların yayıncısına bağlı olarak bu etkinin derecesi üzerine yapılan sistematik bir çalışmaya rastlanmadığı için Mylonopoulos ve diğerleri (2016a: 13) gelecek araştırmalarda seyahat tavsiyelerinin seyahat edenler ve seyahatleri organize edenler üzerindeki etkilerinin araştırılmasını önermiştir. Seyahat uyarıları ekseninde yürütülen bu tez çalışması, literatürde bahsi geçen boşluğu doldurması bakımından önem taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖRE YÖNELİK RİSK ALGISI VE RİSKLE BAŞA ÇIKMA

2.1. TURİZMDE RİSK ALGISI VE TERÖR RİSKİ

Turizmin doğasında risk vardır ve seyahat edenlerin en temel endişelerinden birisini oluşturduğu için uluslararası turizmle ilgili gerçek veya algılanan riskler turist davranışı üzerinde ciddi kısıtlamalara neden olmaktadır (Fletcher ve diğerleri, 2018: 290; Kozak ve diğerleri, 2007: 234; Reisinger ve Mavondo, 2005: 212; Reisinger ve Mavondo, 2006: 27; Sönmez, 1998: 427; Sönmez ve Graefe, 1998a: 137). Risk algısı, 1960'larda bilişsel psikoloji tarafından ortaya atılmasına ve tüketici davranışlarında uzun süredir yaygın biçimde kullanılmasına rağmen turizm disiplinde konuya ağırlık verilmesi ancak 11 Eylül terör saldırılarından sonra hız kazanmıştır (Korstanje, 2011a: 18; Reichel ve diğerleri, 2007: 217).

Turizmde risk olgusunun, 1970'li yıllarda, turist tipolojilerini oluştururken riske yönelik tutumları dikkate alan Cohen (1972) ve Plog (1974) tarafından kullanılmaya başladığı belirtilmektedir (Yang ve diğerleri, 2015: 209). Risk algısı, zaman içinde yaşanan ve uluslararası turizmi de sarsan savaşlar, terör saldırıları, doğal felaketler, salgın hastalıklar gibi krizler neticesinde araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir (Fuchs ve Reichel, 2011: 266; Kozak ve diğerleri, 2007: 234; Wolff ve Larsen, 2014: 201; Yang ve diğerleri, 2015: 209). Turizm akademisyenleri, risk algısını uluslararası turizmdeki finansal dalgalanmaları açıklamak ve dünyada meydana gelen olayların belirli destinasyonlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için kavramsal bir çerçeve olarak görmüş veya yönetim açısından destinasyonların kârlılıklarına öncelik vermiştir (Korstanje, 2011a: 18; Reichel ve diğerleri, 2007: 217).

Risk algısı, tüketicilerin kararları üzerinde büyük etkilere neden olduğu için özellikle pazarlama ve finans alanlarında önemle üzerinde durulan konulardan biridir (Fuchs ve Reichel, 2011: 267; Fuchs ve diğerleri, 2012: 182). Bireyler harcadıkları para veya zamanın amaçlarına hizmet etmesini, karar verme sonucunda iyi bir tercih yapmayı ve satın alma sonrasında tatmin olmayı beklemektedir. Risk, *“sonuçlardan emin olunamaması”, “kaybetmenin nesnel beklentisi”* veya *“olumsuz bir deneyim yaşama ihtimali”* olarak tanımlanmaktadır (Odabaşı ve Barış, 2002: 153; Pizam ve

diğerleri, 2004: 251). Turizmde risk algısı ise turistlerin seyahat kararları, turistik ürün seçimleri veya seyahat ettiği destinasyonda yaşadığı belirsiz ve olumsuz sonuçlara yönelik algı durumu olarak açıklanmaktadır (Fletcher ve diğerleri, 2018: 290; Reisinger ve Mavondo, 2005: 213). Pazarlama ve tüketici davranışları alanında “algılanan risk” olarak da kullanılan kavram, turizm disiplininde de turistlerin algıladıkları risk türlerine göre çok çeşitli boyutlara ayrılmaktadır (Mitchell ve Vassos, 1997). Literatürde, algılanan risklerle ilgili farklı birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Ancak genel olarak, kabul gören risk türlerini finansal risk, fiziksel risk, psikolojik risk, fonksiyonel risk, sosyal risk, zaman riski ve sağlık riski olarak özetlemek mümkündür (Fletcher ve diğerleri, 2018; Reichel ve diğerleri, 2007; Reisinger ve Mavondo, 2005; Roehl ve Fesenmaier, 1992; Seabra, 2013; Sönmez ve Graefe, 1998b). Tablo 8’de çeşitli araştırmacıların risk türleri sınıflandırmaları yer almaktadır.

Tablo 8: Turizm Araştırmalarında Risk Sınıflandırmaları

Araştırmacı/lar	Risk Türleri
Roehl ve Fesenmaier, 1992	Finansal, ekipman, fiziksel, psikolojik, tatmin, sosyal, zaman
Sönmez ve Graefe, 1998b	Finansal, fonksiyonel/ekipman, fiziksel, psikolojik, tatmin, sosyal, zaman, sağlık, politik istikrarsızlık, terör
Lepp ve Gibson, 2003	Terör, politik istikrarsızlık ve savaş, sağlık, suç, kültürel engeller, yabancı gıda, politik ve dini dogmalar
Dolnicar, 2005	Politik, çevresel, sağlık, planlama, mülkiyet
Reisinger ve Mavondo, 2005	Kültürel, fonksiyonel/ekipman, finansal, sağlık, fiziksel, politik, psikolojik, tatmin, sosyal, zaman, uçak kaçırma, bomba patlaması, biyokimyasal saldırı
Reisinger ve Mavondo, 2006	Suç, kültürel, fonksiyonel/ekipman, finansal, sağlık, fiziksel, performans, politik, psikolojik, tatmin, sosyal, terör, zaman
Fuchs ve Reichel, 2006; Fuchs ve Reichel, 2011	İnsan kaynaklı, finansal, hizmet kalitesi, sosyo-psikolojik, doğal felaketler, araba kazaları, gıda güvenliği, hava koşulları
Pizam ve Mansfeld, 2006	Suç, terör, savaş, siyasi huzursuzluk
Reichel ve diğerleri, 2007	Fiziki mekânsal, fiziksel, sosyo-psikolojik, fiziki, beklenti, sosyo-politik, finansal, kitlesel, benlik
Correia ve diğerleri, 2008	Finansal, psikolojik, güvenlik, belirsizlik
Karamustafa ve diğerleri, 2013	Zaman ve sosyal, finansal, fiziksel, acil durum, deneyimsel, hava ve otel
Seabra ve diğerleri, 2013	Organizasyonel (fonksiyonel), para, hastalık, kaza, politik karışıklık, tatminsizlik, insan (sosyal), terör, zaman
Fletcher ve diğerleri, 2018	Ekonomik, fiziksel, performans, psikolojik

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Literatürde, turistleri algıladığı risklere göre sınıflandıran araştırmalar da bulunmaktadır (Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b; Ritchie ve diğerleri, 2017; Roehl ve Fesenmaier, 1992; Seabra ve diğerleri, 2013). Roehl ve Fesenmaier (1992), turizme ilişkin riskleri “tatil” ve “destinasyon” ile ilgili riskler boyutları altında toplayarak turistleri risk algılarına göre “riske duyarsız”, “fonksiyonel riske duyarlı” ve “mekânsal riske duyarlı” turistler olarak üçe ayırmıştır. Riske duyarsız turistler, tatil sürecini veya seyahat etmeyi riskli olarak görmeyen, daha önce gitmediği destinasyonları tercih eden ve dinlenme, eğlenme, gezme, görme, macera ve heyecan arama motivasyonlarını daha önemli gören bireylerden meydana gelmiştir. Fonksiyonel riske duyarlı turistler, büyük gruplar veya küçük çocukları ile seyahat eden, fiziksel ve fonksiyonel riskleri daha fazla algılayan ailelerden oluşmuştur. Mekânsal risk algılayan turistler ise turizmi ve seyahat etmeyi riskli bulan ve fiziksel, fonksiyonel veya seyahat organizasyonu ile ilgili risklere karşı duyarlı olan, seyahatlerinde daha çok arkadaş ve akrabalarını ziyaret eden veya onların yanında kalan ve daha önce gitmiş olduğu destinasyonları tercih eden bireylerdir.

Lepp ve Gibson (2003), turist rolleri ile risk algısı arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiş ve Cohen (1972)’in terminolojisinden yola çıkarak ortaya koydukları sınıflandırmada, risk algılarına göre örgütlü ve bireysel kitle turistlerini “aşinalık arayanlar”, başıboş ve gezgin turistleri ise “yenilik arayanlar” olarak ikiye ayırmıştır. Aşinalık arayanların daha çok, heyecan arayanların ise daha az risk algıladığı görülmüştür. Genellikle çevresel balonu içinde seyahat eden örgütlü kitle turistlerinin terör riskini en fazla algıladığı, bireysel kitle turistlerinin onların arkasından geldiği, diğer yandan yenilik motivasyonu ile seyahat eden başıboş ve gezgin turistlerin ise aşinalık arayanlara göre teröre yönelik riskleri daha az algıladığı tespit edilmiştir.

Seabra ve diğerleri (2013), turistleri algıladıkları risklere göre “endişesiz”, “tüm risklerden endişe duyan”, “tatminden endişe duyan”, “birden fazla riskten endişe duyan”, “sağlık ve kişisel risklerden endişe duyan”, “terör ve politik karışıklıklardan endişe duyan” ve “materyalistler” (finansal ve organizasyonel riskten endişe duyan) olarak yediye ayırmıştır. Tüm bu gruplar içinde krize en dayanıksız turistlerin terör ve politik karışıklıklardan endişe duyanlar olduğu ve bu turistlerin terör veya politik karışıklık gibi bir olay yaşanacağını hissederse, seyahati iptal etme veya planlı bir tatilse erteleme eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır.

Turizmde algılanan riskler; uçak bileti, transfer hizmeti, otel odası, günlük gezi, paket tur gibi satın alınan turistik ürünler, turizm deneyiminin kendisi veya seyahat edilecek destinasyonun güvenliği ile ilgili yaşanabilecek kayıplara veya tehlikelere yönelik olabilmektedir. Destinasyon güvenliği ile ilgili algılanan riskleri; (a) terör, (b) savaş, (c) politik istikrarsızlık, (d) suç ve (f) doğal felaketler şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Fuchs ve Reichel, 2006; Korstanje, 2011; Lepp ve Gibson, 2003; Pizam ve Mansfeld, 2006; Sönmez ve diğerleri, 1999). Turist gönderen ülkelerin de vatandaşlarını ziyaret edecekleri destinasyonların taşıdığı risklere karşı bilgilendirirken veya uyarırken temel olarak bu risk türlerini kullandığı görülmektedir.

Turizmde risk algısı çalışmaları, temel olarak, algılanan risk türleri, risk algısını etkileyen değişkenler ve risk algısının seyahat etme ve destinasyon seçimine etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Correia ve diğerleri, 2008; Çetinsöz ve Ege, 2013; Fuchs ve Reichel, 2006; Karamustafa ve diğerleri, 2013; Kozak ve diğerleri, 2007; Lepp ve Gibson, 2003; Lepp ve Gibson, 2008; Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006; Ritchie ve diğerleri, 2014; Roehl ve Fesenmaier, 1992; Seabra ve diğerleri, 2013; Sönmez ve Graefe, 1998b; Yağmur ve Doğan, 2017; Yang ve diğerleri, 2015). Bununla birlikte turistlerin risk alma, risk azaltma ve riskten kaçınma gibi riske yönelik davranışlarına odaklanan araştırmalar da bulunmaktadır (Fuchs ve Reichel, 2011; Hajibaba ve diğerleri, 2015; Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b; Mitchell ve Vassos, 1997; Pizam ve diğerleri, 2004; Ritchie ve diğerleri, 2017). Turizm alanında risk algısı konusundaki yerli literatür oldukça sınırlı olmakla birlikte araştırmalar daha çok turistlerin algıladıkları risk türleri, risk algısına etki eden faktörler, risk algısının satın alma davranışlarına ve destinasyon seçimine etkileri üzerine odaklanmıştır (Ateşoğlu ve Türker, 2013; Karamustafa ve Erbaş, 2011; Koçoğlu, 2016; Özer ve Gülpınar, 2005; Temeloğlu, 2016). Yerli ve yabancı literatürde güvenlik algısı ile destinasyon ve seyahat güvenliği hakkında yapılan çalışmalara da sıklıkla rastlanmaktadır (Aksu ve diğerleri, 2013; Aymankuy ve diğerleri, 2016; Bayhan ve Ünlüönen, 2016; George, 2003; Pizam ve Mansfeld, 2006).

Destinasyonlar, turizm deneyiminin soyut doğası gereği daima olumlu imaja ihtiyaç duymaktadır (Fletcher ve diğerleri, 2018: 50; Sönmez, 1998: 438; Sönmez ve diğerleri, 1999: 15). Terör riski ve güvenlikle ilgili endişeler ile medyada bu konuda çıkan haberlerin destinasyon imajı üzerinde büyük etkileri olduğu ve turistlerin tercihlerini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Mylonopoulos ve diğerleri, 2016a: 14;

Mylonopoulos ve diğerleri, 2016b: 6; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009: 416; Sönmez, 1998: 438; Sönmez ve Graefe, 1998a: 128). Belirli bir destinasyondaki terör tehdidinin destinasyona yönelik risk algısını arttırdığı ve sonuç olarak da turistlerin söz konusu yerlerden kaçındığı ifade edilmektedir (Fuchs ve diğerleri, 2012: 183; Kozak ve diğerleri, 2007: 234-235; Sönmez ve Graefe, 1998a: 137; Uriely ve diğerleri, 2007: 2).

Terör riski, uluslararası turizmi tehdit eden en büyük sorunlardan biri olarak kabul edilmesi nedeniyle (Reisinger ve Mavondo, 2005), bu araştırmanın dayanak noktasını oluşturmaktadır. Araştırma, teorik olarak, destinasyonlarda algılanan riskleri terör özelinde ele alan araştırmalara odaklanmaktadır (Brun ve diğerleri, 2011; Fischhoff ve diğerleri, 2004; Fuchs ve diğerleri, 2012; Kapuściński ve Richards, 2016; Larsen ve diğerleri, 2011; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009; Pizam ve Fleischer, 2002; Sönmez ve Graefe, 1998a; Uriely ve diğerleri, 2007; Wolff ve Larsen, 2014; Wolff ve Larsen, 2017). Yerli literatürde, terör ve turizm ilişkisini konu edinen ve terörün turizm üzerindeki etkilerini ele alan pek çok çalışma bulunmasına rağmen (Akıncı ve Yılmaz, 2015; Kaya, 2018; Küçükaltan, 2012; Taner, 2000; Unur, 2000; Yılmaz ve Yılmaz, 2005), bir risk türü olarak teröre ve turistlerin teröre yönelik risk algılarına odaklanan bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Korstanje (2011a: 16), seyahat ve destinasyonla ilgili riskleri inceleyen çok sayıda bilimsel araştırmayı, seyahatin kendisine yeterince odaklanmamaları, daha çok yönetimsel açıdan destinasyon çekiciliğini arttırmaya yönelik olmaları açısından eleştirmektedir. Bu kapsamda, bu araştırma, turistlerin destinasyona yönelik algıladıkları terör riskini ve bu riskle başa çıkma yollarının ardında yatan sosyolojik ve psikolojik nedenleri ortaya koymaya çalışmıştır.

2.1.1. Turizmde Algılanan Riskleri Etkileyen Faktörler

Turistlerin seyahatleri öncesinde, sırasında ve sonrasında algıladığı riskler birçok faktörden etkilenmektedir (Lepp ve Gibson, 2003; Reisinger ve Mavondo, 2005). Turistler, endişelerini önlemek ve olumsuz sonuçlardan kaçınmak için satın alma sürecine ilişkin riskleri değerlendirip kararını vermektedir. Ancak her turist her riski aynı şekilde algılamamaktadır. Belirli bir destinasyon bazı turistler için korkutucu ve endişe verici olarak algılanırken diğer turistler için heyecan verici veya çekici gelebilmektedir

(Reisinger ve Mavondo, 2005: 214). Turistlerin risk algısını etkileyen faktörleri¹⁷; sosyo-demografik, davranışsal, organizasyonel ve psikografik faktörler olmak üzere dört boyut altında toplamak mümkündür (Tablo 9) (Aksu ve diğerleri, 2013: 745).

Tablo 9: Turistlerin Risk Algısını Etkileyen Faktörler

Risk Algısını Etkileyen Faktörler	
Sosyo-demografik	Yaş Cinsiyet Milliyet/Ulusal kültür Din Siyasi görüş
Davranışsal	Geçmiş seyahat deneyimi Geçmiş destinasyon deneyimi Riskle ilgili geçmiş deneyim (terör vd.) Ziyaret amacı Bilgi kaynakları
Organizasyonel	Seyahat türü/özellikleri Seyahat planı Seyahat programı
Psikografik	Kişilik özellikleri Motivasyon Bilgi düzeyi Risk toleransı Risk türü ve derecesi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir. (Aksu ve diğerleri, 2013'ten yararlanılmıştır.)

Turistlerin risk algısı üzerinde “milliyet/ulusal kültür” (George, 2003; Kozak ve diğerleri, 2007; Mitchell ve Vassos, 1997; Pizam ve diğerleri, 2004; Reisinger ve Crotts, 2010; Reisinger ve Mavondo, 2006; Seabra ve diğerleri, 2013), “cinsiyet” (George, 2003; Mitchell ve Vassos, 1997; Reichel ve diğerleri, 2007; Reisinger ve Crotts, 2010; Reisinger ve Mavondo, 2006), “yaş” (George, 2003; Mitchell ve Vassos, 1997; Reisinger ve Mavondo, 2006; Ritchie ve diğerleri, 2017; Sönmez ve Graefe, 1998a), “din” ve “siyasi görüş” (Fuchs ve diğerleri, 2012; Reisinger ve Mavondo, 2006; Uriely ve diğerleri, 2007) gibi *sosyo-demografik* faktörlerin etkileri olduğu tespit edilmiştir.

¹⁷ Turistlerin hem destinasyon hem de terör ile ilgili algıladıkları riskler ortak birçok faktörden etkilendiği için bu bölümde bir ayrıma gidilmemiştir.

Risk algısını etkileyen en önemli sosyo-demografik faktörlerin başında ulusal kültür/milliyet gelmektedir. Turistlerin risk algısının ulusal kültürlerle bağlı olduğu ve turistlerin milliyetlerine göre değişiklikler gösterdiği bilinmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006). Uluslararası kültür araştırmalarında önde gelen araştırmacılardan Hofstede (1983; 1984)'nin kültür boyutlarından "Belirsizlikten Kaçınma" endeksi turizmde risk alma davranışı ile ilgili araştırmalarda ele alınan boyutların başında gelmektedir (Kozak ve diğerleri, 2007; Mitchell ve Vassos, 1997; Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006; Seabra ve diğerleri, 2013).

Hofstede (2011: 10), belirsizlikten kaçınma ile riskten kaçınmanın aynı şeyler olmadığını belirtse de turizm alanına uyarlanan araştırmalar, belirsizlikten kaçınan turistleri riskten kaçınan turistler olarak kabul etmektedir. Risk algısı yüksek olan bu turistler, riskli gördükleri veya belirsizlik algıladıkları destinasyonlara seyahat etmeyi tercih etmezler ve riskler karşısında seyahat planlarını değiştirmeye eğilimlidirler (Kozak ve diğerleri, 2007; Reisinger ve Crofts, 2010; Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006). Daha çok organize paket turlarla ve büyük gruplarla, kısa mesafelere seyahat eden bu turistler, Plog (1974)'un içe dönük/ruhsal merkezli turist tipolojisi ile benzeşmektedir. Belirsizlikten kaçınma endeksi düşük turistler ise belirsizlik altında daha az baskı hisseden, risk algısı düşük olan, riskten kolay etkilenmeyen ve bu nedenle de risklere daha fazla tolerans gösterebilen bireylerdir. Bu turistler, yeni yerler keşfetmeyi, daha önce gitmedikleri yerlere gitmeyi ve macera içeren etkinliklere katılmayı tercih ederler (Kozak ve diğerleri, 2007; Reisinger ve Crofts, 2010; Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006) ve Plog (1974)'un dışa dönük/çevre merkezli turistleri ile benzer özellikler gösterirler. Kozak ve diğerleri (2007), belirsizlikten kaçınma endeksi yüksek turistlerin, diğer risklerle kıyaslandığında, terör saldırılarından daha fazla endişe duyduklarını tespit etmiştir. Terör saldırıları, salgın hastalıklar ile birlikte turistlerin seyahat planlarını değiştirmelerindeki en önemli neden olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla terör, potansiyel turistlerin davranışları üzerinde oldukça güçlü etkilere sahiptir. Hofstede (1984: 87) de belirsizlikten kaçınması yüksek olan bireyler için güvenlik ihtiyacının ön planda olacağını ifade etmektedir.

Hofstede (1983; 1984; 2011)'e göre Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri, Almanca konuşulan ülkeler ile Japonya kültürlerinde belirsizlikten kaçınma yüksek; İngilizce konuşulan ülkeler, Kuzey Avrupa ülkeleri ve Singapur, Hong Kong,

Malezya ve Filipinler gibi Uzakdoğu kültürünün hakim olduğu ülkelerde ise belirsizlikten kaçınma davranışı düşüktür. Turizm alanında yürütülen araştırmalarda, Hofstede'nin kültürlerle yönelik bu bulguları çoğunlukla desteklense de hem farklı bir disiplin perspektifine sahip olmaları hem de ilk belirlenen boyutların güncelliğini yitirmesi nedeniyle farklı sonuçlar da elde edilmiştir (Mitchell ve Vassos, 1997; Reisinger ve Crotts, 2010; Reisinger ve Mavondo, 2006).

Turizm literatüründe, cinsiyet ve yaş gibi sosyo-demografik faktörlerin turistlerin risk algısı üzerindeki etkileri, kadınların erkeklere ve gençlerin yaşlılara göre daha fazla risk algıladığı ve riskten kaçındığı şeklinde tespit edilmiştir (Kozak ve diğerleri, 2007; Mitchell ve Vassos, 1997; Reichel ve diğerleri, 2007; Reisinger ve Mavondo, 2006). Risk ve kaygı birbirinden farklı bilişsel süreçler olsa da Brun ve diğerleri (2011), turistlerin teröre yönelik kaygılarını ele aldığı araştırmalarında, kadınların erkeklere, yaşlılarınsa, literatürün aksine, gençlere göre terörden daha fazla kaygı duyduğunu tespit etmiştir. Turistlerin risk algısını etkileyen sosyo-demografik faktörler arasında dini inanç ve siyasi görüş de yer almaktadır. Buna göre turistlerin kendi dini inancına ve siyasi görüşüne yakın olan destinasyonları daha risksiz algıladığı ve bu destinasyonlara seyahat etmekten daha az çekindiği yönünde bulgular elde edilmiştir (Fuchs ve diğerleri, 2012; Reisinger ve Mavondo, 2006; Uriely ve diğerleri, 2007).

Turistlerin risk algısını etkileyen en önemli boyutlardan biri *davranışsal* faktörlerdir. “Geçmiş seyahat deneyimi”, “geçmiş destinasyon deneyimi” ve “geçmiş risk deneyimi” (George, 2003; Karamustafa ve diğerleri, 2013; Kozak ve diğerleri, 2007; Lepp ve Gibson, 2003; Reichel ve diğerleri, 2007; Seabra ve diğerleri, 2013; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b; Yang ve diğerleri, 2015), “bilgi kaynakları” (Fourie ve diğerleri, 2019; Kozak ve diğerleri, 2007; Pizam ve diğerleri, 2004; Sharpley ve diğerleri, 1996; Yang ve diğerleri, 2015), “seyahat amacı” (George, 2003; Sönmez ve Graefe, 1998a; Yang ve diğerleri, 2015) gibi faktörler risk algısını etkileyen davranışsal faktörler olarak özetlenebilir.

Geçmiş deneyimler, risk algısını etkileyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Turistlerin geçmiş seyahat ve geçmiş destinasyon deneyimleri risk algıları üzerinde oldukça etkilidir. Turistlerin deneyimleri arttıkça risk algılarının azaldığı ve bu sayede uluslararası turizme yönelik tutumlarının geliştiği bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle, deneyimli turistler deneyimsiz turistlere göre daha az risk algılamaktadır (Kozak ve diğerleri, 2007: 238; Lepp ve Gibson, 2008: 747; Sönmez ve Graefe, 1998a:

133; Yang ve diğlerleri, 2015: 5). Lepp ve Gibson (2003: 618), deneyimli turistlerin terör riskini de daha az önemsediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte geçmişte riskli destinasyonlara seyahat eden turistlerin, gelecek seyahatlerinde de riskli destinasyonlara gitmekten çekinmediği tespit edilmiştir (Lepp ve Gibson, 2008: 747; Sönmez ve Graefe, 1998b: 174). Diğer yandan geçmiş destinasyon deneyimi arttıkça tekrar ziyaret etme niyetinin de arttığı ve riskli algılanan destinasyondan kaçınma eğiliminin azaldığı belirtilmektedir (Kozak ve diğlerleri, 2007: 238; Sönmez ve Graefe, 1998b: 174). Ancak turistlerin yaşadığı ciddi derecede tehlikeli geçmiş deneyimlerin risk algısını olumsuz yönde etkilediği ve benzer risklere karşı algıyı arttırdığı da ifade edilmektedir (Sönmez ve Graefe, 1998a: 136; Yang ve diğlerleri, 2015: 5).

Literatürün aksine, geçmiş deneyim arttıkça risk algısının azalmadığını, turistlerin deneyimleri arttıkça riske karşı deneyimin de arttığını ve bu nedenle farklı risk türlerini algıladığını ileri süren araştırmalar da bulunmaktadır (Reichel ve diğlerleri, 2007: 225; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009: 412; Yang ve diğlerleri, 2015: 5). Deneyimsiz turistlerin, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisine göre yeme-içme, sağlık ve güvenlik gibi konulardaki temel riskleri daha fazla algıladığı ifade edilmektedir. Deneyimli turistlerinse Pearce'ın Seyahat Kariyer Merdiveni modeline göre deneyimleri arttıkça ve seyahat kariyer merdiveninde yükselmeye başladıkça hangi riskleri algılamaları gerektiğini öğrendiği ve ihtiyaçları doğrultusunda risk algılarının da farklılaşarak kültürel veya psikolojik riskler gibi daha yüksek risk türlerini algıladığı belirtilmektedir. Literatürde elde edilen tüm bu verilere rağmen ne kadar deneyimli olursa olsun, turistlerin terör riskine karşı duyarsız kalamadığına yönelik bulgular da yer almaktadır (Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009: 412; Sönmez ve Graefe, 1998a: 136).

Turistlerin kullandığı veya maruz kaldığı farklı bilgi kaynakları risk algılarına etki eden faktörler arasındadır. Destinasyon hakkında çıkan haberler, ağızdan ağıza elde edilen bilgiler, seyahat tavsiyeleri, geleneksel veya sosyal medya gibi bilgi kaynakları turistlerin risk algısını artırma ve seyahat kararlarını değiştirme işlevi görmektedir (Kozak ve diğlerleri, 2007: 234; Lepp ve Gibson, 2008: 747; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009: 411; Yang ve diğlerleri, 2015: 5). Medyanın destinasyonların taşıdığı risk ve tehditlerle ilgili taraflı tutum sergilemesinin ve haberleri sunma biçiminin turistlerin risk algısını arttırdığı belirtilmektedir (Lepp ve Gibson, 2008: 747; Pizam ve Mansfeld, 2006: 14). Risk içeren olaylarda ve kriz anlarında resmi yetkililerden alınacak açık ve erişilebilir bilgilerin turistlerin risk algısını azaltacağı ve destinasyona yönelik

güveni arttıracakı savunulmaktadır (Kozak ve diğlerleri, 2007: 234; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009: 416). Bununla birlikte kitlesel medya yerine turizm profesyonellerinin sağlayacakı bilgilerin turistlerin risk algılarını azaltmada etkili olduğu dile getirilmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006).

Seyahat amacının da turistlerin risk algısı üzerinde etkili olduğuna değinilmektedir (George, 2003; Sönmez ve Graefe, 1998a; Yang ve diğlerleri, 2015). Örneğin, iş amaçlı turistlerin aksine, tatil amaçlı seyahat eden turistlerin gideceği destinasyonu güvenlik durumuna göre seçmekte veya riskli algıladığı destinasyondan kaçınmakta özgür olduğu için hedef destinasyona yönelik daha az risk algıladığı literatürde ortaya konmuştur.

Turistlerin risk algısı, “seyahat türü”, “seyahat planı” ve “seyahat programları” (Lo ve diğlerleri, 2011a; Lo ve diğlerleri, 2011b) gibi *organizasyonel* faktörlerden de etkilenmektedir. Risk algısına göre destinasyonda kalış süresi, seyahat programları, birlikte seyahat edilen kişi veya gruplar, konaklama yer ve türleri, katılan turlar gibi seyahatle ilgili pek çok özellik farklılık göstermektedir (Fuchs ve Reichel, 2011: 272; Roehl ve Fesenmaier, 1992: 23). Örneğin, grupla seyahat etme, turistlerin risk algısını azalttığı için risk algılayan ve riskten kaçınan turistlerin organize turlara daha fazla katıldığı belirtilmektedir (Lo ve diğlerleri, 2011a: 245; Lo ve diğlerleri, 2011b: 830). Seyahatini kendisi organize ederek bireysel seyahat eden turistlerin risk algılarının daha düşük olduğu, heyecan ve maceraya açık oldukları da dile getirilmektedir (Lepp ve Gibson, 2008: 747; Pizam ve diğlerleri, 2004: 255). Diğler yandan riskli destinasyona mesafe ve risk algısı arasında ters orantılı bir ilişki olduğu bilinmektedir (Hajibaba ve diğlerleri, 2016: 53). Buna göre hedef destinasyonun etkilenen bölgeye uzaklığı arttıkça turistlerin daha az risk algıladığı, daha güvende hissettiğı ve bu nedenle seyahat programına riskli bölgeleri dahil etmediğı görölmektedir.

Turistlerin risk algısını etkileyen *psikografik* faktörler, “kişilik” ve “motivasyon” (George, 2003; Lepp ve Gibson, 2003; Lepp ve Gibson, 2008; Mitchell ve Vassos, 1997; Pizam ve diğlerleri, 2004; Reisinger ve Mavondo, 2005; Roehl ve Fesenmaier, 1992; Sönmez ve Graefe, 1998a), “bireysel bilgi” (Dowling ve Staelin, 1994), “risk toleransı”, “risk türü” ve “risk derecesi” (Kozak ve diğlerleri, 2007; Mitchell ve Vassos, 1997; Pizam ve diğlerleri, 2004; Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b) olarak belirlenmiştir.

Turistlerin motivasyonları ve kişilik özellikleri, uluslararası turizmle ilgili risk algısını etkileyen önemli faktörler arasında sayılmaktadır (Korstanje, 2011a: 224; Pizam ve diğerleri, 2004: 251). Plog (1974), turist motivasyonlarını kişisel özelliklere göre “ruhsal merkezli/içe dönük” ve “çevre merkezli/dışa dönük” olmak üzere iki ana gruba ayırmış ve bu iki uç nokta arasında içe dönük kişiliğe yakın, orta merkezli ve dışa dönük kişiliğe yakın gibi ara sınıflandırmalar yapmıştır. Çevre merkezli veya dışa dönük (allocentrics) olarak adlandırılan turistler, macera ve yeni yerler ararlar, risk almayı severler veya riskler karşısında daha az endişe duyarlar ve daha çok bireysel seyahat ederler. Ruhsal merkezli veya içe dönük (psychocentrics) turistler ise seyahat edeceği destinasyonun güvenlikle ilgili durumunu araştırdıktan sonra plan yaparlar, riskli destinasyonlardan kaçınırlar ve bilinen veya daha önce gittikleri yerleri tercih ederler.

Cohen (1972), turistleri motivasyonlarına göre “organize kitle”, “bireysel kitle”, “gezgin” ve “başiboş” turistler olmak üzere dörde ayırmıştır. Kitle turistleri, organize paket turları tercih ederler ve alışık oldukları destinasyonlara seyahat ederler. Bu turistlerin güvenlik ihtiyaçları daha fazla olduğu için grup halinde veya önceden planlanmış şekilde hareket ederler ve risk algıları diğer turistlere göre daha yüksektir. Gezgini ve başiboş turistler ise heyecan ve macera ararlar, yeni ve bilmediği yerlere gitmekten hoşlanırlar. Bu turistlerin risk algıları diğer turist gruplarına göre daha düşüktür. Risk algısındaki değişikliklerin, heyecan arama kişiliğine sahip olma ile açıklanabileceği de ileri sürülmektedir (Lepp ve Gibson, 2008: 747; Pizam ve diğerleri, 2004: 255). Reisinger ve Mavondo (2005: 222) bu bağlamda kişiliğin teröre yönelik risk algısı üzerinde oldukça önemli etkileri olduğunu tespit etmiştir.

Sharpley ve diğerleri (1996: 5), risk algısının bilgi eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Destinasyon hakkında sahip olunan yanlış veya olumsuz bir bilginin risk algısını arttırdığı ve o destinasyon ile ilgili kararlarda değişiklik yapılmasına yol açtığı belirtilmektedir (Sönmez ve Graefe, 1998a: 136). Potansiyel turistlerin seyahat edeceği destinasyonun durumu hakkında güvenilir ve tarafsız bilgiye ihtiyaç duyduğu bilinmektedir (Sharpley ve diğerleri, 1996: 5). Destinasyon hakkında sahip olunan bilgi arttıkça terör gibi güvenlik tehditlerinin turizm üzerindeki olumsuz etkilerinin azaldığı da belirtilmektedir (Fourie ve diğerleri, 2019: 9). Diğer yandan Sönmez ve Graefe (1998a: 132), turistlerin risk algısı arttıkça daha fazla bilgi toplama ihtiyacı duyduğunu tespit etmiştir.

Turistlerin farklı risk türlerini farklı seviyelerde algıladığına dair literatürde pek çok araştırma bulunmaktadır (Fuchs ve Reichel, 2011; Kim ve diğerleri, 2009; Reisinger ve Mavondo, 2005; Ritchie ve diğerleri, 2017; Roehl ve Fesenmaier, 1992; Seabra ve diğerleri, 2013). Fuchs ve Reichel (2011: 273), oldukça riskli bir destinasyonu ilk kez ziyaret eden turistlerin insan kaynaklı, sosyo-psikolojik, gıda güvenliği ve hava durumu ile ilgili riskleri daha fazla algıladığını, diğer yandan destinasyonun devamlı ziyaretçilerinin destinasyonla ilgili riskleri ve finansal, hizmet kalitesi, doğal felaket ve araba kazası risklerini daha fazla algıladığını tespit etmiştir. Reisinger ve Mavondo (2006: 26) da farklı milliyetlerden turistlerin algıladığı risk türlerinin değişiklikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre kimi kültürler, bazı riskleri daha fazla algılamakta, bazı risklere ise önem vermemektedir. Örneğin, terör riskini, en fazla ABD'li turistlerin algıladığı, özellikle uçak kaçırma ve biyokimyasal saldırılara karşı diğer kültürlere göre daha hassas olduğu belirlenmiştir. Hong Konglu ve Avustralyalı turistlerin de teröre yönelik risk algısının yüksek olduğu görülmüştür. Bombalı saldırılar, bu üç milliyetten turistler için önemli bir risk faktörü olarak kabul edilmiştir. Diğer yandan İngiliz ve Kanadalıların terör riskini en az algılayan turistler olduğu, Yunanlıların da terör riskini daha az algılayan turistler arasında olduğu görülmüştür.

Kozak ve diğerleri (2007: 238), belirsizlikten kaçınma endeksi düşük olan Singapur, Çin ve Malezya gibi kültürlerin sağlık ve terör riskini daha fazla algıladığını tespit etmiştir. Literatürde, heyecan arayan turistlerin aşinalık arayan turistlere (Lepp ve Gibson, 2008), belirsizlikten kaçınma endeksi düşük turistlerin belirsizlikten kaçınma eğilimi yüksek turistlere (Kozak ve diğerleri, 2007; Reisinger ve Mavondo, 2005; Reisinger ve Mavondo, 2006), başıboş ve gezgin turistlerin bireysel ve örgütlü kitle turistlerine (Cohen, 1972), dışa dönük turistlerin ise içe dönük turistlere (Plog, 1974) göre risk algısının daha düşük olduğu, risklere daha fazla tolerans gösterebildiği ve bu nedenle riskli destinasyonlara seyahat etme eğilimlerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

2.1.2. Terör Riskinin Seyahat Davranışlarına Etkileri

“Riskler gerçekte var olmasa bile, bir riskin algılanması turistleri etkilemeye yetmektedir” (Reichel ve diğerlerinin, 2007: 218). Risk algısının seyahat davranışları üzerinde oldukça önemli etkileri bulunmaktadır (Reisinger ve Mavondo, 2005: 214). Bir destinasyonun taşıdığı riskler, söz konusu destinasyonun daha güvensiz algılanmasına neden olduğunda, turistlerin seyahatle ilgili davranışlarında; destinasyon seçimini değiştirme, seyahat davranışlarını değiştirme, seyahat planını erteleme, iptal etme veya plana devam edecekse ek bilgi edinme gibi etkilere sahip olduğu bilinmektedir (Hall, 2002; Pizam ve Mansfeld, 2006; Reisinger ve Mavondo, 2005; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009; Sharpley ve diğerleri, 1996; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve diğerleri, 1999).

Terör riski, diğer riskler gibi, destinasyonu ziyaret edecek potansiyel turistlerin seyahat davranışları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Hall ve diğerleri, 2004: 3; Henderson, 2003: 46; Pizam ve Fleischer, 2002: 307; Sönmez, 1998: 421; Sönmez ve diğerleri, 1999: 13). Fourie ve diğerleri (2019: 9), turist talebini en fazla etkileyen riskin terör saldırıları olduğunu ortaya koymuştur. Turistler teröre yönelik risk algıladığında da seyahat kararından vazgeçme, seyahati erteleme veya destinasyon değişikliği yapma gibi davranışlar sergilemektedir (Hall, 2002; Pizam ve Mansfeld, 2006; Reisinger ve Mavondo, 2005; Sharpley ve diğerleri, 1996; Sönmez, 1998; Sönmez ve diğerleri, 1999). Örneğin, Isaac ve Velden (2018: 439), terörün seyahat davranışına etkilerini ölçtüğü araştırmada, çok sayıda turistin terör riski nedeniyle seyahat kararında değişiklik yapma eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Bu kapsamda, turistlerin riskli ve kalabalık bölgelerden uzak durma ve hatta kalabalık şehirlerden kaçınma gibi eğilimleri olduğu da belirlenmiştir. Reisinger ve Mavondo (2006: 27), ABD’li turistlerin seyahat edecekleri destinasyonda teröre yönelik bir risk algıladığında, seyahat kararından vazgeçme niyetinde olduğunu tespit etmiştir. Kozak ve diğerleri (2007: 240) de terörün, sağlık riski ile birlikte turistlerin seyahat kararını değiştiren en önemli faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Turistlerin riskli algıladığı destinasyonlara seyahat etmede isteksiz olduğu, teröre yönelik risk algısı arttıkça bu isteksizliğin daha çok arttığı ve turistlerin daha güvenli destinasyonlara yöneldikleri bilinmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005: 222; Sönmez ve Graefe, 1998a: 125; Sönmez ve Graefe, 1998b: 172). Bu bağlamda turistler

destinasyon tercihi yaparken alternatifler arasından daha risksiz olanı seçme eğilimi göstermektedir. Örneğin, seyahat planı yapan bir turist, terör riski olan bir destinasyonu, bu riskin bulunmadığı diğer bir destinasyon ile ikame etmektedir. Goodrich (2002: 576), 11 Eylül saldırılarından sonra, risk algısı artan binlerce ABD'li turistin riskli destinasyonlara ilişkin iş ve tatil planlarını iptal ederek dünyanın daha güvenli yerlerine seyahat ettiğini belirtmektedir.

Terör riski, yalnızca destinasyon seçimini değil, tekrar ziyaret niyetini de olumsuz yönde etkilemektedir (Reisinger ve Mavondo, 2006: 17). Risk algılayan veya kendini tehdit altında hisseden turistlerin, gelecek seyahatlerinde de riskli algıladıkları destinasyondan uzak durma ve terörle anılan söz konusu destinasyonu tekrar ziyaret etmeme eğiliminde olduğu görülmektedir. Isaac ve Velden (2018: 440), geçmiş seyahat deneyimi olmasına rağmen turistlerin terör saldırıları yüzünden önümüzdeki bir yıl içinde Türkiye'ye seyahat etmekten kaçındığını ortaya koymuştur.

Terör riskinin yalnızca etkilenen destinasyonu değil, bazen destinasyonun yer aldığı tüm bölgeyi etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda terör saldırıları, turistlerin sadece terör saldırısının yaşandığı destinasyona değil, çevre destinasyonlara veya ülkenin tamamına, hatta bazı durumlarda yakın ülkelere bile seyahat etmekten kaçınmalarına neden olabilmektedir (Kozak ve diğerleri, 2007: 240; Reisinger ve Mavondo, 2005: 214; Sönmez ve Graefe, 1998a: 120). Daha önce de bahsedildiği gibi terör, savaş veya politik istikrarsızlık gibi krizlerin komşu ülkeler üzerindeki etkileri literatürde *genelleme etkisi* veya *yayılma etkisi* olarak ele alınmaktadır (Bassil, 2014; Enders ve diğerleri, 1992; Lepp ve Gibson, 2008; Pizam ve Mansfeld, 2006; Sönmez, 1998).

Bassil (2014: 681), Türkiye, Lübnan ve İsrail'de yaşanan terör olaylarının turizm talebi üzerindeki etkilerini ele aldığı araştırmasında, destinasyonların birbirleri üzerinde negatif yayılma etkileri olduğunu tespit etmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'de ulusal çapta meydana gelen bir terör saldırısının Lübnan'ı olumsuz yönde etkilediği ancak Türkiye'de gerçekleşen uluslararası etkiye sahip bir terör saldırısının Lübnan'a yönelik talepte olumlu bir yayılma etkisi yarattığı ve bu etkinin terör saldırılarının sıklığına bağlı olduğu görülmüştür. Diğer yandan Lübnan'da meydana gelen terör saldırılarının da Türkiye ve İsrail'e yönelik talebi arttırdığı ve Lübnan'dan Türkiye'ye ve İsrail'e talep kayması yaşandığı ortaya çıkmıştır. Özellikle Avrupalıların terör karşısında Lübnan'ı İsrail ile ikame ettiği belirlenmiştir. Türkiye'de ulusal ve uluslararası çapta bir saldırı

yaşandığında İsrail'in turizm talebinin de düştüğü, diğer yandan İsrail'de meydana gelen hem ulusal hem de uluslararası saldırıların Türkiye'ye yönelik talebi de olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Dolayısıyla terörün etkileri yalnızca gerçekleştiği ülkede değil, ikame veya komşu ülkelerde de hissedilmektedir. Turistlerin seyahat davranışları yalnızca ülke içinde gerçekleşen saldırılardan değil, diğer ülkelerde yaşanan terör olaylarından da etkilenmektedir.

2.2. TURİSTLERİN RİSKLE BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARI

Pizam ve diğerleri (2004: 251), günlük hayatta riskin yaygın olduğunu ve her insanın bunu bir dereceye kadar deneyimlediğini ancak bazı insanların riskten kaçabildiği kadar kaçarken bazılarının risk almaya istekli olduğunu ifade etmektedir. Turistler de satın alma süreçlerinde, turizmin soyut doğası gereği, her zaman risk algılamaktadır (Garretson ve diğerleri, 1995: 36; Kim ve diğerleri, 2009: 203) ve literatürde rasyonel ve riskten kaçınan bireyler olarak kabul edilmektedir (Fuchs ve diğerleri, 2012: 213; Lo ve diğerleri, 2011a: 243; Lo ve diğerleri, 2011b: 829). Riskten kaçınma, insanoğlunun korunma ihtiyacının doğal bir sonucudur (Korstanje, 2011a: 222). Ancak risklere ve bunlara yönelik seyahat uyarılarına rağmen gönüllü olarak risk alan veya seyahat edeceği destinasyonun taşıdığı risklerin bilincinde olarak seyahatini gerçekleştiren turistlere dair araştırmalar da bulunmaktadır (Fuchs ve diğerleri, 2012; Noy ve Kohn 2010; Uriely ve diğerleri, 2007). Bu kapsamda, turistlerin destinasyonlarda karşılaştıkları veya karşılaşma ihtimalleri olduğu risklerle başa çıkmak için genellikle risk azaltma ve risk rasyonelleştirme şeklinde iki davranış sergiledikleri görülmektedir (Fuchs ve diğerleri, 2012; Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b; Mitchell ve Vassos, 1997; Ritchie ve diğerleri, 2017; Uriely ve diğerleri, 2007).

2.2.1. Risk Azaltma

Tüketicilerin satın alma davranışlarında risklerle karşılaştığı ve çoğunlukla bu riskleri azaltmaya çalıştığı kabul edilmektedir (Fuchs ve Reichel, 2011: 267). Risk algısı belirli bir düzeye ulaştığında, bireylerin davranışlarını yeniden gözden geçirdiği ve sonunda satın almayı erteleme veya riskleri tolere edilebilir bir seviyeye kadar azaltma yolunu seçtiği belirtilmektedir (Fuchs ve Reichel, 2011: 267; Kim ve diğerleri, 2009: 205;

Lo ve diğçerleri, 2011a: 243). Risk azaltma; belirsizliğı, memnuniyetsizliğı veya kayıpları azaltmak için kullanılan yöntemler olarak ifade edilmektedir (Lo ve diğçerleri, 2011a: 243; Mitchell ve Vassos, 1997: 49; Roselius, 1971: 56). Tüketicilerin risk azaltmak için başvurduğı başlıca yöntemler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Cox, 1967: 75; Garretson ve diğçerleri, 1995: 44; Kim ve diğçerleri, 2009: 205; Roselius, 1971: 56).

- Geçmiş tecrübelerc başvurma
- Bilgi arama
- Bilindik markaları tercih etme
- Ürünü test etme
- Tedbirli davranma
- Seçimi iptal etme
- Amacı iptal etme
- Satın almayı uzman kişilere devretme

Turistler, turizm ve hizmetlerin soyut doğası gereğı, satın alacağı ürünleri veya gideceğı destinasyonları önceden deneyimleme veya test etme şansına sahip değildir (Fuchs ve Reichel, 2011: 267; Garretson ve diğçerleri, 1995: 36; Kim ve diğçerleri, 2009: 203). Ancak her tüketici gibi turistlerin de seyahatlerinde riskten kaçındığı, riskli olmayan veya daha az riskli destinasyonları tercih ettiğı ileri sürölmektedir (Kim ve diğçerleri, 2009: 205; Lo ve diğçerleri, 2011a: 243). Mitchell ve Vassos (1997: 57), paket tatile yönelik algılanan riskleri azaltmak amacıyla turistler tarafından kullanılan stratejileri aşağıdaki gibi dile getirmektedir.

- Destinasyon hakkındaki bağımsız seyahat yorumlarını okuma
- Seyahat sigortası satın alma
- Tur operatörü veya seyahat acentesine gitme
- Destinasyon hakkındaki seyahat broşürlerini okuma
- Seyahat ile ilgili gerekli ekipmanları satın alma
- Aile/arkadaşlardan tavsiye alma
- Seyahat danışmanlarından tavsiye alma
- Tur operatörünün tavsiye ettiğı seyahat sigortasını yaptıрма
- Kendi kültüründen birine destinasyon hakkında bilgi sorma

- Tatil ücretini son dakikada ödemeyi bekleme
- Destinasyon hakkında televizyon programı izleme
- Destinasyonun kültürü hakkında bilgi edinme
- Seyahat etmekle ilgili herhangi bir televizyon programı izleme
- Destinasyonda konuşulan dili öğrenmeye çalışma

Turizmde algılanan riskleri azaltmak için uygulanan stratejiler, seyahatle ilgili belirsizlikleri ortadan kaldırmak veya tatilde yaşanabilecek olumsuz sonuçları azaltmak için kullanılmaktadır (Fuchs ve Reichel, 2011: 268; Mitchell ve Vassos, 1997: 56). Turistlerin belirsizliği ortadan kaldırmak ve güveni arttırmak için “bilgisel stratejileri”, meydana gelebilecek risklerin olumsuz sonuçlarını azaltabilmek için de “seyahatle ilgili stratejileri” kullandıkları belirtilmektedir (Lo ve diğerleri, 2011a: 243-244; Ritchie ve diğerleri, 2017: 284). Turistlerin kullandığı bilgisel ve seyahatle ilgili risk azaltma stratejileri Tablo 10'daki gibi özetlenmektedir.

Tablo 10: Turistlerin Risk Azaltma Stratejileri

Bilgisel Risk Azaltma Stratejileri	Seyahatle İlgili Risk Azaltma Stratejileri
• Aile ve arkadaşlardan tavsiye alma • Seyahat danışmanlarından tavsiye alma • Destinasyon hakkındaki en son bilgileri araştırma • Destinasyonun dilini öğrenme • Destinasyonun kültürü hakkında okuma yapma	• Seyahat sigortası satın alma • Tur grubuyla seyahat etme • Aşı yaptırma

Kaynak: Lo ve diğerleri, 2011a.

Lo ve diğerleri (2011a: 247), literatürde belirtilen stratejilere ek olarak, turistlerin “yanında fazladan nakit para bulundurma” ve “destinasyona giden turistler için acil yardım hattının numarasını not alma” şeklinde iki stratejiyi daha kullandığını tespit etmiştir. Söz konusu araştırmacılar, bir başka araştırmada, turistleri kullandıkları risk azaltma stratejilerine göre “sosyal bağımlılar” (socially-reliant risk reducers), “kendi başına risk azaltanlar” (self-initiated risk reducers) ve “risk azaltmayanlar” (unconcerned of risks) olarak üç sınıfa ayırmıştır (Lo ve diğerleri, 2011b: 833). *Sosyal bağımlılar*, aileden, arkadaşlardan veya seyahat danışmanlarından tavsiye alan, grupla seyahat

etmeyi tercih eden, ağızdan ağıza iletişime önem veren ve sosyal doğrulama ile seyahat korkularının üstesinden gelen turistlerdir. *Kendi başına risk azaltanlar*, seyahatleri ile ilgili gerekli bilgileri ve finansal güvenceleri kendileri halleden ve bu kapsamda seyahat sigortası satın alan, yanında fazladan nakit para getiren, destinasyonla ilgili en son bilgileri araştıran ve belirli bir destinasyonun kültürünü veya dilini öğrenen turistlerdir. *Risk azaltmayanlar*, seyahatleri hakkında çok fazla endişe duymayan, kendilerini finansal açıdan güvenceye almak için seyahat sigortası yaptıran veya fazladan nakit para getiren ve risk azaltma stratejilerini en az kullanan turistlerdir.

Fuchs ve Reichel (2011: 271), İsrail'i ziyaret eden turistlerin seyahatlerinde aşağıda yer alan risk azaltma stratejilerini kullandığını belirlemiştir. Destinasyona yönelik geçmiş deneyimlerine ve risk algılarına göre turistleri inceleyen araştırmacılar, destinasyona ilk kez seyahat eden turistlerin daha önceden gelenlere danıştığını, destinasyon hakkında makaleler okuduğunu, UNWTO'yu referans aldığını, seyahat danışmanlarından, arkadaşlarından ve akrabalarından bilgi edindiğini, popüler bir destinasyon seçtiğini ve İsrail hakkında televizyon programları izlediğini ortaya koymuştur. Diğer yandan destinasyonu tekrar ziyaret eden turistler, genellikle akrabaları ve arkadaşlarıyla birlikte kararlar almış ve ucuz seyahatlere çıkmıştır.

- Seyahat danışmanlarından bilgi edinme
- Arkadaşlardan ve akrabalarından bilgi edinme
- İnternette bilgi edinme
- Destinasyon hakkında televizyon programı izleme
- UNWTO'yu referans alma
- Destinasyon hakkında makaleler okuma
- Akrabalar ve arkadaşlarla birlikte karar alma
- Kısa bir gezi planlama
- Ucuz bir gezi planlama
- Daha önceden destinasyonu ziyaret edenlere danışma
- Popüler bir destinasyon seçme

Ritchie ve diğerleri (2017: 281-283), turistleri risk algılarına ve risk azaltma stratejilerine göre “endişesiz”, “risk azaltan” ve “ciddi derecede endişeli” gezginler olmak üzere üç sınıfa ayırmıştır. *Endişesiz gezginler*, en az risk algılayan ve genellikle geçmiş

seyahatlerinde risk azaltma stratejilerini daha seyrek uygulayan ve güncel seyahatinde de en az risk azaltma stratejisi kullanan turistlerdir. Bu turistler, az da olsa, Dışişleri Bakanlığının resmi web sitesinden veya akıllı seyahat programlarından (Smartraveller) seyahatleri hakkındaki tavsiyeleri araştırmış, mail bildirimlerini almak için abone olmuş ve kişisel bilgileriyle ilgili sayfalara kayıt olmuştur. Bazıları da sağlıkla ilgili bilgiler ve aşılar konusunda sağlık profesyonellerine danışmış ve seyahat sigortası satın almıştır. *Risk azaltan gezginler*, endişesiz turistlere göre daha fazla risk algılamaktadır. Bu turistler, geçmiş ve güncel seyahatlerinde çoğunlukla risk azaltma stratejileri uygulamıştır. Risk azaltanların büyük çoğunluğu seyahat sigortası yaptırmış ve seyahat sağlığı hakkında sağlık profesyonellerine danışmıştır. Ayrıca, bakanlığın resmi web sitesinden veya akıllı seyahat programlarından tavsiyeleri kontrol etmiş veya mail bildirimlerini almak için abone olmuş ve kişisel bilgileri ile bakanlık sayfasına kayıt olmuştur. *Ciddi derecede endişeli gezginler*, diğer iki gruba göre en yüksek risk algılayan turistlerdir. Risk azaltanlar gibi geçmiş ve güncel seyahatlerinde çoğunlukla risk azaltma stratejilerini kullanmışlardır. Bu turistlerin de çoğu seyahat sigortası yaptırmış, bakanlığın resmi web sitesinden veya akıllı seyahat programlarından tavsiyeleri kontrol etmiş ve mail bildirimlerini almak için abone olmuştur. Aynı zamanda, önemli sağlık bilgileriyle ve yapılacak aşılarda ilgili sağlık profesyonellerine danışmıştır. Buna rağmen çok azı seyahat tavsiyeleri için kişisel bilgileri ile bakanlığın resmi sayfasına kayıt olmuştur.

Çetinsöz ve Ege (2012: 166-169), turistlerin kullandığı risk azaltma stratejilerini “sosyal kaynaklar”, “geleneksel kaynaklar” ve “tanınmışlık” olarak tespit etmiştir. Sosyal kaynakları kullanan turistler, risklerini azaltmak için akraba ve arkadaşlarından bilgi toplamış, tatil kararları ile ilgili aile ve arkadaşlarına danışmış, internetten bilgi aramış veya daha önce destinasyona seyahat edenlere danışmıştır. Tanınmışlık stratejisini kullananlar, daha önceden tanıdıkları bir otel veya destinasyonu tatil sürecine dahil etmiş veya popüler bir çekim merkezini tercih etmiştir. Risk azaltmada geleneksel kaynakları kullanan turistler ise destinasyon hakkındaki televizyon programlarını izlemiş veya gazete ve dergileri okumuştur. Araştırmada, turistlerin risk azaltmak için en fazla sosyal kaynakları tercih ettikleri görülmüştür.

Turistlerin en fazla tercih ettiği risk azaltma stratejilerinden birinin destinasyon hakkında güncel bilgi edinme olduğu görülmektedir (Fuchs ve Reichel, 2011: 269; Lo ve diğerleri, 2011a: 254; Lo ve diğerleri, 2011b: 833; Mitchell ve Vassos, 1997: 56; Ritchie

ve diğerleri, 2017: 284; Sönmez ve Graefe, 1998a: 134). Tanıdıklar, internet, seyahat profesyonelleri veya diğer araçlardan elde edilen bilgiler ve tavsiyeler, bu kapsamda, turistler tarafından en çok kullanılan risk azaltma stratejileri arasında yer almaktadır. Seyahat uyarılarının da bilgi edinmek için oldukça faydalı görüldüğü ve turistler tarafından sıklıkla risk azaltmak amacıyla kullanıldığı ifade edilmektedir (Isaac ve Velden, 2018: 440; Ritchie ve diğerleri, 2017: 283; Walters ve diğerleri, 2018: 9). Sönmez ve Graefe (1998a: 132-134), turistlerin risk algısı arttıkça daha fazla bilgi toplama ihtiyacı duyduğunu tespit etmiştir. Seyahatlere ilişkin tutum, risk algılama düzeyi ve gelir gibi faktörlerin, terör riskine karşı karar alırken turistlerin ihtiyaç duyduğu bilgi miktarını belirlemede önemli bir rol oynadığı ortaya konmuştur. Fourie ve diğerleri (2019: 9) de destinasyon hakkında sahip olunan bilgi arttıkça güvenlik tehditlerinin turizm üzerindeki olumsuz etkilerinin azaldığını ortaya koymuştur.

Turistlerin risk azaltmak için en fazla kullandığı seyahat stratejilerinden biri seyahat sigortası satın almadır (Mitchell ve Vassos, 1997: 56). Grup halinde seyahat etme de turistlerin risk azaltmak için kullandığı stratejiler arasındadır (Lo ve diğerleri, 2011a: 245; Lo ve diğerleri, 2011b: 836). Risk azaltma stratejileri terör bağlamında ele alındığında, turistlerin terör saldırılarının yaşandığı yerlerden uzak durma eğilimlerinin seyahatle ilgili riskleri azaltmak amacıyla sıklıkla tercih edilen stratejiler arasında olduğu görülmektedir (Isaac ve Velden, 2018: 439; Lo ve diğerleri, 2011a: 243; Uriely ve diğerleri, 2007: 5; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009: 416).

2.2.2. Riski Rasyonelleştirme

Turistlerin riskle başa çıkmak için kullandığı davranışlardan bir diğeri riski rasyonelleştirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm alanındaki literatürde, doğrudan risk rasyonelleştirme üzerine yapılan araştırma sayısı oldukça sınırlıdır (Fuchs ve diğerleri, 2012; Uriely ve diğerleri, 2007). Ancak özellikle seyahat uyarılarına rağmen riskli kabul edilen destinasyonlara seyahat eden turistler üzerine yapılan ve terörün turistlerin bilişsel süreçleri üzerindeki etkilerini ele alan araştırmalarda, odak nokta rasyonelleştirme olmasa da turistlerin riski rasyonelleştirme yollarına rastlanmaktadır (Buda, 2016; Brun ve diğerleri, 2011; Fischhoff ve diğerleri, 2004; Kaya, 2018; Larsen ve diğerleri, 2011; Noy ve Kohn, 2010; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009; Wolff ve Larsen, 2014; Wolff ve Larsen, 2017).

Turistlerin algıladığı riskleri rasyonelleştirmesi üzerine doğrudan odaklanan iki araştırma da konuyu terör riski bağlamında ele almaktadır (Fuchs ve diğerleri, 2012; Uriely ve diğerleri, 2007). Uriely ve diğerleri (2007: 5), turistlerin algıladığı riskleri azaltmak için “içsel” ve “dışsal” olmak üzere iki temel rasyonelleştirme kullandığını ortaya koymuştur. İçsel rasyonelleştirme yapan turistler, seyahat edeceği destinasyonun kendi güvenliğine vurgu yaparak destinasyonun güvenli veya risksiz olduğu düşüncesine sahiptir. Dışsal rasyonelleştirme yapan turistlerde ise terör riskinin başka her yerde yaşanabileceği görüşü hakimdir.

İçsel rasyonelleştirme yapan turistlerin, terör saldırısı yaşanan bir destinasyonda yeniden bir saldırı gerçekleşmesi şansını düşük gördüğü ve terörün bir destinasyonda yalnızca bir kez yaşanacağını düşündüğü ortaya çıkmıştır. Bu turistler, aynı zamanda, saldırılar nedeniyle tüm turistlerin destinasyonu terk etmesinden dolayı teröristlerin hedefinde kimsenin kalmadığını veya saldırılardan sonra güvenlik önlemleri arttığı için destinasyonun eskisinden daha güvenli hale geldiğini savunmaktadır. Diğer yandan seyahat edilen ülke risk barındırsa da kendi konakladığı yeri riskten uzak olduğu için daha güvenli bulan turistler de olmuştur. İçsel rasyonelleştirme yapan turistlerin literatürde risk alan turistler olarak ele alındığı da araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir (Uriely ve diğerleri, 2007: 5-7). Dışsal rasyonelleştirme yapan turistler, yaşadığı yerin veya dünyanın herhangi bir yerinin de terör riski taşıdığını ve terör saldırılarına maruz kalabileceğini vurgulamaktadır. Öte yandan dışsal rasyonelleştirme yapanlar arasında kendi ülkesini daha riskli gördüğü için seyahat ettiği destinasyonu daha güvenli bulan turistler de yer almaktadır. Bu turistlerin temel motivasyonu, küresel terörün turizm üzerindeki etkisi olmuştur (Uriely ve diğerleri, 2007: 6-7). Brun ve diğerleri (2011: 391) ile Larsen ve diğerleri (2011:276) de 2001’de ABD’de yaşanan 11 Eylül terör saldırılarının ardından başlatılan “Teröre Karşı Savaş” hareketinden sonra turistlerin dünyayı daha tehlikeli bulduğunu ortaya koymuştur. Uriely ve diğerleri (2007: 6), içsel ve dışsal rasyonelleştirme dışında kalan turistleri “kaderci” olarak sınıflandırmış ve bu turistlerin geleceğin kadere bağlı olduğuna ve terörün kendi başlarına gelme ihtimalinin de kaderin elinde olduğuna inandığını dile getirmiştir.

Fuchs ve diğerleri (2012: 182-187), turistlerin irrasyonel davranışlarını haklı çıkarmak için çeşitli rasyonelleştirme davranışlarına başvurduğunu ve bunun siyasi eğilimleriyle de ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Mısır’a seyahat eden İsraili turistlerin kullandığı terör riskini rasyonelleştirme yolları aşağıda yer almaktadır. Araştırmacılar,

turistlerin kullandığı bu rasyonelleştirmeleri; (a) tatil zamanı ve mekânını rasyonelleştirme, (b) evdeki risklerle karşılaştırma ve (c) risk şansını düşük görme olmak üzere üç boyuta ayırmıştır. Tatil dönemlerinde teröre maruz kalma ihtimalini daha yüksek görme ve medyanın haberleri abarttığını düşünme turistlerin en fazla kullandığı rasyonelleştirmeler olarak tespit edilmiştir.

- Hedef destinasyonda tatil döneminde bir terör saldırısında yaralanma riskini normal günlerde olduğundan daha fazla bulma
- (Kendi yaşadığı ülkeye ait) medyanın, kendi halkına hedef destinasyonun risk seviyesi ile ilgili yanlış ve aşırı derecede abartılı bir izlenim yarattığını düşünme
- Terör olayları nedeniyle hedef destinasyondaki polisin artmasının, oradaki güvenliği arttırdığını düşünme
- Hedef destinasyondaki bir otelde terör saldırısında yaralanma riskini bir plajda olduğundan daha fazla bulma
- Hedef destinasyonu kendi yaşadığı ülkeden/bölgeden daha tehlikesiz görme
- Aynı yerde tekrar bir terör saldırısı yaşanması şansını düşük görme
- Konakladığı yerin sahiplerinin kimliklerini/etnik kökenlerini kendi güvenliği açısından önemli bulma
- Hedef destinasyonda bir terör saldırısında yaralanma riskini kendi ülkesi ile sınıra yakın bir yerde olduğundan daha yüksek görme

Turistlerin riskleri rasyonelleştirirken birtakım bilişsel süreçlerden geçtiği görülmektedir. Kahneman ve Tversky (1979)'nin beklenti kuramından yola çıkılarak ortaya konan "kumarbaz yanılgısı" (gambler's fallacy) bu bilişsel sapmalardan birini oluşturmaktadır (Wolff ve Larsen, 2014; Wolff ve Larsen, 2017). Kumarbaz yanılgısına göre bireyler şansın kendi kendini düzelten bir süreç olduğuna ve dengenin yeniden sağlanması için bir yöndeki sapmanın diğer yöndeki sapmayı mümkün kıldığına inanmaktadır (Tversky ve Kahneman, 1971: 106). Diğer bir ifadeyle, bir olayın geçmişte sık gerçekleştiği için gelecekte daha az gerçekleşeceği öngörüsüne dayanmaktadır. Oysaki geçmişte yaşanan olaylar, gelecekte yaşanacak olaylardan bağımsızdır. Turizm ve terör ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde, bir destinasyonda geçmişte terör saldırıları yaşandığı için gelecekte yaşanmayacağı temeline dayanan bir yanılgıdır.

Kumarbaz yanılgısı, aynı zamanda, "yazı tura atma" (coin tossing) eylemine de benzetilmektedir. Buna göre bireyler yazı tura attığında, üst üste yazı geldikten sonra tura gelme şansının arttığına inanmaktadır ancak aslında olasılık hep %50'dir. Terör olayları açısından ele alındığında, turistler bir destinasyonda üst üste terör saldırıları gerçekleştiği için aynı yerde bir saldırı daha yaşanmayacağına ve bu nedenle de destinasyonun eskisinden daha güvenli olduğuna inanmaktadır (Wolff ve Larsen, 2014: 206-207; Wolff ve Larsen, 2017: 113).

Dünyanın günümüzde eskiye göre daha tehlikeli olarak algılanması (Brun ve diğerleri, 2011: 391; Larsen ve diğerleri, 2011: 276) da bilişsel bir yanılgı olarak kabul edilmektedir. Bilişsel psikoloji, geçmişin şimdiye göre daha olumlu değerlendirilmesine yönelik bu yanılgıyı "geçmişi daha güzel hatırlama" (rosy view/rosy retrospection) olarak adlandırmaktadır. Buna göre bireyler, geçmişte yaşanan olayları daha iyi hatırlama eğilimindedir. Diğer bir ifadeyle, insanlar geçmişin bugüne göre daha "güllük gülistanlık" olduğunu düşünmeye meyillidir ve o nedenle dün daha iyi, bugünse daha kötü olarak değerlendirilmektedir (Larsen ve diğerleri, 2011: 276; Wolff ve Larsen, 2014: 207). Dünyanın bugün daha tehlikeli bir yer olduğuna dayanan ve geçmişi daha güzel hatırlama eğiliminin tam aksine, destinasyonun eskisinden daha güvenli bulunması ise "geçmişi daha kasvetli, karamsar hatırlama" (gloomy retrospection) yanılgısına bağlanmaktadır (Wolff ve Larsen, 2014: 207). Buna göre bireylerin geçmişte yaşanan olumsuz olayları bugün daha da olumsuz değerlendirme eğilimlerinden dolayı seyahat edilen destinasyonun eskisinden daha güvenli bulunduğu ileri sürülmektedir.

Turistlerin riskleri değerlendirirken ve rasyonelleştirirken "kendini olumlama" yanılgısına düştükleri ve "benim başıma gelmez" (it can't happen to me) sendromuna kapıldığı da ifade edilmektedir. Bu yanılgı, bireylerin kötü şeylerin kendi başlarına gelme ihtimalinin ortalama bir insana göre daha düşük olacağına inanma eğilimlerini ifade etmektedir (Tarlow, 2006: 46; Ritchie ve diğerleri, 2014: 67-68). Terör bağlamında değerlendirildiğinde, bu yanılgıya düşen turistlerin terörü eşsiz bir olay olarak gördüğü ve terör kurbanı olma ihtimallerinin düşük olduğu, bunun yerine başkalarının terör olaylarına maruz kalacağı veya terör olaylarının başka yerlerde meydana geleceği gibi algılara sahip olduğu ileri sürülmektedir (Tarlow, 2006: 46).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Amaç, araştırmalardaki kontrol gücüdür. Tasarım, ölçme, analiz ve raporlama ile ilgili kararların tamamı amaca göre belirlenip, şekillenmektedir. Bu nedenle amacın açık ve net bir biçimde ortaya konması araştırma sürecindeki ilk ve en önemli adımı oluşturmaktadır (Patton, 2002: 213). Sosyal araştırmaların amacı, yeni bir konu incelemek, toplumsal bir olguyu tanımlamak veya bir şeyin neden gerçekleştiğini açıklamak olarak özetlenebilir. Araştırmalar, bu amaçlardan bir veya birden fazlasına sahip olabilir (Neuman, 2016a: 51). Bu araştırmanın amaçları, odaklandığı risk ve terör konularının turizm ile ilişkisi üzerine yapılan literatür taramasının ardından belirlenmiştir.

Güvenlikle ilgili konular son yıllarda küresel çapta pek çok ülkenin sorunu haline gelmiştir. Bireylerin en temel gereksinimlerinden biri olan güvenliğe yönelik saldırılar politik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik açıdan birçok olumsuz sonuç doğurmaktadır. Turizm de güvenlik endişelerinden kaynaklanan olumsuz sonuçlardan en fazla etkilenen sektörlerden biridir. Terör, uluslararası turizm hareketliliğinin en büyük tehditlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005). Turizm üzerindeki doğrudan, dolaylı ve çarpan etkileri düşünüldüğünde, konunun hassasiyeti ve ciddiyeti araştırmacıların bu alan üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Türkiye açısından ele alındığında, geçtiğimiz yıllarda yaşanan bir dizi terör olayı neticesinde, ülke turizmi ve imajı ciddi biçimde zarar görmüştür. Terörle birlikte yaşanan siyasi gerginlikler sonucunda, 2016 yılında ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısı, bir önceki yıla göre yaklaşık olarak %30 azalmıştır (KTB, 2017). Turistlerin milliyetlerine göre yapılan detaylı incelemeler terörün yol açtığı ciddi düşüşlere işaret etmektedir.

Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere pek çok ülke, vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve seyahat edecekleri ülkelerin güncel durumları hakkında bilgi vermek amacıyla seyahat uyarıları yayınlamaktadır. Literatür incelendiğinde, son yıllarda terör riskine yönelik seyahat uyarılarının tüm uyarılar içindeki payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Kırlar Can, 2017; Kırlar Can, 2018). Bu durum, bir turist'in yurt dışı

seyahat kararı aldığında, seyahat uyarılarında en fazla karşılaştığı uyarının terör riskine ilişkin olduğu anlamına gelmektedir.

Seyahat uyarıları, özellikle ABD’de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının ardından, dünya çapında seyahat edenlerin karar sürecinde oldukça belirleyici bir role sahip olmuştur (Beirman, 2006; Ritchie ve diğerleri, 2017). Uyarılar, yalnızca resmi özellik taşıdığı için değil, aynı zamanda hükümetlerin sosyal medya platformlarında paylaşılarak, geniş kitlelere ulaştığı için büyük önem taşımaktadır (Kırlar Can, 2017; Kırlar Can, 2018). Turistlerin risk algısı üzerinde ciddi etkilere sahip olduğu ve dolayısıyla ülke turizmine yön verme gücünü de elinde bulundurduğu varsayımı, seyahat uyarılarının araştırma konusu olarak seçilmesinin nedenleri arasındadır.

Bu araştırmada benimsenen yorumsamacı yaklaşıma göre sosyal bilimsel araştırmaların temel amacı, toplumsal yaşama dair bir anlayış geliştirmek ve bireylerin doğal ortamlarda nasıl anlamlar oluşturduğunu keşfetmektir. Nitel araştırmalar, bireyler için nelerin anlamlı veya önemli olduğunu ve bireylerin gündelik yaşamı nasıl deneyimlediğini öğrenmek ister. Araştırmacılar, bu amacını belirli bir toplumsal ortamı tanıyarak ve içindekilerin bakış açısından görerek gerçekleştirir (Neuman, 2016a: 131). Araştırmanın bu kapsamda belirlenen tüm amaçları Tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11: Araştırmanın Amaçları

Araştırmanın Amaçları	
1.	Türkiye’yi ziyaret eden turistlerin teröre yönelik risk algılarını tespit etmek. a. Turistlerin teröre yönelik risk algılarına etki eden faktörleri ortaya koymak. b. Teröre yönelik risk algısının turistlerin seyahat davranışları üzerindeki etkilerini belirlemek.
2.	Türkiye’yi ziyaret eden turistlerin terör riski ile başa çıkma davranışlarını ortaya koymak. a. Turistlerin terör riskini azaltma stratejilerini belirlemek. b. Turistlerin terör riskini rasyonelleştirme yollarını belirlemek.
3.	Türkiye’yi ziyaret eden turistlerin teröre yönelik seyahat uyarılarına bakış açılarını belirlemek. a. Seyahat uyarılarının terör riskini azaltmadaki rolünü açığa çıkarmak. b. Seyahat uyarılarının turistlerin seyahat kararları üzerindeki etkilerini ortaya koymak.
4.	Teori ve uygulama alanına katkı ve öneriler sunmak. a. Teröre yönelik risk algısı ve seyahat uyarılarının turistler üzerindeki etkileri hakkında elde edilen bulgular aracılığıyla teoriye katkı sağlamak (Teorik model oluşturmak). b. Teröre yönelik risk algısı ve seyahat uyarılarının yol açtığı olumsuz sonuçları ve imajı giderebilmek için kriz iletişimi konusunda mikro ve makro ölçekte öneriler sunmak.

Literatürde turizm ve terör ilişkisi çoğunlukla ekonomik boyutu ile ele alınmıştır (Enders ve diğerleri, 1991; Feridun, 2011; Pizam ve Fleischer, 2002; Yaya, 2009). Önemli bir risk olarak algılanan terörün turizm ile ilişkisi sosyal ve psikolojik boyutları ile yeterince incelenmemiştir. Konu ile ilgili mevcut araştırmaların sınırlı olması ve Türkiye’de doğrudan seyahat uyarılarının turistler üzerindeki etkilerine yönelik bir araştırmaya rastlanamaması araştırmanın odağını bu yöne çevirmesine neden olmuştur. Araştırmanın önemi, literatürdeki bu boşluğu doldurmasından gelir. Bu kapsamda, araştırma, (a) terörün risk algısı bağlamında turizm üzerindeki etkilerini sosyal ve psikolojik açıdan irdeleyerek farklı bir perspektiften bakması ve (b) resmi kanallar, televizyon haberleri ve sosyal medya başta olmak üzere diğer kanallar aracılığıyla geniş çapta etkilere sahip seyahat uyarılarına yönelik turist bakış açısını ortaya koyarak teoriye katkıda bulunması bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte araştırma, risk algısı ve seyahat uyarılarının yol açtığı krizlerde negatif imajın önlenmesi noktasında destinasyon yönetimi konusundaki karar vericilere ve işletmelere sunduğu kriz iletişimi önerileri ile de önem teşkil etmektedir.

3.2. ARAŞTIRMA KAPSAMI

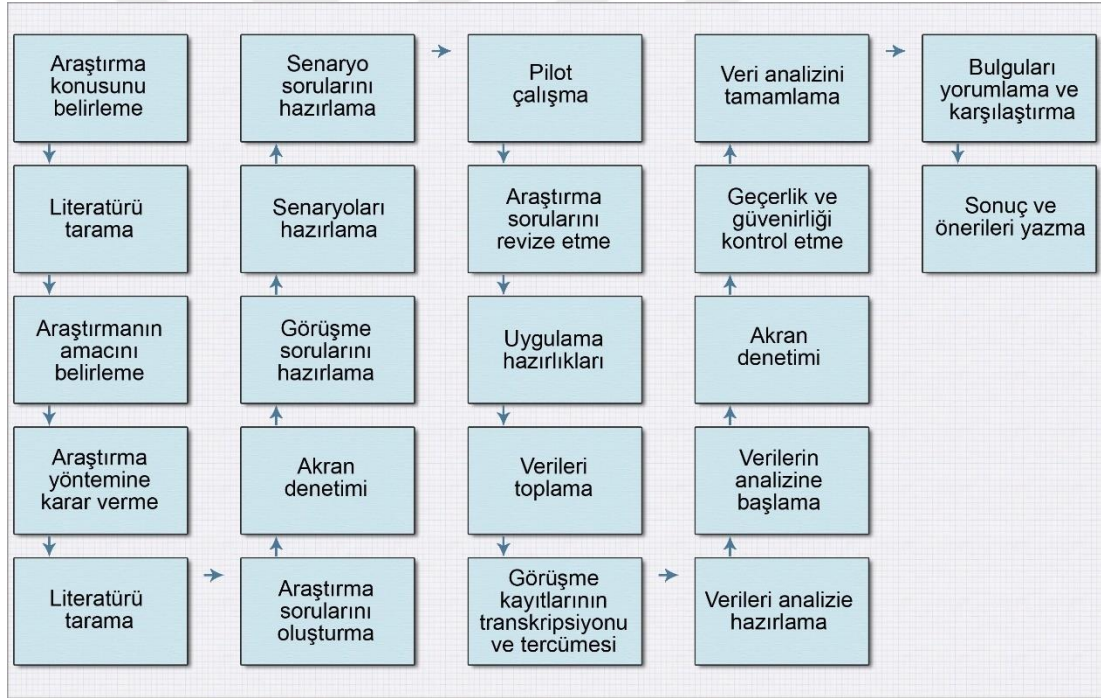
Araştırma, turizm ve terör ilişkisini sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla ele almaktadır. Bu bağlamda risk algısı, riskle başa çıkma davranışları ve seyahat uyarıları konularını kapsamaktadır. Araştırma risk ve belirsizlik altında alınan kararları açıklamak için kullanılan teoriler üzerine temellendirilmiştir. 2016 yılında başlayan ve 2019 yılında tamamlanan bu araştırma, 2018 yılı Nisan ve Eylül tarihleri arasında Denizli, Antalya, Muğla ve İzmir illerinde çeşitli çekim merkezlerini ziyaret eden veya konaklama yapan yabancı turistlerden elde edilen verileri kapsamaktadır.

Bireylerin algı ve bakış açılarını etkileyen pek çok faktör olması araştırma katılımcılarının seçiminde yaş, cinsiyet, milliyet gibi demografik değişkenlere göre kısıtlama yapılmamasına yol açmıştır. Verilerin derinlemesine ve zengin bir içerik sunması ve farklı bakış açılarını ortaya koyarak konuyu daha iyi açıklaması için araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitliliği sağlamak için milliyet, tipoloji, mekân ve zaman çeşitliliği ölçütleri kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın örneklemini Pamukkale, Selçuk/Meryem Ana Evi, Marmaris, Alanya ve Side Antik Kenti olmak üzere

farklı destinasyonlardaki çok çeşitli milliyetlerden, örgütlenmiş ve bireysel kitle ile başıboş ve gezgin turistler oluşturmaktadır.

Araştırma, konunun ve amacın belirlenmesi, literatür taraması, araştırma sorularının ortaya konması, araştırma yöntemine karar verilmesi, verilerin toplanması, analizi, yorumlanması, karşılaştırılması ve önerilerin ortaya konması gibi basamaklardan oluşur. Şekil 10'da yer alan diyagramda araştırma sürecinde benimsenen stratejiler ve uygulanan adımlar özetlenmektedir. Diyagramın amacı araştırma kapsamında yürütülen sürecin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve araştırmanın takip edilebilirliğini arttırmaktır.

Şekil 10: Araştırma Süreci Diyagramı

3.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Neuman (2016a: 117), sosyal bilimi bilimsel yapan şeyin araştırma metodolojisi olduğunu ifade eder. Sosyal bilimciler meşruluğu kabul edilmiş, bilimsel yöntem olarak onaylanmış tekniklerden kendilerine uygun olanlarla çalışırlar. Bu teknikler, belirli paradigmaların sosyal dünya nasıl kavramlaştırılır, incelenir ve sonucunda nasıl genel geçer değerlendirmeler yapılır sorularına cevap vermek için kullanılır (Kümbetoğlu, 2015: 16). Bu araştırmada, araştırmacının amacına ve sorularına uygun olarak nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Amacı ve soruları doğrultusunda tasarlanan nitel bir araştırmada, belirlenen teknikler doğrultusunda veriler toplanır, analiz edilir ve yorumlanır. Araştırmacılar çoğunlukla verileri aynı anda hem toplar, hem analiz eder hem de yorumlar. Bu adımlar esnasında mevcut kuramlara dayanmanın yanında yeni kavramlar ve kuramlar yaratmaya ve bunları yorumlamaya çalışır (Neuman, 2016a: 22).

Nitel araştırmacının dayandığı yorumsamacı paradigma, bilginin elde edilmesinde tek bir gerçeklik temeline dayanan pozitivist yaklaşımın aksine gerçekliğin oluşturulduğunu, göreceli ve çoklu olduğunu savunur. Çünkü insan davranışları rastlantısal ve kişiye özgüdür (Bogdan ve Biklen, 2007: 36; Guba, 1981: 77). Bu bağlamda nitel araştırma, bireylerin sosyal dünyayla etkileşimleri içinde gerçekliğe yükledikleri anlamları, olayları, süreçleri, kavrayış ve algılayışları ortaya koymak için yapılır (Kümbetoğlu, 2015: 47; Merriam, 2015: 22; Neuman, 2016a: 131). Bu yöntemde, araştırma sürecinin en önemli adımı, araştırmacının hangi sorulara cevap aradığını ve bu cevapların niteliğini ortaya koymaktır (Kümbetoğlu, 2015: 34).

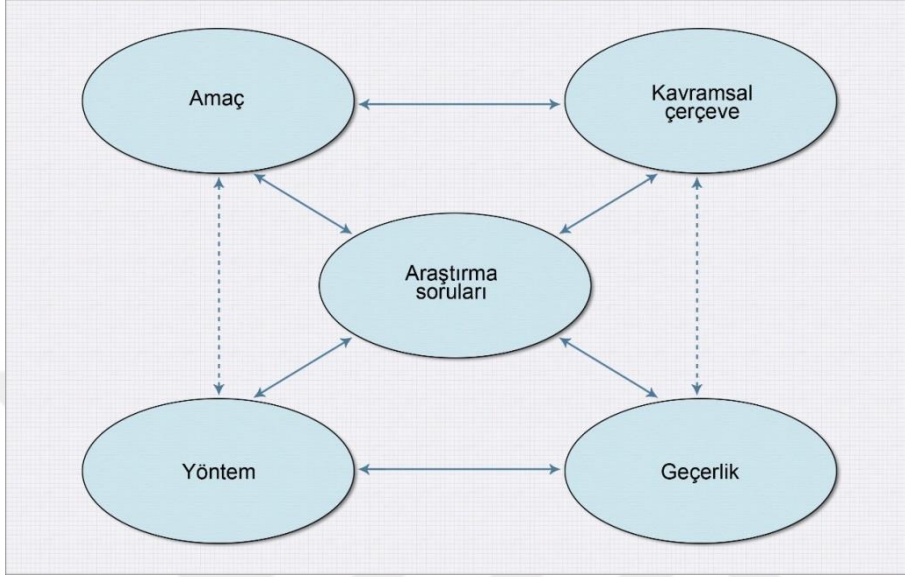
Nitel araştırmacılar, genel olarak belirli bir soru üzerine yoğunlaşmak yerine bir bakış açısı benimserken kuramsal-felsefi paradigma hakkında derinlemesine, sorgulayıcı ve daha esnek bir düzlemde düşünürler (Neuman, 2016a: 22). Bu araştırmacının teorik çerçevesi kapsamında; turistlerin güvenlik endişelerinin neler olduğunu sorgulamak, teröre yönelik riskleri nasıl algıladıklarını ortaya koymak, bu risklerle baş etme davranışlarını ve seyahat uyarılarına bakış açılarını anlamak ve yorumlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem aracılığıyla, turistlerin ziyaretleri sırasında yaşadıkları deneyimlerin Türkiye'ye yönelik risk algıları üzerindeki etkilerini belirlemek ve turistlerin Türkiye'ye yöneltmiş seyahat uyarılarına dair düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmada nitel yöntem kullanılmasının nedenlerinin başında bu yaklaşımın karmaşık ve çok boyutlu insan davranışlarını anlamak için elverişli olması gelmektedir. Nitel araştırma, sınırları önceden katı biçimde belirlenmiş, daha dar kapsamlı değişkenleri ele alan pozitivist yaklaşımın aksine sürekli değişen ve gelişen insan davranışlarının doğasını daha esnek biçimde, detaylı ve derinlemesine anlamaya ve keşfetmeye önem verir (Bogdan ve Biklen, 2007: 43; Maxwell, 2011: 3; Patton, 1987: 9; Patton, 2002: 14; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 38).

Bu araştırma, bireylerin güvenlik ve risk algılarının davranışları üzerinde nasıl etkileri olduğunu araştırmaktadır. Bu kapsamda terör bağlamında “Türkiye’yi riskli buluyorum” veya “Türkiye’yi güvenli buluyorum” gibi sınırlı ifadeler yerine, Türkiye’nin riskli veya güvenli bulunmasının ardında yatan nedenler ve olaylar ile ilgilenmektedir. Daha derine inildiğinde, nitel yöntemin, bireylerin turist gönderen ülkeler tarafından riskli veya güvensiz olarak nitelendirilen bir destinasyona gitme kararı aldığı anda karşılaşılabileceği risklere yönelik farkındalığını sorgulamak, risklerin farkında olan bireylerin “riskli” veya “güvensiz” olarak gösterilmesine rağmen o destinasyona seyahat etme kararını neden ve nasıl aldığı sorularına cevap bulmak için en uygun yol olduğuna karar verilmiştir. Buradan hareketle araştırma, riskli veya güvensiz bulunan bir destinasyona seyahat eden bireylerin bu riskle başa çıkma davranışlarını anlamayı ve risk algısını etkileyen faktörleri ortaya çıkararak bunları önleme veya bunlarla baş etme noktasında mikro ve makro öneriler sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmada hipotez test etmek veya genellemeler yapmak değil, sınırlı olarak çalışılmış bir konuyu ayrıntılı biçimde ele almak, elde edilen verileri derinlemesine incelemek ve konuyla ilgili yeni bakış açıları keşfetmek amaçlanmaktadır. Tüm bu verileri detaylıca aktararak gelecek çalışmalar için zemin oluşturmak ve teoriye katkı sağlamak araştırmada nitel yöntem kullanılmasının en önemli nedenleri arasındadır. Bu araştırmada, Maxwell (2013)’in etkileşimli nitel araştırma tasarımı modeli temel alınmıştır (Şekil 11).

Şekil 11: Maxwell'in Etkileşimli Araştırma Tasarımı Modeli

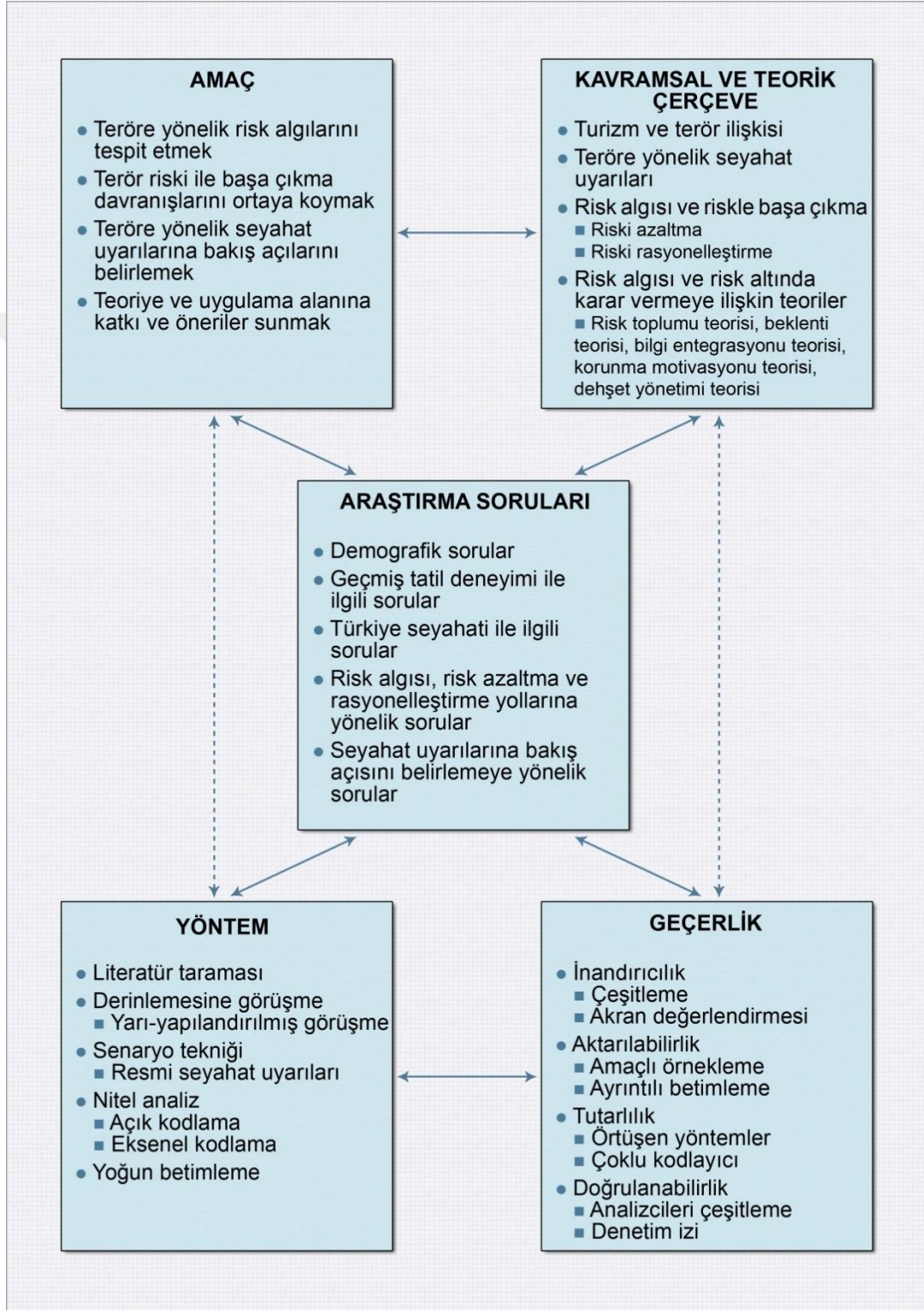
Kaynak: Maxwell, 2013: 6; Maxwell, 2018: 5.

Modele göre nitel araştırma, amaç, kavramsal çerçeve, araştırma soruları, yöntem ve geçerlik olmak üzere beş temel bileşenden oluşmaktadır. Nitel araştırma tasarımını meydana getiren bu bileşenler bir bütünlük halindedir ve birbiriyle etkileşim içindedir. Araştırma soruları, başlangıç noktası veya kontrol mekanizması olmaktan ziyade, araştırmanın merkezi konumundadır ve diğer tüm öğelerle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle bir yandan araştırma tasarımını doğrudan etkilerken diğer yandan tasarımın bileşenlerinden en fazla etkilenen öge durumundadır. Araştırma sorularının başlangıçta sabit olmaması ve kavramsal çerçevede meydana gelen değişiklikler veya araştırma sürecinde edinilen bilgiler ışığında güncellenmesi ve değişikliklerin yapılması gerekliliği bunun en somut örneğidir. Etkileşimli araştırma tasarımı modelinin bileşenleri ve bu bileşenlerin ele aldığı konular aşağıda yer almaktadır (Maxwell, 2013: 4-5).

- **Amaç.** Araştırmanın yapılma nedeni, önemi ve katkısının ne olacağını ortaya koyar.
- **Kavramsal çerçeve.** Araştırmaya konu olan olgular, olaylar ve bireyler ile ilgili durumu, araştırmaya öncülük eden kuram ve yaklaşımlar ile kişisel deneyimleri ve literatürdeki çalışmaları ele alır.
- **Araştırma soruları.** Araştırılan olgular ile tam olarak neleri öğrenmek istediğimizi ve neleri bilmediğimizi, hangi sorularla bu bilgilere ulaşacağımıza cevap arar.
- **Yöntem.** Araştırmada benimsenen paradigma, örneklem seçimi, veri toplama süreci ve analiz tekniklerini içerir.
- **Geçerlik.** Araştırma sonuçlarının geçerliğini tehdit eden unsurların neler olduğunu, bunları gidermek için alınan önlemleri ve araştırmanın geçerliği için uygulanan diğer adımları kapsar.

Bu araştırmanın, Maxwell'in Etkileşimli Araştırma Tasarımı Modeli temel alınarak hazırlanan tasarım modeli Şekil 12'de yer almaktadır.

Şekil 12: Araştırma Tasarımı Modeli

Kaynak: Maxwell (2013)'den uyarlanmıştır.

3.4. ARAŞTIRMA KATILIMCILARININ SEÇİMİ (ÖRNEKLEM)

Pozitivist paradigmanın hakim olduğu nicel araştırmalarda, araştırmacıların çalışma alanları ile ilgili tüm evreni incelemeleri çoğunlukla mümkün değildir çünkü evren genellikle tamamına ulaşılamayacak kadar büyüktür. Bu nedenle tümüne ulaşmak yerine, evreni temsil etme gücüne sahip sınırlı sayıdaki birey, olay veya olguyu çalışmak daha pratiktir (Kozak, 2014: 111; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 101). Bu yaklaşım, araştırma evrenini temsil edici ve tesadüfi yöntemlerle belirlenmiş rastlantısal (olasılıklı/seçkisiz) örneklem mantığını kullanır. Böylelikle, indirgeme ilkesiyle evreni temsil eden daha küçük birimlerle çalışarak, elde edilen sonuçları evrene genellemeyi amaçlar. Nitel araştırmalarda ise anlama ve keşfetme çabası hakim olduğu için genelleme amacı yoktur. Dolayısıyla temsil oranı değil bilginin zenginliği, kalitesi ve derinliği kıstas olduğundan, bilgi ve deneyimleri ile araştırmaya katkı sağlayacak katılımcıların seçimi tercih edilir (Creswell, 2016: 157; Kümbetoğlu, 2015: 96-99; Patton, 2002: 46; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 101).

Sosyal bilimler araştırmalarında, örneklem seçim yöntemi ve büyüklüğü konuları oldukça tartışmalıdır. Nitel araştırmalar için bir durumun, olayın veya olgunun ayrıntılı biçimde incelenmesi ve ilişkilerin açığa çıkarılması önemlidir. Bu nedenle derinlemesine yapılacak bir araştırma modeli söz konusu olduğundan katılımcıların seçiminde rastlantısal veya olasılıklı olmayan örnekleme yöntemi daha uygundur (Berg, 2001: 31; Kümbetoğlu, 2015: 96; Merriam, 2015: 76; Neuman, 2016: 320; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 114). Bu yöntemin en yaygın türü amaçlı örneklemedir. Amaçlı örneklemenin gücü ve mantığı bilgi bakımından zengin verilerle derinlemesine çalışmaya elverişli olmasından gelmektedir (Merriam, 2015: 76; Patton, 2002: 230). Bu nedenle bilgi, deneyim ve bakış açıları ile araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülen katılımcılar belirli ölçütler doğrultusunda amaçlı olarak araştırmaya dâhil edilmektedir. Amaçlı örneklemede katılımcıların araştırmaya katılmak için istekli olmaları ve duygu, düşünce ve deneyimlerini anlamlı biçimde ifade edebilme becerisine sahip olmaları önem taşımaktadır (Oppong, 2013: 203; Palinkas ve diğerleri, 2015: 534).

Nitel araştırmalarda amaçlı örneklemenin farklı birçok türü kullanılmaktadır (Collins ve diğerleri, 2006; Oppong, 2013; Palinkas ve diğerleri, 2015). Bu araştırmada da katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının en önemli nedeni,

araştırmanın odak noktasını oluşturan risk algısını etkileyen sosyo-demografik, organizasyonel, davranışsal ve psikografik birçok farklı değişken olması (Buda, 2016; Fuchs ve diğerleri, 2012; Korstanje ve Clayton, 2012; Reisinger ve Mavondo, 2006; Sönmez ve Graefe, 1998a) ve maksimum çeşitliliğin bu değişkenlerin ortaya koyacağı bakış açılarını genişletme imkânı sunmasıdır (Collins ve diğerleri, 2006: 84). Maksimum çeşitlilik, bu farklılıkların neden olduğu algı ve deneyimleri açığa çıkarmaya, farklı bakış açılarını temsil etmeye ve konuyu bütünüyle betimlemeye fırsat tanımaktadır (Creswell, 2016: 156).

Katılımcıların maksimum çeşitliliğe dayalı seçilmesinin amacı genelleme yapmak değil, tam tersine karşıt görüşleri sunmak, çeşitlilik gösteren durumlar arasında paylaşılan ortak temaları ortaya çıkarmak ve bu çeşitliliğe göre konuyu farklı boyutlarıyla açıklamaktır (Maxwell, 2018: 98; Patton, 2002: 235; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 109; Yin, 2016: 94). Bu yaklaşım, mekânlarda veya bireylerde farklı olan bazı kriterleri önceden belirleyerek bu kriterlere göre farklılık gösteren mekânları veya katılımcıları seçme prensibine dayanmaktadır (Creswell, 2016: 157). Bu doğrultuda, araştırmada maksimum çeşitliliği sağlamak için zaman, mekân, milliyet ve turist tipolojisi¹⁸ kriterleri esas alınmıştır.

Araştırma verileri; içeriği, derinliği ve niteliği zenginleştirmek ve farklı bakış açılarını ortaya koymak için öncelikle üç farklı zaman diliminde toplanmıştır. Zamansal çeşitlendirme yapmanın başlıca nedeni yüksek sezonda ve sezon dışında Türkiye'yi ziyaret eden turist profiline farklılıklar göstermesidir. Örneğin Nisan ayında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların çoğunluğu Anadolu turları kapsamında kültür motivasyonu ile çoklu destinasyon ziyaretleri yapan turistlerdir. Yüksek sezonda görüşülen turistlerse daha çok deniz-kum-güneş motivasyonlu ve gruplar hâlinde gezen turistlerdir. Genellikle kitlesel seyahat etmeyi tercih eden bu turistlerin risk algısının daha yüksek olduğu bilinmektedir (Cohen, 1972). Maksimum çeşitliliği sağlamak için ayrıca beş farklı destinasyonda, çok çeşitli milliyet ve farklı tipolojiden yabancı turistler araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma verilerinin toplandığı destinasyonlar ve özellikleri aşağıda yer almaktadır.

¹⁸ Turizm araştırmalarında turistik deneyimin ve turist davranışının nasıl oluştuğunu ve turistlerin tatil seçimlerini nasıl yaptığını açıklamak için pek çok araştırmacı tarafından demografik, psikografik, ekonomik ve psikolojik değişkenler göz önünde bulundurularak benzer ya da ortak özellikler gösteren turistlerin kümelendirilmesi yoluyla çeşitli turist tipolojileri oluşturulmuştur (Cohen, 1972; Cohen, 1979; Plog, 1974). Bu araştırmada, Cohen (1972)'in turist deneyimi ve rollerine dayanarak oluşturduğu tipoloji temel alınmıştır. Bu tipolojide turistler, örgütlenmiş kitle, bireysel kitle, gezgin ve başıboş olmak üzere dörde ayrılmıştır.

- **Denizli** - Pamukkale travertenleri ve antik havuz çevresi
- **İzmir** - Selçuk Meryem Ana Evi bahçesi
- **Muğla** - Marmaris/İçmeler'de otel restoranı ve plaj çevresi
- **Antalya** - Alanya Kalesi ve otel restoranları, Side Antik Kenti

Pamukkale ve Selçuk dünyanın her yanından doğa, tarih, arkeoloji, din ve kültür gibi motivasyonlarla seyahat eden turistler için önemli çekim merkezleridir. Bu destinasyonlarda görüşülen katılımcılar genellikle deneyime yönelik, bireysel kitle, başıboş veya gezgin turistlerden meydana gelmektedir. Marmaris, Alanya ve Side bölgeleri ise genellikle deniz-kum-güneş motivasyonu ile dinlenme ve eğlenme amaçlı gelen, çoğunlukla bulunduğu destinasyonda tatilini geçiren veya yakın çevrede günübirlik kültür veya eğlence turlarına katılan turistlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu mekânlarda görüşülen turistlerin çoğunu örgütlenmiş kitle turistleri oluşturmaktadır.

Nitel araştırmalarda, örneklem büyüklüğüyle ilgili belirlenmiş katı kurallar yoktur. Örneklem büyüklüğü, elde edilmek istenen bilgiye, amaca, verilerin nasıl kullanılacağına, güvenilirliğin nasıl sağlanacağına, mevcut zaman ve diğer kaynaklara bağlıdır. Örneklem seçiminde önemli olan sayılar değil, bilginin zenginliği ve derinliğidir (Patton, 2002: 244). Bu nedenle araştırmacı, araştırmaya dahil edilecek katılımcıların sayısını, diğer bir ifadeyle örneklem büyüklüğünü, sorularına ve amaçlarına ilişkin en ayrıntılı veriye ulaştığını düşündüğü zaman araştırmanın sonunda kendisi belirler (Kümbetoğlu, 2015: 98; Taylor ve diğerleri, 2016: 107). Araştırmacı, katılımcıların bakış açılarını ve deneyimlerini anlama ve aktarma noktasında yeterli çeşitliliğe, zenginliğe ve derinliğe ulaşana kadar veri toplamaya devam etmiştir.

Araştırmacı, İngilizce diline hâkim olduğu için bu dili konuşabilen turistlerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Akıcı konuşamadığını ifade eden kişilerle görüşme yapılmamıştır. Hiç İngilizce bilmeyen ancak araştırmaya dahil edilmek istenen iki katılımcı ile çevirmen yardımıyla kendi ana dillerinde (Almanca) yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında toplam 45 yabancı turist ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcı sayısının belirlenmesinde, araştırmanın amaçlarına ve sorularına ilişkin elde edilen verilerin yeterli doygunluğa ulaşması (satürasyon) ve katılımcıların verdiği cevapların birbirini tekrar etmeye başlaması ölçüt olarak kullanılmıştır. Görüşme yapılan katılımcılara ait bilgiler Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Araştırma Katılımcılarının Profili

Sayı	Cinsiyet	Yaş	Köken	Yaşadığı ülke	Eğitim durumu	Meslek
1.	Kadın	52	Almanya	İngiltere	Lisans	Öğretmen
2.	Kadın	35	Avustralya	Dubai	Yüksek lisans	Havalimanı çalışanı
3.	Kadın	32	Lübnan	Avustralya	Lisans	–
4.	Erkek	48	Pakistan	Pakistan	Lisans	Tur operatörü
5.	Erkek	38	Çin	Çin	Yüksek lisans	Acenteci
6.	Kadın	41	Çin	Çin	Doktora	Arkeolog
7.	Erkek	43	Tayland	Tayland	Yüksek lisans	Otel sahibi
8.	Kadın	30	İtalya	İtalya	Lise	Acenteci (Öğrenci)
9.	Kadın	31	Tayland	Tayland	Lisans	Pazarlamacı
10.	Erkek	54	Hollanda	Hollanda	Lisans	Elektronik mühendisi
11.	Erkek	65	Hollanda	Filistin	Yüksek lisans	Mali müşavir
12.	Kadın	34	Arjantin	Arjantin	Lisans	Muhasebeci
13.	Erkek	56	Kanada	İngiltere	Yüksek lisans	Hemşire
14.	Erkek	58	İrlanda	İngiltere	Yüksek lisans	Emekli (Danışman)
15.	Kadın	19	Romanya	Romanya	Lise	– (Öğrenci)
16.	Kadın	21	Kanada	ABD	Lisans	Veteriner
17.	Kadın	29	Hindistan	Hindistan	Yüksek lisans	İnsan kaynakları sorumlusu
18.	Kadın	31	Tayland	Tayland	Lisans	Sekreter
19.	Kadın	24	Güney Kore	Güney Kore	Lisans	–
20.	Erkek	46	İngiltere	İngiltere	Lisans	İnşaat teknisyeni
21.	Kadın	48	Hindistan / İngiltere	İngiltere	Lisans	Anaokulu öğretmeni
22.	Erkek	57	Malavi / İngiltere	İngiltere	Lisans	Acenteci
23.	Kadın	49	Polonya	İrlanda	Lise	Proses operatörü
24.	Erkek	28	Sri Lanka	Almanya	Lisans	Bankacı
25.	Kadın	19	Endonezya	Endonezya	Lise	– (Öğrenci)
26.	Erkek	50	Almanya	Almanya	Yüksek lisans	Sigorta şirketi çalışanı
27.	Kadın	52	Almanya	Almanya	Lisans	Yoga eğitmeni
28.	Erkek	51	İspanya	İspanya	Doktora	Akademisyen
29.	Erkek	61	ABD	ABD	Yüksek lisans	Emekli
30.	Erkek	53	ABD	ABD	Yüksek lisans	Mühendis

31.	Erkek	43	Norveç	Norveç	Lisans	Müzik işletmecisi – Kültürel girişimci
32.	Erkek	66	Güney Afrika Cumhuriyeti	Güney Afrika Cumhuriyeti	Lisans	Serbest meslek
33.	Erkek	60	Yeni Zelanda	Yeni Zelanda	Lise	Hayvan tüccarı
34.	Kadın	56	İngiltere	İngiltere	Lise	Emekli
35.	Erkek	66	İngiltere	İngiltere	Lise	Emekli
36.	Kadın	65	İngiltere	İngiltere	Lise	Emekli
37.	Kadın	64	İngiltere	İngiltere	Lise	Emekli
38.	Erkek	60	Almanya	Almanya	Ortaokul	Emekli
39.	Kadın	50	Almanya	Almanya	Ortaokul	Emekli
40.	Kadın	62	İngiltere	İngiltere	Üniversite	Emekli
41.	Erkek	62	İngiltere	İngiltere	Lise	Mühendis
42.	Kadın	73	İngiltere	İngiltere	Lise	Emekli
43.	Erkek	73	İngiltere	İngiltere	Lise	Emekli
44.	Kadın	20	Polonya	Polonya	Lise	Öğrenci (Sağlık çalışanı)
45.	Erkek	20	Polonya	Polonya	Lise	Öğrenci (Sağlık çalışanı)

3.5. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Nitel araştırmacılar genellikle doküman taraması veya gözlem ve görüşmeler yoluyla gerçekleştirdiği alan araştırmaları ile verilerini toplar. Araştırmacılar, amaçlarına ve araştırma sorularına göre bu tekniklerden birini, birkaçını veya tamamını kullanabilirler (Punch, 2016: 165). Birçok araştırmacı elde ettiği verilerin geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamak, veri toplama yönteminin sınırlılığını aşmak ve verilerini derinleştirmek için birden fazla veri toplama yöntemini bir arada kullanarak veri çeşitlemesi (triangulation) yapar (Kümbetoğlu, 2015: 71; Maxwell, 2018: 100; Patton, 2002: 248; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 89). Bu araştırmanın verileri de araştırma konusu hakkında güvenilir bilgi elde etmek, verileri zenginleştirmek ve katılımcıların bakış açılarını daha iyi anlayabilmek için derinlemesine görüşme ve senaryo tekniği aracılığıyla toplanmıştır.

Nitel veri toplama teknikleri, araştırmacıların katılımcılarla doğrudan iletişim içinde olmasını gerektirir. Pozitivist araştırmacıların aksine, nitel araştırmacılar incelediği kişilerin gündelik yaşamda nasıl anlam yarattığını kavramak için büyük

miktarda ayrıntılı veri toplamak isterler ve bunun için katılımcılarla birlikte uzun zaman geçirebilirler (Neuman, 2016a: 131). Bu araştırmanın verileri, Nisan - Eylül 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşmeler, Pamukkale travertenleri ve antik havuz çevresi (Denizli), Selçuk Meryem Ana Evi'nin bahçesi (İzmir), Marmaris/İçmeler'de yer alan bir otel restoranı ve plaj çevresi (Muğla), Alanya Kalesi ve Alanya'daki bir otel restoranı ile Side Antik Kenti'nde (Antalya) olmak üzere beş farklı destinasyonda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin farklı zamanlarda ve destinasyonlarda yapılması farklı milliyet ve motivasyona sahip turistlere ulaşılmasına olanak sağlamıştır.

Veri toplama sürecinin tamamına yakın bölümünde İngilizce diline hakim bir profesyonel, araştırmacıya eşlik etmiştir. Araştırmacı, öncelikle görüşme yapmak istediği kişilerin İngilizce konuşabilme durumlarını öğrenmiş ve "İngilizce dilinde kendini ifade edebileceğini belirten" kişileri araştırmaya dahil etmiştir. Örneğin, İngilizce konuşabildiğini ifade eden bir katılımcı görüşme sırasında zorlandığı ve sorulara net cevaplar veremediği için görüşme sonlandırılmış ve elde edilen veriler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Araştırmacı katılımcılarla sağlıklı bir iletişim ve etkileşim kurabilmek için görüşmelere başlamadan önce kimliği, araştırmanın konusu, amacı ve görüşme süresi hakkında bilgilendirme yapmıştır. Bununla birlikte bilimsel ve etik ilkeler doğrultusunda, araştırma verilerini bilimsel amaçlar dışında kullanmayacağını ve katılımcıların kimliklerini gizli tutacağını açıkça belirtmiştir (Creswell, 2016: 174; Fontana ve Frey, 2005: 715; Patton, 2018: 407-409; Taylor ve diğerleri, 2016: 112). Ayrıca görüşmelerin yazıya dökülmesinde faydalanmak üzere ses kaydı almak için katılımcılardan izin istemiştir. Kayıtlar sırasında karşılaşılabilecek sorunları en aza indirmek için de iki farklı cihaz kullanarak görüşmeleri kayıt altına almıştır. Görüşmelere ait ses kayıtlarını düzenli olarak bilgisayara aktarmış, yedeklemiş ve ardından yazıya geçirmiştir.

Araştırma verileri görüşme yapmayı kabul eden katılımcılardan birbirini takip eden iki aşamada toplanmıştır. İlk önce hazırlanan soru formu doğrultusunda derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir (EK 1, 2). Görüşme sorularının hemen ardından katılımcılara iki ayrı senaryo okutulmuş (EK 3, 4) ve sonra bu senaryolara yönelik sorular yöneltilmiştir (EK 1, 2). Araştırma kapsamında, toplam 45 yabancı turist ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 20 ile 60 dakika arasında sürmüştür.

3.5.1. Derinlemesine Görüşme Tekniği

Nitel araştırmalarda kullanılan en temel veri toplama araçlarının başında görüşme gelmektedir (Fontana ve Frey, 2005: 697; Punch, 2016: 165; Yıldırım ve şimşek, 2011: 119). Görüşme, açık-uçlu sorular sorma, dinleme, ilgi gösterme, tepki verme ve konuşmaları kaydetmeyi içeren, araştırmacı ve katılımcılar arasındaki karşılıklı iletişime ve etkileşime dayalı dinamik bir tekniktir (Fontana ve Frey, 2005: 696; Kümbetoğlu, 2015: 71; Neuman, 2016b: 585; Taylor ve diğerleri, 2016: 102). Görüşmeler aracılığıyla bireylerin duygu, düşünce, tutum, davranış, algı ve bakış açıları gibi gözlemleyemediğimiz yanlarını öğrenmeye çalışırız (Merriam, 2013: 86; Patton, 2018: 341; Yıldırım ve şimşek, 2011: 120). Bu öğrenme süreci ancak ayrıntılı ve derinlemesine bir biçimde gerçekleşebileceği için de nitel araştırmalar kapsamında yürütölen görüşmeler diğer yapılandırılmış görüşmelerden farklı olarak derinlemesine veya kalitatif/nitel görüşme olarak adlandırılmaktadır (Fontana ve Frey, 2005: 698; Patton, 2002: 342; Taylor ve diğerleri, 2016: 101; Yin, 2016: 140).

Derinlemesine görüşme, sosyal dünyadaki olguların, süreçlerin ve ilişkilerin özüne inmeye, ayrıntılarını kavramaya ve bunları bütöncöl bir biçimde ele almaya olanak sağlayan bir veri toplama aracıdır (Kümbetoğlu, 2015: 72). Araştırmanın mantığı, amaçları, soruları ve bakış açısı ile uyumlu görüşme türüne karar verilmesi önemli bir aşamadır (Berg, 2001: 73; Punch, 2016: 170). Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, yarı yapılandırılmış görüşme türü kullanılmıştır (Berg, 2001: 70; Bernard, 2006: 212; Merriam, 2013: 86). Patton (2002: 343), bu yöntemi görüşme rehberi yaklaşımı olarak ele almaktadır. Bu kapsamda, araştırmanın amacı ve teorik çerçevesi doğrultusunda görüşme soruları önceden hazırlanmış ve İngilizce'ye çevrilmiştir. Ardından alanında uzman üç akademisyenden görüş alınarak (akran denetimi) hem sorular hem de tercümeler yeniden gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra soru formuna son hali verilmiştir. Görüşme soruları hazırlanırken tek kelimeyle cevaplanabilecek "evet-hayır" soruları yerine katılımcıların kendilerini daha ayrıntılı biçimde ifade edebilecekleri açık uçlu sorular kullanılmıştır. Aynı soru içinde birden fazla soru yer almamasına ve katılımcılara yabancı gelebilecek terminolojinin kullanılmamasına dikkat edilmiştir (Patton, 2018: 354-361; Yin, 2016: 144).

Görüşme soruları, literatürde yer alan teröre yönelik risk algısı ile riskle başa çıkma ve seyahat uyarıları ile ilgili araştırmalar temel alınarak hazırlanmıştır. Risk algısı üzerinde önemli rol oynayan geçmiş deneyimler ve seyahat tercihleri ile ilgili sorular için Sönmez ve Graefe (1998a), terör riski algısını tespit etmek için Fuchs ve Reichel (2006) ile Fuchs ve diğerleri (2012), turistlerin riskle başa çıkma davranışları kapsamında risk azaltma stratejilerini ortaya koymak ve derinleştirmek için Fuchs ve Reichel (2011), risk rasyonelleştirme yollarını belirlemek için Fuchs ve diğerleri (2012) ile Uriely ve diğerleri (2007) ve seyahat uyarılarına bakış açılarını ortaya koymak için de Buda (2016) ile Deep ve Johnston (2017) tarafından yürütülen araştırmalardan yararlanılmıştır.

Görüşme soruları; kişisel bilgileri, duyguları, düşünceleri, olgulara dayalı bilgileri, deneyimleri ve davranışları anlamaya yönelik soruları içermektedir (Patton, 2018: 348-351; Kümbetoğlu, 2015: 85-86). Katılımcılara yöneltilen sorular; (a) sosyo-demografik bilgiler, (b) geçmiş seyahat ve Türkiye deneyimleri, (c) Türkiye hakkındaki bilgiler ve güncel seyahat tercihleri ve (d) Türkiye'ye yönelik risk algısı, algılanan riskleri azaltma stratejileri ve seyahat uyarılarının bu yöntemlerdeki rolünü öğrenmeye yönelik sorular olmak üzere dört grup altında toplanmıştır (Tablo 13). İlk üç bölümde yer alan sorular, bireylerin algıları ve bakış açıları üzerinde etkili faktörler olmaları nedeniyle araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen ilk birkaç görüşmeden sonra, araştırma soruları yeniden gözden geçirilmiş, katılımcılar tarafından ortak olarak anlaşılamayan, yanlış veya eksik anlaşılan ifadeler revize edilmiştir. Örneğin, Türkiye'nin güvenlikle ilgili güncel durumuna dair bir soruda kullanılan "current" kelimesi, döviz ile ilgili olan "currency" ile karıştırılıp buna yönelik cevaplar alınınca sorunun sonunda güvenlikle ilgili olduğunu belirten açıklamalar yapılmıştır. Veri toplama sırasında ortaya çıkan diyaloglar sonucunda gereksiz görülen bazı sorular da çıkarılmış ve bunun yerine "Türkiye'yi bir seyahat destinasyonu olarak neden seçtiniz?" ve "Türkiye gibi riskli olduğu söylenen bir ülkeye neden seyahat ediyorsunuz?" gibi yeni sorular eklenerek görüşme sorularına son hali verilmiştir (Maxwell, 2018: 4).

Tablo 13: Derinlemesine Görüşme Soru Grupları ve Başlıkları

Soru Grubu	Soru Başlıkları
Sosyo-Demografik Bilgiler	Cinsiyet
	Yaş
	Milliyet
	Yaşanılan ülke
	Eğitim seviyesi
	Meslek
Geçmiş Seyahat Deneyimi	Son 5 yılda çıkılan tatil sayısı ve gidilen ülkeler
	Genel seyahat tercihi - Birlikte tatile çıkılan kişiler
	Geçmiş Türkiye deneyimi
	- Seyahat sayısı - Ziyaret edilen destinasyonlar
Türkiye Seyahat Tercihleri	Tercih etme sebepleri
	Seyahat için yararlanılan bilgi kaynakları
	Seyahat amacı
	Seyahat kanalı
	Seyahat sırasında ziyaret edilen destinasyonlar ve toplam seyahat süresi
Risk Algısı ve Riski Azaltma Stratejileri	Türkiye'ye gelmeden önceki güvenlik endişeleri
	Aile ve arkadaşların Türkiye'ye seyahat etme kararı ile ilgili tepkileri, endişeleri
	Türkiye seyahati sırasında karşılaşılabilecek riskler hakkındaki düşünceler
	Türkiye'de karşılaşılabilecek riskleri azaltmak için başvurulacak yollar
	Geçmişte terör saldırısına maruz kalma durumu
	Türkiye'de gerçekleşen terör saldırıları hakkında sahip olunan bilgiler
	Türkiye'nin güncel (güvenlik ve risk) durumu ile ilgili düşünceler
	Resmi seyahat uyarılarını takip durumu
	Seyahat uyarıları hakkındaki düşünceler

Araştırmacı, görüşmeleri gerçekleştirirken konudan sapmamak için her bir katılımcıya belirli bir sistem ve tutarlılık içinde hazırlamış olduğu soruları yöneltmiş ancak ihtiyaç duyduğu anda daha detaylı bilgiler alarak verileri zenginleştirebilmek için ek sorular da sormuştur. Bu yaklaşımın sağladığı esneklik sayesinde görüşmelerin gidişatına göre soruların sırasını ve cümle yapılarını değiştirebilmiş veya katılımcıların kendiliğinden yanıtladığı soruları atlayarak görüşmelerin sohbet tarzında geçmesine özen göstermiştir (Berg, 2001: 70; Neuman, 2016b: 586; Patton, 2018: 343-344; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 122; Yin, 2016: 147).

Araştırmacı görüşmelerinde iletişimci-etkileşimci yaklaşımı benimsemiş (Kümbetoğlu, 2015: 109), katılımcılarla samimi bir diyalog geliştirmek ve empati kurmak için özen göstermiştir (Fontana ve Frey, 2005: 696). Katılımcıları sabır ve dikkatle dinlemiş, yanlı sorulardan, yönlendirmelerden ve yargılayıcı ifadelerden özellikle kaçınmıştır (Neuman, 2016b: 585-586; Taylor ve diğerleri, 2016: 116-117; Yin, 2016: 144-146). Araştırmacı, pek çok farklı milletten katılımcı ile gerçekleştirdiği görüşmeler sırasında dilden kaynaklanan anlaşmazlıkları gidermek için anlaşılamayan soruları daha yavaş ve kolay anlaşılabilir hale getirerek yeniden sormuştur. Diğer yandan net olarak duyamadığı cevapların tekrarlanmasını istemiş ve özellikle anlayamadığı ifadeleri yineleyerek doğruluğunu teyit etmiş ve böylelikle ses kayıtlarında meydana gelebilecek kayıpların önüne geçmiştir (Shenton, 2004: 68). Katılımcıların kendilerini rahatça ifade edebilmeleri ve görüşlerini kısıtlamadan ortaya koyabilmeleri için gerekli güven ortamının sağlanmasına özen göstermiştir (Bernard, 2006: 228; Kümbetoğlu, 2015: 82; Taylor ve diğerleri, 2016: 115). Örneğin, katılımcıların konuşmaya çekindiğini gözlemlediği bazı konularda ses kayıt cihazını durdurmuş veya görüşme sonlandırıldıktan sonra bu konulara geri dönerek notlar almıştır.

3.5.2. Senaryo Tekniği

Araştırma verileri toplanırken önce derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve hemen ardından aynı katılımcılarla senaryo tekniği kullanılarak görüşmelere devam edilmiştir. Senaryolar, daha çok pazarlama ve yönetim araştırmalarında, özellikle belirsizlik içeren durumlara yönelik gelecek tahmini yapmak ve stratejiler oluşturmak için kullanılmaktadır (Patton, 2002: 200; Ramírez ve diğerleri, 2008: 5; Van der Heijden, 2005: 113). Senaryolar aracılığıyla katılımcıların farklı durum ve değişkenler karşısında olaylara, olgulara veya sorunlara yönelik tepkileri ve bakış açıları anlaşılmaya çalışılmaktadır. Patton (2002: 201), senaryolar oluşturma sürecinin karar vericilerin değişen gelecek koşullarında alternatifler üretebilmesi için etkin bir yol olduğunu ifade etmektedir.

Literatürde, seyahat uyarıları ile ilgili yapılan araştırmaların oldukça sınırlı olması ve seyahat uyarılarının turistlerin risk algıları ve karar verme süreçleri üzerindeki etkilerinin tam olarak ortaya konmamış olması, bu araştırmada senaryo tekniğinin uygulanmasında etkili olmuştur. Mevcut araştırmalar, özellikle gelişmiş bazı ülkelerin,

seyahat uyarılarını bireylerin güvenliklerini sağlamanın ötesinde kendi politik veya ekonomik çıkarları doğrultusunda kullandıklarına yönelik argümanlar sunmaktadır (Beirman, 2006; Deep ve Johnston, 2017; Mylonopoulos ve diğerleri, 2016a; Mylonopoulos ve diğerleri, 2016b; Okumu, 2007; Sharpley ve diğerleri, 1996; Tourism Concern, 2003). Araştırmada bu yöntemin kullanılmasındaki ana neden, katılımcıların önyargılarını en aza indirerek seyahat uyarıları hakkındaki düşüncelerini öğrenmektir. Senaryo tekniği kullanılmasının bir diğer önemli nedeni, turistlerin riskli bir destinasyona seyahat etme kararı alırken terörün neden olduğu risk algısını azaltmak ve rasyonelleştirmek için seyahat uyarılarını bir araç olarak kullanma durumlarını açığa çıkarmaktır. Araştırmanın senaryolar aracılığıyla cevap bulmaya çalıştığı başlıca sorular aşağıda özetlenmiştir.

- Katılımcıların nereye ait olduğu ve kimden geldiği bilinmeyen uyarılar hakkındaki ilk (önyargısız) düşünceleri ve seyahat uyarılarına bakış açıları nelerdir?
- Katılımcıların olası krizler karşısındaki tepkileri ve karar verme süreçleri nasıl işlemektedir?
- Katılımcıların “gerçeği” öğrendikten sonra uyarılar hakkındaki düşünceleri ve seyahat uyarılarına bakış açıları nelerdir?
- Katılımcıların (varsa) bakış açıları arasındaki farkları rasyonelleştirme yolları nelerdir?
- Seyahat uyarılarının neden olduğu krizlerin aşılmasında “turist bakış açısı” kullanılarak destinasyonlara ve işletmelere yönelik öneriler sunulabilir mi?

Araştırmada, ABD ve İngiltere Dışişleri Bakanlıkları tarafından 2017 yılında Türkiye hakkında yayınlanan resmi seyahat uyarıları senaryo olarak kullanılmıştır (EK 3, 4). Katılımcıların zaman kısıtları nedeniyle ve okuma kolaylığı sağlamak amacıyla uyarı metinlerindeki bazı genel ifadeler çıkarılarak, uyarılar orijinallerine uygun biçimde kısaltılmıştır. Senaryo tekniği uygulanırken seyahat uyarılarının hangi ülkelere yönelik olduğu ve bu uyarıları yayınlayan ülkelerin bilgisi katılımcılarla önceden paylaşılmamıştır. Senaryo metninin orijinalinde yer alan ülke ve şehir adları da bu doğrultuda “X ülkesi”, “Y ülkesi” ve “X şehri”, “Y şehri” olarak değiştirilmiştir (Şekil 13, Şekil 14).

Şekil 13: Senaryo 1- İngiltere Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Uyarısı

“X Ülkesinde” Terör Riski

Teröristlerin “X ülkesinde” saldırılar gerçekleştirme ihtimalleri oldukça yüksektir. [Ülkede] bazı terör örgütleri aktiftir. 2015'ten beri ülkenin bazı bölgelerindeki terör faaliyetlerinde artış olmuştur. Başkent de dahil olmak üzere diğer büyük şehirlerde örgütler tarafından intihar saldırılarını da içeren birçok saldırı gerçekleştirilmiştir. Terör örgütleri açıkça “X ülkesindeki” turistik alanlara saldırmakla tehdit etmiştir.

Saldırıları rastgele olabilir ve yabancılar tarafından ziyaret edilen yerleri etkileyebilir.

Bu ülkede havacılık endüstrisine yönelik artan bir terör saldırısı riski vardır. Havaalanlarındaki güvenlik görevlileriyle tamamen işbirliği yapmalısınız.

Önemli dini günler ve resmi tatillerde tetikte olun; terör örgütleri bazen böyle zamanlarda saldırı çağrısında bulunurlar.

Ocak 2017'de “X şehrindeki” bir gece kulübüne bir saldırı gerçekleştirildi, [bu saldırıda] 39 kişi öldü ve 69 kişi yaralandı.

Aralık 2016'da “Y şehrinde” popüler bir bölgede yer alan bir futbol stadının yakınlarında bir araç patladı. [Bu patlamada] çoğu polis memuru olmak üzere 44 kişi öldü ve 150'den fazla kişi yaralandı.

Tedbirli olun, çıkan haberleri ve güncel seyahat uyarılarını takip edin.

Kaynak: FCO, 2017.

Şekil 14: Senaryo 2- ABD Dışışleri Bakanlığının Türkiye'ye Yönelik Seyahat Uyarısı

“Y Ülkesinde” Terörizm

Dışışleri Bakanlığı, özellikle tatil sezonu boyunca “Y ülkesinde” artan terör saldırıları riskine karşı vatandaşlarını uyarmaktadır.

“Y ülkesinde” vatandaşlarımız ve çıkarlarımıza yönelik terör saldırılarının potansiyeli hala yüksektir.

“Y ülkesi” [için yayınlanan] en son seyahat uyarısında da belirtildiği gibi ülkedeki büyük etkinliklerde, turistik yerlerde, restoranlarda, ticaret merkezlerinde, ibadet yerlerinde ve havayolu hizmetleri, metrolar, otobüsler, köprüler, otobüs terminalleri ve deniz taşımacılığı dahil olmak üzere ulaşım merkezlerinde ilave saldırılar gerçekleşebilir.

Dışışleri Bakanlığı, Eylül 2017’de “Y ülkesi” için [yayınladığı] seyahat uyarısını vatandaşlarının ülke çapında artan terör tehdidinden haberdar olmaları, bu sıralarda “Y ülkesine” gitme gerekliliğini dikkatlice değerlendirmeleri ve ülkenin bazı bölgelerine yapılacak seyahatlerden kaçınmaları için güncellemiştir.

Kaynak: TSG, 2017.

Senaryolar hakkındaki sorular için bir soru formu hazırlanmış ve bu çerçevede sorular iki bölümde ele alınmıştır (Tablo 14). Katılımcılara senaryolar verilmeden önce “Şimdi size iki tane seyahat uyarısı okutmak istiyorum, daha sonra bu uyarılar ile ilgili sorular soracağım” şeklinde bilgilendirme yapılmıştır. Patton (2018: 370-371), katılımcıları hazırlamak, zihinsel olarak uyarmak ve farkındalık yaratmak için bu tarz giriş açıklamaları ve geçiş bildirimlerinin faydalı olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgilendirmeler aynı zamanda katılımcılara cevap vermeden önce düşüncelerini toplayabilmeleri için de zaman tanımaktadır.

Bazı katılımcılar okumalar esnasında senaryolarda bahsi geçen ülkeler ve şehirler hakkında tahminler yürütmüş ve araştırmacıya sorular sormuştur. Ancak araştırmacının temel sorularından biri de bu olduğu için katılımcıların senaryolardaki riski rasyonelleştirme yollarını anlamaya yönelik ilk üç soruyu sorduktan sonra uyarıların hangi ülkelere ait olduğu ve hangi ülkelerin bu uyarıları yayınladığı bilgisini paylaşmıştır.

Ardından terör riskini rasyonelleştirme yollarını ve seyahat uyarılarına bakış açılarını öğrenmek için katılımcılara soru formundaki son iki soruyu yöneltmiştir (Tablo 14).

Tablo 14: Senaryo ile İlgili Görüşme Soruları

Riski Rasyonelleştirme Yolları ve Seyahat Uyarılarına Bakış Açıları ile İlgili Sorular
<i>Katılımcılara önce iki ayrı senaryo okutulmuş ve ardından aşağıda yer alan sorular yöneltmiştir. İlk başta seyahat uyarılarının hangi ülkelere ait olduğu bilgisi verilmemiştir.</i>
1. Okuduğunuz seyahat uyarılarından birisi ile karşılaşsaydınız bahsi geçen ülkelere seyahat etmek ister miydiniz? Neden?
2. Seyahat uyarılarında bahsi geçen ülkelere, örneğin bir ay sonra, rezervasyonunuz olsaydı, seyahat planlarınızı değiştirir miydiniz?
3. Seyahat uyarılarında bahsi geçen ülkeler hakkında bir fikriniz var mı? Uyarılar sizce hangi ülkelere ait olabilir?
<i>Katılımcılara seyahat uyarılarının ikisinin de Türkiye'ye yönelik olduğu, 2017 yılında ABD ve İngiltere Dışişleri Bakanlıkları tarafından yayınlandıkları bilgisi verilmiştir.</i>
4. Okuduğunuz seyahat uyarıları ile ilgili bir değerlendirme yapar mısınız? Seyahat uyarıları ile ilgili fikirleriniz nelerdir?
5. Neden -seyahat uyarılarında- riskli olduğu söylenen bir ülkeye seyahat ediyorsunuz?

Araştırmacı, sormak istediği sorular bitince katılımcılara eklemek istedikleri bir şey olup olmadığını sormuş ve katılımlarından ötürü teşekkür edip, seyahatleri hakkında iyi temennilerde bulunarak görüşmeleri sonlandırmıştır. Yin (2016: 147-148), görüşmelerin nasıl başlayıp bitirildiğinin büyük ölçüde nezaket ve kültürle alakalı olduğuna değinir. Öte yandan görüşmeleri sonlandırma aşamasını “çıkış” olarak adlandırır ve bazı durumlarda önemli ek sorular sormak için önemli bir fırsat olarak görür. Patton (2002: 379) da kapanışta katılımcılara son bir söz hakkı verilmesinin açık-uçlu görüşmelerin doğasında olduğunu ve elde ettiği en zengin verilerden bazılarının bu sayede ulaştığını anlatır. Nitekim, bu araştırma da konusu itibarıyla katılımcıların ilgisini çekmiş ve görüşmelerin bittiği düşüncesi bazı katılımcıların kendi merak ettikleri soruları sormalarına ve bu sayede ek bilgiler elde edilmesine olanak sağlamıştır.

3.6. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

Nitel veriler, sosyal yaşamdaki insanları, eylemleri, olayları ve olguları anlatan metinler halindedir. Nitel araştırmacılar, sistemli, titiz ve mantıklı bir düzlemde bu metinleri çözümleyerek analiz etmeye ve yorumlamaya çalışır (Neuman, 2016b: 659; Punch, 2016: 187). Nitel analiz, kısaca verileri bulgulara dönüştürme işlemidir ve verileri düzenleme, yönetilebilir birimlere ayırma, kodlama, sentezleme ve bunlar arasında örüntüler arama gibi süreçleri içerir. Elde edilen bulguların anlaşılabilir hale getirilmesi, neden önemli olduğunun açıklanması ve teori ve uygulama alanları ile ilişkilendirilmesi için de verilerin yorumlanması gerekir (Bogdan ve Biklen, 2007: 159; Patton, 2018: 432). Nitel verilerin analizinde kolay, sabit veya hızlıca uygulanabilecek kurallar veya yöntemler yoktur (Bogdan ve Biklen, 2007: 160; Corbin ve Strauss, 2008: 71; Patton, 2018: 432). Analiz, özünde verilerin toplanması ile başlar ve toplanan verilerin hazırlanmasının ardından; (a) verilerin işlenmesi (kodlama ve kategorilerin oluşturulması), (b) verilerin görsel hale getirilmesi (grafikler, tablolar ve şekiller) ve (c) sonuç çıkarma ve doğrulama olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilir (Creswell, 2016: 180; Kümbetoğlu, 2015: 153; Miles ve Huberman, 1994: 10-11).

Bu araştırmada, verilerin çözümlenmesinde içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi, temel olarak, birbirine benzeyen verileri belirli kodlar ve kategoriler aracılığıyla bir araya getirmek, bunları okuyucuların anlaması için düzenlemek ve yorumlamak amacıyla yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). Analiz, ilk görüşme dökümünün okunması ile başlar. Araştırmacı, araştırma sorularını cevaplamak için ilk dokümanını okurken önemli bulduğu yerlerle ilgili notlarını, yorumlarını, gözlemlerini ve sorgulamalarını bir kenara yazar (Creswell, 2016: 183; Neuman, 2016b: 669; Punch, 2016: 195; Strauss, 2003: 163). Böylece, elde edilen verilerden araştırmaya yönelik kesitler elde etmek için kısaltmalar yaparak kodlama sürecine başlar (Merriam, 2013: 165, 170; Maxwell, 2018: 105). Verilerin kodlanması, büyük miktardaki ham verinin küçük ve işlenebilir kümelerle ayrılması yani anlamlı bölümlere indirgenmesidir (Creswell, 2016: 180; Neuman, 2016b: 664). Kodlama işlemi, kavramlara etiket verilmesi olarak da açıklanır (Miles ve Huberman, 1994: 56; Punch, 2016: 194; Strauss ve Corbin, 1998: 120).

Araştırmacı, analizin başında her şeye açık olduğu için kullanışlı olabilecek kelime, cümle veya paragraf gibi herhangi bir veri grubunu seçmede istediği kadar özgürdür ve analizin bu aşaması açık kodlama olarak adlandırılır (Corbin ve Strauss, 2008: 160; Merriam, 2013: 170; Strauss ve Corbin, 1998: 120). Veri gruplarına verilen kodlar/etiketler, kategori oluşturmaya başlamanın ilk adımıdır. İlk dokümanda uygulanan kodlama işlemi analizin devamı için bir temel oluşturur. Araştırmacı, ilk dokümanın tamamında kodlama yaptıktan sonra aynı işlemleri sonraki dokümanlara da uygular. Buradan çıkan kod listesini ilk doküman ile karşılaştırarak benzerlikler ve farklılıklar doğrultusunda aradaki ilişki ve örüntüleri gruplandırmaya çalışır. Bu ilişki ve örüntüler de sonraki aşamalarda elde edilen kodların sınıflandırıldığı kategoriler¹⁹ ve alt kategorileri meydana getirir (Merriam, 2013: 170-173; Strauss ve Corbin, 1998: 143). Açık kodları gruplandırma süreci eksenel kodlama olarak adlandırılır. Bu süreç bir kategori ekseninde gerçekleştiği için bu adla anılır ve kategorilerin alt kategorileri ile ilişkilendirilmesi amacını taşır (Corbin ve Strauss, 2008: 198; Merriam, 2013: 170; Punch, 2016: 203; Strauss, 2003: 32; Strauss ve Corbin, 1998: 123-124). Sonuç olarak, analizlerden çıkan kodlar ile bu kodlar arasındaki ilişkilerin açıklandığı kategoriler, verilerin ardında yatan olguları açıklamaya ve bunlar sonucunda bazı önermelere ulaşmaya olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227).

Bu araştırmanın verileri, yukarıda değinilen nitel veri analizi pratikleri doğrultusunda çözümlenmiştir (Şekil 15). Araştırmacı analize başlamadan önce hiçbir konuşmayı çıkarmadan tüm soru ve cevaplara ait ses kayıtlarını yazıya dökmüştür. Görüşmeler İngilizce dilinde yapıldığı için her bir ses kaydını yazıya geçirdikten hemen sonra metinleri Türkçe'ye çevirmiş ve ihtiyaç doğrultusunda tercüman desteği de alarak tercümeleri tamamlamıştır. Araştırmacı, verilerin hazırlanmasının ardından ilk görüşme metninin tamamını baştan sona dikkatlice okuyarak içerik analizine başlamıştır. Açık ve eksenel kodlamalar yaparak verilere ait kategorileri ve bunlara ilişkin alt kategorileri oluşturmuştur. Bu kapsamda, öncelikle metni satırlara ayırmış ve birkaç kez okuyarak önemli bulunduğu noktalarda kendisine hatırlatma notları yani kodlar yazmış ve kodların ait olduğu alanları (kelime, cümle veya paragraf) metin içinde renklendirerek vurgulamıştır. Açık kodlamanın yapıldığı bu aşamada, aynı işlemi ikinci metne de

¹⁹ Literatürde kod, kategori, alt kategori ve tema kavramları sıklıkla birbiri yerine kullanılmaktadır. Bu araştırmada, karışıklığa neden olmaması sebebiyle tema ile aynı anlama geldiği kabul edilen "kategori" kavramının kullanımı tercih edilmiştir (Kümbetoğlu, 2015: 152; Merriam, 2013: 173; Neuman, 2016b: 664).

uygulayarak buradan elde ettiği kod listesini ilk metnin kodları ile karşılaştırarak ortak kodlar ve olası kategoriler için kendisine bir kod şeması hazırlamıştır (Corbin ve Strauss, 2008: 163; Kümbetoğlu, 2015: 157; Patton, 2018: 463; Strauss, 2003: 28; Strauss ve Corbin, 1998: 119).

Şekil 15: Veri Analizi Diyagramı

Araştırmacı ilk on görüşmenin içerik analizini yaptıktan sonra yinelenen kodlar arasındaki ilişkileri ve örüntüleri açığa çıkararak bunları kategoriler ve alt kategoriler altında toplamış yani eksenel kodlama yapmıştır. Bu süreçte, tüm kategori ve alt kategoriler için birer dosya oluşturmuş ve bunları meydana getiren ifadeleri (katılımcıların cevapları) katılımcıların adı ve metinde yer aldığı satır sayısı ile bu dosyalarda yer alan kategorilerin altına yerleştirmiştir (Merriam, 2013: 174). Araştırmacının verileri çözümlenirken uygulanan kodlama süreci ile ilgili örnek şema Tablo 15'te yer almaktadır. Araştırmada elde edilen tüm kategori ve alt kategorilerin listesi de EK 5'te yer almaktadır.

Tablo 15: Örnek Kodlama Şeması

Tema	Kategori	Alt kategori	Alıntı
<i>Teröre Yönelik Risk Algısına Etki Eden Faktörler</i>	Geçmiş deneyimler	Geçmiş destinasyon deneyimi	Daha önceden de buradaydık ve ne olduğunu biliyoruz. Gerçekten korkmuyoruz. (Katılımcı 23)
	Terör olaylarının yapısı	Terör olaylarının şiddeti	Saldırı ciddi olursa gelmeyebiliriz. (Katılımcı 7)
	Konum: Riskli bölgeye mesafe	Riskli bölgeye uzaklık	Ankara ve İstanbul'da sorunlar olduğunu biliyordum ama Belek'ten çok uzak olduğu için sorun değildi, çok da endişelenmedik. (Katılımcı 43)
	Başkalarının endişeleri	Ailenin endişeleri	Yalnızca annem gitme dedi. Etrafta bazı terör saldırıları yaşandı, tabii ki o yüzden de [yakınlarım] endişeliydiler. (Katılımcı 31)
	Benzer kültürler ve coğrafya	-	Güvenlik problemleri olduğunu biliyoruz ama çok da endişelenmedik. Babam şu anda Suriye'de, ben Dubai'de yaşıyorum. Güvenlik riskleri her yerde var. ... Orta Doğulu olduğumuz için ailemiz bunun propaganda olduğunu, [buranın] güvenli ve iyi olduğunu biliyor. (Katılımcı 2)
<i>Teröre Yönelik Risk Algısının Seyahat Davranışlarına Etkileri</i>	Seyahate kararından vazgeçme	-	Emin olarak bildiğim bir terör saldırısı varsa, tabii ki o destinasyonu ziyaret etmem. (Katılımcı 10)
	Seyahati erteleme	-	Eğer seyahat etmek istiyorsak, riskli olmayan bir yerlere gitmek isteriz. Eğer bir risk varsa, neresi olursa olsun, bir turist olarak oraya gitmeme gerek yok. Seyahat planlarımı erteleyebilirim ve gelecek altı ayda veya bir yılda neler olduğuna bakarım. (Katılımcı 27)
	Destinasyon değişikliği yapma	-	Sanırım terör saldırısı olan yere gitmeye korkarız ve başka bir yer seçeriz. Bizi korkutur ve tatil için başka bir yer ararız. (Katılımcı 45)
<i>Terör Riski ile Başa Çıkma Davranışları</i>	Risk Azaltma	Bilgisel stratejiler/ Tavsiye Alma	Seyahat acentesine giderim, onlar gerçekten çok riskli olduğunu düşünüyorsa [etkilenen yere] gitmem. ... Eğer seyahat danışmanı gitme derse, tavsiye etmezse, gitmem. (Katılımcı 34)
		Seyahatle ilgili stratejiler/ Bireysel güvenlik önlemleri uygulama	Tur planını yaparken o bölgeye [sınır] gitmekten kaçındık. Tüm ülkeler o tarafa gitmeyin diye uyarıyor. (Katılımcı 17)
	Risk Rasyonelleştirme	Dışsal rasyonelleştirme	Her yerde bir risk olduğunu biliyorum, New York'ta da risk var, benim ülkemde de risk var. (Katılımcı 28)
		İçsel rasyonelleştirme	Bence saldırılardan sonra burası her zamankinden daha güvenli. (Katılımcı 6)
		Kişisel rasyonelleştirme	Yanlış zamanda yanlış yerde olabilirsin. Evde de olabilirsin ama yine de patlayabilirsin. (Katılımcı 13)
<i>Seyahat Uyarılarını Takip Etme Durumu</i>	Takip etme: Ev ödevini yapma	-	Yurtdışına giderken her zaman seyahat uyarılarını kontrol ediyoruz. (Katılımcı 19)
	Risk seviyesine göre takip etme	-	Gittiğim ülkenin tehlikeli olduğunu düşünürsem kontrol ederim ve Türkiye'yi tehlikeli görmüyorum. (Katılımcı 10)
	Bilinçli/bilinçsiz	-	Dürüst olmak gerekirse [seyahat uyarılarına]

	takip etmeme		çok fazla denk gelmedim yani hayır takip etmiyorum. (Katılımcı 33)
<i>Seyahat Uyarılarına Yönelik Tahminler ve Tepkiler</i>	Tahminler	Tahmin edememe	Türkiye olduğu ilk başta hiç aklıma gelmedi. Başka ülkelere ait olduğunu düşündüm. (Katılımcı 25)
	Tepkiler	Ayrım yapamama/ Genel bulma	Uyarılarda belirli hiçbir şey yok, çok genel. Herhangi bir ülkeye uyabilir. (Katılımcı 24)
<i>Seyahat Uyarıları Hakkındaki Düşünceler</i>	Gerekli ve faydalı görme	-	Bir şeyleri engelledikleri için uyarıları yayınlıyorlar, bu yüzden [seyahat uyarısı] ABD'den geldiyse güvenirim. (Katılımcı 30)
	Ülke imajına ve ekonomisine zarar verdiğini düşünme	-	Bunu yaparak ülke imajına, ekonomiye, gelen turistlerden [elde edilecek] dövizle [ve] iş topluluklarına kesinlikle zarar veriyorlar. (Katılımcı 4)
	Politik bulma/ propaganda aracı olarak görme	-	Dürüst olabilir miyim? Bence bu [seyahat uyarıları] devletlerin propagandası, ülkeleri sabote etmeye çalışıyorlar. (Katılımcı 2)
	Abartılı bulma	-	Her şey için bir seyahat uyarısı veriyorlar. Onları dinlersen, hiçbir yere gidemezsin. (Katılımcı 3)
	Kullanılan üslubu eleştirme	-	Uyarıların tamamındaki üslubu oku! Çok tek yönlü, çok fazla tek taraflı. (Katılımcı 2)
<i>Seyahat Uyarılarının Seyahat Kararına Etkileri</i>	Seyahate devam etme	-	[Seyahat uyarıları] beni durduramaz. (Katılımcı 15)
	Seyahati iptal etme	-	Bunun olduğu yer her neresiyse oraya kesinlikle gitmeyiz. Seyahat uyarısının olduğu hiçbir yere gitmeyiz, sadece uzak dururuz. (Katılımcı 36)
	Seyahati erteleme	-	[Seyahat uyarılarından sonra terör olaylarının yaşandığı yere] giderim ama sanırım iki-üç yıl sonra. (Katılımcı 9)
	Destinasyonu ikame etme	-	Seyahat uyarısından sonra Brezilya'ya gitmeye karar verdim, biliyorsun dünya büyük. (Katılımcı 1)

Kategori ve alt kategorilerin tutarlılığını ve analizin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için araştırmacı dışında nitel araştırma yöntemleri konusunda deneyimli iki ayrı araştırmacı tarafından da veriler kodlanmıştır (analizci çeşitleme) (Patton, 2018: 466). Analizler sonunda, üç araştırmacının elde ettiği kategori ve alt kategoriler karşılaştırılarak, kategoriler yeniden gözden geçirilmiş, düzenlenmiş ve üç araştırmacı arasında uyum sağlanana kadar analizlere devam edilmiştir (Akran denetimi: çoklu kodlama). Yıldırım ve Şimşek (2011: 233), bu uyuma %70 düzeyinde bir güvenilirlik yüzdesi ile ulaşılabileceğini ifade ederken, Creswell (2016: 254) bu oranın %80 olmasını tavsiye eder. Miles ve Huberman (1994: 64) ise analizlere devam edebilmek için araştırmacılar arasında %90 uyum sağlanmasını önerir. Buradan hareketle, analizlerde %90 tutarlılık sağlandıktan sonra geriye kalan görüşme metinlerini araştırmacı kendisi kodlamıştır. Kategoriler ve bunlara bağlı alt kategoriler, araştırmacının

soruları ve amaçları doğrultusunda teorik altyapı temelinde oluşturulmuş ve adlandırılmıştır. Bunun yanında, veri toplama sürecinde ortaya çıkan veya doğrudan katılımcılardan elde edilen bazı veriler de kategori adları için kaynak olmuştur (Creswell, 2016: 185).

Nitel veri analizi sürecindeki en önemli üç öge betimleme, sınıflama ve yorumlama olarak açıklanır (Bogdan ve Biklen, 2007: 103; Creswell, 2016: 184; Patton, 2018: 438; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 48, 222). Nitel araştırmalar, sayılar yoluyla sonuçlara ulaşmak yerine araştırma konusuyla ilgili zengin, detaylı, betimsel ve gerçekçi bir resim sunmayı amaçlar. Bu nedenle de verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması, deneyimlerin ve bakış açılarının mümkün olduğu ölçüde doğrudan katılımcıların kendi ifadeleri ile sunulması önemlidir. Bu kapsamda, analizler sonucunda elde edilen verilerden anlamlar çıkarılarak bulgular elde edilmiş ve yorumlanmış, araştırma bulguları sunulurken de katılımcıların ifadelerinden meydana gelen alıntılara geniş ölçüde yer verilmiştir (Patton, 2018: 503; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 222). Metin içindeki bu alıntılarda katılımcıların isimleri gizli tutulmuş ve katılımcılara verilen numaralar, bakış açılarını daha iyi yansıtmak amacıyla cinsiyet, yaş, köken ve yaşanan ülke bilgileri ile birlikte kullanılmıştır.

Nitel veri analizinde uyulması gereken temel ilkeleri, Patton (2018: 434), “*Analiz nasıl yapılırsa yapılsın, araştırmacılar kendi analitik işlem ve süreçlerini mümkün olduğunca tam ve dürüstçe izlemek ve rapor etmek zorundadırlar*” şeklinde ifade eder. Bu kapsamda araştırmacı, metodolojik titizliğe özen göstermiş, araştırmanın yürütülmesinde benimsediği ilkeleri ve uyguladığı tüm adımları açıklıkla sunmaya çalışmış, verilerin toplanmasından analizine kadar tüm süreçte ihtiyaç duyduğu alanlarda uzman desteği almayı ve bağımsız araştırmacılarla fikir alışverişi yapmayı ihmal etmemiştir.

3.7. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİĞİ VE GÜVENİRLİĞİ

Nitel araştırmaların geçerliği ve güvenirliği konusu pozitivist paradigmacılar için her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Diğer yandan farklı yönelimlere sahip nitel araştırmacılar da pozitivist yaklaşımda benimsenen pratiklerden kendilerini ayırmaya çalışırlar (Shenton, 2004: 63). Çünkü birisi tek gerçeklik, genellenebilirlik ve nicelikle ilgilenirken diğeri nitelik, deneyim, anlayış ve bakış açısına odaklanır ve gerçekliğin

bireyler tarafından oluşturulduğunu savunur. Bu nedenle de araştırmanın geçerli ve güvenilir olması için kabul edilen esaslar, uygulanan adımlar ve hatta terminolojiler farklılık gösterir (bkz. Creswell, 2016: 244-245; Yin, 2016: 86). Örneğin, bu konunun öncülerinden kabul edilen Guba (1981), geçerlik ve güvenilirlik²⁰ için “güvenilirlik” anlamına gelen “trustworthiness” kavramını ortaya atmış ve güvenilirliği sağlayan ölçütler için de farklı bir terminoloji kullanmıştır (Tablo 16).

Tablo 16: Guba’nın Güvenilirlik Ölçütleri Terminolojisi²¹

Rasyonel Araştırma (Nicel)	Doğal Araştırma (Nitel)
İç geçerlilik (Internal validity)	İnandırıcılık (Credibility)
Dış geçerlilik (External validity) - Genellenebilirlik (Generalizability)	Aktarılabilirlik (Transferability)
Güvenilirlik (Reliability)	Tutarlılık (Dependability)
Tarafsızlık (Objectivity)	Doğrulanabilirlik (Confirmability)

Kaynak: Guba, 1981.

Guba (1981: 83-88), nitel araştırmaların güvenilirliğinin “inandırıcılık”, “aktarılabilirlik”, “tutarlılık” ve “doğrulanabilirlik” olmak üzere dört temel ölçüt ile sağlanabileceğini savunur ve bu ölçütleri yerine getirmek için de araştırma sırasında ve sonrasında uygulanabilecek çeşitli stratejiler önerir. Guba’nın geliştirdiği güvenilirlik ölçütlerini karşılamak ve güvenilirlikle ilgili sorunları gidermek için Shenton (2004: 73) da bu ölçütler kapsamında bazı ilave stratejiler önermiştir (bkz. EK 6).

İnandırıcılık, bulguların dış dünyadaki gerçekliğe uyumu sorunsalıyla ilgilenir. Araştırmada sunulan sonuçların katılımcılardan elde edilen verilerle uyumlu olmasına odaklanır (Merriam, 2013: 203). Guba (1981: 84), araştırmalarda inandırıcılığı arttırmak için araştırma alanı ile uzun süreli etkileşim kurmak, akran değerlendirmesi yapmak, veri kaynaklarını, araştırmacıları, kuramları ve veri toplama tekniklerini çeşitlendirmek (triangulation), referans yeterliliği sağlayacak materyaller toplamak, araştırma verileri, yorumları ve sonuçları hakkında katılımcılardan geri bildirim alarak katılımcı kontrolünü

²⁰ “Geçerlilik” ve “güvenilirlik” kavramları, bu çalışmada Türkçe literatürde kabul gördüğü şekli ile “geçerlik” ve “güvenirlik” olarak kullanılmıştır (bkz. Şener ve diğerleri, 2017: 9).

²¹ Guba (1981), pozitivist paradigmanın hakim olduğu nicel araştırmalar için “rasyonel araştırma” (rationalistic inquiry), yorumsamacı paradigmanın hakim olduğu nitel araştırmalar içinse “doğal araştırma” (naturalistic inquiry) terimlerini kullanmaktadır.

sağlamak ve yapısal doğrulama (tutarlılık) yapmak gerektiğini ifade eder. Bu ölçüt sayesinde makul (plausible) bulgular elde edilebileceğini söyler.

Aktarılabirlik, pozitivist yaklaşımdaki araştırma sonuçlarının farklı durumlara ne derece uygulanabileceği sorunsalıyla ilgilenen genellenebilirlik ilkesine alternatif olarak sunulmuştur (Merriam, 2013: 214). Patton (2018: 584) da genellenebilirlik yerine dış kestirim ifadesini kullanır ve dış kestirimleri, bulguları aynı olmasa da benzer koşullar hakkındaki muhtemel uygulamalar üzerindeki ılımlı tartışmalar olarak görür. Buna göre dış kestirimler, istatistiksel ve rastgele olmak yerine mantıklı, düşünceli, duruma bağlı ve sorun odaklıdır ve bilgi açısından zengin örneklemeler ile hem şu ana hem de geleceğe odaklı uygun bilgi üreten araştırma desenlerine dayanır. Guba (1981: 86), aktarılabirlik için amaçlı örnekleme yöntemleri kullanmayı, yoğun betimsel veriler toplamayı ve sonrasında detaylı betimlemeler yapmayı tavsiye eder ve bu sayede bağlamla uyumlu (context-relevant) bulgular elde edilebileceğini belirtir.

Tutarlılık, pozitivist yaklaşımdaki güvenilirlik ölçütü yerine kullanılır. Nicel araştırmalar, elde edilen bulguları yeniden üretme yani tekrar edilebilirlik sorunsalıyla ilgilenirken nitel araştırmalar, doğası gereği, aynı sonuçlara ulaşmaya değil, elde edilen verileri inceleyen başkalarının da bunlardan anlam çıkarmasına, sonuçları tutarlı ve güvenilir bulmasına çabalar (Merriam, 2013: 212). Tutarlılık için örtüşen yöntemler kullanma, iki yarılı veri çoğaltma²² (split-half/stepwise replication), veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerinin bağımsız/uzman araştırmacılar tarafından incelenebilmesi için denetim izi (audit trail) sağlama önerilir. Araştırmacının tutarlılığı sağlanarak istikrarlı (stable) bulgular elde edilebileceği söylenir (Guba, 1981: 86).

Doğrulanabilirlik, araştırma sonuçlarının insan yeteneği ve algısından bağımsız olarak elde edilmesi olarak tanımlanır ve kısaca araştırmacının tarafsızlığının sağlanması olarak açıklanır. Araştırma bulgularının araştırmacının özellikleri ve tercihlerinin etkisinde kalmadan sadece katılımcıların düşünce ve deneyimlerinden elde edilmesi gerekir (Guba, 1981: 87; Shenton, 2004: 72). Doğrulanabilirlik için çeşitleme (triangulation) yapmak, araştırmacının dayandığı epistemolojik varsayımları ve elde edilen bulguları ayrıntılı biçimde ortaya koymak ve araştırmacının rolünü ve yönelimlerini açıklayarak denetim izi sağlamak önerilir. Böylece, doğrulanabilirliği

²² Araştırma verilerini ve araştırmacıları ikiye bölerek analiz yapmak. Araştırmacılar önemli noktalarda bir araya gelerek ortaya çıkan fikirler konusunda karşılıklı kontroller yapar ve gelecek adımlara karar verirler (Guba, 1981: 87).

sağlayarak araştırmacıdan bağımsız yani tarafsız (investigator-free) veriler elde edilebileceği ifade edilir (Guba, 1981: 87).

Miles ve Huberman (1994: 263-280) ise geçerlik ve güvenirlik için “bulguların doğrulanması” ve “sonuçların kalitesi” çatı terimlerini kullanmıştır. Araştırmacılar, bulguları doğrulamak için verilerin temsil edilebilirliğini kontrol etme, araştırmacının yanlılığını önleme, veri kaynaklarını ve teknikleri çeşitleme, uçlardaki verilerin anlamlarına bakma, olumsuz vaka analizi ve katılımcılardan geri besleme alma gibi çeşitli taktikler önermiştir. Diğer yandan nitel araştırmaların kalitesini sağlamak için de beş temel standart ortaya koymuştur. Araştırmaların inandırıcılığını ve özgünlüğünü değerlendirmek için geliştirilen bu standartlar, araştırmacılar tarafından “geleneksel” karşılıkları ile bir arada kullanılmıştır (Tablo 17).

Tablo 17: Miles ve Huberman’ın Kalite Standartları Terminolojisi

Geleneksel terim (Nicel)	Önerilen terim (Nitel)
Tarafsızlık (Objectivity)	Doğrulanabilirlik (Confirmability)
Güvenirlik (Reliability)	Tutarlılık (Dependability) - Denetlenebilirlik (Auditability)
İç geçerlilik (Internal validity)	İnandırıcılık (Credibility) - Özgünlük (Authenticity)
Dış geçerlilik (External validity)	Aktarılabilirlik (Transferability) - Uygunluk (Fittingness)
Kullanışlılık (Utilization)	Uygulanabilirlik (Application) - Eylem odaklılık (Action Orientation)

Kaynak: Miles ve Huberman, 1994.

Miles ve Huberman (1994)’a göre *doğrulanabilirlik*, araştırmanın yöntem ve prosedürleri ile ilgili arka planın detaylı biçimde aktarılması, elde edilen verilerin başka araştırmacılar tarafından yeniden analiz etmeye uygun olması ve denetim izi sağlamak için tüm kayıtların saklanmasıdır. *Tutarlılık* ve *denetlenebilirlik*, araştırma soruları ve deseninin uyumlu olmasından, analizde yapılan kodlamalara ve akran denetimlerine kadar tüm araştırma sürecinin zaman içinde araştırmacılar ve tekniklerle tutarlı olması şeklinde açıklanır. *İnandırıcılık* ve *özgünlük*, araştırma bulguları “katılımcılar ve okuyucular için anlamlı mı”, “aradığımız şeyle ilgili özgün bir tasvir sunuyor mu”, “bulgular birbiriyle uyumlu mu”, “veriler mevcut kurama dayalı kategorilerle ilişkilendirildi mi” gibi sorularla ilgilenir. *Aktarılabilirlik* ve *uygunluk*, araştırma sonuçlarının test

edilebilmesi ve başka örneklemeler ile karşılaştırma yapılabilmesi için katılımcılarla ve veri toplama süreciyle ilgili detaylı bilgiler sunulması şeklinde anlatılır. Araştırmacılar burada genellenebilirlik ilkesi üzerinde durur ve araştırmacının başka katılımcılar ve ortamlar üzerinde yeniden denendiğinde aynı sonuçlara ulaşılabilir mi sorusuna odaklanır. *Uygulanabilirlik* ve *eylem odaklılık* ise araştırma bulguları geçerli ve aktarılabilir olsa bile bulguların araştırmacı, katılımcılar ve okuyucular için ne ifade ettiği ile ne işe yaradığını sorgular. Patton (2018: 545-546)'a göre Miles ve Huberman nitel araştırmaların inandırıcılığını arttırmak için geleneksel bilimsel araştırma ölçütlerine öncelik verir ve realist yaklaşıma sahip bu araştırmacıların nitel yöntemi kullanma amaçları olguları mümkün olduğunca kesin ve tam olarak betimlemek ve açıklamaktır.

Patton (2018: 545-546), geçerlik ve güvenilirliği ifade etmek için nitel araştırmaların kalitesi ve inandırıcılığı kavramlarını tercih etmiştir. Araştırmaların inandırıcılığı ve kalitesi; (a) veri analizi sürecinde titiz ve sıkı yöntemler kullanma; analizlerde dürüstlük, olumsuz vaka analizi, yöntem, veri toplama kaynakları, araştırmacı ve kuram/bakış açısını çeşitleme, araştırma desenine uygun yöntem kullanma, bulguları bağlamları içinde yorumlama, bilgiyi karşılaştırarak oluşturma, çıkarım yapma ve gelecek araştırmalar için uygulama ilkeleri ortaya koyma, (b) araştırmacının inandırıcılığı; araştırmacının etkilerini dikkate alma, empatik tarafsızlık, entelektüel titizlik ve (c) nitel araştırmanın değerine olan felsefi inançlar; tümevarımsal analiz, amaçlı örneklem, bütüncül düşünme, değer ve sonuçların uygulanabilirliği gibi teknikler aracılığıyla sağlanır. Creswell (2016: 250-252) de nitel araştırmaların doğruluğunu kanıtlamak için uzun süreli katılım ve sürekli gözlem, çeşitleme, akran denetlemesi, olumsuz vaka analizi, araştırmacının önyargılarının açıklanması, katılımcı kontrolü, zengin ve yoğun betimleme ile dış denetimler olmak üzere sekiz geçerlik stratejisi önerir. Maxwell (2018: 125-129) ise araştırmaların geçerlik tehditlerini saf dışı bırakmak için yukarıda bahsi geçenlere oldukça benzer stratejiler önermenin yanında bunlardan farklı olarak araştırmaya açıklık ve netlik kazandırmak için sayısal sonuçları kullanmayı önermiştir. Ancak bu yaklaşım nitel araştırmanın mantığına aykırı olduğu gerekçesiyle araştırmacılar tarafından çoğunlukla reddedilir (Creswell, 2016: 185; Patton, 2018: 573).

Geçerlik ve güvenilirlik hakkında ortaya konan ölçütler, her ne kadar geleneksel paradigmaya eleştirel bakış açıları ile tanımlansa da yıllar içinde gelişen ve değişen koşullar ile eğilimler ve araştırma pratikleri bu ölçütlerin de bazalarına yönelik eleştiriler

getirmektedir. Nitel araştırmaların teorik dayanağı, genel yargılara ulaşmayı hedefleyen pozitivizmin aksine, gerçekliğin karmaşık yapısını anlamak ve sosyal hayat içindeki bireylerin algı ve deneyimleri ile gerçekliği nasıl inşa ettiklerini çözümlemek iddiasını taşır. Buna göre sosyal dünya, farklılıkların ortaya çıkardığı öznellikler yorumlanarak anlaşılabilir (Kümbetoğlu, 2015: 24). Nitel araştırmalarda önemli olan bulguların tekrar elde edilebilmesi değil sonuçların toplanan verilerle tutarlı olmasıdır (Merriam, 2013: 212). Bu nedenle de nitel araştırmalarda genellenebilirlik, nesnellik, tekrar edilebilirlik ve uygunluk gibi ontolojik ve epistemolojik varsayımlar geleneksel paradigmanın söylemleri olarak kabul edilir ve eleştirilir (Merriam, 2013: 203; Yıldırım ve şimşek, 2011: 259). Bu eleştirilerin temelinde olay ve olguların bunlarla ilgili bireyler (katılımcılar) tarafından belirlenmesi dolayısıyla tekrar edilemeyeceği savı yatar. Buna göre aynı araştırmacı tarafından aynı teori ve teknikler kullanılsa bile sosyal bir varlık olan insanın değişen davranışları karşısında tam olarak aynı bulgulara ve sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle nitel araştırmaların bu güvenirlik ölçütlerini karşılamasının beklenemeyeceği ifade edilir (Merriam, 2013: 211; Yıldırım ve şimşek, 2011: 274).

Nitel araştırmaların yürütülmesi için standart bir formül olmasa da araştırmaların geçerlik ve güvenirliğini sağlamak için önerilen temel yaklaşım, tüm araştırma sürecini ve verileri okuyucuların ve başka araştırmacıların değerlendirmesine olanak sağlayacak biçimde açık ve ayrıntılı olarak anlatmak, öz eleştiri yapmak, doğru bilgiye ulaşmak için tarafsız bir tutum benimsemek ve araştırmanın tüm aşamalarında bilimsel ve etik davranarak gerekli önlemleri almaktır (Yıldırım ve şimşek, 2011: 274). Bu araştırmanın geçerlik ve güvenirliğine yönelik soruları cevaplamak için sağlanan ölçütler ve uygulanan stratejiler Tablo 18'de özetlenmiştir.

Tablo 18: Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği için Sağlanan Koşullar

Ölçüt	Uygulanan Stratejiler
İnandırıcılık (Credibility)	Araştırmanın amacına ve sorularına uygun olarak nitel araştırma yöntemi kullanma, araştırmanın tüm süreçlerinde bütünlük sağlama
	Uygulama alanlarında katılımcılarla uzun süre geçirme
	Çeşitleme - Veri kaynaklarını çeşitleme: Literatür taraması, alan uygulamaları - Uygulama alanını, zamanı ve katılımcıları çeşitleme: 4 farklı destinasyonda 5 farklı mekân, 3 farklı zaman dilimi, farklı tipolojiler - Analizcileri çeşitleme: Bağımsız araştırmacıların kodlamaları
	Katılımcıların dürüstlüğü sağlama - Gönüllü katılımcıları araştırmaya dahil etme - Katılımcıları araştırmanın amacı, süresi ve diğer süreçler hakkında bilgilendirme - Güven ortamı sağlama - Gerekli izinleri alma - Empati kurma, önyargılı davranmama, yönlendirmeden kaçınma
	Veri toplarken tamamlayıcı sorular sorma
	Uzman araştırmacılarla bilgilendirme toplantıları yapma: Tez izleme jürileri
	Akran değerlendirmesi / uzman denetimi - Araştırma tasarımı - Araştırma sorularının oluşturulması - Analizlerin yürütülmesi
	Araştırmacının düşüncelerini yorumlaması
	Araştırmanın kavramsal çerçevesinin yeterliliğini sağlama - Kapsamlı literatür taraması - Öncü araştırmacı ve araştırmaları inceleme ve araştırmada yer verme
	Bulguları literatürle karşılaştırma
	Amaçlı örnekleme yöntemi kullanma: Maksimum çeşitlilik
	Karşılaştırmalar yapmak için araştırma hakkında ayrıntılı açıklamalar yapma - Uygulama alanları hakkında bilgi verme - Katılımcılarla ilgili sınırlılıklar hakkında bilgi verme - Katılımcı sayısı hakkında bilgi verme - Uygulanan veri toplama yöntemleri hakkında bilgi verme - Veri toplama süreci hakkında bilgi verme - Veri toplama süresi hakkında bilgi verme
Aktarılabirlik (Transferability)	(bkz. “Araştırma Katılımcılarının Seçimi (Örneklem)”, “Veri Toplama Süreci”)
	Ayrıntılı betimlemeler yapma
	Doğrudan alıntılar kullanma
Tutarlılık (Dependability)	Örtüşen yöntemler uygulama: Derinlemesine görüşme ve senaryo tekniği
	Araştırma tasarımı hakkında ayrıntılı bilgi verme (bkz. “Araştırma Yöntemi”)
	Görüşme ve alan notlarını ses kayıt cihazı ile kaydedip yazıya dökme

	Çoklu kodlayıcı kullanma (Çeşitleme) - Gizli/birbirinden habersiz (blind) kodlama - Kodlayıcılar arası görüş birliği sağlama (bkz. “Verilerin Analizi ve Yorumlanması”)
Doğrulanabilirlik (Confirmability)	Araştırmacı yanlılığını azaltmak için çeşitleme yapma - Analizcileri çeşitleme: Kodlamalarda %90 uyum sağlama
	Araştırmanın yöntemle ilgili sınırlılıklarını belirtme (bkz. “Araştırmanın Sınırlılıkları”)
	Araştırma metodolojisini ayrıntılı biçimde açıklama (bkz. “Araştırma Yöntemi”, “Veri Toplama Süreci”)
	Denetim izi (audit trail) sağlamak için diyagram kullanma - Araştırma süreci diyagramı - Araştırma tasarımı modeli - Veri analizi diyagramı (bkz. “Araştırma Kapsamı”, “Araştırma Yöntemi”, “Verilerin Analizi ve Yorumlanması”)

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir. (Creswell, 2016; Guba, 1981; Merriam, 2013; Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2018; Shenton, 2004; Yıldırım ve Şimşek, 2011 çalışmalarından faydalanılmıştır.)

3.8. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma, katılımcıların seçimi, veri toplama süreci ve veri toplama teknikleri gibi konularda araştırmacıdan veya katılımcılardan kaynaklanan bazı sınırlılıklara sahiptir. Öncelikle, bu araştırma, 2018 yılında verilerin toplandığı tarihlerde ve araştırma sahalarında Türkiye’yi ziyaret eden yabancı turistlerle yürütülen görüşmelerle sınırlıdır. Veri çeşitliliği sağlamak amacıyla görüşmelerin farklı sahalarda ve zamanlarda yapılması, bazı işletmelerden görüşmeler için izin alınamaması birtakım zorluklara neden olmuş ve araştırma mevcut sınırlarında gerçekleştirilmiştir. Ancak elde edilen veriler yeterli doygunluğa ulaşana kadar veri toplama süreci devam etmiş ve araştırma süreci nitel araştırma ölçütleri yerine getirilerek tamamlanmıştır.

Araştırmanın sınırlılıklarının başında hem araştırmacının hem de katılımcıların zaman kısıtları gelmektedir. Kümbetoğlu (2015: 188)’nin belirttiği gibi maddi kaynakları ve enerjisi sınırlı ve genellikle başka görevleri yerine getirmekle yükümlü araştırmacılar için zaman oldukça değerlidir. Bu nedenle araştırmacıların sahada geçirebileceği süre çok azdır. Konunun ayrıntılı biçimde ele alınabilmesi için araştırmacının her derinlemesine görüşmeye ciddi zaman ayırması gerekir. Bunun yanında, görüşmelerin gerçekleştiği destinasyonlara yapılan seyahatler, görüşme mekânlarına ulaşım, uygun katılımcıları bulma ve görüşme zamanını bekleme gibi faktörler araştırmacının zamanını

kısıtlamıştır. Örneğin, görüşme yapmak için sözleşilen bazı turistler, zamanında randevu yerine gelmediği için kimi görüşmeler yapılamamıştır.

Katılımcılar açısından, özellikle grupla seyahat eden turistlerin kısıtlı zamanı olması ve gruptan ayrılamaması, bazı görüşme taleplerinin geri çevrilmesine neden olmuştur. Diğer yandan görüşmeyi kabul eden katılımcılar sınırlı zamana sahip olduğu veya tatili sırasında böyle bir görüşmeye çok fazla zaman ayırmak istemediği için bazı görüşmeler beklenenden kısa sürmüştür. Buna rağmen konuyla ilgili temel cevaplara ulaşıldıktan sonra görüşmelerin sonlandırılmasına çaba gösterilmiştir. Araştırmacı, yeterli derinliğe ulaşamadığını düşündüğü görüşmeleri araştırmaya dahil etmemiştir.

Araştırmanın diğer bir sınırlılığı yabancı dil kısıtlarından kaynaklanmıştır. Araştırmacının İngilizce dışında bir yabancı dili akıcı biçimde konuşamaması ve araştırma sahalarında karşılaşılan bazı turistlerin İngilizce bilmemesi, görüşmelerin yalnızca İngilizce konuşan katılımcılarla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Diğer yandan bazı katılımcıların kendilerini rahatlıkla ifade edememesi, görüşmelerde zaman zaman istenilen ayrıntılara girilememesine veya görüşmelerin yarıda kesilmesine yol açmıştır. Bu sık karşılaşılan bir durum haline gelmediği için araştırma verilerinin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmasında bir sorun yaratmamıştır. Dille ilgili karşılaşılan bir diğer zorluk, ses kayıtlarının yazıya aktarılması aşamasında yaşanmıştır. Katılımcıların farklı milletlerden olması telaffuz farklılıklarına yol açmış ve bazı kelime veya cümlelerin tek seferde anlaşılmasını güçleştirmiş, bu nedenle bazı kayıtların defalarca dinlenmesine yol açmıştır. Araştırmacı böyle durumlarda uzman desteği aldığı için süreç normalden daha uzun sürmüştür.

Katılımcıların seçiminde yaş, milliyet, cinsiyet gibi sınırlamalar getirilmemesine rağmen özellikle küçük çocukla seyahat eden ailelerle görüşme yapılmamıştır. Çocuklu ailelerin risk algıları ve öncelikleri yalnız veya çift halinde gezen turistlerden farklılık göstereceği için (Ritchie ve diğerleri, 2017: 284; Roehl ve Fesenmaier, 1992: 23) konu açısından önem taşısa da görüşme esnasında çocuklarını yanlarından ayıramayacağı ve odaklanma sorunu yaşayacağı için bu aileler araştırma dışında tutulmuştur.

Bu bölümde, araştırmanın sınırlılıkları gerekçeleriyle ele alınmış ve öz eleştiri yapılmıştır. Diğer yandan sınırlılıkların tamamı düşünüldüğünde, nitel araştırmaların doğasından kaynaklandığı (Kümbetoğlu, 2015: 188), araştırma mantığına ve bütünlüğüne aykırı bir durum olmadığı ve etik kuralların ihlal edilmemesi için titizlikle davranılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Turistlerin terör riski ile başa çıkma davranışlarını ve seyahat uyarılarına bakış açılarını ele alan bu araştırmada, öncelikle Türkiye'ye ve teröre yönelik risk algısı ve bu algıyı etkileyen faktörler ortaya konmuştur. Araştırmanın temel bulguları; turistlerin (a) terör riski ile başa çıkma davranışları kapsamında risk azaltma ve rasyonelleştirme yolları ile (b) seyahat uyarılarına bakış açıları ve uyarıların turistlerin seyahat kararı üzerindeki etkilerinden meydana gelmektedir. Bulgular, modellerle görselleştirilerek anlatılmıştır. Araştırma konusunun odak noktasını meydana getiren risk algısına etki ettiği bilinen geçmiş seyahat deneyimleri ile turistlerin Türkiye'ye yönelik seyahat tercihlerine de bulgular arasında yer verilmiştir. Yapılan analizler ve elde edilen bulgular doğrultusunda, terör ile seyahat uyarılarının risk algısı üzerindeki etkilerini ve turistlerin algıladıkları risklerle başa çıkma davranışları neticesinde verdikleri seyahat kararına ilişkin süreci gösteren teorik bir model geliştirilmiştir (*bkz. "Araştırmanın Teorik Modeli"*).

Nitel araştırmanın doğasına uygun olarak katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini daha iyi aktarabilmek için bulguların sunumunda alıntılara geniş yer verilmiştir. Katılımcıların ifadeleri İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiş ve bunun dışında alıntılarda hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Okuyucuların okuma ve anlamasını kolaylaştırmak ve anlam bütünlüğünü sağlamak için araştırmacı tarafından gerek duyulan yerlerde köşeli parantez "[]" içinde eklemeler, açıklamalar veya düzeltmeler yapılmıştır. Bunun dışında alıntılarının önünde veya sonunda devam eden konuşmalar olduğunu göstermek için üç nokta "...", alıntıda tam olarak anlaşılamadığı için yazıya dökülemeyen yerleri belirtmek için de köşeli parantez içinde üç nokta "[...]" sembolleri kullanılmıştır. Araştırma etiği açısından katılımcıların isimleri gizli tutulmuş, alıntılar katılımcılara verilen numara, cinsiyet, yaş, milliyet ve farklı ise yaşanan ülke bilgileri ile birlikte paylaşılmıştır.

Araştırma katılımcıları genellikle her yıl düzenli olarak uluslararası seyahatlere katılan deneyimli turistlerden meydana gelmektedir. Son beş yılda hiç seyahate çıkmayan katılımcı sayısı oldukça az olmakla birlikte bu turistlerin çoğunun hayatlarındaki ilk uluslararası seyahatini Türkiye'ye gerçekleştirdiği görülmüştür. Katılımcılar geçmiş deneyimlerinde Asya, Avrupa, Afrika, Kuzey ve Güney Amerika ve

Okyanusya (Avustralya) kıtalarında IEP (2018)'e göre terörden en fazla etkilenen ülkeler de dahil olmak üzere farklı birçok ülkeyi ziyaret etmiştir. Katılımcıların yarısı geçmişte Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Geçmiş deneyimi olan bu katılımcıların bir kısmı Türkiye'nin devamlı ziyaretçisidir. Geçmiş seyahatlerde en fazla ziyaret edilen destinasyonlar İstanbul ve Antalya'dır. Katılımcılar çoğunlukla çift olarak veya aileleriyle en az da yalnız veya arkadaşlarıyla seyahat etmektedir. Katılımcılar arasında küçük çocukları ile birlikte seyahat eden aile bulunmamaktadır.

Katılımcıların araştırmanın gerçekleştirildiği son Türkiye seyahatlerindeki kalış süreleri en az 5, en fazla 18 gündür ve ortalama geceleme sayısı 10'dur. Araştırma katılımcıları arasında geçici süre ile Türkiye'de okuyan veya çalışan ve burada ikinci konuta (yazlık ev) sahip çok az sayıda turist de yer almaktadır. Bu katılımcılar, Türkiye'deki geçici süreli ikamet yerleri dışında Türkiye içinde gerçekleştirdikleri turizm amaçlı seyahatleri nedeniyle araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya konu olan güncel seyahatlerde en fazla İstanbul, Antalya, Kapadokya, Efes, Pamukkale ve İzmir ziyaret edilmiştir. Katılımcılar genel olarak tatil (gezme, görme, eğlenme, dinlenme) amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. İş, eğitim ve spor da katılımcıların diğer seyahat amaçları arasındadır. Türkiye'ye ilk kez seyahat eden turistlerin daha çok kültür motivasyonu ile geldiği ve birden fazla destinasyonu ziyaret ettiği görülmüştür. Türkiye'nin devamlı ziyaretçileri ise daha çok her zaman gittikleri tatil beldelerine dağılmıştır. Katılımcılar seyahatlerini genellikle kendileri organize etmiştir; seyahat acentesi veya tur operatörü aracılığıyla gelen veya Türkiye'deki yerli acentelerden rehberli turlar satın alarak seyahat eden katılımcılar da olmuştur. Özellikle ABD, Kanada, Arjantin, Güney Kore ve Yeni Zelanda gibi uzak mesafeli ülkelerden gelen katılımcıların, Türkiye seyahatlerini -öncesinde veya sonrasında- Yunanistan başta olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri ile birleştirdikleri göze çarpmıştır.

Katılımcıların Türkiye hakkında bilgi edinmek için kullandıkları en temel bilgi kaynağı internettir. Arama motorları, sosyal medya platformları, seyahat siteleri ile kullanıcı türevli içerik siteleri, katılımcıların en fazla kullandığı internet kaynaklarıdır. Kullanıcı türevli içerik sitelerinde katılımcıların çoğu kendi ülkesine ve vatandaşlarına ait tavsiye ve yorumlara öncelik vermektedir. Tanıdık (arkadaş, akraba, iş arkadaşları vd.) tavsiyeleri ve seyahat acenteleri de en fazla bilgi alınan kaynaklar arasında yer almaktadır. Katılımcılar ayrıca geleneksel medya kanalları (dergi, gazete, televizyon) ve Dışişleri Bakanlıklarının resmi web sitelerini de Türkiye hakkında bilgi edinmek için

kullanmaktadır. Tüm bu bilgi edinme kaynaklarının katılımcıların seyahat kararları üzerinde oldukça etkili olduğu anlaşılmıştır (bkz. “*Bilgisel Risk Azaltma Stratejileri*”).

Seyahat uyarıları, katılımcıların öncelikli olarak saydığı veya aklına ilk gelen bir bilgi edinme kaynağı olmamasına rağmen katılımcıların büyük çoğunluğunun mutlaka seyahat uyarılarını takip veya kontrol ettiği görülmüştür. Turistlerin seyahat öncesinde Türkiye ile ilgili seyahat uyarılarını okuduğu, araştırmada elde edilen bulgular arasındadır. Bununla birlikte seyahat uyarılarını takip etme durumu, gidilen destinasyona göre değişebilmektedir (bkz. “*Seyahat Uyarılarını Takip Etme Durumu*”). Turistler, ülkelerinin resmi kurumlarının yanında, sosyal medya veya seyahat acenteleri aracılığıyla da seyahat uyarılarına ulaşabilmektedir. Araştırmada, seyahat uyarılarının karar verme sürecinde ve riskleri azaltmada oldukça önemli ve etkili bir rolü olduğu ortaya çıkmıştır (bkz. “*Teröre Yönelik Seyahat Uyarılarının Seyahat Kararına Etkisi*”). Katılımcıların geçmiş seyahat deneyimleri ve Türkiye hakkındaki seyahat tercihleri ile ilgili detaylı bilgiler EK 7’de yer almaktadır.

4.1. TURİSTLERİN TÜRKİYE’YE VE TERÖRE YÖNELİK RİSK ALGISI

Turistlerin destinasyona yönelik risk algısı, yalnızca terörden etkilenmemektedir (Sönmez, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b). Bu araştırma, terör riskine odaklansa da Türkiye’de meydana gelen siyasi karışıklıklar, ülkedeki genel konjonktür, Suriye ve Irak gibi tansiyonun yüksek olduğu ülkelerle sınır komşuluğundan kaynaklanan jeopolitik sorunlar, Türkiye’nin sınır bölgelerinde müdahil olduğu olaylar ve benimsediği politikalar ile ülkeler arasındaki diplomatik ilişkiler, turistlerin Türkiye’ye ve teröre yönelik risk algısını şekillendirmektedir. Özellikle, Suriye’de uzun süredir devam eden savaş ortamı ve verilerin toplandığı dönemlerden (2018 - Nisan) birine denk gelen askeri müdahaleler²³ ile Türkiye’nin bölgede yürüttüğü politikalar ve Suriye ile ilgili olaylarda adının geçmesi, Türkiye’nin de riskli olduğu algısını yaratmış ve turistlerin seyahatleri hakkında endişe duymalarına yol açmıştır. Terör olayları, darbe girişimi, Suriye ile coğrafi yakınlık ve Gezi eylemleri gibi diğer politik olay ve durumlar ile birlikte turistlerin

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: BBC (2018). *ABD, İngiltere ve Fransa Suriye’deki Hedefleri Vurdu*, 14 Nisan 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43763637>, (14.9.2018).
Sputnik (2018). *ABD, İngiltere ve Fransa Suriye’yi Vurdu*, 14 Nisan 2018. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201804141033029431-trump-suriye-muhtemel-saldiri-konusunda-aciklama-yapmasi-bekleniyor/>, (14.9.2018).

en fazla endişe duyduğu konular arasında yer almıştır. Rus uçağının düşürülmesinin ardından Rusya ile yaşanan diplomatik gerilim de turistler tarafından dile getirilmiştir.

“Birkaç yıl önceki durum, sokaklardaki protestocular [Gezi eylemleri], orduyla olan durum [darbe girişimi], İstanbul [Atatürk] Havalimanı’nda gerçekleşen bombalı saldırı da var. Her yıl bir uyarıya denk geliyorsun gibi.”

(Katılımcı 14, Erkek, 58, İrlanda/İngiltere)

“[Türkiye’de] son iki yılda yaşananlar [siyasi karışıklıklar, terör olayları, darbe girişimi] yüzünden çok güvende hissetmedim.”

(Katılımcı 27, Kadın, 52, Almanya)

“Suriye’ye yakın olmakla ilgili endişelerim vardı. Bir de aklımın bir köşesinde hala darbe girişimi var. Çok zaman önce değildi, birkaç yıl oldu [sadece].”

(Katılımcı 30, Erkek, 53, ABD)

Terör riski temelinde incelendiğinde, turistlerin genel olarak, Türkiye ile ilgili güvenlik endişelerinin bulunmadığı göze çarpmıştır. Buna rağmen araştırmada doğrudan terör saldırılarından endişe duyduğunu belirten turistler olmuştur. Seyahati öncesinde endişe duysun veya duymasın, turistlerin Türkiye hakkındaki ortak düşüncesi, doğu, güneydoğu ve özellikle Suriye sınırındaki bölgelerin terör açısından riskli ve güvensiz olduğu yönündedir. Literatürde, destinasyondaki terör tehdidinin risk algısını arttırdığı ve sonuç olarak da turist talebini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Fuchs ve diğerleri, 2012; Sönmez ve Graefe, 1998a; Uriely ve diğerleri, 2007). Bu araştırmada da turistlerin riskli algıladığı bölgelere seyahat etmekten özellikle kaçındığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, aynı zamanda, Sönmez ve Graefe (1998b)’nin risk ve güvenlik algısının riskli olan destinasyondan kaçınmaya neden olduğuna dair elde ettiği bulguları desteklemektedir. Araştırmada, İstanbul gibi büyük ve kalabalık şehirleri riskli bulan turistlere de rastlanmıştır. Diğer yandan turistler arasında turizm bölgelerinin diğer destinasyonlara göre daha güvenli olduğuna dair genel bir algı olduğu gözlenmiştir.

“Türkiye’nin doğu ve güneydoğu bölgelerine gitmem.”

(Katılımcı 13, Erkek, 56, Kanada/İngiltere)

“Türkiye’nin güncel durumu hakkında çok fazla haber vardı ama bizim [gideceğimiz] bölge için [endişe duymaya] gerek yoktu. [Seyahat uyarıları için] resmi web sitesinden riskleri kontrol ettik. ... Şu an en yaygın [risk] terör ama büyük bir turist bölgesi olduğu için ve çok fazla güvenlik bulunduğu için Antalya ve Side civarında hiçbir şey olmadığı açıktı.”

(Katılımcı 24, Erkek, 28, Sri Lanka/Almanya)

“... Gittiğin bölgeye de bağlı. İstanbul, Bodrum [gibi] turizm bölgeleri bence oldukça güvenli [ama] daha ileriye [doğu - güneydoğu] gitmem.”

(Katılımcı 27, Kadın, 52, Almanya)

Türkiye’de yaşanan terör olayları konusunda bazı turistlerin bilgili olduğu, bazısının da net bir olay hatırlamadığı ancak teröre yönelik genel bir endişe duyduğu anlaşılmıştır. Türkiye ile eş, aile, ikinci konut, iş veya eğitim gibi bağları bulunan turistlerin, doğal olarak, daha fazla olay hatırladığı, bunun dışında kalan turistlerin ise terör olayları hakkında çok detaylı bilgiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Geçici olarak Türkiye’de çalışan ve kendisini ziyarete gelen eşi ile birlikte farklı destinasyonlara seyahat eden bir katılımcı, son birkaç yılda Türkiye’de art arda yaşanan terör olaylarını ve bundan duyduğu endişeyi aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“İstanbul Hipodromu [Sultanahmet Meydanı saldırısı] vardı. İstiklal’de bir tane [saldırı] vardı ve Reina gece kulübü [saldırısı] vardı. Beşiktaş Stadyumu yakınında bir terör saldırısı vardı ve tüm bunlar [kisa süre içinde arka arkaya] yaşandı. Bir de tabi ki Atatürk Havalimanı [saldırısı] vardı. Bunlar elbette ki bizi endişelendirdi.”

(Katılımcı 26, Erkek, 50, Almanya)

Turistlerin genel olarak İstanbul’da gerçekleşen terör olaylarından haberdar olduğu ancak bunların tam olarak hangi saldırılar olduğunu bilmediği gözlenmiştir. Turistlerin doğrudan müdahil olduğu veya ziyaret edilen destinasyonlar özelindeki saldırıların daha fazla hatırlandığı tespit edilmiştir. En fazla akılda kalan olaylar, 2016 yılında yaşanan Atatürk Havalimanı ve 2017 yılındaki Reina gece kulübü saldırılarıdır. İstanbul Atatürk Havalimanı saldırısının çoğu turist tarafından hatırlanması İstanbul’un

dikkat çekici bir turizm destinasyonu olmasının yanında, saldırıların uluslararası medyada çok fazla yer alması, turistleri doğrudan ilgilendirmesi ve gerçekleştiği zaman diliminde İstanbul aktarmalı uluslararası uçuşları da etkilemesidir. Turistler bu terör olayları dışında, Ankara (2015, 2016), Sultanahmet Meydanı (2016), İstiklal Caddesi (2016), Antalya (2006, 2016) ve Beşiktaş Stadyumu (2016) yakınlarında gerçekleşen saldırıları hatırlamıştır.

“Hatırlayamıyorum ama birkaç ay önce İstanbul’da bir terör saldırısı olmuştu.”

(Katılımcı 12, Kadın, 34, Arjantin)

“Spesifik olarak söyleyemem sanırım ama bombalamalar ve terör saldırıları olduğunu biliyorum, İstanbul’da olabilir. Kesin olarak emin değilim, yalnızca terör saldırıları olduğuna dair genel bir fikrim var.”

(Katılımcı 28, Erkek, 51, İspanya)

“İstanbul’da bir terör saldırısı olduğunu biliyorum. Bir tane de Antalya’da hatırlıyorum. 15 yıl önce bir bombalı saldırı oldu ve çok kanlıydı, sanırım bu zamana kadar burada gördüğüm en kötü şeydi.”

(Katılımcı 38, Erkek, 60, Almanya)

“İstanbul’da ve Ankara’da [terör saldırısı] olduğunu duyduk. Hakkında devamlı bir şeyler okuyoruz ama korkmuyoruz.”

(Katılımcı 40, Kadın, 62, İngiltere)

Geçmiş Türkiye deneyimi olan turistlerin, devamlı ziyaret yerlerindeki olayları daha net hatırladığı görülmüştür. Örneğin, Antalya bölgesini ziyaret eden turistlerin, uluslararası medyaya çok fazla yansımamasına rağmen Antalya ve civarında gerçekleşen terör saldırılarını ve diğer siyasi olayları anımsadığı ancak ülkenin geri kalanındaki olaylar hakkında fazla bilgiye sahip olmadığı anlaşılmıştır. Turistlerin ziyaret ettiği destinasyonun güvenliğine daha fazla önem verdiği, o destinasyona yönelik seyahat uyarılarını kontrol ettiği ve diğer yerlerle ilgilenmediği veya başka destinasyonlara seyahat etmekten kaçındığı ayrıca tespit edilmiştir. Bu turistlerin daha çok deniz-kum-güneş tatili için Türkiye’de aşına olduğu (Fethiye, Marmaris, Side, Belek,

Alanya vd.) destinasyonlara gelen, çok fazla bölge dışına çıkmayan ve konakladığı destinasyon çevresinde günübirlik gezilere katılan bir profil sergilediği görülmüştür.

Türkiye'ye geldikten sonra, seyahati sırasında terör açısından risk algılayan, kendini güvensiz veya endişeli hisseden hiçbir katılımcıya rastlanmaması, araştırmanın en önemli bulgularından biridir. Turistler, gelmeden önce endişeleri olsa bile, geldikten sonra Türkiye'yi güvenli bulmuştur. Larsen ve diğerleri (2011), bu durumu savaş ve terör gibi dehşet verici olayların insanlar tarafından kolaylıkla unutulması ile açıklamaktadır. Genel bellek araştırmalarına göre olay gerçekleşikten sonraki ilk aşamada (öğrenme evresi), hafıza çok hızlı kaybolmaktadır. İnsanların tatil motivasyonu içinde bu tarz anıları hatırlamaması da o nedenle muhtemel görülmektedir. Turistlerin seyahatleri sırasında kendilerini güvende hissetmesinin en önemli nedenlerinden biri, ülkede uluslararası çapta dikkat çeken son terör saldırısının (Reina saldırısı), araştırmanın yürütüldüğü tarihten yaklaşık olarak 1,5 yıl önce gerçekleşmiş olması ve sonrasında terör açısından daha sakin bir döneme girilmesi olarak tahmin edilmektedir. Turistlerin seyahatleri sırasında Türkiye'yi güvenli bulmasının bir diğer önemli nedeni de turizm destinasyonlarında gerekli güvenlik önlemlerinin alındığını düşünmeleridir. Bununla birlikte destinasyon çekicilikleri ve yerel halkla ilişkiler, Türkiye'nin güvenli bir ülke olarak algılanmasında önemli rol oynamıştır.

“2-3 yıl kadar önce bazı terör saldırıları olduğunu duydum ama şuan için güvenlik açısından oldukça iyi durumda.”

(Katılımcı 17, Kadın, 29, Hindistan)

“[Türkiye'ye geldikten sonra] hiç korkmadım, sadece seyahatimin tadını çıkarıyorum. Çünkü hiçbir olumsuz durumla karşılaşmadım. Bence Türkiye'de her şey yolunda.”

(Katılımcı 25, Kadın, 19, Endonezya)

“Genel olarak güzel bir ülke. İnsanlar çok iyi. Kaldığımız yer güzel. Bizim için çok güzel bir sürpriz oldu, çok iyi oldu. ... Yüzde yüz güvende hissettim.”

(Katılımcı 30, Erkek, 53, ABD)

“Her şey normal. Suriye ile ilgili sorunlar veya Suriyeliler yüzünden geçtiğimiz yıllarda birçok insanın buraya gelmediğini biliyorum ama şimdi durum iyi. ... Şu anda buraya gelmekte sorun yok, sorunlar çözüldü.”

(Katılımcı 32, Erkek, 66, Güney Afrika Cumhuriyeti)

“Buraya geldiğimizden beri hiç endişe duymadık.”

(Katılımcı 33, Erkek, 60, Yeni Zelanda)

Dini inanç ve siyasi görüş gibi faktörlerin turistlerin risk algısı üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir (Fuchs ve diğerleri, 2012; Reisinger ve Mavondo, 2006; Uriely ve diğerleri, 2007). Araştırmada, seyahati sırasında hiçbir tehlike hissetmemesine rağmen siyasi görüşünden veya kendi ülkesi ile Türk hükümeti arasındaki diplomatik ilişkilerden ötürü endişe duyduğunu belirten bazı turistlere rastlanmıştır. Bu turistlerin Türkiye'yi devamlı olarak ziyaret ettiği ve bu nedenle Türkiye'de yaşanan olaylara daha fazla hakim olduğu için terörle ilgili risklerden çok diğer politik sorunlara odaklandığı düşünülmektedir. Diğer yandan kendi inancına ve siyasi görüşüne yakınlığı nedeniyle devletin yürüttüğü politikalardan ötürü Türkiye'yi tamamen güvenli bulduğunu belirten turistlere de rastlanmıştır.

“Türkiye’de [...] bazı şeylerin çok değiştiğini söylediler. Yoksa hiçbir şekilde tekrar Türkiye’ye gelmezdim ama gerçekten hiçbir şey değişmemiş. Dürüst olmak gerekirse, bu iyi değil.”

(Katılımcı 37, Kadın, 64, İngiltere)

“Açıkçası bu sefer [...] siyasi açıdan korkuyorum. Herhangi bir şeyle ilgili açıkça siyaset konuşmaktan korkuyorum. Almanya’ya gönderilmekten ve bir daha asla Türkiye’ye gelememekten korkuyorum. Teröristlerden çok korkmuyorum.”

(Katılımcı 38, Erkek, 60, Almanya)

“Türkiye bizim dostumuz. Türkiye ve Pakistan dost ülkeler ve bizim Türk hükümetiyle ve Türk insanlarıyla çok iyi ilişkilerimiz var. Türkiye’de seyahat açısından hiçbir risk yok.”

(Katılımcı 4, Erkek, 48, Pakistan)

“Saklayacak hiçbir şeyimiz yok, neden korkalım? ... Bence güvenlik iyi, hükümetiniz gerçekten iyi şeyler yaptı, öyle değil mi?”

(Katılımcı 21, Kadın, 48, Hindistan/İngiltere)

4.1.1. Teröre Yönelik Risk Algısına Etki Eden Faktörler

Risk algısı, çok boyutlu bir süreç olduğu için algıya etki eden faktörler de çok çeşitlidir (Fuchs ve diğerleri, 2012; Reichel ve diğerleri, 2007). Katılımcıların terör riskine yönelik algıları incelendiğinde, “geçmiş deneyimler” (Karamustafa ve diğerleri, 2013; Kozak ve diğerleri, 2007; Lepp ve Gibson, 2003; Reichel ve diğerleri, 2007; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b); “terör olaylarının yapısı” (Basil, 2014; Pizam ve Fleischer, 2002; Sönmez, 1998; Sönmez ve diğerleri, 1999; Wolff ve Larsen, 2017); “konum” (Pizam ve Mansfeld, 2006); “başkalarının destinasyona yönelik endişeleri” (Fuchs ve diğerleri, 2012; Yang ve diğerleri, 2015) ve “benzer kültürler ve coğrafya” (Fourie ve diğerleri, 2019) gibi davranışsal, organizasyonel ve diğer bazı faktörlerin risk algısı üzerinde etkileri olduğu tespit edilmiştir (Şekil 16).

Katılımcıların sosyo-demografik ve psikografik bazı özelliklerinin de risk algıları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Örneğin, kişilik özellikleri (Lepp ve Gibson, 2003; Lepp ve Gibson, 2008; Mitchell ve Vassos, 1997; Reisinger ve Mavondo, 2005; Sönmez ve Graefe, 1998a) ile dini inanç ve siyasi görüş (Fuchs ve diğerleri, 2012; Lepp ve Gibson, 2003; Reisinger ve Mavondo, 2006; Uriely ve diğerleri, 2007) gibi faktörlerin turistlerin risk algıları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Kişilik olarak kendini maceracı veya korkusuz olarak tanımlayan; Türkiye’de hakim siyasi görüşü destekleyen veya aynı dini inanca sahip Müslüman turistlerin terörü daha az önemseydiği ancak diğer yandan karşıt siyasi görüşe sahip turistlerin Türkiye hakkında endişeleri bulunduğu anlaşılmıştır. Risk algısı üzerindeki etkileri tek tek analiz edilmediğinden dolayı bu faktörler için ayrı birer başlık açılmamıştır. Buna rağmen araştırma bulguları yorumlanırken bu faktörler göz önünde bulundurulmuş ve bunlarla ilgili elde edilen önemli sonuçlara yer verilmiştir.

Şekil 16: Turistlerin Terör Riski Algısına Etki Eden Faktörler

4.1.1.1. Geçmiş Deneyimler

Turistlerin risk algısı üzerinde etkisi olduğu belirlenen geçmiş deneyimleri, “geçmiş seyahat deneyimi”, “geçmiş destinasyon deneyimi” ve “geçmiş terör deneyimi” olarak üçe ayrılmıştır. Geçmiş seyahat ve destinasyon deneyimi ile risk algısı arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Deneyim arttıkça destinasyona yönelik risk algısı azalmaktadır (Kozak ve diğerleri, 2007; Lepp ve Gibson, 2003; Sönmez ve Graefe, 1998a; Yang ve diğerleri, 2015). Buna göre deneyimli turistlerin terör riskini daha az algıladığı ve daha az önemseydiği bilinmektedir. Bu araştırmada, katılımcıların büyük çoğunluğunu deneyimli turistlerin oluşturması bir karşılaştırma yapılmasının önüne geçmiştir. Ancak deneyimli olan bu turistlerin tamamı, yaşanan terör olaylarına rağmen genel olarak Türkiye’yi güvenli bulmuştur.

“Belki ben çok korkak bir insan değilim, belki de çok fazla seyahat ettiğim için muhtemelen diğer insanlardan daha cesurum bilmiyorum. ... [Terör olayları ve seyahat uyarıları] bizden daha deneyimsiz turistleri kesinlikle etkiler. Çünkü insanlar genel olarak korkarlar. Herkes bizim düşündüğümüz gibi düşünmez.”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Burada güvenlikle ilgili sıkıntılar olduğunu biliyoruz ama bu konuda çok da endişelenmiyoruz.”

(Katılımcı 3, Kadın, 32, Lübnan/Avustralya)

“Suriye sınırından uzak durmam gerektiğini biliyordum ama onun dışında endişeyle seyahat etmem. Elbette ki politik durumu ve şimdi daha güvenli olup olmadığını anlamak isterim. Ben daha maceracı biriyim, gitmemem gereken yerlere giderim ama nereye gittiğimin farkında olurum.”

(Katılımcı 16, Kadın, 21, Kanada/ABD)

Geçmişte Türkiye’yi ziyaret eden turistlerin, Türkiye’ye yönelik terör risklerini daha az önemseydiği ve bu nedenle Türkiye’ye seyahat etmeye devam ettiği görülmüştür. Bu turistler, destinasyon hakkında bilgi sahibi olduğu, destinasyona aşina olduğu ve önceki seyahatleri onlara referans olduğu için kendilerini daha güvende hissetmektedir. Literatürde, geçmiş destinasyon deneyiminin bir yandan tekrar ziyaret etme niyetini arttırdığı, diğer yandan riskli bölgelerden kaçınma eğilimini azalttığı dile getirilmektedir (Karamustafa ve diğerleri, 2013; Kozak ve diğerleri, 2007; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b). Geçmişte Türkiye’yi defalarca ziyaret eden ve yaşanan olaylara rağmen ülkeyi riskli görmeyerek ziyaretlerine devam eden turistlerin teröre ve güvenliğe ilişkin düşünceleri aşağıda yer almaktadır.

“Türkiye’de terör riski görmüyoruz. Dürüst olmak gerekirse, hiçbir zaman görmedik.”

(Katılımcı 4, Erkek, 48, Pakistan)

“Bence [Türkiye] oldukça güvenli, herhangi bir saldırı konusunda endişeli değiliz.”

(Katılımcı 22, Erkek, 57, Malawi/İngiltere)

“Daha önceden de buradaydık ve ne olduğunu biliyoruz. Gerçekten korkmuyoruz.”

(Katılımcı 23, Kadın, 49, Polonya/İrlanda)

“Darbe girişiminden sonra biraz endişelendik ama yine de darbeden sonra hemen geldik. ... Özellikle bu bölgede hiçbir şey de yaşanmadı.”

(Katılımcı 41, Erkek, 62, İngiltere)

Turistlerin geçmişte doğrudan terör saldırılarına maruz kalması veya yaşadığı yerde terör saldırılarının gerçekleşmesi, bu saldırıların herhangi bir yerde gerçekleşebileceğini ve bunun ardında yatan nedenleri daha iyi anlamalarını sağladığı için teröre yönelik korkuların hafiflemesine ve turistlerin daha az risk algılamasına yardımcı olmaktadır (Uriely ve diğerleri, 2007). Bu araştırmanın bulguları da literatürü destekleyici görüşler ortaya koymuştur. Ancak diğer yandan bireyleri ciddi tehlikeye atan deneyimlerin, risk algısını arttırdığı öne sürülmektedir (Sönmez ve Graefe, 1998a). Araştırmada, doğrudan terör mağduru bir katılımcı olmadığı için elde edilen bulgular, terör saldırılarına aşina olan turistlerin terörü daha az önemsediği ile sınırlıdır.

“Parlamentoya veya başka [yerlere yapılan] terör saldırıları aynı şehirde olduğumuz için bizi de etkiliyor. [Örneğin, Londra] metro patlamaları. Sanırım bu yüzden başka bir yere gittiğimizde [terör olayları] bizi daha az endişelendiriyor. Çünkü her gün alışıyoruz.”

(Katılımcı 13, Erkek, 56, Kanada/İngiltere)

“Yıllarca terörün olduğu bir ülkede yaşadım. O yüzden bir şekilde orada yaşamaya alışıyorsun, devam etmek zorundasın. ... [Terörle ilgili seyahat uyarılarına rağmen etkilenen ülkeyi] ziyaret edebilirim.”

(Katılımcı 28, Erkek, 51, İspanya)

4.1.1.2. Terör Olaylarının Yapısı

Terör olaylarının sıklığının ve şiddetinin artması, örgütlü yapısı ve faillerinin dini ve politik motivasyonları turistlerin risk algısını arttırmakta ve talep üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır (Basil, 2014; Fletcher ve diğerleri, 2018; Pizam ve Fleischer, 2002; Pizam ve Mansfeld, 2006; Sönmez, 1998; Sönmez ve diğerleri, 1999; Wolff ve Larsen, 2017). Pizam ve Fleischer (2002), terör olaylarının sıklığının, şiddetine göre turistler üzerinde daha etkili olduğunu tespit etmiştir. Terör olayı ne kadar şiddetli olursa olsun, turistleri etkilese de destinasyonların bunun üstesinden gelebildiği ancak olayların sıklığı arttıkça turizm talebinde düzenli azalmalara yol açtığı belirtilmektedir. 2015 - 2017 yılları arasında art arda gerçekleşen şiddetli terör olayları sonrasında, Türkiye'ye yönelik turist talebindeki daralmalar da bunu açıkça ortaya koymaktadır (KTB, 2017). Bu araştırmada da literatüre paralel olarak, terör olaylarının sıklığı ve şiddeti gibi faktörlerin risk algısı üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

“Saldırı ciddi olursa gelmeyebiliriz.”

(Katılımcı 7, Erkek, 43, Tayland)

“Eğer bir yerde her gün bir terör saldırısı yaşanır, oraya gitmeyiz ama [İstanbul Atatürk] havalimanı saldırısı gibi spesifik bir olay yaşanır, uzun zaman geçtikten sonra belki gidebiliriz.”

(Katılımcı 19, Kadın, 24, Güney Kore)

“[Etkilenen destinasyona seyahat etmem] terör olaylarının yoğunluğuna bağlı.”

(Katılımcı 28, Erkek, 51, İspanya)

“[Etkilenen destinasyona seyahat etmem] terör olaylarının ne kadar sıklıkla yaşandığına bağlı.”

(Katılımcı 31, Erkek, 43, Norveç)

Terör olaylarının sıklığı ve şiddetinin yanında, saldırıyı gerçekleştiren failerin kimliği, dini ve politik yönelimleri ile olayların örgütlü olması, turistlerin risk algısını arttırarak, terörün turizm üzerindeki olumsuz etkilerinin daha uzun sürmesine yol

açmaktadır (Pizam ve Mansfeld, 2006; Wolff ve Larsen, 2017). Bu araştırmada da literatürle benzer bulgular elde edilmiştir. Örneğin, Türkiye’de terör saldırıları gerçekleştiren IŞİD²⁴’ten endişe duyan ve saldırıların yeri veya zamanıyla ilgili net bir bilgiye sahip olmamasına rağmen olayları gerçekleştiren terör örgütünü hatırlayan turistler olmuştur.

Terörün yapısı ile bağlantılı olarak, olaylarda hedefleyen kadar, kimin hedeflendiğinin de önemli olduğunu vurgulayan bir katılımcı da olmuştur. Bu katılımcı, geçmişte gitmek istediği bir destinasyonda, turistlere yönelik ciddi saldırılar olduğu için seyahat kararından vazgeçmek zorunda kaldığını dile getirmiştir. Bu durum, özellikle turistlerin hedeflendiği saldırıların risk algısını artırarak, seyahat kararını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, tehlikenin ciddiyetini ve gerçekleşme olasılığını değerlendiren ve gerekli önlemleri alma becerisine sahip bireylerin korunma motivasyonu geliştireceğini ileri süren, "korunma motivasyonu teorisi"nin varsayımlarını desteklemektedir (Rogers, 1975; Rogers, 1983). Türkiye’de turistlerin de hedef olduğu saldırıların art arda gerçekleşmesi, turistlerin burada yaşanan olayları ciddiye almasına ve kendilerinin de başına gelebileceğini düşünmesine yol açmıştır. Bu nedenle yeni bir saldırı yaşanması durumunda, bu turistlerin seyahati erteleme veya tamamen iptal etme gibi bir çözüm ile tehlikenin üstesinden gelme eğiliminde olduğu görülmektedir.

“IŞİD tehdidi yüzünden biraz endişeliydim. İstanbul’da terör saldırıları olduğunu biliyorum ama riskin çok yüksek olacağını düşünmedim, yoksa gelmezdim.”

(Katılımcı 11, Erkek, 65, Hollanda/Filistin)

“Eğer [risk] açıksa, Suriye’deki gibi savaş veya IŞİD gibi bir grup olduğunu biliyorsan, [seyahat uyarılarında bahsi geçen] bu bölgelerin gerçekten yüksek riskli olduğu tamamen netse, bu yerlere ve hatta bazı durumlarda ülkenin tamamına gitmekten kaçınırsınız.”

(Katılımcı 24, Erkek, 28, Sri Lanka/Almanya)

²⁴ Örgütün adı ile ilgili çok fazla anlaşmazlık bulunmaktadır. Örgüt, son dönemde kendisini İslam Devleti (IS - Islamic State) olarak adlandırsa da, uluslararası platformda devlet değil bir terör örgütü olarak kabul edildiği için Arapça ilk kuruluş isminin Latince hali ile (DAESH - ed-Devlet’ül İslâmiyye fi’l Irak ve’s Şam) kullanılması gerektiği konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bu araştırmada, örgütün adı, turistlerin ifade ettiği şekli (ISIS - Islamic State of Iraq and al-Sham) ile “IŞİD” olarak kullanılmıştır.

“Yaklaşık iki yıl önce [Türkiye’de] bombalı saldırı gibi bir şeyler duydum. Sanırım IŞİD’ti.”

(Katılımcı 32, Erkek, 66, Güney Afrika Cumhuriyeti)

2015 ve 2016 yıllarında arka arkaya yaşanan terör saldırılarından sonra, 2017'nin başında İstanbul'da gerçekleşen Reina saldırısının ardından -doğu ve güneydoğu bölgelerinde meydana gelen terör olayları dışında- uluslararası medyada geniş yankı bulan olaylar yaşanmaması, ülkede güvenlik açısından ortamın sakinleşmesine yol açmıştır. 2017 - 2018 yıllarına ait turizm istatistikleri de bu bulguyu doğrulamaktadır. 2017 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin sayısı, bir önceki yıla göre yaklaşık %30 artarken, 2017/2018 yılları arasındaki değişim oranı da %22'lik bir artış göstermiştir (KTB, 2018; KTB, 2019). Kozak ve diğerleri (2007) de uzun süreli istikrarın destinasyonu turistler için daha cazip hale getirdiğini savunmaktadır. Araştırma katılımcıları, 2018 yılı itibarıyla Türkiye'de seyahatlere yeniden başlamak için gerekli güven ortamının sağlandığı konusunda ortak görüş bildirmiştir.

“Bomba [saldırıları] yüzünden [geçtiğimiz yıllarda] gezilerini erteleyen bir şirketten mail aldım, gelecek Ocak'ta İstanbul'a [gelmeyi] düşünüyorlar.”

(Katılımcı 4, Erkek, 48, Pakistan)

“... Bence artık Türkiye gezilerine yeniden başlama zamanı geldi, ben de o yüzden geldim.”

(Katılımcı 5, Erkek, 38, Çin)

4.1.1.3. Konum: Riskli Bölgeye Mesafe

Terör olaylarının etkilediği bölgelerin konumu ile ziyaret edilecek destinasyonun mesafesi yaklaştıkça güvenliğin turizm endüstrisi üzerindeki etkileri daha şiddetli olmaktadır (Pizam ve Mansfeld, 2006). Hajibaba ve diğerleri (2016) de riskli bölgeye olan yakınlığın, turistler için endişe verici olabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla riskli destinasyona mesafe ile risk algısı arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Ziyaret edilen destinasyonun terörle ve risklerle anılan yerlere olan uzaklığı arttıkça turistlerin daha güvende hissettiği ve daha az risk algıladığı bilinmektedir. Örneğin, Yağmur ve Doğan

(2017), Antalya'yı ziyaret eden Alman turistlerin terör saldırılarının gerçekleştiği yerlere uzak olduğundan dolayı ülke hakkında daha olumlu düşünceler beslediğini ortaya koymuştur. Bu araştırmada da literatürü destekleyici bulgular elde edilmiştir. Bu bağlamda turistler, öncelikle Suriye sınırından ve o bölgede yaşanan olaylardan uzakta oldukları için bulundukları destinasyona yönelik bir risk algılamamaktadır. Diğer yandan özellikle tatil beldelerinde konaklayan turistler, İstanbul veya Ankara gibi terör olaylarının yaşandığı yerlere uzak oldukları için kendilerini güvende hissetmektedir.

“Dürüst olmak gerekirse, [güncel durumun] farkındayım ancak Marmaris’in Suriye sınırından oldukça uzakta olduğunu biliyorum. O yüzden burada daha iyi olurum gibi geldi. (Gülüyor) Elbette durumla ilgili düşündüm ama mesafenin oldukça fazla olduğunu düşündüm. Eğer sınıra yakın olsaydı, muhtemelen gelmezdim ama [burada] sorun olmayacağını düşündüm.”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Türk hükümetinin Kürdistan²⁵ ile durumunu biliyoruz ama o [bölge], burası [Marmaris, Pamukkale] değil. Burası çok uzakta, [belki de] buradan bin kilometre uzaktır. İnsanlar hükümetle savaşıyorlar ama burası güvenli bir yer.”

(Katılımcı 23, Kadın, 49, Polonya/İrlanda)

“Ankara ve İstanbul’da sorunlar olduğunu biliyordum ama Belek’ten çok uzak olduğu için sorun değildi, çok da endişelenmedik.”

(Katılımcı 43, Erkek, 73, İngiltere)

Terör olaylarının gerçekleştiği konuma yönelik risk algısı, turistlerin seyahat kararlarını da doğrudan etkilemektedir (bkz. *“Teröre Yönelik Risk Algısının Seyahat Davranışlarına Etkileri”*). Turistlerin seyahat edeceği destinasyonun konumu, etkilenen bölgeye yakınsa, turistlerin o destinasyona seyahat etme isteği azalmaktadır (Pizam ve Mansfeld, 2006). Hajibaba ve diğerleri (2016), konaklama yerini riskli bölgeden uzakta bir yer ile değiştirmenin, teröre karşı alınan önlemlerin başında geldiğini belirtmektedir.

²⁵ Katılımcının ifade ettiği biçimde kullanılmıştır.

“Destinasyonun nerede olduğuna bağlı. ... Bir süre önce Ankara’da bombalı saldırı olduğunu hatırlıyorum, [bu durumda] biz hala İstanbul’u ziyaret edebiliriz ama İstanbul’da da bomba [patlarsa] o zaman seyahati iptal ederiz. ... Yani demek istediğim güvenli olmayan tek yer Ankara’ysa, yine de İstanbul’a gidebiliriz.”

(Katılımcı 5, Erkek, 38, Çin)

“Seyahat kararım kesinlikle konuma bağlı. Türkiye büyük bir ülke. Sınırdaki Suriye ve Irak’la ilgili sorunlar var doğru ama İstanbul’da kalıyorsanız veya İzmir’e giderseniz [uzak olduğu için] bunu etkileyeceğini sanmıyorum. O yüzden konumun özellikleri kararında çok önemli.”

(Katılımcı 11, Erkek, 65, Hollanda/Filistin)

“Belki de saldırılar bizim olduğumuz yere yüzlerce kilometre uzaklıkta gerçekleşmiştir, tam olarak nerede olduğunu öğrenir ona göre giderim.”

(Katılımcı 35, Erkek, 66, İngiltere)

4.1.1.4. Başkalarının Endişeleri

Yakınları (aile ve arkadaşlar), katılımcıların Türkiye’ye yapacakları seyahat nedeniyle kendilerinden daha fazla endişe duymuş ve Türkiye’ye yönelik risk algılamıştır. Fuchs ve Reichel (2006) da İsrail’i ziyaret eden turistlerin -arkadaşları ve akrabalarının destinasyonu riskli görmesinden ötürü- risk algıladığını ortaya koymuştur. Benzer biçimde, Uriely ve diğerleri (2007), aile ve arkadaşların risk algısının turistlerin seyahat kararlarında etkili olduğuna yönelik bulgular elde etmiştir. Örneğin, ailesi ve arkadaşlarının etkisiyle terör yüzünden ciddi endişe duyduğunu belirten bir turist, çok zorlanmasına rağmen kararını iptal etmemiş ve ailesinden gizlice destinasyona seyahat etmiştir. Diğer bir turist, seyahat partneri yaşanan terör saldırısı nedeniyle kararından vazgeçtiği için seyahatine başka bir kişiyle devam etmek zorunda kalmıştır.

Fuchs ve diğerleri (2012), seyahat uyarılarına rağmen Mısır’ı ziyaret eden İsrailli turistlerin düşüncelerinin aile ve arkadaşlarının kendileri için endişe duyacağı yönünde olduğunu ortaya koymuştur. Seyahat edilecek destinasyona yönelik aile ve arkadaş endişeleri, turistlerin en fazla algıladığı riskler arasında yer almıştır. Diğer bir ifadeyle,

turistler, geride kalan yakınlarının kendileri için endişe duyacağını düşündüğünden dolayı risk algılamıştır. Bu araştırmada, bir katılımcı ailesinin endişelerinden ötürü duyduğu kaygıyı aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

“Eğer gitmek için bir şansım varsa, [terör saldırısı yaşansa da] giderim ama benim için endişelenecek olanları düşünürüm. Belki ailem de gitmeme izin vermeyebilir. O yüzden gitme kararını düşünürüm.”

(Katılımcı 25, Kadın, 19, Endonezya)

Kendi milliyetlerinden veya geldikleri ülkelerden kişilerin, diğer bir ifadeyle, kendileriyle benzer grupların Türkiye’ye yönelik endişeleri de turistlerin risk algısı üzerinde etkili olmuştur. Türkiye’ye seyahat eden turistlerin aile ve arkadaşlarının veya benzer grupların algıladığı riskler ve endişeler, çoğunlukla güneydoğu bölgesinde ve Suriye’de yaşanan olaylardan kaynaklanmaktadır. Katılımcılar yakınlarının Türkiye ile ilgili güvenlik endişelerini aşağıdaki gibi dile getirmektedir.

“Annem, şimdi Türkiye’ye niye gidiyorsun, dedi. Almanlar çoğunlukla buraya gelmiyorlar, korkuyorlar. Sanırım, biraz da siyasetle ilgili bir durum. [Almanların] Türkiye ile arası pek iyi değil biliyorsun, Türkiye’den memnun değiller. ... Belki de komşu ülke Suriye’de yaşanan savaş ve [Türkiye’nin de olaylara] dahil olması yüzündendir. İstanbul veya kalabalık ve turistik yerlerde bir intihar bombacısı olabileceğini düşünüyorlar. Tunus’ta olduğu gibi. ... [Mesela] muhasebecim buraya gelmek istiyordu ama eşi kabul etmedi. O da bana fotoğraf gönder, belki eşimi ikna ederim, dedi ancak eşi Türkiye’nin güvenli bir ülke olmadığını düşünüyor.”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Birçok insan bize [Türkiye’ye] gitmeyin dedi. Örneğin, 20 kişiyle birlikte oturduğumuzda, belki de yarısı korktuğu için gitmeyin demiştir, yarısı da bizim gibi düşünmüştür.”

(Katılımcı 23, Kadın, 49, Polonya/İrlanda)

“Yalnızca annem gitme dedi. Etrafta bazı terör saldırıları yaşandı, tabi ki o yüzden de [yakınlarım] endişeliydiler.”

(Katılımcı 31, Erkek, 43, Norveç)

Terör, savaş veya politik istikrarsızlık gibi krizlerin komşu ülkeler üzerindeki genelleme veya yayılma etkisi (Enders ve diğerleri, 1992; Lepp ve Gibson, 2003; Pizam ve Mansfeld, 2006; Sönmez, 1998) bu araştırmada da gözlenmektedir. Turistlerin yakınlarının Suriye'nin tehlikeli ve riskli olduğunu düşündüğü için Türkiye'yi de riskli bulması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Turistler, bu durum karşısında, yakınlarının Türkiye hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığına veya yanlış bilgilere sahip olduğu için endişe duyduğuna vurgu yapmış ve ülkenin büyüklüğü veya seyahat edecekleri destinasyonun riskli bölgelere olan uzaklığı gibi savunma mekanizmaları geliştirmiştir. Literatürde de coğrafi bilgi eksikliği veya yanlış bilgiye sahip olmanın risk algısını arttırdığı belirtilmektedir (Sharpley ve diğerleri, 1996). Pizam ve Mansfeld (2006: 14), medyanın taraflı bir tutum sergileyerek etkilenen bölgeye ait detaylı bilgi vermemesinin de bu etkiyi körüklediğini ileri sürmektedir.

“İnsanlar haritada Türkiye'ye bakıyor, Suriye'nin yanında, Irak'ın yanında. Sonra da hayır oraya gidemeyiz, tehlikeli [diyorlar]. Türkiye'nin ne kadar büyük olduğunu fark etmiyorlar.”

(Katılımcı 3, Kadın, 32, Lübnan/Avustralya)

“Evet, ailem ve arkadaşlarım endişeliler. Çünkü Suriye'ye yakın olduğumuzu düşünüyorlar. Gerçekten nerede olduğumuzu anlamıyorlar.”

(Katılımcı 8, Kadın, 30, İtalya)

“Paris, yaşadığımız yere Suriye'den [Türkiye'ye olan mesafesinden] daha yakın. İnsanlar Türkiye'nin ne kadar büyük olduğunun farkında değil.”

(Katılımcı 41, Erkek, 62, İngiltere)

“Yakınlarımdan bazıları buranın Asya olduğunu, farklı olduğunu ve Avrupa kadar güvenli olmadığını düşünüyor. Ayrıca savaş olan ülkelere de yakın. O yüzden de biraz endişeliydiler, özellikle yaşlılar.”

(Katılımcı 44, Kadın, 20, Polonya)

4.1.1.5. Benzer Kùltürler ve Coğrafya

Benzer kùltürlerden ve coğrafyadan gelen turistler, terör olaylarına daha fazla tolerans gösterebilmekte ve riski daha az algılamaktadır. Fourie ve diğçerleri (2019), turistlerin kendi ÷lkesindekine benzer güvenlik seviyesine sahip ÷lkelere seyahat etmeyi tercih ettiğini belirtmektedir. Buna göre güvenlik açısından istikrarlı ÷lkelerden gelen turistlerin aynı koşullara sahip ÷lkelere gitmeyi tercih ettiğı ancak arada asimetrik bir ilişki olduğı ve güvenlik açısından istikrarsız ÷lkelerden gelen turistlerin gidecekleri destinasyonlardaki güvensiz koşulları daha fazla tolere edebildiğı ifade edilmektedir. Bu nedenle özellikle Orta Doğı veya Müslüman ÷lkeler ile bağı olan turistlerin Türkiye'deki terör olaylarını çok fazla önemsemediğı gözlenmiştir.

"[Türkiye'ye gelmeden önce] pek endişelendiğim söylenemez. Güvenlik problemleri olduğunu biliyoruz ama çok da endişelenmedik. Babam şu anda Suriye'de, ben Dubai'de yaşıyorum. Güvenlik riskleri her yerde var. ... Orta Doğulu olduğumuz için ailemiz [Lübnan'da ve Suriye'de] bunun propaganda olduğunu, [buranın] güvenli ve iyi olduğunu biliyor."

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Avustralya/Dubai)

"Bir İngiliz arkadaşım var, geçen yıl burada terör saldırısı [Reina saldırısı] yaşandığında evlenmişti ve Ocak veya Şubat gibi balayı için buraya geleceklerdi. [Saldırı yaşanınca] bizden daha çok korktular. Çünkü bence biz Müslümanlarla ilgili neler olduğunu biliyoruz, onlarsa böyle şeyler görmediğı için daha çok korkuyor. Teröristlerden ve böyle şeylerden korkuyorlar ama yine de iyiyiz diyorlar."

(Katılımcı 21, Kadın, 48, Hindistan/İngiltere)

Fourie ve diğçerleri (2019), ÷lkeler arasındaki kültürel mesafe ne kadar fazlaysa, terör tehdidinin turistler üzerindeki etkisinin de o kadar büyük olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle hedef destinasyon hakkında sahip olunan bilgi arttıkça terörün potansiyel turistler üzerindeki olumsuz etkisinin de o kadar azalacağını savunmaktadır.

4.1.2. Teröre Yönelik Risk Algısının Seyahat Davranışlarına Etkileri

Terör riski, turistlerin talep niyetleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Fuchs ve diğerleri, 2012; Uriely ve diğerleri, 2007). Turistlerin riskli algıladığı destinasyona seyahat etmede isteksiz olduğu, risk algısı arttıkça bu isteksizliğin daha da arttığı ve daha güvenli destinasyonlara yöneldiği bilinmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005; Sönmez ve Graefe, 1998a). Turistler teröre yönelik risk algıladığında; seyahat kararından vazgeçme, seyahati erteleme veya destinasyon değişikliği yapma gibi davranışlar sergilemektedir (Hall, 2002; Pizam ve Mansfeld, 2006; Reisinger ve Mavondo, 2005; Sharpley ve diğerleri, 1996; Sönmez, 1998; Sönmez ve diğerleri, 1999). Araştırma katılımcılarının terör riski karşısında tüm bu talep değişikliklerini gösterme eğiliminde olduğu ve elde edilen bulguların literatürü desteklediği belirlenmiştir. Katılımcılar -korunma motivasyonu teorisinin de öne sürdüğü gibi- bir destinasyonda art arda terör saldırıları gerçekleştiğinde veya gerçekten ciddi bir terör saldırısı gerçekleşme ihtimalinden emin olduğunda, etkilenen destinasyona seyahat etmeme veya seyahatlerini erteleme tercihlerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

“Emin olarak bildiğim bir terör saldırısı varsa, tabii ki o destinasyonu ziyaret etmem.”

(Katılımcı 10, Erkek, 54, Hollanda)

“Eğer seyahat etmek zorundaysam, belirli bir ülkenin gerçekten teröristler tarafından tehdit edildiğini biliyorsam, [o destinasyona] gitmem.”

(Katılımcı 12, Kadın, 34, Arjantin)

“[Seyahat edeceğim destinasyona gitmeden önce terör saldırısı yaşanır] bir hafta bekleyip duruma bakarım ve sonrasında muhtemelen oraya gitmem.”

(Katılımcı 14, Erkek, 58, İrlanda/İngiltere)

“Eğer seyahat etmek istiyorsak, riskli olmayan bir yerlere gitmek isteriz. Eğer bir risk varsa, neresi olursa olsun, bir turist olarak oraya gitmeme gerek yok. Seyahat planlarımı erteleyebilirim ve gelecek altı ayda veya bir yılda neler olduğuna bakarım. ... Belki de Almanlar çok yüksek risk algısına sahip değildir veya risk almazlar. Benim açımdan söyleyecek olursam, geçmişte hiç yapmadım, gelecekte de yapmam. Bir yerde risk varsa evde de kalabilirim.”

(Katılımcı 27, Kadın, 52, Almanya)

Katılımcılar ciddi terör olayları karşısında seyahat edeceği destinasyonu değiştirme eğilimi de göstermektedir. Bu katılımcılar, seyahatlerini iptal etme eğilimindeki katılımcılar ile birlikte literatürde risk almaktan kaçınan turistler olarak kabul edilmektedir (Plog, 1974; Sönmez ve Graefe, 1998a). Bu değişiklik bazen ülke içindeki daha güvenli bir destinasyona yönelik olabilirken bazen de tamamen farklı bir ülkeye seyahat etme şeklinde gerçekleşmektedir.

“Tabii ki gerçekten bir sorun olduğunu biliyorsan kaçınmaya çalışırsın, o zaman başka bir yere gitmeye karar veriyoruz.”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Sanırım terör saldırısı olan yere gitmeye korkarız ve başka bir yer seçeriz. [Terör olayları] bizi korkutur ve tatil için başka bir yer ararız.”

(Katılımcı 45, Erkek, 20, Polonya)

Araştırma kapsamında, iş amacıyla Türkiye'yi ziyaret eden uluslararası seyahat endüstrisi temsilcileri ile de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Son yıllarda yaşanan terör olayları sebebiyle Türkiye'ye yönelik seyahatlerini iptal eden tur operatörlerinin/yabancı seyahat acentelerinin durumla ilgili değerlendirmeleri aşağıda yer almaktadır. Bu durumda, terör, turizm üzerinde bireysel seyahatlerden daha büyük etkiler yaratmaktadır. Çünkü bireysel olarak risk almak daha kolay ve kişiye bağlıyken müşterilerine ve çalışanlarına karşı sorumluluk ve yükümlülükleri olması tur operatörlerini ve şirketleri daha hassas davranmaya itmektedir.

“2016’da İstanbul’a [teşvik seyahati için] grup getirecek olan kurumsal ortaklarımızdan biri, 2016 Şubat ayıydı, Türkiye’deki patlama yüzünden [seyahati] iptal etti ve destinasyonu değiştirdi. ... Ekibimiz bizim işlerimizi ayakta tutar, onlar güvendeyse ve [fiziksel] sağlıkları, zihinsel sağlıkları yerindeyse ayakta kalabiliriz, bu yüzden risk alamayız, aileleri açısından olumsuz sonuçlanacak bir riske neden olamayız dediler.”

(Katılımcı 4, Erkek, 48, Pakistan)

“Ben seyahat endüstrisinde çalıştığım için iki yıl önce bir Türkiye planımız vardı ama bu tarz riskler [terör] yüzünden tüm [gezileri] iptal ettik. ... Benim açımdan, bireysel olarak kendim gelebilirim ama grup açısından bakanlık, yetkililer ve medyayı takip ederim. Bazı misafirlerimiz, müşterilerimiz bizden daha endişeli oluyor.”

(Katılımcı 5, Erkek, 38, Çin)

Araştırmada, terör riskine rağmen etkilenen destinasyona seyahat etme kararının seyahatin amacına bağlı olduğu ile ilgili bulgular da elde edilmiştir. Örneğin, bir turistin kişisel tercihi terör olaylarından sonra Türkiye’ye seyahat etmeme yönünde olmasına rağmen işi nedeniyle buraya gelmeye mecbur kaldığı görülmüştür. Literatürde de seyahat amacının turistlerin risk algısı üzerinde önemli rolü olduğundan bahsedilmektedir (George, 2003; Sönmez ve Graefe, 1998a; Yang ve diğerleri, 2015). Buna göre iş amacıyla seyahat edenlerin aksine tatil amaçlı turistler gideceği destinasyonu güvenlik durumuna göre seçmeye veya etkilenen destinasyondan kaçınmaya özgür olduğu için destinasyona yönelik daha az risk algılamıştır. Bununla birlikte bahsi geçen katılımcının, seyahati sırasında meydana gelen bir terör olayı nedeniyle Türkiye’yi terk etmek istese de işleri yüzünden burada kalmak zorunda olduğu da anlaşılmıştır.

Pizam ve Mansfeld (2006: 7), terör saldırıları gibi güvenlikle ilgili olaylar yaşandığı anda etkilenen destinasyonda olan turistlerin daha güvenli bir destinasyona geçme veya destinasyonu terk ederek evlerine dönme gibi davranışlar sergilediğini belirtmektedir. Bu doğrultuda bir katılımcı seyahati sırasında saldırı gerçekleşmesi halinde seyahatini yarıda keserek evine döneceğini aşağıdaki gibi dile getirmektedir.

“Ben buradayken bir saldırı gerçekleşirse, ülkeyi hemen terk ederim.”

(Katılımcı 39, Kadın, 50, Almanya)

Araştırmada literatürdeki genel kanının aksine terör olaylarına rağmen etkilenen destinasyona seyahat etme eğiliminde olan veya seyahat kararında değişiklik yapmayan turistlere de rastlanmıştır (bkz. “*Turistlerin Terör Riski ile Başa Çıkma Davranışları*”). Terör olaylarının risk algısını arttırdığı ve seyahat niyetini olumsuz etkilediği bilinse de riske rağmen etkilenen destinasyona seyahat eden turistlerle ilgili araştırmalar da mevcuttur (Fuchs ve diğerleri, 2012; Noy ve Kohn, 2010; Uriely ve diğerleri, 2007). Risk alma eğilimindeki bu katılımcılar, literatürde dışa dönük veya endişesiz turistler olarak kabul edilmektedir (Plog, 1974; Ritchie ve diğerleri, 2017; Sönmez ve Graefe, 1998a). Aşağıda terör riskine rağmen etkilenen destinasyona seyahat etme eğiliminde olan turistlerin düşünceleri yer almaktadır.

“[Terör saldırıları olsa da] kesinlikle seyahat planlarımı değiştirmem.”

(Katılımcı 3, Kadın, 32, Lübnan/Avustralya)

“[Terör saldırılarına rağmen] destinasyona giderim.”

(Katılımcı 16, Kadın, 21, Kanada/ABD)

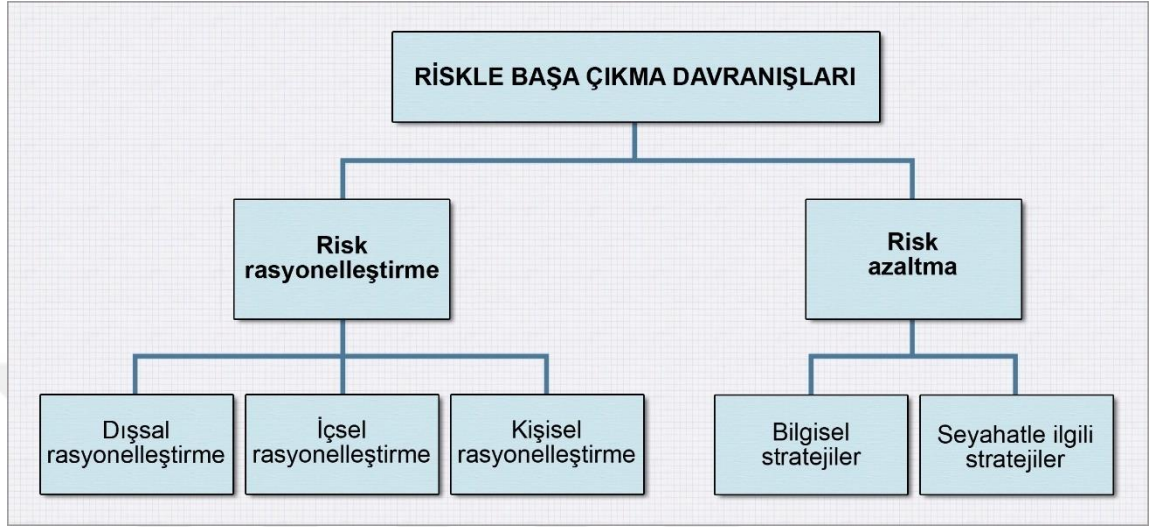
“[Terör saldırılarına rağmen] orada olmak isterim ama çok dikkatli olurum.”

(Katılımcı 18, Kadın, 31, Tayland)

4.2. TURİSTLERİN TERÖR RİSKİ İLE BAŞA ÇIKMA DAVRANIŞLARI

Turistlerin riskle başa çıkmak için temel olarak riski azaltma ve rasyonelleştirme şeklinde iki davranış biçimi geliştirdiği bilinmektedir (Fuchs ve diğerleri, 2012; Fuchs ve Reichel, 2011; Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b; Mitchell ve Vassos, 1997; Ritchie ve diğerleri, 2017; Uriely ve diğerleri, 2007). Bu araştırmada da katılımcıların terör riski karşısında benzer davranışlar sergilediği gözlenmiştir (Şekil 17). Bu kapsamda, turistlerin teröre yönelik riskleri azaltmak için bilgisel ve seyahatle ilgili stratejiler uyguladığı ve riskleri rasyonelleştirmek içinse dışsal, içsel veya kişisel yollara başvurduğu belirlenmiştir.

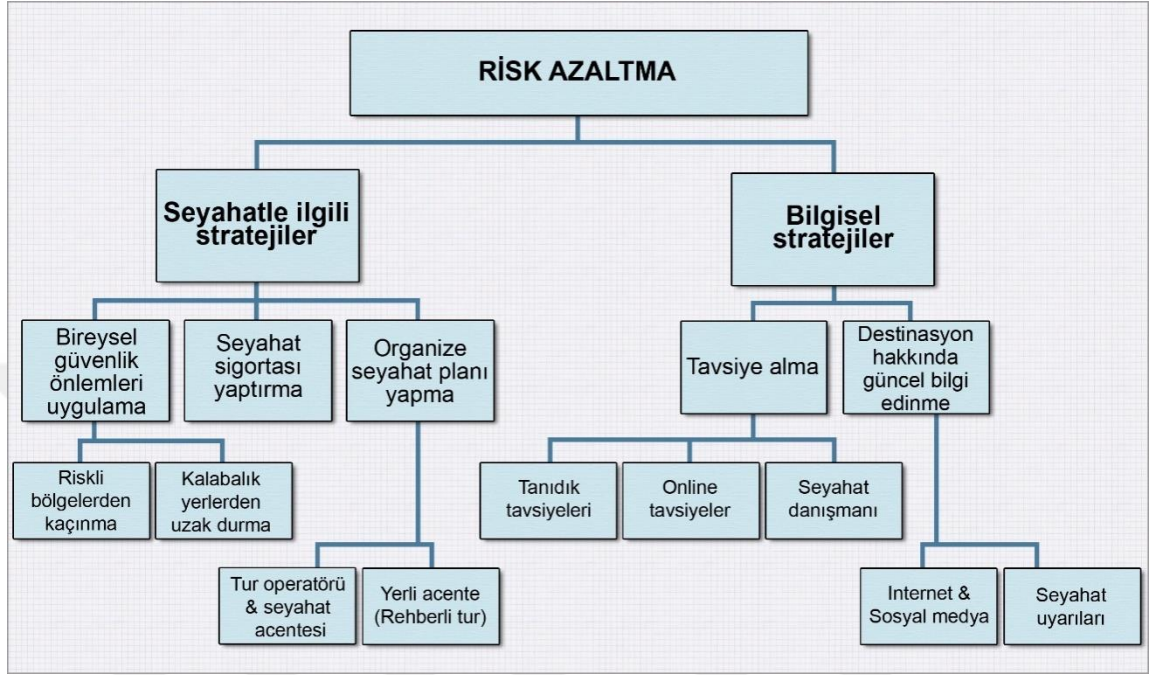
Şekil 17: Turistlerin Terör Riski ile Başa Çıkma Davranışları

4.2.1. Risk Azaltma Stratejileri

Araştırma kapsamındaki turistlerin teröre yönelik riskleri azaltmak için “bilgisel” ve “seyahat ile ilgili” olmak üzere iki temel risk azaltma stratejisi uyguladığı tespit edilmiştir. Bilgisel stratejilerin belirsizliği ortadan kaldırmak ve güveni arttırmak, seyahatle ilgili stratejilerinse meydana gelebilecek risklerin olumsuz sonuçlarını azaltabilmek için kullanıldığı bilinmektedir (Fuchs ve Reichel, 2011; Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b). Ritchie ve diğerleri (2017)’nin turistlerin risk algısı düzeyine ve risk azaltma stratejilerine göre yaptığı sınıflandırmaya göre Türkiye’yi ziyaret eden araştırma kapsamındaki turistlerin daha çok “risk azaltan turistler” olduğu göze çarpmıştır. Katılımcıların teröre yönelik riskleri azaltmak için uyguladığı stratejiler Şekil 18’de yer almaktadır.

Şekil 18: Turistlerin Teröre Yönelik Riskleri Azaltma Stratejileri

Türkiye'ye seyahat eden turistler arasında seyahatinden önce veya seyahati sırasında teröre yönelik riskleri azaltmak için herhangi bir önlem almayan turistlere de rastlanmıştır. Bu turistler, literatürde “risk azaltma ile ilgilenmeyen” (Lo ve diğerleri, 2011b) veya “endişesiz” (Ritchie ve diğerleri, 2017) turistler olarak sınıflandırılmaktadır. Katılımcılar, Türkiye'yi güvenli bulduğu için herhangi bir önlem almadığını belirtmektedir. Ancak çoğunlukla, gerçekten risk algıladığında bu katılımcıların da riskten kaçınma eğiliminde olduğu anlaşılmıştır.

“Olduğumuz gibi geldik. [Riskleri azaltmak için] hiçbir şey yapmadık.”

(Katılımcı 22, Erkek, 57, Malawi/İngiltere)

“Türkiye'deki seyahat risklerine karşı herhangi bir şey yapmadım. Bence burası oldukça güvenli.”

(Katılımcı 34, Kadın, 56, İngiltere)

4.2.1.1. Bilgisel Risk Azaltma Stratejileri

Turistlerin terör riskini azaltmak için kullandığı bilgisel stratejilerin başında “destinasyon hakkında güncel bilgi edinme” gelmektedir. Turistler özellikle uluslararası ve bilinmeyen destinasyonlara yaptığı ziyaretlerde karşılaşılabileceği riskleri önceden öğrenip önlemler alabilmek için destinasyon hakkındaki güncel bilgileri araştırmaktadır. Literatürde de destinasyon hakkında güncel bilgi edinmenin risk azaltmada en fazla kullanılan stratejiler arasında yer aldığı belirtilmektedir (Fuchs ve Reichel, 2011; Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b; Pizam ve Mansfeld, 2006; Roehl ve Fesenmaier, 1992; Sönmez ve Graefe, 1998a). Lo ve diğerleri (2011b), destinasyon hakkında güncel bilgi edinmenin en fazla “kendi başına risk azaltan” turistler tarafından kullanıldığını ifade etmiştir.

Katılımcıların terör riskini azaltmak için temel olarak internet arama motorlarında, seyahat sitelerinde, seyahat bloglarında ve Instagram, YouTube ve Facebook gibi sosyal medya platformlarında Türkiye’nin güncel durumu hakkında araştırma yaptığı tespit edilmiştir. Özellikle Uzakdoğulu turistler, ülkelerinde daha yaygın kullanıldığı için kendi ülkelerine ait sosyal medya platformlarını ve seyahat bloglarını tercih ettiğini belirtmiştir.

“[Gelmeden önce] son zamanlarda yaşanan herhangi bir terör saldırısı var mı veya başka bir şey oldu mu diye kontrol ettim. Suriye sınırı dışında her şey çok iyi görünüyordu.”

(Katılımcı 17, Kadın, 29, Hindistan)

Turistlerin seyahat edeceği destinasyonun taşıdığı riskleri azaltmak için kullandığı en önemli güncel bilgi edinme kaynaklarından biri de resmi seyahat uyarıları olmuştur. Ritchie ve diğerleri (2017) de seyahat uyarılarının turistler tarafından risk azaltmada sıklıkla kullanıldığını ifade etmektedir. Katılımcılar, Türkiye’nin güvenlik ile ilgili güncel durumu hakkında bilgi edinmek için resmi seyahat uyarılarını incelemiş ve seyahatle ilgili planlamalarını da bu uyarılara göre şekillendirmiştir.

“Seyahat uyarıları için Hollanda Dışışleri Bakanlığına abone oldum ve [Türkiye hakkında] hiçbir şey [uyarı] gelmedi, bu yüzden [endişe duymadım ve geldim].”

(Katılımcı 11, Erkek, 65, Hollanda/Filistin)

“Almanya hükümetinin resmi bir web sitesi var, orada her ülke hakkında bilgiler yer alıyor ve hatta ülkelerin taşıdığı riskler ve diğer her şey de var. Alman Büyükelçiliğinin bu resmi sayfasını kontrol ettik, bu sayfada güncel durum ve güncel haberleri de bulabiliyorsun. Bu yıl ve bu dönem için özel bir seyahat uyarısı yoktu. Sadece genel bilgiler vardı, bunları okudum.”

(Katılımcı 24, Erkek, 28, Sri Lanka/Almanya)

“Buraya gelmeden önce [Türkiye hakkındaki] seyahat uyarılarına baktım ve [uyarılardaki] tek önemli şey Suriye sınırından uzak durmaktır.”

(Katılımcı 29, Erkek, 61, ABD)

“Destinasyon ile ilgili tavsiye alma”, turistlerin risk azaltmada en fazla kullandığı bilgisel stratejilerden bir diğeridir. Turistler, algıladığı riskleri azaltmak için gideceği destinasyonu daha önceden ziyaret eden tanıdıklarından (aile, arkadaş, akraba), kullanıcı türevli yorum sitelerindeki benzer grupların online tavsiyelerinden veya seyahat danışmanlarının tavsiyelerinden faydalanmaktadır. Ağızdan ağıza iletişim bağlamında, deneyimi bizzat kendisi yaşayan kişilerin verdiği bağımsız tavsiyelerin, destinasyonu ziyaret edecek turistler tarafından, daha fazla dikkate alındığı belirtilmektedir (Lo ve diğerleri, 2011a; Mitchell ve Vassos, 1997). Literatürde de tanıdık ve diğer araçlardan alınan tavsiyelerin turistler tarafından en çok kullanılan risk azaltma stratejileri arasında yer aldığı görülmektedir (Cox, 1967; Garretson ve diğerleri, 1996; Lo ve diğerleri, 2011a). Lo ve diğerleri (2011b), tavsiye alan bu turistleri risk azaltmada sosyal bağımlı turistler olarak sınıflandırmaktadır. Türkiye’de karşılaşılabileceği riskleri azaltma konusunda tavsiye alan katılımcıların ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

“Arkadaşlarımızdan bazıları iki kere buraya [Türkiye’ye] geldiler ve sorun olmadığını söylediler. O yüzden biz de geldik.”

(Katılımcı 35, Erkek, 66, İngiltere)

“Bankada [çalıştığı iş yeri] çok fazla müşteriye Türkiye’ye gittiniz mi diye sordum. Özellikle Antalya, Alanya ve bilmediğim bir şehre daha birkaç kez gittiklerini söylediler. Hiçbir zaman hiçbir sorun, risk veya korku yaşamadıklarını söylediler. O yüzden biz de güvenli olduğunu hissettik.”

(Katılımcı 24, Erkek, 28, Sri Lanka/Almanya)

“Seyahat acentesine giderim, onlar gerçekten çok riskli olduğunu düşünüyorsa [etkilenen yere] gitmem. ... Eğer seyahat danışmanı gitme derse, tavsiye etmezse, gitmem.”

(Katılımcı 34, Kadın, 56, İngiltere)

“Ailemizle devamlı iletişim halindeyiz. Yalnızca kendi ülkemizden değil diğer ülkelerden ve milliyetlerden insanların tavsiyelerine de baktık ve arkadaşlarımız da buranın gerçekten güvenli olduğunu söyledi.”

(Katılımcı 44, Kadın, 20, Polonya)

Sharpley ve diğerleri (1996: 5), –“çoğu zaman mantıksız olmasına rağmen”- turistlerin potansiyel bir risk algıladığında, kişisel güvenlikleri için seyahat planlarını iptal ettiğini, ertelediğini veya değiştirdiğini ifade etmektedir. Güvenlikle ilgili bu endişelerin gerçek risklerden çok bilgi eksikliğinden kaynaklandığı ancak nedeni ne olursa olsun turistlerin seyahat edeceği destinasyonun durumuyla ilgili güvenilir ve tarafsız bilgi kaynaklarına ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Fourie ve diğerleri (2019) de destinasyon hakkında sahip olunan bilgi arttıkça güvenlik tehditlerinin turizm üzerindeki olumsuz etkisinin azaldığını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda bir katılımcı gideceği destinasyonla ilgili riskleri azaltmak için internetten elde ettiği her türlü bilgi ve yoruma dikkat ettiğini, bilginin güvenilir olması için de bilgi kaynaklarını mutlaka çeşitlendirdiğini ve asla tek bir kaynağa bağlı kalmadığını ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da hem internet tavsiyelerine hem de arkadaş ve diğer tanıdık tavsiyelerine dayanarak bilgi kaynaklarını çeşitlendirmiştir.

Çetinsöz ve Ege (2012) de Alanya’ya seyahat eden yabancı turistlerin risklerini azaltmak için en fazla “sosyal içerikli kaynaklar” olarak sınıflandırdıkları; akraba ve arkadaşlardan bilgi toplama, tatil kararı ile ilgili aile ve arkadaşlara danışma, internetten bilgi arama ve daha önce Türkiye ve Alanya’ya gidenlere danışma yollarına

başvurduğunu tespit etmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye'ye seyahat eden turistlerin bilgi entegrasyonu teorisini desteklediğini göstermektedir. Buna göre farklı kanallardan edinilen bilgilerin turistlerin kararları üzerinde etkili olduğu ve turistlerin yeni öğrendiği tüm bilgileri değerlendirme sürecinden geçirerek planlarına yön verdiği görülmektedir (Schroeder ve Pennington-Gray, 2014; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b).

“Her türlü internet bilgisine ve yoruma dikkat ederiz. Önemli olan asla tek bir kaynağa güvenmemen gerektiği, bu çok tehlikeli. Çünkü insanlar manipüle ederler.”

(Katılımcı 6, Kadın, 41, Çin)

“İnternetteki yorumların dışında arkadaşlarım buraya gelmenin sorun olmayacağını söylediler. Avustralya’da bir müşterim var, o da Türkiye’nin ziyaret etmek için güzel bir ülke olduğunu söyledi. O nedenle gelmeye karar verdim.”

(Katılımcı 9, Kadın, 31, Tayland)

4.2.1.2. Seyahatle İlgili Risk Azaltma Stratejileri

Turistler destinasyonlarda karşılaşılabileceği risklerden kaçınmak için seyahat ile ilgili riskleri azaltmaktadır (Cox, 1967; Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b; Mitchell ve Vassos, 1997; Ritchie ve diğerleri, 2017). “Bireysel güvenlik önlemleri uygulama”, “seyahat sigortası yaptıрма” ve “organize seyahat planı yapma” bu araştırmada turistlerin kullandığı seyahatle ilgili risk azaltma stratejileri olarak tespit edilmiştir.

Turistlerin teröre yönelik riskleri azaltmak için kullandığı en önemli seyahatle ilgili stratejinin bireysel güvenlik önlemleri uygulama olduğu görülmüştür. Bu önlemlerin başında riskli bölgeden kaçınma ve kalabalık yerlerden uzak durma gelmektedir. Literatürde de turistlerin seyahatle ilgili riskleri azaltmak için sıklıkla terör saldırılarının yaşandığı yerlerden uzak durma eğilimi gösterdiği ifade edilmektedir (Isaac ve Velden, 2018: 439; Lo ve diğerleri, 2011a: 243; Uriely ve diğerleri, 2007: 5; Rittichainuwat ve Chakraborty, 2009: 416). Turistlerin Türkiye’deki güvenlik ve terör riskleri karşısında

hemfikir olduğu en önemli nokta güneydoğu bölgesi ile Suriye sınırının yüksek risk içerdiği ve bu yerlerden uzak durmaları gerektiğidir.

“Riski azaltmak için herhangi bir şey yapmıyorum. Yaptığım tek şey, riskli yerden uzak durmak, sorunlu bölgeye yakın olmamak olabilir.”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Yalnızca bazı [riskli] bölgelerden kaçınıyorum.”

(Katılımcı 7, Erkek, 43, Tayland)

“Tur planını yaparken o bölgeye [Suriye sınırı] gitmekten kaçındık. Tüm ülkeler o tarafa gitmeyin diye uyarıyor...”

(Katılımcı 17, Kadın, 29, Hindistan)

“Doğuya ve Hatay gibi yerlere gitmememiz gerektiğini biliyoruz. O kadar uzağa gitmedik.”

(Katılımcı 41, Erkek, 62, İngiltere)

Araştırmada, teröre yönelik riski azaltmak için turistlerin ve yerli halkın yoğun olarak bulunduğu kalabalık yerlerden, büyük şehir merkezlerinden veya ıssız yerlerden uzak durduğunu dile getiren katılımcılar da olmuştur.

“Aşırı kalabalıklardan kaçınırız.”

(Katılımcı 13, Erkek, 56, Kanada/İngiltere)

“İstatistiklere baktım, 2016'ya kadar Türkiye'de turizm gayet iyiymiş ama o yıl düşüşe geçmiş. Sonrasında, şimdi, yeniden yükselişe geçmiş. Ben de o yüzden daha az kalabalık olacağını, Türkiye'ye gelecek daha az turist olacağını düşündüm.”

(Katılımcı 17, Kadın, 29, Hindistan)

“Bu ülkedeki [Türkiye] kalabalık yerlerden kaçınıyorum. ... Büyük kalabalıklardan uzak dururum diyelim. ... Şu anda doğuya gitmem ve ıssız [bilinmedik yerlere] seyahat etmem.”

(Katılımcı 26, Erkek, 50, Almanya)

“Sadece kalabalık alanlara gitmemeye çalışıyoruz, hepsi bu.”

(Katılımcı 38, Erkek, 60, Almanya)

Literatürde seyahat sigortasının riskleri azaltmada en fazla kullanılan stratejilerden biri olduğu dile getirilmektedir (Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b; Mitchell ve Vassos, 1997; Ritchie ve diğerleri, 2017). Bu araştırmada da katılımcıların riskleri azaltmak için uyguladığı en temel stratejilerden biri seyahat sigortası yaptırmak olarak belirlenmiş ve literatür desteklenmiştir. Lo ve diğerleri (2011b), seyahat sigortası yaptıran turistleri, riskleri kendisi azaltan turist profilinde ele almaktadır. Turistler genellikle terörden kaynaklanan olası bir kriz anında etkilenen destinasyonda mahsur kalmamak için seyahat sigortası yaptırmaktadır. Bir katılımcı ise bir terör saldırısında yaşamını kaybetmesi durumunda ailesinin cenaze işlemleri ile uğraşmaması ve bunu karşılayacak gücü olmaması gibi nedenlerden dolayı seyahat sigortası yaptırdığını dile getirmektedir.

“Seyahat sigortası yaptırdım, başka bir şey yapmadım.”

(Katılımcı 9, Kadın, 31, Tayland)

“Güvenlik sigortası satın aldım.”

(Katılımcı 12, Kadın, 34, Arjantin)

“Sadece seyahat sigortamız var.”

(Katılımcı 35, Erkek, 66, İngiltere)

Turistlerin risk azaltmak için kullandığı bir diğer önemli seyahatle ilgili strateji, organize seyahat planı yapmaktır. Bu kapsamda, turistler daha fazla güvende hissetmek ve kendilerini korumak için bir tur operatörü veya seyahat acentesi aracılığıyla seyahatlerini organize etmiştir. Grupla seyahat etmenin turistlerin risk

algısını azalttığı ve riskleri azaltmak için kullanılan stratejiler arasında olduğu bilinmektedir (Lo ve diğerleri, 2011a; Lo ve diğerleri, 2011b). Bununla birlikte riskleri en aza indirmek ve tehlikeli bölge veya olaylardan kaçınmak için bireysel seyahatler yapmak yerine Türkiye'ye geldikten sonra buradaki yerli acentelerden rehberli turlar satın alarak risklerini azaltan turistler de vardır. Turistler algıladığı risk düzeyine göre bu önlemlerden birkaçını bir arada uygulayabilmektedir.

“Arkadaşlarımın yanında geziyorum, grubumdan uzaklaşmıyorum. ... Seyahat sigortası [da] yaptırdım.”

(Katılımcı 18, Kadın, 31, Tayland)

“Tek başımıza seyahat etmiyoruz.”

(Katılımcı 14, Erkek, 58, İrlanda/İngiltere)

“[Türkiye’den satın aldığımız] tur şirketi ile geziyor olmamız bizim faydamıza oldu. Bizi nereye götüreceklerini ve nereye götürmeyeceklerini biliyorlar. Ne yaptığını bilen, İngilizce konuşan bir rehber var. O yüzden bu [riskleri azaltmada] bize yardımcı oluyor.”

(Katılımcı 30, Erkek, 53, ABD)

“Tek başımıza dışarı çıkmıyoruz. Birlikte hareket ediyoruz.”

(Katılımcı 37, Kadın, 64, İngiltere)

Turistler, Türkiye’de seyahat ederken risklerini azaltmak amacıyla bahsi geçen bireysel önlemler dışında uçuş saatleri, destinasyon bilgileri, konaklama adresleri ve tarihleri ile tur programları gibi konularda evlerinde kendilerini bekleyen yakınlarını düzenli olarak bilgilendirme; gittikleri yerlerde dikkatli davranma ve etrafını kontrol etme; konaklama yapacakları otelin görevlileri ile iletişime geçme veya destinasyondaki yerel halk veya çalışanlardan güvenlikle ilgili konularda bilgi alma gibi önlemler de almaktadır.

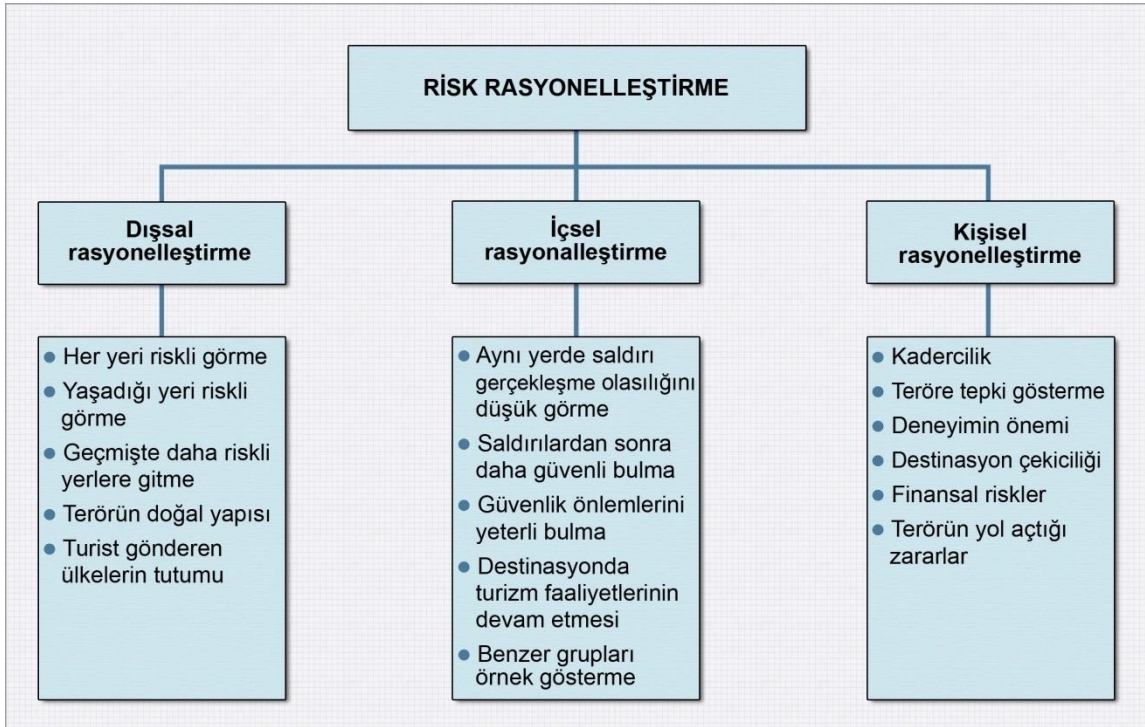
“Evde birilerinin nerede olduğumuzu ve tur planımızı bildiğinden emin olurum. Oteli arayarak oraya ulaşmak için toplu taşımayı kullanmanın güvenli olup olmadığını sorarım...”

(Katılımcı 3, Kadın, 32, Lübnan/Avustralya)

4.2.2. Risk Rasyonelleştirme Yolları

Turistlerin algıladığı risklerle başa çıkmak için başvurduğu yollardan biri de riski rasyonelleştirmedir. Uriely ve diğerleri (2007), turistlerin destinasyona yönelik terör riskini “içe yönelik” ve “dışa yönelik” olmak üzere iki yolla rasyonelleştirdiğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, turistlerin bu iki yol dışındaki yaklaşımlarını “kadercilik” olarak değerlendirmektedir. Fuchs ve diğerleri (2012) ise “tatil zamanı ve mekânını rasyonelleştirme”, “evdeki risklerle karşılaştırma” ve “risk şansını düşük görme” olmak üzere risk rasyonelleştirmeyi üç boyut altında toplamıştır. Bu araştırmada, Uriely ve diğerleri (2007)’nin ortaya koyduğu rasyonelleştirme yollarına bir yenisi eklenmiş ve turistlerin destinasyona yönelik terör riskini rasyonelleştirmek için “içsel”, “dışsal” ve “kişisel” olmak üzere üç yola başvurduğu belirlenmiştir (Şekil 19). Araştırmacıların kadercilik olarak ele aldığı yaklaşım bu araştırmada kişisel rasyonelleştirme altında yer bulmuştur.

Şekil 19: Turistlerin Teröre Yönelik Riskleri Rasyonelleştirme Yolları

Turistlerin riskleri rasyonelleştirirken bu yolları bir arada kullandığı çok sayıda örneğe de rastlanmıştır. Örneğin, bir turist algıladığı terör riski karşısında hem dışsal hem de içsel rasyonelleştirme yapabilmektedir. Hatta her üç rasyonelleştirmeyi bir arada kullanan turistler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda hem dünyanın hem de kendi ülkesinin terör açısından riskli olduğunu, Türkiye'nin güvenli olduğunu ve teröristlerin kendilerini durduramayacağını veya korkutamayacağını savunan turistler olmuştur. Diğer yandan riskle başa çıkarken dışsal, içsel veya kişisel rasyonelleştirme yapan turistler bu rasyonelleştirmelerde savunduğu argümanları da kendi içlerinde birleştirebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir turist, dünyanın daha riskli olduğu, her ülke için aynı uyarıların yapıldığı, geçmişte daha riskli yerlere de gittiği, terörün önlenemeyeceği ve öngörülemeyeceği gibi düşüncelerin tamamıyla dışsal rasyonelleştirme yapabilmektedir. Bunun benzer örnekleri içsel ve kişisel rasyonelleştirme yapan turistlerde de görülmüştür.

4.2.2.1. Dışsal Rasyonelleştirme: Dünyada Her Yer Riskli

Turistler algıladığı risklerle başa çıkmak için tehlikenin destinasyona özgü olmadığını ve terör riskinin küresel özellik taşıdığını ifade etmektedir. Araştırmada dışsal rasyonelleştirme geliştiren turistler, genel olarak, günümüzde dünyadaki her yerin terör açısından riskli olduğuna inanmaktadır. Bu bakış açısı Beck (2006)'ın risk toplumu kuramı ile örtüşmektedir. Literatürde de özellikle 2013'te IŞİD'in ortaya çıkışıyla birlikte terör olaylarının çok ciddi biçimde arttığı, olayların doğası ve konumunun rastlantısallığı bakımından da hiçbir destinasyonun bu riskten muaf olmadığı ileri sürülmektedir (Fletcher ve diğerleri, 2018; Walters ve diğerleri, 2019). Bunun yanında, kendi ülkesinin de risk taşıdığını ve hatta etkilenen destinasyondan daha riskli ve güvensiz olduğunu düşünen turistler bulunmaktadır. Fischhoff ve diğerleri (2004), turistlerin "her şey, her yerde olabilir" söylemini riske karşı hoşgörülü bir tutum olarak değerlendirmektedir.

"Belirli bir seviyeye kadar riskleri kabul etmeye çalışırım yani bir risk seviyesi koymak zorundasınız. Her yerde bir risk olduğunu biliyorum, New York'ta da risk var, benim ülkemde de risk var."

(Katılımcı 28, Erkek, 51, İspanya)

“Türkiye Meksika’dan daha güvenli görünüyor. Birçok insan yine de Meksika’ya gidiyor, o yüzden Türkiye’ye gitmekten de korkmamak lazım. ... Seyahat uyarılarını okuduğunda ilginç bir şeyle karşılaşıyorsun, yaşanan olayların neredeyse tamamı ABD’de de gerçekleşti. Bir gece kulübü saldırısı vardı, yaşadığımız yerin yakınlarında bir tiyatro saldırısı oldu, okul saldırısı [da vardı]. [Terör saldırıları] dünyanın her yerinde yaşanıyor.”

(Katılımcı 30, Erkek, 53, ABD)

Uriely ve diğerleri (2007), Mısır’a seyahat eden İsraili turistlerin terörle ilgili riskleri rasyonelleştirirken bu araştırmanın katılımcıları ile oldukça benzer tutumlar sergilediğini ortaya koymuştur. Rittichainuwat ve Chakraborty (2009) de terör saldırılarının yaşandığı Tayland’a seyahat eden turistlerin terörün hem kendi ülkelerinde hem de seyahat ettikleri turizm destinasyonlarında yaşandığını ve hayatın bir gerçeği olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştur. Fuchs ve diğerleri (2012) de İsraili turistlerin seyahat ettiği destinasyondaki riskleri “evdeki riskler” ile karşılaştırdığına, diğer bir ifadeyle, kendi ülkelerini seyahat ettiği Mısır’a göre daha tehlikeli bulduğuna dair sonuçlar elde etmiştir.

“Ben İtalya’nın başkentinde yaşıyorum. Orada üniversiteye giderken de başıma gelebilir, aynı şey. ... Örneğin, İtalya hükümeti, Paskalya zamanında tehlikeli olduğu için Kosova’ya gitmeyin diyor. Ben Paskalya zamanı oradaydım. ... Bugün, biri diğerinden daha güvenli bir yer yok. Türkiye de İngiltere veya İtalya kadar güvenli. Bugün terör açısından güvenli hiçbir yer yok.”

(Katılımcı 8, Kadın, 30, İtalya)

“Burada ABD’den daha güvende hissediyorum.”

(Katılımcı 16, Kadın, 21, Kanada/ABD)

“[Terör saldırıları] her yerde gerçekleşebilir, gerçekten her yerde. Şu an İngiltere’de de yaşanabilir. Bizler de kendi ülkelerimizde güvende değiliz.”

(Katılımcı 21, Kadın, 48, Hindistan/İngiltere)

Brun ve diğerkleri (2011) ile Larsen ve diğerkleri (2011), özellikle 11 Eylül 2001 sonrası teröre karşı başlatılan savaşın ardından turistlerin dünyayı daha tehlikeli olarak algıladığını ortaya koymuştur. Bu durum bilişsel psikolojide bir yanılgı olarak kabul edilen “geçmişî daha güzel hatırlama” eğilimi ile açıklanmaktadır (Wolff ve Larsen, 2017). Buna göre turistler, bugün yaşanan terör saldırılarını geçmişte yaşanan olaylardan daha olumsuz değerlendirmekte ve son dönemde dünya çapında yaşanan saldırıların da etkisiyle dünyayı daha tehlikeli görmektedir.

Terör olaylarının yapı itibariyle öngörülememesi ve gelecek saldırıların nerede gerçekleşeceğini bilinmemesi (Walters ve diğerkleri, 2019; Wolf ve Larsen, 2017) turistleri dışsal rasyonelleştirmeye iten nedenler arasındadır. Örneğın, Buda (2016) terör saldırılarına rağmen Ürdün’ü ziyaret eden turistler ile gerçekleştirdiğı araştırmasında, turistlerin terör saldırılarının öngörülemeyeceğı, rastlantısal olduğı ve önlenemeyeceğı gibi düşüncelere sahip olduğuna dair bulgular elde etmiştir. Benzer şekilde bu araştırmada da terör olaylarının dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşebileceğini savunan turistler aynı zamanda terörün öngörülemeyeceğini ve önlenemeyeceğini düşünmektedir. Bu nedenle tehlike veya risk sadece Türkiye’ye yönelik olarak algılanmadığı için katılımcılar Türkiye’ye seyahat etmekten çekinmemektedir.

“Sıradakinin ne [olduğunu], ne zaman olacağını bilemezsin.”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“[Terör olayları] herhangi bir anda meydana gelebilir.”

(Katılımcı 8, Kadın, 30, İtalya)

“Terör saldırıları her zaman onu beklemediğın anlarda gerçekleşir.”

(Katılımcı 10, Erkek, 54, Hollanda)

“Ben terör saldırısının dünyanın herhangi bir yerinde her an gerçekleşebileceğine inanıyorum.”

(Katılımcı 20, Erkek, 46, İngiltere)

“İnsanların ne yapacağını tahmin edemezsiniz.”

(Katılımcı 33, Erkek, 60, Yeni Zelanda)

Turistlerin geçmişte riskli olan veya Türkiye'den daha riskli algıladığı destinasyonlara seyahat etmiş olması ve turist gönderen ülkelerin tüm hedef destinasyonlar için benzer uyarılar yapması ve turistlerin kendi ülkelerinin aşırı tedbirli davrandığını düşünmesine yol açan tutumları da dışsal rasyonelleştirme yaparak Türkiye'ye seyahat etmelerinin nedenleri arasında yer almaktadır. Buda (2016) da araştırmasında turistlerin geçmişte tehlikeli yerlere seyahat etmesi veya kendi ülkesini aşırı tedbirli bulması gibi nedenlerden ötürü etkilenen destinasyona seyahat etmekten vazgeçmediği yönünde benzer bulgular elde etmiştir. Lepp ve Gibson (2003) ile Sönmez ve Graefe (1998b), geçmişte riskli destinasyonlara seyahat eden turistlerin, gelecek seyahatlerinde de riskli destinasyonlara gitmekten kaçınmadığını ortaya koymuştur. Araştırmada, bahsedilen nedenlerden ötürü, dışsal rasyonelleştirme geliştiren katılımcıların teröre yönelik riskler hakkındaki görüşleri aşağıda yer almaktadır.

“Tatil için şu ana kadar garip birçok yere gittim, herkes devamlı neden gidiyorsun dedi. ... Nikaragua'ya gittim, ister inanın ister inanmayın gerçekten iç savaş vardı. Herkes kim bu cehenneme gider dedi. Anlıyorum [onları]. Mesela, kızım 1,5 yıl tek başına Latin Amerika'yı gezdi ve herkes nasıl izin verirsin diye sordu. Bence olaylar her yerde gerçekleşebilir ve ben de dünyadaki en güvenli yerde yaşamıyorum, öyle değil mi? Yani eğer gerçekten bir şeyler olacağını biliyorsam, [oraya] gitmem ama orada o olabilir, burada da bu olabilir dersin bundan sonra hiçbir yere gidemezsin. Çünkü olaylar her yerde yaşanabilir.”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Bana göre Avustralya hükümeti çok temkinli. Her şey için seyahat uyarısı veriyorlar. Onları dinlersen, hiçbir yere gidemezsin.”

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Dubai/Avustralya)

“Güneydoğu Asya ülkelerinden biri olan Myanmar/Bagan'a gittik ve Rohingya saldırıları yüzünden ABD'nin [Myanmar'a yönelik] çok büyük bir seyahat uyarısı vardı ama yine de gittik. ... O seyahat uyarılarını dinleyemezsin çünkü her yerde uyarılar var. Mesela ABD'nin Avrupa'daki birçok yer için yayınladığı seyahat uyarıları var. Korku içinde yaşayamazsın, [terör saldırıları] her yerde olabilir.”

(Katılımcı 16, Kadın, 21, Kanada/ABD)

“İki yıl kadar önce Nice’te terör saldırıları olduktan 10 gün sonra oraya seyahat planım vardı. Birçok insan öldüğü ve çok sorun yaşandığı için çok endişelendim ama yine de gittim.”

(Katılımcı 19, Kadın, 24, Güney Kore)

4.2.2.2. İçsel Rasyonelleştirme: Kumarbaz Yanılgısı

İçsel rasyonelleştirme yapan turistlerde destinasyonun güvenli veya risksiz olduğu fikri hakimdir (Uriely ve diğerleri, 2007). Buna göre turistler, teröre yönelik riskleri temel olarak Türkiye’yi güvenli bulma ve terör olaylarının ardından ülkede yeterli güvenlik önlemlerinin alındığını düşünme gibi yaklaşımlar ile rasyonelleştirmektedir. Fuchs ve diğerleri (2012) de sıklıkla terör olaylarının yaşandığı Mısır’ın Sina yarımadasında, saldırılardan sonra artan polis sayısı nedeniyle destinasyondaki güvenliğin arttığına dair görüşler olduğunu ortaya koymuştur. Wolff ve Larsen (2014) de Norveç’te gerçekleşen terör olaylarının ardından destinasyona yönelik risk algısının düşmesinin nedenini saldırılardan sonra uygulanan yeni güvenlik önlemlerine bağlamaktadır.

Katılımcılar özellikle, turizm bölgelerini daha güvenli algılamaktadır. Diğer yandan seyahat ettiği veya konaklama yaptığı destinasyonların riskli bölgeye uzak olması ve ülkenin yüz ölçümünün büyük olması turistlerin riski içsel olarak rasyonelleştirmesinin ardında yatan nedenler arasındadır. Bu bulgular, Fuchs ve diğerleri (2012)’nin araştırmalarında elde ettiği “tatil zamanını veya mekânını rasyonelleştirme” boyutu ile uyumludur. Aşağıda Türkiye’ye yönelik terör riskini içsel olarak rasyonelleştiren turistlerden örnekler yer almaktadır.

“[Etrafta] çok fazla polis gördüm ve [bence Türkiye] güvenli.”

(Katılımcı 12, Kadın, 34, Arjantin)

“Türkiye’deki bu turda çok rahatım. ... Turist etkinliklerinin [turizm destinasyonlarının] çoğunda iyi bir güvenlik var. Ellerinden geleni yapıyorlar, o yüzden güvenlik iyi.”

(Katılımcı 33, Erkek, 60, Yeni Zelanda)

Katılımcıların Türkiye'nin güvenli olduğunu içsel olarak rasyonelleştirmesinin bir diğer nedeni, yaşanan terör saldırılarının ardından, aynı yerde ikinci bir saldırı yaşanması ihtimalini düşük görmeleri ve Türkiye'nin eskisinden daha güvenli olduğunu hissetmeleridir. Uriely ve diğerleri (2007)'nin Mısır'a seyahat eden İsraili turistlerle ve Buda (2016)'nin Ürdün'e seyahat eden turistlerle yürüttüğü araştırmalarda da turistlerin içsel rasyonelleştirme yaparken aynı varsayımlara dayandığı ortaya konmuştur. Bununla birlikte elde edilen bu veriler de Fuchs ve diğerleri (2012)'nin "risk şansını düşük görme" rasyonelleştirmesi ile oldukça benzemektedir. Aynı yerde ikinci bir saldırı yaşanması ihtimalini düşük görme ve destinasyonu eskisinden daha güvenli bulma durumu literatürde bilişsel bir önyargı olarak kabul edilen "kumarbaz yanılışı" ile açıklanmaktadır (Wolff ve Larsen, 2014; Wolff ve Larsen, 2017). Wolff ve Larsen (2014)'in Norveç'te yaşanan terör olaylarının öncesinde ve sonrasında yürüttüğü araştırmada da turistlerin kumarbaz yanılışına düştüğü, saldırılardan sonra Norveç'i daha güvenli bulduğu ve yakın gelecekte tekrar saldırı yaşanma ihtimalini düşük gördüğü tespit edilmiştir. Bu araştırmada katılımcıların düştüğü kumarbaz yanılışının örnekleri aşağıda yer almaktadır.

"Bence saldırılardan sonra burası her zamankinden daha güvenli. (Gülüyor)"

(Katılımcı 6, Kadın, 41, Çin)

"[Terör saldırılarının] aynı yerde iki kere gerçekleşmesi mümkün değil, ben öyle düşünüyorum."

(Katılımcı 10, Erkek, 54, Hollanda)

"Türkiye, Paris, Nice [gibi yerlerde] terör zaten yaşandı. [Türkiye'de] terör bittiği için sorun yok."

(Katılımcı 19, Kadın, 24, Güney Kore)

"Bir yerde saldırı yaşandığında, aynı yerde tekrar gerçekleşmesi neredeyse imkansızdır. Çünkü [saldırılarından sonra] en güvenli olduğu zamandır. Daha fazla polis ve güvenlik önlemleri olur."

(Katılımcı 45, Erkek, 20, Polonya)

Kumarmaz yanılgısı, aynı zamanda, yazı tura atmaya da benzetilmektedir (Wolff ve Larsen, 2014). Terör olayları açısından ele alındığında, turistler bir destinasyonda üst üste terör saldırıları gerçekleştiği için aynı yerde bir saldırı daha yaşanmayacağına ve bu nedenle de destinasyonun eskisinden daha güvenli olduğuna inanmaktadır. Wolff ve Larsen (2014), destinasyonun eskisinden daha güvenli bulunmasını, dünyanın bugün daha tehlikeli bir yer olduğuna dayanan geçmişte daha güzel hatırlama eğiliminin tam aksine “geçmişte daha kasvetli ve karamsar hatırlama” yanılgısına dayandırmaktadır. Buna göre bireyler, geçmişte yaşanan kötü olayları, bugün daha kötü anımsamaktadır. Bu nedenle seyahat edilen destinasyonun eskiden daha tehlikeli görüldüğü ve şimdiye daha güvenli bulunduğu ileri sürülmektedir.

Wolff ve Larsen (2017), önceki çalışmalarından hareketle yürüttüğü bir başka araştırmada, turistlerin düştüğü kumarmaz yanılgısına terör olaylarının sıklığının ve faillerinin/örgütlü oluşunun neden olduğunu tartışmıştır. Terör olaylarının nadiren yaşandığı ve bağımsız bir fail tarafından gerçekleştirildiği olaylardan sonra turistlerin teröre yönelik risk algısında bir düşüş yaşanmasını beklemiş ancak bu hipotezi destekleyememiştir. Türkiye açısından düşünüldüğünde de bu hipotez geçerli olmamaktadır. Çünkü son yıllarda, Türkiye’de hem bağımsız hem de IŞİD gibi örgütlü faillerin gerçekleştirdiği terör saldırıları yaşanmasına rağmen Türkiye’ye seyahat eden turistlerde aynı bilişsel süreç yaşanmıştır. Turistler, Türkiye’ye seyahat etmeye ve güvenli bulunduğunu savunmaya devam etmiştir. Araştırmacılar bu durumu “azalan duyarlılık psikofiziği” ve “beklenti teorisi” ile açıklamaktadır. Teoriye göre (Kahneman ve Tversky, 1979), son yıllarda art arda yaşanan saldırılara bir yenisinin eklenmesi, Türkiye’ye seyahat eden turistlerin risk algısını arttırmada çok büyük bir etki yaratmamış ve turistlerde teröre yönelik azalan bir duyarlılık gözlenmiştir. Örneğin, 2015 yılında yaşanan terör saldırılarının ardından bir önceki yıla göre yabancı turist sayısında yaklaşık olarak %1’lik bir düşüş yaşanmış olması (KTB, 2018), beklenti teorisini doğrulamaktadır.

Her ne kadar tek bir saldırıda duyarsızlık gözlenmiş olsa da terör olaylarının sıklığı ve şiddeti arttıkça risk algısı da arttığı için turist talebinde daralmalar yaşandığı ayrı bir gerçektir (KTB, 2017; KTB, 2018). Pizam ve Mansfeld (2006), terörün turizm destinasyonları üzerinde kısa dönemli en yıkıcı etkiye sahip güvenlik olayı olduğunu ifade etmektedir. Türkiye’de 2016 yılında yaşanan yabancı turist sayısındaki yaklaşık %30’luk düşüşün temel olarak Rusya ile yaşanan krizden kaynaklandığı bilinse de

kümülatif milletler bazında yapılan değerlendirmeler terör olaylarının sıklığının yansımalarını açıkça ortaya koymaktadır (KTB, 2018). Buna rağmen geçtiğimiz iki yılda Türkiye'ye yönelik yabancı turist sayılarında, 2016/2017 yılları arasında yaklaşık %30 ve 2017/2018 yılları arasında da yaklaşık %22'lik düzenli bir artış gözlenmiştir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar, terör olaylarının turistler üzerinde geçici bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir (Buda, 2016). Bu durum da Larsen ve diğerlerinin (2011) bellekle ilgili ortaya attığı argümanı akla getirmektedir. Buna göre turistlerin savaş ve terör gibi dehşet verici olayları öğrenme aşamasında hafızalarından sildiği ve tatil yaparken bu olayları hatırlamak istemediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Destinasyondaki turizm faaliyetlerinin devam etmesi ve destinasyona yönelik bir seyahat yasağı olmaması araştırma kapsamındaki turistleri içsel rasyonelleştirme yapmaya iten nedenler arasında yer almaktadır. Turist gönderen ülkelerin, Türkiye'ye yönelik turizm faaliyetlerini devam ettirmesi turistlerin risk algısını azaltıcı bir etki yaratmış ve turistlerin ülkeyi güvenli bulmasını sağlamıştır. Bununla birlikte katılımcıların Türkiye'ye seyahat ettiği dönemde ciddi bir seyahat uyarısıyla karşılaşmaması da riski Türkiye'nin güvenli olduğu yönünde içsel olarak rasyonelleştirmesine yardımcı olmuştur.

“Ben Emirates’te çalıştım. ... Eğer çok tehlikeliyse havayollarının oraya uçmayacağını biliyorum. Çünkü devlet, ordu ve güvenlik güçleri [konuyla ilgili] araştırmaları yapıyor ve ülkenin güvenli olmadığını düşünseler, havayollarının oraya uçmayacağı gerçeğini biliyorum. Uçağı güvenli olmayan bir ülkeye göndererek havayolunu ve personeli riske atmaları mümkün değil. O nedenle benim için Emirates o destinasyona uçuyorsa, güvendedim ve sorun yok demektir. Çünkü bizden daha fazla istihbarata ve bilgiye sahipler ve devlete ait bir havayolu olduğu için ordunun içinde güvenlik gücüne sahipler.”

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Avustralya/Dubai)

“Buranın o kadar tehlikeli bir ülke olduğunu düşünmüyorum, hatta o nedenle buraya arkadaşlarımla birlikte kendi başımıza geldik. Ancak hala buraya paket turlar satan tur operatörleri var, o yüzden [Türkiye'nin] güvenli olduğunu düşünüyorum.”

(Katılımcı 7, Erkek, 43, Tayland)

“Bize çok küçük bir uyarı verildi, buraya [Türkiye’ye] gelmeyeceğiz diyecek kadar büyük değildi. Evet riskli ama hayat da öyle değil mi?”

(Katılımcı 33, Erkek, 60, Yeni Zelanda)

Katılımcıların teröre yönelik risklerle başa çıkmak için benzer grupları örnek göstererek içsel rasyonelleştirme yaptığı da görülmüştür. Tanıdıklarından veya kendi ülkesinden turistlerin Türkiye’ye seyahat etmeye devam etmesi katılımcılara güven vermiş ve Türkiye’ye yönelik risk algısını azaltmıştır.

“Bence, ailem, onların da bildiği bir yere geldiğimiz için daha mutlu [bizim seyahatimizden endişe duymuyorlar]. Çünkü oğullarım da yakın zamanda buradaydılar, kız kardeşimin [Türkiye’de] bir evi var. Güvenli olduğunu bilmeseydi, [buradan] bir ev almazdı.”

(Katılımcı 21, Kadın, 48, Hindistan/İngiltere)

4.2.2.3. Kişisel Rasyonelleştirme: Tehlikeyle Dans Edenler, Kaderciler

Turistler, terör riskini destinasyonun taşıdığı riskler veya dünyada yaşanan küresel terör açısından değerlendirmek dışında, duygusal ve bilişsel olarak, kendi algıladığı biçimde de rasyonelleştirmektedir. Kişisel rasyonelleştirmenin ardında yatan en önemli nedenlerden biri, kadercilik/fatalizm olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, başlarına ne zaman, nerede, ne geleceğinin kadere bağlı olduğuna, terörün her zaman ve her yerde başlarına gelebileceğine ve bunda kaderin belirleyici olduğuna inanmaktadır. Katılımcılar, aynı zamanda, yalnızca terör değil başka risklerin de kendilerini nerede bulacağının belli olmadığını veya kendi ülkelerinde ve hatta evlerinde de ölümle yüz yüze gelmelerinin muhtemel ve şansa bağlı olduğunu düşünmektedir. Kadercilik felsefesi, bireylerin geleceği değiştirme şansları olmadığı için gelecek hakkında çok fazla düşünmediğini ve şansa daha fazla inandığını savunmaktadır (Sobol-Kwapinska, 2013). Gelecek üzerinde bir etkisi olmadığı için kadercilerin gelecekle ilgili kararlar hakkında “tevekkül” ettiği ve günlük yaşayarak daha önceden belirlenmiş bir geleceğin korkusunu azalttığı belirtilmektedir. Kadercilerin “şimdiki zaman odaklı” olduğu ve “dünya böyle, ne olaksa olacak” felsefesini benimsediği

ifade edilmektedir. Sobol-Kwapinska (2013), kadercilerin bu bağlamda “carpe diem” (anı yaşa) mantığı ile kararlar aldığını ileri sürmektedir.

Uriely ve diğerleri (2007), araştırmalarında tam olarak böyle bir sınıflandırmaya gitmese de turistlerin dışsal ve içsel rasyonelleştirme dışında kalan davranışlarını kadercilik olarak değerlendirmiş ve bu araştırma ile oldukça benzer bulgular elde etmiştir. Literatürde de, benzer biçimde, risk algılarına göre “kaderci” (fatalist) birey sınıflandırmasına rastlanmaktadır (Piekarz ve diğerleri, 2015). Kültür grupları temelinde yapılan bu sınıflandırmaya göre kaderci bireyler, hayatı bir şans olarak görmekte ve kontrol edemediği tehlikelere kayıtsız kalarak, riskleri rastlantısal bir şans olarak kabul etmektedir. Diğer bir kültür prototipinde ise atomize (atomized individuals) olarak sınıflandırılan ve hayatı bir piyango olarak gören bu bireyler, riskler kontrolümüz dışındadır ve güvenlik bir şans meselesidir yaklaşımını benimsemektedir (Vasvári, 2015). Bu araştırmadaki kaderci veya atomize olarak kabul edilen turistlerin teröre yönelik riskleri rasyonelleştirme örnekleri aşağıda yer almaktadır.

“Bu kader. Benim ülkemde bir hırsız tarafından da öldürülebilirsiniz, aynı şey. Ancak bazı insanlar çok korkuyorlar ve seyahat etmiyorlar. ... Bu insanların şansı[na bağlı], terör saldırıları gerçekleştiğinde yanlış zamanda yanlış yerde olmuş olmalısın.”

(Katılımcı 12, Kadın, 34, Arjantin)

“Yanlış zamanda yanlış yerde olabilirsiniz. Evde de olabilirsiniz ama yine de patlayabilirsiniz.”

(Katılımcı 13, Erkek, 56, Kanada/İngiltere)

“Eğer ölecekse, bir yerlerde öleceksin. Uçakta da ölebilirsin. Bu beni gerçekten rahatsız etmiyor. Ben böyleyim.”

(Katılımcı 21, Kadın, 48, Hindistan/İngiltere)

“Eğer yanlış yerdeysen [... Örneğin] Tunus'ta turistler plajda uzanıyordu ve biri gelip onları öldürdü. O yüzden yanlış zamanda yanlış yerdeysen, kötü şans.”

(Katılımcı 27, Kadın, 52, Almanya)

“Zamanın dolmuşsa, dolmuştur. Terör saldırıları her yerde yaşandı. İngiltere-Manchester’da da yaşandı. Dünyanın her yerinde olabilir. Biliyorum hoş değil ama olan bu.”

(Katılımcı 34, Kadın, 56, İngiltere)

Turistler teröre tepki gösterdiği ve karşı çıktığı için de kişisel rasyonelleştirme yapmaktadır. Bu katılımcılar, terörün kendilerini durduramayacağını ve kendilerine engel olamayacağını savunmaktadır. Buda (2016) da turistlerin, terörün kendilerini seyahat etmekten alıkoyamacağı şeklinde oldukça benzer söylemlerde bulunduğunu tespit etmiş ve bu turistleri “tehlikeyle dans edenler” olarak adlandırmıştır. Araştırmada, terörü hayatlarına bir müdahale olarak algıladığı anlaşılan turistler, yaşayacağı deneyimi daha önemli gördüğü için riskleri daha kolay tolere etmekte (Piekarz ve diğerleri, 2015) ve rasyonelleştirmektedir. Larsen ve diğerleri (2011) de destinasyonların riskli algılanmasının henüz insanların seyahat etme arzusunun önüne geçemediğini ifade etmektedir.

“Terör yüzünden hayatımızı durduramayacağımızı bilecek kadar akıllıyız.”

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Avustralya/Dubai)

“Bunun [terör saldırıları] yüzünden yaşayacağım deneyimi bırakmayacağım. Teröristler bizim korkmamızı istiyor. ... Hiçbir şey bizi durduramaz.”

(Katılımcı 8, Kadın, 30, İtalya)

“Bence, ne yazık ki, dünyada çok fazla [terör olayı] gördük ama yine de bu beni durduramaz. Gelecekte de durduracağını sanmıyorum. ... [Terör saldırıları] seni yeni bir şeyler keşfetmekten alıkoyamamalı.”

(Katılımcı 16, Kadın, 21, Kanada/ABD)

“[Terör] beni seyahat etmekten alıkoyamaz.”

(Katılımcı 28, Erkek, 51, İspanya)

Destinasyon çekiciliğinin turistleri kişisel rasyonelleştirme yapmaya iten bir diğer neden olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar, Türkiye'yi çok merak ettiği, durum daha da kötüleşirse tekrar gelme fırsatları olmayabileceği için ellerine geçen fırsatı kaçırmak istemediği ve bunun son şansları olabileceğini düşündüğü için algıladığı riski rasyonelleştirme eğilimi göstermiştir. Katılımcıların destinasyona yönelik yaptığı bu içsel rasyonelleştirme örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

“Doğrusunu söylemek gerekirse, hayatımda görmek istediğim destinasyonlardan biri Türkiye'ydı. Bu yüzden durum daha da kötüleşmeden gelmeliyim diye düşündüm. (Gülüyor)”

(Katılımcı 7, Erkek, 43, Tayland)

“[Türkiye] güzel bir ülke ve ben daha önce hiç buraya gelmedim. O yüzden gelmek istedim. Çok fazla risk olsa bile gelip burada fotoğraf çekmek ve eve dönmek istedim.”

(Katılımcı 18, Kadın, 31, Tayland)

“Bu benim gitmek için ilk ve son şansım olabilir. Korkabilirim belki ama içimdeki his bir şansın varsa gitmelisin diyor.”

(Katılımcı 25, Kadın, 19, Endonezya)

“Yalnızca Türkiye'yi görmeyi gerçekten çok istediğimi düşündüm.”

(Katılımcı 30, Erkek, 53, ABD)

Türkiye'de meydana gelen terör olaylarının ardından turist sayısında ve turizm gelirlerinde düşüş yaşanması nedeniyle yerli halkın ve özellikle geçimini turizmden sağlayan işletmeciler ve çalışanların ekonomik açıdan zarar görmesi turistlerin kişisel rasyonelleştirme yaparak Türkiye'ye gelmesinin ardında yatan nedenler arasındadır. Katılımcılar ziyaret ettikleri destinasyonlarda diyalog kurduğu rehber, otel işletmecisi, restoran çalışanı veya taksi sürücüsü gibi kişilerden de bu durumu teyit ettiğini ve Türkiye için üzüldüklerini ifade etmektedir.

“Sizler için çok üzgünüz, gerçekten çok üzgünüz. Turistik bölgelerde konuştuğumuz kişilerin tamamı son iki yıldır turizmin kötü olduğunu söyledi. Mesela Efes’te birlikte olduğumuz rehber, iki gün önce Suriye’de yaşananlar yüzünden bir haftada 10 iptal aldığını söyledi. Tüm bunlar olur olmaz bir hafta içinde hemen 10 iptal! Çünkü aptal insanlar haberleri ve seyahat uyarılarını dinliyorlar. Kapadokya’daki rehber de aynı şeyi söyledi.”

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Avustralya/Dubai)

Bunun yanında, finansal risklerin daha ağır basması da katılımcıların terör riskini göz ardı etmesini sağlamıştır. Bu durum, kayıplar söz konusu olduğunda bireylerin daha fazla risk aldığını varsayan beklenti teorisini doğrulamaktadır (Kahneman ve Tversky, 1979; Tversky ve Kahneman, 1992).

“Yapılan bazı finansal masraflar da var, iptal koşulları var. Yaşam riskiyle birlikte finansal riskleri de görmek zorundayız.”

(Katılımcı 4, Erkek, 48, Pakistan)

4.3. TURİSTLERİN SEYAHAT UYARILARINA BAKIŞ AÇILARI

Turistlerin teröre yönelik seyahat uyarılarına bakış açılarını ortaya koymak için öncelikle, seyahat uyarılarını takip etme durumları belirlenmiş, ardından araştırma yönteminde kullanılan senaryolar üzerinden terörden etkilenen ülkelere yönelik seyahat uyarıları hakkındaki tahmin ve tepkileri incelenmiştir. Seyahat uyarıları ile ilgili gerekli bilgilendirmelerin yapılmasından sonra turistlerin Türkiye’ye yönelik seyahat uyarıları ile ilgili görüşleri sorgulanmış ve son olarak, seyahat uyarılarına bakış açılarını tam anlamıyla ortaya koyabilmek için uyarıların seyahat kararları üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

4.3.1. Seyahat Uyarılarını Takip Etme Durumu

Turistlerin seyahat uyarılarına bakış açılarının belirlenebilmesi için öncelikle seyahat uyarılarını takip etme durumları sorgulanmıştır. Araştırma bulguları, “seyahat uyarılarını takip etme”, “risk seviyesine göre uyarıları dikkate alma” ve “bilinçli olarak

veya farkında olmadığı için uyarıları göz ardı etme/takip etmeme” şeklinde üç durumu ortaya koymuştur (Şekil 20). Buna göre seyahat uyarılarını takip eden turistler bir katılımcının ifade ettiği biçimde “ev ödevini yapanlar” olarak sınıflandırılmıştır. Uyarıların farkında olmasına rağmen destinasyonun taşıdığı risk seviyesine göre uyarıları dikkate alan turistler “görmezden gelenler” ve kendi ülkesi düzenli olarak seyahat uyarısı yayınlamadığı, ülkesinde veya kendisinde uyarılara yönelik bir bilinç oluşmadığı veya önemsemediği için uyarıları takip etmeyen turistler de “takip etmeyenler” olarak adlandırılmıştır.

Şekil 20: Turistlerin Seyahat Uyarılarını Takip Etme Durumları

Araştırma katılımcılarının çoğu ülkesinin yayınladığı resmi seyahat uyarılarını takip etmektedir. Turistler, resmi kanallar yanında sosyal medya, televizyon veya seyahat acenteleri aracılığıyla da seyahat uyarılarına ulaştığını dile getirmektedir. Ev ödevini yapan turistler genellikle gittiği her ülke için seyahat uyarılarını takip veya kontrol etme eğilimindedir. Diğer yandan bazı katılımcılar kendi ülkesinde yeterli veri bulunmadığı için özellikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerin seyahat uyarılarını takip ettiğini belirtmektedir. Bu kapsamda, seyahati öncesinde Türkiye ile ilgili seyahat uyarılarını inceleyen turistler olduğu görülmüştür. Ev ödevini yapan bu turistlerin konuyla ilgili değerlendirmeleri aşağıda yer almaktadır.

“Eğer bilmediğim yerlere gidiyorsam, [seyahat uyarılarını] daima önceden okurum. ... Çoğu zaman farklı yerlere gittiğim için de [seyahat uyarılarını] okuyorum, ev ödevimi yapıyorum (Gülüyor).”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Seyahat uyarılarını az çok takip ediyorum. Türkiye hala uyarı altında, daha geçen gün okudum.”

(Katılımcı 13, Erkek, 56, Kanada/İngiltere)

“Yurtdışına giderken her zaman seyahat uyarılarını kontrol ediyoruz. ... Kore’de güvenlik için tehlikeli, çok tehlikeli veya kesinlikle gitmeyin gibi dört seviye var. Türkiye’de 10 gün boyunca bizim ziyaret edeceğimiz yerler; İstanbul, Kapadokya, Antalya ve burası [Pamukkale] da güvenli ama aşağıda Suriye yakınlarındaki doğu bölgesi çok tehlikeli. Kore’de kesinlikle oraya gitmeyin deniliyor.”

(Katılımcı 19, Kadın, 24, Güney Kore)

“Bunun [seyahat uyarıları] için iyi veriye sahip olduğumuzu düşünmüyorum, o nedenle genellikle ABD ve İngiltere’nin uyarılarını kontrol ediyorum.”

(Katılımcı 28, Erkek, 51, İspanya)

Gelişmiş Avrupa ülkeleri, ABD, Avustralya veya Güney Kore gibi ülkelere gelen turistlerin seyahat edeceği destinasyona rezervasyon yaptırmadan (uçak bileti satın alma) önce seyahat uyarılarını kontrol etmesinin zorunlu olduğu, satın alma işlemi sırasında uyarıları kontrol etmeden satın alma işleminin tamamlanamadığı veya uyarıları takip etmese bile bilet satın alınan destinasyona yönelik uyarıların otomatik olarak kendilerine iletildiği belirlenmiştir. Bununla birlikte bazı ülkelerde seyahat uyarıları nedeniyle özellikle devletlere ait havayollarından sigorta kapsamında olmayan destinasyonlara bilet satışı yapılmamaktadır. Turistlerin seyahat uyarıları ile ilgili gelişmeler doğrultusunda planlarında değişiklikler yapmak zorunda kaldığı durumlar olduğu da elde edilen bulgular arasındadır (bkz. “*Teröre Yönelik Seyahat Uyarılarının Seyahat Kararına Etkileri*”).

“Genellikle bir uçuş rezervasyonu yaparken sayfanın altında bir yerlerde bir uyarı beliriyor. Onun dışında gidip de resmi seyahat uyarılarını takip etmiyorum.”

(Katılımcı 40, Kadın, 62, İngiltere)

Turistlerin seyahat uyarılarını takip etme durumları, gittikleri destinasyona göre değişebilmektedir. Isaac ve Velden (2018) de araştırmalarında oldukça benzer bir bulguya ulaşmıştır. Seyahat uyarılarını görmezden gelen katılımcılar genellikle bu motivasyonla hareket etmekte ve gittikleri ülkenin risk seviyesine göre uyarıları dikkate almaktadır. Buna göre turistler bilmediği veya riskli algıladığı destinasyonlara ait seyahat uyarılarını daha fazla takip ederken geçmiş deneyimlerinin olduğu veya riskli görmediği destinasyonlar için her defasında uyarıları kontrol etme ihtiyacı duymamaktadır. Seyahat uyarılarını görmezden gelenler yanında, bilinçli veya bilinçsiz olarak seyahat uyarılarını takip etmeyen turistlerin ifadelerine de aşağıda yer verilmiştir.

“Eğer resmi bir seyahat uyarısı varsa, Türkiye’ye uçuş rezervasyonu yaptırdığımız zaman bize gelir. Resmi seyahat uyarılarını kontrol ediyor muyum diye soruyorsan, gittiğim ülkenin tehlikeli olduğunu düşünürsem kontrol ederim ve Türkiye’yi tehlikeli görmüyorum.”

(Katılımcı 10, Erkek, 54, Hollanda)

“Resmi seyahat uyarılarını bazen takip ediyorum ama Türkiye için bakmadım.”

(Katılımcı 28, Erkek, 51, İspanya)

“[Seyahat uyarılarını] takip etmeye çalışıyorum. [Türkiye için yayınlanan uyarılara] pek baktığımı söyleyemem ama normalde ülke listelenirse [seyahat uyarısı/yasağı listesinde yer alırsa] önceden biliyorsun, kontrol etmek zorunda kalmıyorsun.”

(Katılımcı 31, Erkek, 43, Norveç)

“Dürüst olmak gerekirse [seyahat uyarılarına] çok fazla denk gelmedim yani hayır takip etmiyorum. [Seyahat uyarılarını] dinlemek zorundasın tabi ama ben çok da ‘kirli’ ülkelerde bulunmadım.”

(Katılımcı 33, Erkek, 60, Yeni Zelanda)

4.3.2. Seyahat Uyarılarına Yönelik Tahminler ve Tepkiler

Turistlerin seyahat uyarılarına bakış açılarını ortaya koymak için turistlere, kimden geldiği ve nereye ait olduğu bilgisi verilmeden, iki seyahat uyarısı okutulmuş ve hakkında seyahat uyarısı yayınlanan bu ülkelerin neresi olabileceğini tahmin etmeleri istenmiştir (bkz. EK 3, 4). Bu senaryolar, Türkiye'ye yönelik olmasına rağmen ilk aşamada turistlere bunun bilgisi verilmemiş ve ülkeler "X" ve "Y" olarak tanımlanmıştır. "X" ülkesine ait senaryoda (İngiltere'nin Türkiye için yayınladığı seyahat tavsiyesi), etkilenen ülkede 2015'ten beri terör örgütlerinin aktif olduğu, terör faaliyetlerinde artış olduğu ve turistik alanların da teröristlerin hedefinde olduğu gibi bilgiler yer almaktadır. Senaryoda ayrıca, 2016 ve 2017 yılında meydana gelen iki spesifik saldırının detayları - olaylarda ölen ve yaralanan kişi sayıları ile birlikte- verilmekte ve turistlere tedbirli olmaları önerilmektedir.

Tablo 19: Turistlerin Senaryolara Yönelik Tahminleri

Seyahat Uyarılarında Tahmin Edilen Ülke
Tahmin yok
Türkiye
Fransa (Paris)
Mısır
ABD (Orlando, Boston)
İngiltere (Manchester, Londra)
Suriye
Tunus
İran
Diğer: Filistin, Ürdün, Lübnan, Afrika, Bali/Endonezya

"Y" ülkesine ait senaryoda (ABD'nin Türkiye için yayınladığı seyahat uyarısı) ise etkilenen ülkede terör riskinin arttığı ve özellikle uyarıyı yayınlayan ülkenin kendi vatandaşlarına yönelik riskin yüksek olduğu, ülkedeki büyük etkinlikler, turistik yerler ve ulaşım merkezlerini de içeren birçok yerde saldırılar gerçekleşebileceği ve özellikle ülkenin bazı bölgelerine yapılacak seyahatlerden kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu senaryoda, spesifik hiçbir olay ve yerden bahsedilmemiştir. Turistlerin

kendilerine okutulan senaryolarda ele alınan seyahat uyarılarının hangi ülkelere yönelik olduğu ile ilgili tahminleri Tablo 19'da yer almaktadır.

Araştırmaya katılan turistlerin seyahat uyarılarında bahsi geçen ülkelere yönelik tahmin durumları, "tahmin edememe", "Türkiye olduğunu bilme" ve "başka ülkelere yönelik tahminler" olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Buna göre turistlerin seyahat uyarılarına tepkileri de "ayrım yapamama/genel bulma", "benzer olayları anımsama", "uyarıları sert ve yanlış bulma" ve "şaşkınlık duyma" şeklinde özetlenmiştir. Turistlerin seyahat uyarılarının hangi ülkeye ait olduğu konusunda bir tahminde bulunamamasının nedenlerinden biri, turist gönderen ülkelerin hedef destinasyonlar için oldukça benzer uyarılar yapmasıdır. Katılımcılar ara ara bu durumu dile getirmiştir.

"[Okuduğum seyahat uyarıları] kulağa korkunç geliyor. ... Aslında hepsi çok benzer de geliyor yani Türkiye olduğunu düşündüm ama [örneğin] Myanmar için [seyahat uyarılarını] okursan, [orası hakkında da] bir sürü seyahat uyarısı vardır. Arkadaşım şimdi bir aydır orada ve çok iyi zaman geçiriyor."

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

Dünya çapında yaşanan olayların benzerliği de turistlerin bir ayrım yapmasını zorlaştırmıştır. Her ne kadar uyarılar birbirini tamamlayıcı niteliğe sahip olsa da ABD'nin yayınladığı Y ülkesine ait uyarıda net bir yer ve olay belirtilmemesi katılımcıların tahmin yapabilmesine engel olmuş ve katılımcılar ABD'nin uyarısını bu yönüyle çok fazla eleştirmiştir. ABD'nin uyarılarda benimsediği bu tutum, UNWTO (2017)'nin seyahat tavsiyeleri rehberinde yer alan etik kodlara da aykırıdır. Ülkenin tamamının uyarılardan etkilenmemesi için yalnızca etkilenen bölgenin ve gerçekleşen olayın açıkça belirtilmesi gerekirken ABD oldukça genelleyici bir uyarı ile her yerin risk taşıdığı imajını yaratmıştır. Seyahat uyarılarını oldukça benzer bulan ve hangi ülke olduğu hakkında bir tahmin yürütemeyen turistlerin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

"[Seyahat uyarıları] kulağa çok tanıdık geliyor. Afrika'ya seyahatlerimde orası da devamlı böyle uyarılar alıyor."

(Katılımcı 14, Erkek, 58, İrlanda/İngiltere)

“Uyarılarda belirli hiçbir şey yok, çok genel. Herhangi bir ülkeye uyabilir, Afganistan’a bile veya mesela Kongo’ya. ... Eleştirdiğim şey, uyarıların detaylı ve bölgeye özel olması gerektiği. Çünkü biz Almanya’da devamlı ülkeden kaçınmamız, tüm bölgeden kaçınmamız gibi genel cümlelerden oluşan bilgiler alıyoruz. Böyle uyarıların veya risklerin daha detaylı ve bölgeye özgü yapılması gerektiğini düşünüyorum.”

(Katılımcı 24, Erkek, 28, Sri Lanka/Almanya)

“[Seyahat uyarılarında bahsi geçen ülke] bugünlerde herhangi bir ülke olabilir.”

(Katılımcı 34, Kadın, 56, İngiltere)

“Ocak 2017’deki saldırıyı duydum ama neresi olduğunu ve detayları hatırlamıyorum.”

(Katılımcı 45, Erkek, 20, Polonya)

Turistler seyahat uyarılarında bahsi geçen ülkeleri en fazla Fransa’ya (Paris) benzetmiştir. Olayların gerçekleşme biçimleri, yerleri ve verdiği zarar çok örtüştüğü için ve “Batı” her zaman daha fazla göz önünde olduğu için (Wolff ve Larsen, 2017) bu benzetme doğal karşılanmıştır. Orlando, Londra ve Manchester da benzer sebeplerden ötürü turistlerin ilk aklına gelen destinasyonlar arasındadır.

“Futbol stadı ve gece kulübü [saldırıları] yüzünden Fransa olduğunu düşündüm. Konser neredeydi? Manchester. Manchester’da mı oldu? Orlando muydu?”

(Katılımcı 3, Kadın, 35, Lübnan/Avustralya)

“İlk olan sanırım Fransa’dan bahsediyor, gece kulübü [saldırısı]. Diğeri de sanırım Boston’daki bombalama.”

(Katılımcı 10, Erkek, 54, Hollanda)

“Sanırım futbol stadı [saldırısı] Londra’ydi. Resital miydi? Ama o geçen yıl değildi. Gece kulübü [saldırısı] Orlando’ydu sanırım.”

(Katılımcı 12, Kadın, 34, Arjantin)

“Tamamen Londra’yı çağrıştırdığını düşünüyorum. Gece kulübü [saldırısı] Paris olabilir ve biz geçen hafta Paris’e gittik. Muhtemelen iki hafta önce aynı caddede yürüdük. Evet, bu Paris’teydi çünkü stadyum ve diğer [saldırıları da var].”

(Katılımcı 13, Erkek, 56, Kanada/İngiltere)

“Gece kulübü [saldırısını] duydum. Türkiye’de miydi? Hayır, ABD’deydi. Emin değilim. ... Seyahat uyarısını okurken Türkiye olup olmadığından emin değildim veya birisi Fransa mıydı? Fransa veya ABD, emin değilim. Bunun Türkiye olduğunu düşünmüyorum.”

(Katılımcı 24, Erkek, 28, Sri Lanka/Almanya)

“Bu Fransa olabilir. [Ama] hayır, 2017 Ocak diyorsa Fransa olamaz ama bu olayların çoğu orada da oldu, [mesela] futbol stadı yakınında bombalı araç [saldırısı oldu]. Bir saniye, bu belki de Türkiye olabilir ama çok kısa süre önce bunların hepsi Fransa’da da yaşandı, futbol stadı, gece kulübü. Bu Türkiye olmalı, Bataclan [gece kulübü saldırısı] uzun zaman önceydi.”

(Katılımcı 31, Erkek, 43, Norveç)

Kahneman ve Tversky (1979)’nin beklenti teorisi katılımcıların yaşadığı bu durumu açıklamaktadır. Terör olaylarının sık ve örgütlü biçimde yaşanmadığı bu destinasyonlarda meydana gelen saldırılar, insanların dikkatini daha fazla çekmiş ve akıllarında daha fazla kalmıştır. Tam aksi yönde terör saldırılarının sık ve örgütlü biçimde yaşandığı başta Orta Doğu olmak üzere diğer destinasyonlar için Wolff ve Larsen (2017)’in azalan duyarlılıkla açıkladığı bilişsel sürecin en belirgin örneğini de bir katılımcı aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Biliyor musun, terör saldırıları hakkında bir şey duyduğumda hissizleşiyorum. Radyoda intihar bombacısı gibi şeyler duyunca da artık dinlemiyorum bile. Çünkü devamlı saldırı oluyor. Artık dikkat etmeyi bıraktım. Siz Amerika, Avustralya veya İngiltere gibi ülkelerde yaşanınca duyuyorsunuz. Orta Doğu’da saldırı olduğunu duyunca artık dikkat bile etmiyorum.”

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Avustralya/Dubai)

Türkiye'nin ikamesi ülkelerden biri olan ve sıklıkla terör olayları ile anılan ve seyahat yasakları konan Mısır (Baloglu ve Mangaloglu, 2001; Buda, 2016; Sönmez, 1998) da seyahat uyarılarını okuyunca turistlerin en fazla aklına gelen ülkelerden olmuştur. Noy ve Kohn (2010: 217) da bir araştırmasında iki Müslüman ülke olan Türkiye ve Mısır'ın seyahat uyarıları ile ilgili haberlerde birlikte anıldığına değinmiştir.

"[Uyarılarda bahsi geçen ülke] *Mısır veya Türkiye.*"

(Katılımcı 5, Erkek, 38, Çin)

"*Bu [uyarılarda bahsi geçen ülke] Türkiye veya Mısır olabilir.*"

(Katılımcı 22, Erkek, 57, Malawi/İngiltere)

Seyahat uyarılarında kullanılan dili çok sert veya yanlı bulan turistler, uyarıların başta Suriye olmak üzere Orta Doğu veya Afrika ülkelerinden birine ait olduğunu düşünmüştür. İran, Tunus, Ürdün, Lübnan ve Filistin terörle ilişkili seyahat uyarılarında turistlerin aklına gelen ülkeler arasında yer almıştır. Bir katılımcı da üzerinden 15 yıldan fazla zaman geçmesine rağmen muhtemelen, gece kulübü saldırısı benzerliğinden dolayı uyarıda bahsedilen destinasyonun Bali olduğunu düşünmüştür. Bu olayda doğrudan turistler hedef alındığı ve birçok turist yaşamını yitirdiği için çok fazla akılda kalmıştır. Başka katılımcılar da Bali saldırılarını anımsayarak dile getirmelerine rağmen zaman uyumsuzluğu yüzünden seyahat uyarılarındaki destinasyonun orası olamayacağını ifade etmiştir.

"*Bu Almanya hükümetinden bir şey [uyarı] mı? Çünkü Almanya hükümetinin bunları yazacağını sanmıyorum, çok yüksek seviyede bir uyarı bu. O yüzden belki Afrika'daki bir ülke için bir uyarıdır veya [...] Bunun Türkiye için bir uyarı olduğunu düşünmüyorum veya öyledir ama Almanya hükümetinden değildir. Sen [hangi ülke olduğunu ve kimin yayınladığını] biliyor musun?"*

(Katılımcı 27, Kadın, 52, Almanya)

Türkiye'de gerçekleşen terör olayları hakkında bilgisi olduğundan dolayı uyarıların buraya ait olduğunu bilen veya daha önce doğrudan Türkiye'ye yönelik bu tarz bir uyarıyla karşılaşmasa da yaşanan olaylara aşina olduğundan ötürü uyarıların

burası için yapılmış olabileceğini tahmin eden katılımcılar olmuştur. Bunun dışında seyahat uyarılarının başka ülkelere ait olduğunu düşünen ve hangi ülke olduğuna yönelik bir tahminde bulunamayan katılımcılara Türkiye olduğu bilgisi verildikten sonra aşırı derecede şaşkınlık duyduğu gözlenen turistler olmuştur. Turistlerin Türkiye'ye yönelik seyahat uyarıları ile ilgili genel düşüncesi uyarılarda bahsi geçen ülke ile gerçekte seyahat ettikleri ülkedeki güvenlik durumu arasında uyumsuzluk olduğu ve uyarıların hissettikleri gerçeklik ile tutarsız olduğu yönündedir.

"Dürüst olmak gerekirse, bir fikrim yok ve umarım Türkiye değildir (Gülüyor)."

(Katılımcı 7, Erkek, 43, Tayland)

"Açıkçası [seyahat uyarısında bahsi geçen ülkenin] Türkiye olduğu ilk başta hiç aklıma gelmedi. Başka ülkelere ait olduğunu düşündüm. Daha önce de söylediğim gibi riskli bir ülke olsa bile, ne olursa olsun, gelmeyi seçerim ama [Türkiye ile ilgili] bu seyahat uyarısı bana göre gerçeği yansıtmıyor. Biz böyle hissetmiyoruz. Türkiye olmasını beklemiyordum."

(Katılımcı 25, Kadın, 19, Endonezya)

"Burada oturuyorum ve hiçbir risk hissetmiyorum."

(Katılımcı 34, Kadın, 56, İngiltere)

4.3.3. Seyahat Uyarıları Hakkındaki Düşünceler

Turistlerin teröre yönelik seyahat uyarıları hakkındaki düşünceleri, "seyahat uyarılarını gerekli ve faydalı görme, "seyahat uyarılarının ülke imajına ve ekonomisine zarar verdiğini düşünme", "seyahat uyarılarını politik bulma ve propaganda aracı olarak görme", "seyahat uyarılarını abartılı bulma" ve "seyahat uyarılarında kullanılan üslubu eleştirme" şeklinde beş grup altında toplanmıştır (Şekil 21). Deep ve Johnston (2017) da literatürde turist gönderen ülkelerin yayınladığı seyahat tavsiyelerine yönelik eleştiriler doğrultusunda bir "suçlama tipolojisi" ortaya koymuş ve seyahat uyarılarına yöneltelen suçlamaları; "abartılı", "yanlı", "ideolojik" ve "yönlendirici" oldukları şeklinde dörde ayırmıştır.

Şekil 21: Turistlerin Seyahat Uyarıları Hakkındaki Düşünceleri

Turistler seyahat edeceği destinasyonda karşılaşılabileceği risklerden haberdar olmak için seyahat uyarılarının gerekli olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte güvenliklerini tehlikeye atmamak ve gerekirse seyahat planlarını buradan elde ettiği bilgiler doğrultusunda düzenleyebilmek için de uyarıları faydalı görmektedir. Bu katılımcılar, devletler kendilerinden daha fazla bilgiye ve istihbarata sahip olduğu için resmi seyahat uyarılarına güven duymaktadır. Özellikle ABD ve İngiltere'den gelen turistlerin kendi ülkelerini otorite olarak gördüğü ve kendi ülkelerinden gelen seyahat uyarılarını mutlaka dikkate aldığı gözlenmiştir.

"[Seyahat uyarılarını takip ediyorum] çünkü bir yerde herhangi bir risk varsa insanlar çok iyi bilgilendirilmelidir. Bu yüzden örneğin, şu anda ABD'ye seyahat etmem [Suriye'ye yaptığı saldırılardan dolayı]."

(Katılımcı 27, Kadın, 52, Almanya)

"Terör saldırıları dünyanın her yerinde oluyor ama [seyahat uyarıları konusunda] ben her zaman devlete güvenirim."

(Katılımcı 29, Erkek, 61, ABD)

"ABD'de genellikle belli bir dereceye kadar devletin yayınladığı uyarılara güvenirim. Çünkü CIA veya FBI'nın halk olarak benden daha fazla bilgiye sahip olacağını umarım. Bir şeyleri engelledikleri için uyarıları yayınlıyorlar, bu yüzden [seyahat uyarısı] ABD'den geldiyse güvenirim."

(Katılımcı 30, Erkek, 53, ABD)

“Seyahat uyarılarını koymalarının bir nedeni olduğunu düşünüyorum. Bazı insanlar dikkate alıyorlar. ... Biz [olayları] bilmediğimiz ve görmediğimiz için [uyarıları] inanıyoruz. Uyarıları görünce bunun doğru olmadığını düşünmüyoruz. Bazı insanlar [devletin] uyarıları koymasının bir nedeni olduğunu düşündüğü için korkuyor. Bu neden de risk olması ve ortaya çıkan risklerin artıyor olması. Bu nedenle de [seyahat uyarılarını] dikkate almamız gerekiyor.”

(Katılımcı 35, Erkek, 66, İngiltere)

Wolff ve Larsen (2014, 2017) turistlerin genel olarak "ev dışarıdan güvenlidir" (home is safer than abroad) yanılgısına düştüğünü ve evleri neresi olursa olsun kendi ülkelerini diğer ülkelerden daha güvenli bulduğunu belirtmektedir. Tarlow (2006) da terörün sıklıkla “eşsiz bir olay” olarak algılandığını ve “başkalarının başına gelecek veya başka yerlerde yaşanacak bir şey” olarak düşünüldüğünü savunmaktadır. Araştırmada özellikle ABD ve İngiltere vatandaşı turistlerin bu tutumu sergilediği görülmüştür. Seyahat uyarılarını gerekli ve faydalı gören katılımcıların düşünceleri aşağıda yer almaktadır.

“Dışişleri Bakanlığımızın riskli olabilecek bölgeleri tespit ettiğini düşünüyorum ama insanlara yasak koymuyorlar. Eğer oraya [riskli olduğu söylenen yere] gidersek, bu büyük bir risk olabilir. ... Dışişleri Bakanlığımızın bizimle ilgilendiğine güveniyoruz. Ne söylerlerse, gerçekten dikkate alırız.”

(Katılımcı 42, Kadın, 73, İngiltere)

Turist gönderen ülkelerin çok fazla ve düşünmeden seyahat uyarısı yayınlamasının etkilenen ülkeye farklı açılardan zarar verdiğini düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Yerel halk, geçimini turizmden sağlayan işletmeciler ve çalışanlar ve daha büyük çapta ülke imajı ve ekonomisi olumsuz olarak etkilenen taraflar olarak görülmektedir. Seyahat uyarılarının ülke imajına ve ekonomisine zarar verdiğini düşünen bir katılımcının görüşleri aşağıda yer almaktadır.

“Dürüst olmak gerekirse, bu ülkeler ve vatandaşları [ABD ve İngiltere] seyahat uyarılarına İncil gibi inanıyorlar. Böyle seyahat tavsiyeleri geçmişte Pakistan için de yayınlandı, özellikle ABD tarafından. Tüm vatandaşlarının ve yolcuların Pakistan’a seyahatlerini durdurdular. Bunu yaparak ülke imajına, ekonomiye, gelen turistlerden [elde edilecek] dövizde [ve] iş topluluklarına kesinlikle zarar veriyorlar. Ülkeye finans, saygınlık ve sürdürülebilirlik açısından -kesinlikle her açıdan- zarar veriyorlar.”

(Katılımcı 4, Erkek, 48, Pakistan)

Bazı katılımcılar turist gönderen ülkelerin seyahat uyarılarını politik amaçlarla veya propaganda yapmak için kullandığını düşünmektedir. Literatürde de özellikle gelişmiş ülkelerin, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere karşı benimsediği bu tutum sıklıkla dile getirilmiştir (Beirman, 2006; Deep ve Johnston, 2017; Kırlar Can, 2017; Kırlar Can, 2018; Sharpley ve diğerleri, 1996). Seyahat uyarılarının politik çıkarlarla ve propaganda aracı olarak kullanıldığını düşünen katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

“Dürüst olabilir miyim? Bence bu [seyahat uyarıları] devletlerin propagandası, ülkeleri sabote etmeye çalışıyorlar. ... ABD’deki terörle alakası olmayan aptal silahlı saldırıların dışındaki terör saldırılarının çoğuna bakarsan, hedefin genellikle yabancılar değil yerliler olduğunu görürsün. Çoğu zaman saldırılan ülkenin insanları ölüyor, turistleri veya bir başkasını hedeflemiyorlar.”

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Avustralya/Dubai)

“[Seyahat uyarıları] uyarıyı yayınlayan ülke ile gerçekte olayların yaşandığı [ve hakkında] seyahat uyarısı yayınlanan ülke arasındaki politik durum ile şekillenir. Elbette [etkilenen] ülkenin risk seviyesini de verir ancak çoğunlukla politik olarak şekillenir veya ikisinin bir karışımıdır.”

(Katılımcı 31, Erkek, 43, Norveç)

Katılımcılar, turist gönderen ülkelerin tüm hedef ülkeler ve her durum için uyarı yayınladığını düşündüğü için seyahat uyarılarını abartılı bulmaktadır. Uyarılarda vurgulanan olayların veriliş biçimlerini, uyarı metinlerinde kullanılan üslubu ve

genelleyici tavrı, yanlı ve önyargılı olduğu için eleştiren katılımcılar da bulunmaktadır. Melek ve Toker (2016) de terör olaylarının haberleştirilmesi konusunda benimsenen çerçeve ve gündem belirleme yaklaşımlarına dikkat çekerek terörle ilgili haberlerin sunuluş biçiminin toplumu etkilediğini ve yönlendirdiğini dile getirmektedir. Bu nedenle “ne söylendiği değil, nasıl söylendiği” büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda araştırma katılımcıları da genellikle “uyarıları dinleyecek olursan, hiçbir yere gidemezsin” argümanını savunmuştur. Bununla birlikte kendi ülkesinde yeterli veri bulunmadığı gerekçesiyle ABD uyarılarını takip eden katılımcıların tam aksine, politik ve yanlı olması sebebiyle ABD uyarılarını abartılı bulan ve bu nedenle oradan gelen uyarıları kesinlikle dikkate almadığını ifade eden turistler de bulunmaktadır.

“Üslup! Uyarıların tamamındaki üslubu oku! Çok tek yönlü, çok fazla tek taraflı. Karşılıklı değil. Bir fikir beyan etmiyor, neyin ne olduğunu belirtmiyor. Sadece dikkatli olun demek gerçekçi değil. Turistik yerler, restoranlar, her yerin hedeflendiği [söyleniyor], büyük etkinlikler, ticari merkezler, ibadet yerleri, ulaşım merkezleri, metropoller, doğal olarak bu her yeri [kapsıyor]. Peki, insanların ne yapmasını istiyorsunuz? Dışarı çıkmamasını mı? ... Vatandaşlarımıza karşı [deniliyor], bu vatandaşlarına karşı mı? Hayır, insanlara karşı! Türkleri hedef almıyorlar, sadece aptallık ediyorlar.”

(Katılımcı 2, Kadın, 35, Avustralya/Dubai)

“Her şey için bir seyahat uyarısı veriyorlar. Onları dinlersen, hiçbir yere gidemezsin.”

(Katılımcı 3, Kadın, 35, Lübnan/Avustralya)

“Farklı ülkelerin farklı uyarılar yayınladığını biliyorum. Her zaman aynı olmuyor. Ne zaman Amerikalılar ilk olarak oraya gitmeyin derse, Avrupalılar da arkasından dikkatli olun diyor. O yüzden benim için uyarıyı yayınlayan ülkenin güvenilirliği önemli. ... ABD’nin seyahat uyarılarına güvenmiyorum. Bence abartılı.”

(Katılımcı 11, Erkek, 65, Hollanda/Filistin)

“Tedbirli olmaya ve vatandaşlarını korumaya çalıştıklarını anlayabiliyorum ama belki uyarıları yazma biçimlerini değiştirebilirler. Örneğin bu [okuduğum seyahat uyarıları] benim için çok fazla, çok abartılı.”

(Katılımcı 25, Kadın, 19, Endonezya)

“İngiltere hükümeti her yer için gitmeyin uyarısı veriyor. Oraya gitmeyin diye söylemesi kolay, parayı burada harca [diyorlar aslında].”

(Katılımcı 41, Erkek, 62, İngiltere)

4.4. TERÖRE YÖNELİK SEYAHAT UYARILARININ SEYAHAT KARARINA ETKİLERİ

Turizm talebi elastik bir yapıya sahip olduğu ve turizmde ikame kolaylığı (Basil, 2014; Fletcher ve diğerleri, 2018; Sönmez ve Graefe, 1998a) bulunduğu için teröre yönelik seyahat uyarılarının turistlerin seyahat kararları üzerinde, “seyahate devam etme”, “seyahati iptal etme”, “seyahati erteleme” ve “destinasyonu ikame etme” gibi etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir (Şekil 22).

Şekil 22: Seyahat Uyarılarının Turistlerin Seyahat Kararına Etkileri

Araştırma kapsamında, teröre yönelik seyahat uyarılarına rağmen seyahate devam etme eğiliminde olan veya geçmiş seyahatlerinde uyarılara rağmen seyahat etmeye devam etmiş olan katılımcılar olduğu belirlenmiştir. Böyle katılımcılar literatürde risk almaya eğilimli turistler olarak kabul edilmektedir (Pizam ve Mansfeld, 2006; Sönmez ve Graefe, 1998a) ve Plog (1974)'un dışa dönük turistlerine benzemektedir. Risk alma eğilimindeki bu turistler, aynı zamanda, kişisel rasyonelleştirme yaparak terör

olaylarının ve teröristlerin kendilerini durduramayacağını ve saldırılar yüzünden seyahat kararlarını değiştirmeyeceğini dile getirmektedir. Literatürde, tatmin edici deneyim gibi bir fayda sağlaması halinde, risklerin tolere edilmesinin daha kolay olduğu ifade edilmektedir (Piekarz ve diğerleri, 2015).

“Bunlar [seyahat uyarıları] yüzünden planlarımı değiştirmek zorunda değilim. [Hiçbir şey bizi durduramaz.]”

(Katılımcı 8, Kadın, 30, İtalya)

“[Seyahat uyarıları] beni durduramaz.”

(Katılımcı 15, Kadın, 19, Romanya)

“[Seyahat uyarıları yüzünden] kesinlikle planlarımı değiştirmem.”

(Katılımcı 3, Kadın, 32, Lübnan/Avustralya)

Bazı katılımcıların seyahat uyarılarını okuduktan sonra, terör riski taşıması durumunda, seyahat edeceği destinasyonu başka bir destinasyon ile ikame etme eğilimi gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu turistlerin risk karşısında hem korunma hem de bilgi entegrasyonu yaparak karar verdiği görülmektedir (Rogers, 1983; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b). Literatürde, turistlerin riskli algıladığı bir destinasyonu daha güvenli bulduğu başka bir destinasyon ile değiştirme davranışı sergilediği belirtilmektedir (Basil, 2014; Pizam ve Mansfeld, 2006; Reisinger ve Mavondo, 2005; Sönmez, 1998). Araştırmada, geçmişte de seyahat uyarıları nedeniyle karar verdiği destinasyonu başka bir destinasyonla değiştiren turistler olduğu görülmüştür. Katılımcıların terör riskine yönelik seyahat uyarıları karşısında etkilenen destinasyonu ikame etme niyetleri aşağıda yer almaktadır.

“Özellikle daha önce gitmediğim yerlere giderken eğer ciddi bir durumsa [uyarılar, seyahat kararı] etkileyebilir. ... Geçen yıl Burma'da [Myanmar] neler oluyor diye [okudum] ve [ondan sonra] Brezilya'ya gitmeye karar verdim. Çünkü ciddi bir iç savaş vardı ve bu yüzden Burma'ya gitmeme kararı aldım. ... Seyahat uyarısından sonra Brezilya'ya gitmeye karar verdim, biliyorsun dünya büyük (Gülüyor).”

(Katılımcı 1, Kadın, 52, Almanya/İngiltere)

“Eğer bunu okusaydım ve bir seyahat planlıyor olsaydım, muhtemelen [bahsi geçen yere] gitmezdim. Ben iş amaçlı burada olduğum için durum farklı ve başka önlemler alıyorum ama tatil için muhtemelen [gitmezdim]. Gidecek başka yerler bulabilirim.”

(Katılımcı 26, Erkek, 50, Almanya)

Seyahat uyarılarının katılımcıların seyahat kararları üzerindeki en büyük etkisi seyahati iptal etme yönünde olmuştur. Katılımcıların çoğu okuduğu seyahat uyarısından sonra etkilenen destinasyona yönelik seyahat kararından vazgeçeceğini ve planlarını iptal edeceğini belirtmiştir. Uyarıların turistler üzerindeki bir diğer etkisi de seyahati erteleme kararı olmuştur. Terörün talep üzerindeki en önemli etkilerinin seyahati iptal etme veya erteleme olduğu bilinmektedir (Hall, 2002; Pizam ve Mansfeld, 2006; Sharpley ve diğerleri, 1996; Sönmez, 1998; Sönmez ve diğerleri, 1999). Teröre yönelik risk arttıkça ve destinasyon daha güvensiz algılandıkça, turistlerin belirsizlikten kaçındığı ve gelecek seyahat planlarından söz konusu destinasyonu çıkardığı belirtilmektedir (Reisinger ve Mavondo, 2005).

Teröre yönelik seyahat uyarıları da turistlerin seyahat niyetleri üzerinde aynı etkilere sahip olmuştur. Destinasyonların taşıdığı risklerle ilgili kendi değerlendirmesini yapamayacak olan birçok turistin devletler tarafından yayınlanan seyahat uyarılarına büyük oranda önem verdiği ve uyarıların turistlerin seyahat davranışları üzerinde etkili olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından da ifade edilmiştir (Fletcher ve diğerleri, 2018; Pizam ve Mansfeld, 2006; Ritchie ve diğerleri, 2017). Bazı katılımcılar geçmiş seyahatlerinde de uyarılar nedeniyle seyahat kararından vazgeçtiğini belirtmiştir.

“Bunu önceden görseydim, [bahsi geçen yere] gitmezdim.”

(Katılımcı 7, Erkek, 43, Tayland)

“[Örneğin, İngiltere hükümeti] eğer Mısır’a gitme diyorsa, o zaman gitmeyiz. ... Hayır derlerse, [bizim için] hayırdır. Mesela yıllar önce Tunus’a gitmeyin dediler, biz ondan önce Tunus’a gitmiştik ama hala gitmek için çok güzel bir yer. Yeniden açtık derlerse [gitmeyin uyarısını kaldırırlarsa], şimdi yine gideriz.”

(Katılımcı 21, Kadın, 48, Hindistan/İngiltere)

“... Kendin risk alarak gidebilirsin. Evet hükümet uyarıyı yayınlıyor ama gidersen ve bir şey olursa kendin risk alarak gittiğin için İngiliz Büyükelçiliği yardım etmez. Eğer gitme diyorlarsa, gitmeyiz.”

(Katılımcı 22, Erkek, 56, Malawi/İngiltere)

“[Örneğin, Au Désert Festivali için] Timbuktu’ya [Mali] gidecektim. Dışişleri Bakanlığı bir seyahat uyarısı yayınladı ve aynı zamanda oradaki tüm yetkilileri ve turistleri bölgeden çekiyorlardı, biz de gitmedik. İki ay sonra festivali yine de gerçekleştirdiler ama ben kaçırdım. ... Ancak sonrasında bir sürü insan kaçırıldı ve festivali yaptıkları son yıl oldu.”

(Katılımcı 31, Erkek, 43, Norveç)

“Bunun olduğu yer her neresiyse oraya kesinlikle gitmeyiz. Seyahat uyarısının olduğu hiçbir yere gitmeyiz, sadece uzak dururuz.”

(Katılımcı 36, Kadın, 65, İngiltere)

Seyahat uyarılarını okuyan katılımcılar terörden etkilenen destinasyona yönelik seyahat kararlarını erteleme niyetlerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

“[Seyahat uyarılarından sonra terör olaylarının yaşandığı yere] giderim ama sanırım iki-üç yıl sonra.”

(Katılımcı 9, Kadın, 31, Tayland)

“[Etkilenen destinasyona] tehlikenin üzerinden uzun zaman geçtikten sonra gidebiliriz.”

(Katılımcı 19, Kadın, 24, Güney Kore)

“Eğer bu seyahat uyarısını okusaydım ve bir tatil planlıyordıysaydım, muhtemelen [etkilenen destinasyona] şuan gitmezdim. Önümüzdeki 1 - 1,5 yılda neler olacağını görmek için seyahat planlarımı bir süre ertelerdim .”

(Katılımcı 26, Erkek, 50, Almanya)

Bazı katılımcılar, kendilerine okutulan seyahat uyarılarının Türkiye için yapılması durumunda, buraya da gelmeyeceğini ifade etmiştir. Bu katılımcılarla daha sonra uyarıların zaten Türkiye'ye ait olduğu bilgisi paylaşıldığında genellikle bahsedildiği gibi bir risk hissetmedikleri sonucuna varılmıştır. Ancak en çarpıcı bulgu, Türkiye'ye geldikten sonra hiçbir risk hissetmemesine rağmen gelmeden önce Türkiye için aynı uyarı yapılsaydı yine de gelmeyeceğini ve gelecekte bu tarz uyarılarla karşılaşarsa seyahat uyarılarını mutlaka dinleyerek Türkiye'ye gelmeyeceğini vurgulayan turistler olmuştur. Isaac ve Velden (2018) de daha önce Türkiye'ye gelmiş olmasına rağmen çoğu turist terör saldırıları nedeniyle gelecek bir yıl içinde Türkiye'ye seyahat etmeyeceğini ifade ettiğini dile getirmektedir. Piekarz ve diğerleri (2015), bilinmeyen veya bireyler için ölüm veya yaralanma gibi korkunç sonuçlara yol açan terör gibi risklerin tolere edilmesinin daha zor olduğunu ifade etmektedir.

Literatürün (Lepp ve Gibson, 2003; Sönmez ve Graefe, 1998a; Sönmez ve Graefe, 1998b) aksine, bu turistler üzerinde geçmiş deneyimin bir etkisi olmadığı açıkça görülmektedir. Bu turistleri, Hofstede (1983; 1984)'e göre belirsizlikten kaçınan ve Plog (1974)'ün içe dönük turistlerine benzetmek mümkündür. Bu katılımcıların karar verme sürecinde devlet otoritesine duydukları güven büyük rol oynamaktadır. Bu bağlamda da ev dışarıdan daha güvenlidir (Wolff ve Larsen, 2017) bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Dehşet yönetimi teorisi de bireylerin, kendilerine ölümü hatırlatan, terör gibi dehşet verici olaylar karşısında ülkelerine ve değerlerine daha fazla bağlandığını ve bu nedenle kendi ülkelerinden gelen seyahat uyarılarını daha çok dikkate aldığını ve desteklediğini ortaya koymaktadır (Greenberg ve diğerleri, 1986; Solomon ve diğerleri, 1991; Willer, 2004).

"[Türkiye'ye] seyahat etmeyin denilseydi, burada olmazdık. Seyahat etmeyin demiyordu."

(Katılımcı 35, Erkek, 66, İngiltere)

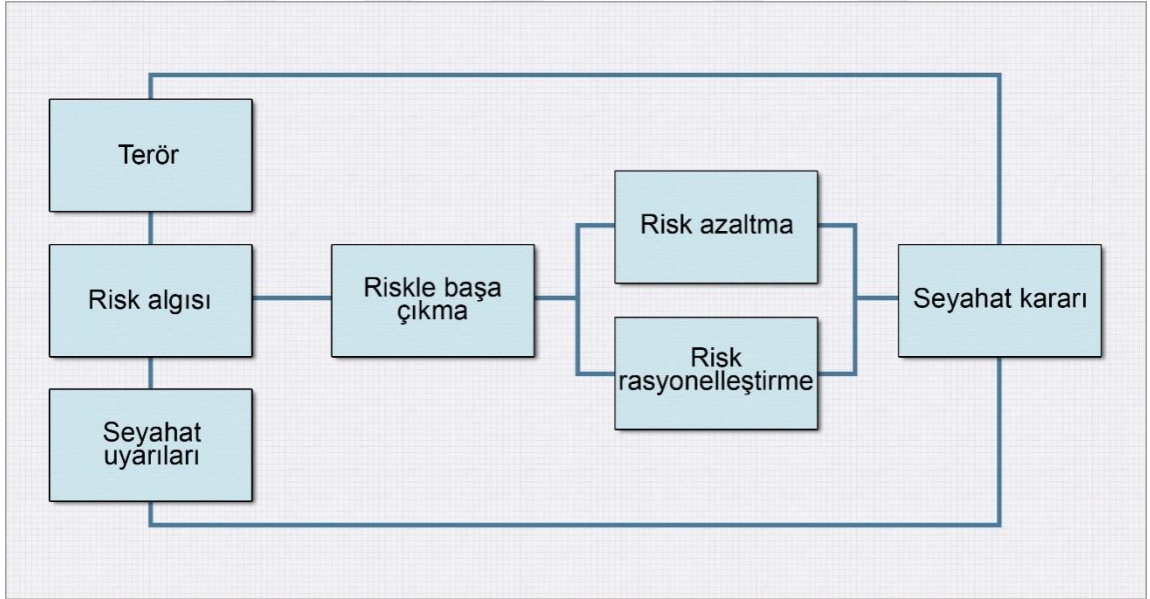
"[Seyahat uyarılarında] Türkiye'ye gitmeyin deseydi, tekrar gelmezdik."

(Katılımcı 42, Kadın, 73, İngiltere)

4.5. ARAŞTIRMANIN TEORİK MODELİ

Araştırmada elde edilen bulgular, hem terörün hem de seyahat uyarılarının turistlerin risk algısı ve dolayısıyla seyahat kararları üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Teröre yönelik risk algılayan turistler, riskle başa çıkmak için riski azaltma ve rasyonelleştirme davranışları geliştirmektedir. Turistler teröre yönelik riskleri azaltırken bilgisel ve seyahatle ilgili çeşitli stratejiler uygulamakta ve riski rasyonelleştirirken dışsal, içsel veya kişisel birtakım yollara başvurmaktadır. Ancak turistler, riskin ve seyahat uyarılarının seviyesine göre seyahate devam etme, seyahat kararını iptal etme, seyahati erteleme veya seyahat edilecek destinasyonu daha güvenli algılanan bir destinasyonla ikame etme gibi davranışlar sergilemektedir. Terör ve teröre yönelik seyahat uyarılarının turistlerin risk algısı, riskle başa çıkma davranışları ve seyahat kararları üzerindeki etki sürecini gösteren model Şekil 23'te yer almaktadır.

Şekil 23: Terör ve Seyahat Uyarılarının Risk Algısı ve Seyahat Kararı Üzerindeki Etki Süreci

Turistlerin riskle başa çıkmak için riski azaltırken özellikle riskli bölgeden kaçınmaya çalıştığı ve riskin çok yüksek olduğu durumlarda yalnızca etkilenen bölgeden değil, ülkenin tamamından kaçınma tutumu benimseyebildiği görülmektedir. Risk azaltmada kullanılan tanınmış tavsiyeleri, özellikle seyahate devam kararında etkili

olmaktadır. Diğer yandan benzer kültürler ve coğrafyadan gelen turistlerin etkilenen destinasyona yönelik risk algısı daha düşük olduğu için bu turistler risklere daha fazla tolerans gösterebilmekte ve seyahat kararları da sıradan bir terör riskinden kolaylıkla etkilenmemektedir.

Turistlerin riski rasyonelleştirmeleri çoğunlukla risk alma ve seyahate devam etme kararı ile sonuçlanmaktadır. Deneyimli turistlerin terör riski karşısında genellikle risk alma ve seyahate devam etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak riskin seviyesi, riski rasyonelleştirememeye boyutuna ulaştıkça, turistlerin seyahati iptal etme, erteleme veya destinasyonu ikame etme gibi kararlar verme eğiliminde olduğu ortaya çıkmaktadır. Terör olaylarının sıklığı ve ciddiyeti de riski azaltma ve rasyonelleştirmenin önüne geçerek risk algısını arttırmakta ve turistlerin seyahat kararlarından vazgeçmelerine yol açmaktadır.

Türkiye açısından ele alındığında, araştırma kapsamında yer alan turistlerin geldikten sonra Türkiye'yi tamamen güvenli bulduğu, riskli bölgelerden kaçınarak, tanıdıklarına danışarak, ülke hakkında güncel bilgileri kontrol ederek ve seyahat uyarılarını takip ederek terör riskini azalttığı ve bu doğrultuda seyahat kararları aldığı görülmektedir. Bu bağlamda turistler, Suriye sınırına yakın hiçbir destinasyona seyahat etmemektedir. Bazı turistlerse İstanbul gibi büyük ve kalabalık şehir merkezlerinden kaçınmaktadır. Turistler daha önce Türkiye'ye seyahat eden yakınlarından ve online kullanıcı içeriklerinden ülke hakkında bilgiler alarak ve Türkiye'de özellikle seyahat edecekleri destinasyonların güvenliği hakkında yayınlanan seyahat uyarılarına ve tavsiyelerine başvurarak seyahat planlarını yapılandırmaktadır.

Dünya çapında yaşanan terör olaylarına bağlı küresel terör riski, Türkiye'de yaşanan saldırılardan sonra alınan güvenlik önlemleri, turistlerin seyahat ettiği destinasyonların güvenli görülmesi ve riskli bölgelerden uzak olması, Türkiye'ye yönelik turizm faaliyetlerinin devam etmesi, Türkiye'de yeni bir saldırı yaşanması ihtimalinin düşük görülmesi veya ülkenin eskisinden daha güvenli bulunması gibi bilişsel bazı yanılgılar, kader inancı ve teröre tepki gösterme gibi nedenler turistlerin Türkiye'deki terör riskini rasyonelleştirerek buraya seyahat etmesini sağlamaktadır. Turistler benzer grupları kendilerine örnek alarak da riski rasyonelleştirmektedir. Örneğin, kendi vatandaşlarının veya yakınlarının Türkiye'ye seyahat etmiş olması, turistlerin terör riski algısını azaltarak seyahate devam etme kararı vermelerinde etkili olmaktadır. Ancak dehşet yönetimi teorisinin de öne sürdüğü gibi turistlerin kendi devletlerinin otoritesine

duyduğu güven, seyahat kararları ve tekrar ziyaret niyetleri üzerinde büyük rol oynamaktadır. Gelecekte yaşanacak olası kriz durumlarında, turist gönderen ülkelerin takındığı tutum çerçevesinde, turistler -korunma motivasyonu teorisinin varsaydığı gibi- tehlikeden korunmak için Türkiye'ye yönelik seyahat kararlarından vazgeçme eğilimi göstermektedir.

SONUÇ

Geçtiğimiz yıllarda turizmde yaşanan darboğaz yalnızca terör kaynaklı olmasa da terörün bu durum üzerinde yadsınamayacak bir rolü olduğu turizm istatistiklerinden kolaylıkla anlaşılabilmektedir (KTB, 2017; KTB, 2018). 2017 yılı itibariyle terör bakımından daha sakin bir döneme girilen Türkiye'de, terörün etkisi her ne kadar kısa sürede atlatılmış gibi görünse de yaşanan olayların uzun vadede ülke imajına ciddi zararlar verdiği çok açıktır. Değişen pazar yapısı ve artan turist sayısına rağmen kişi başına düşen harcama miktarı ile toplam gelirden elde edilen dengesizlikler, bunun en önemli kanıtları arasında yer almaktadır. Terör olaylarının sıklığı, şiddeti ve faillerinin özellikleri, ülkenin “Orta Doğu” gibi algılanmasına ve Türkiye'nin bu ülkelerden ayrıştırılamamasına yol açmaktadır. Kriz sürecinde faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalan turizm işletmeleri ile sektörü terk eden deneyimli işletmeciler ve iş gücü de terörün ekonomik ve sosyolojik açıdan ülkeye ve turizm sektörüne verdiği zararları ortaya koymaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu konjonktürü ve bu araştırmanın elde ettiği sonuçları araştırma katılımcılarından biri en iyi şekilde özetlemektedir.

“Türkiye, belki de Orta Doğu gibi tüm sıcak noktalara yakın olduğu için bu terör uyarılarının [yayınlanmasının] ötesinde politik konular var. Bu nedenle Türkiye basında çok fazla yer alıyor. Özellikle Almanya'da hakkında okuyabileceğiniz çok daha fazla şey var. Belki de bu yüzden [başka yerlerle] karşılaştırıldığında, bu tarz uyarılar Türkiye için olduğunda insanlar daha farklı tepkiler veriyorlar. Belki Tunus'tan bile [fazla tepki veriyorlar], belki İspanya'da olsa bile... İspanya için sorun yok, bunlar sadece her yerde meydana gelebilecek terör saldırılarıdır [deniliyor] ama burada tüm çevre çok fazla kargaşa içinde. Bir şekilde güvensiz bir ortam [var]. [Örneğin] -daha sonra yumuşadı ama- Rusya'yla olan sıkıntı, sonra tabii ki Suriye'deki savaş var, Suriye sınırında [yaşanan olaylar] ve bunun gibi şeyler. Bu nedenle de muhtemelen insanlar Türkiye'ye yapılan uyarılara daha fazla tepki veriyorlar veya bu uyarılar en önde geliyor. Bu yüzden de 'neden oraya gideyim?' [diye düşünüyorlar]. ”

(Katılımcı 26, Erkek, 50, Almanya)

Türkiye, 2019 yılının ilk yarısı itibariyle -araştırmanın yürütüldüğü tarihleri de kapsamak üzere- turist gönderen pek çok ülke tarafından 2. veya 3. seviye riskli ülkeler arasında sayılmaktadır (DFAT, 2019b; FCO, 2017; France Diplomatie, 2019b; TSG, 2019a). Ülkenin sınır bölgeleri başta olmak üzere, güneydoğudaki şehirlerin neredeyse tamamı 4. seviye ile en riskli yerler olarak gösterilmekte ve "seyahat etmeyin" uyarısı yapılmaktadır. Bu araştırmanın ortaya koyduğu veriler, çoğu terör riskinin farkında olmasına rağmen, Türkiye'ye seyahat eden katılımcılar ile sınırlıdır. Riskten tamamen kaçındığı veya güvensiz bulduğu için Türkiye'ye gelmeyen potansiyel turistlerin oldukça farklı risk algılarına sahip olduğu görüşünden hareketle, araştırma katılımcılarının risk almaya ve aldığı riskleri azaltmaya eğilimli turistlerden meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Risk alma eğilimi, literatürde çoğunlukla heyecan arayışı ve macera motivasyonları ile ilişkilendirilse de (Lepp ve Gibson, 2008; Pizam ve diğerleri, 2004) araştırma katılımcılarının hiçbirinin heyecan veya macera peşinde olmadığı aksine riskin bilincinde olarak bu riski azaltmak veya rasyonelleştirmek için çeşitli yollara başvurduğu görülmektedir. Bununla birlikte risk alma eğiliminin mevcut durum için geçerli olduğu ve gelecek kriz anlarında turistlerin tamamen farklı tutum ve davranışlar sergileyebileceği ve kendilerini korumaya alacağı düşünülmektedir.

Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin terör riski algılarını tespit ederek riskle başa çıkma davranışlarını ortaya koymak ve teröre yönelik seyahat uyarılarına bakış açılarını belirlemek amacıyla yürütülen bu araştırma, öncelikle turistlerin ve özellikle yakınlarının Türkiye'ye gelmeden önce çeşitli endişelere sahip olsa bile seyahati sırasında hiçbir risk algılamadığını ortaya koymuştur. Buna rağmen Türkiye'nin Suriye ile sınırı başta olmak üzere, sınır bölgesinin tamamı ile doğu ve güneydoğu bölgeleri, turist gönderen ülkelerin seyahat uyarılarında da belirttiği gibi turistler tarafından oldukça riskli görülmüştür. Araştırmada Türkiye'nin doğu ve güneydoğusuna seyahat eden herhangi bir turiste rastlanmazken, turistlerin özellikle bu bölgelerden kaçındığı anlaşılmıştır. Araştırmada İstanbul gibi büyük ve kalabalık şehir merkezlerini riskli bulan turistler de olmuştur ancak genel olarak turizm bölgeleri risksiz ve güvenli algılanmıştır.

Ziyaret edilen destinasyonun terörle ve risklerle anılan yerlere olan uzaklığı arttıkça, turistlerin daha güvende hissettiği ve daha az risk algıladığı bilinmektedir (Hajibaba ve diğerleri, 2016; Pizam ve Mansfeld, 2006; Yağmur ve Doğan, 2017). Bu bağlamda Türkiye gibi jeopolitik konum açısından dezavantajlı ve devamlı olarak göz

önünde olan destinasyonların tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde ülkenin coğrafi büyüklüğü ile turizm çeşitliliğine vurgu yapması ve özellikle turizm destinasyonlarının güvenliğini ön plana çıkarması önerilmektedir. Kriz anlarında güçlü bir iletişim ağı kurularak hedef pazarlara turizm destinasyonları ile ilgili güncel veri akışı sağlanması, terörün, diğer krizlerin ve bunlara bağlı seyahat uyarılarının olumsuz etkilerini en aza indirmede etkili olacaktır.

Turistlerin teröre ilişkin risk algısı, (a) psikografik ve sosyo-demografik değişkenler (kişilik özellikleri, din, siyasi görüş), (b) geçmiş deneyimler (seyahat, destinasyon, terör deneyimleri), (c) terör olaylarının yapısı (sıklığı, şiddeti, failleri, örgütlü yapısı), (d) etkilenen bölgenin konumu (riskli bölge ile seyahat edilen/konaklanan destinasyon arasındaki mesafe), (e) başkalarının destinasyona yönelik endişeleri ve aşinalığı (aile, arkadaşlar, tanıdıklar, benzer gruplar) ve (f) benzer kültürler ve coğrafya gibi kişisel, davranışsal, organizasyonel ve diğer bazı faktörlerden etkilenmiştir. Bu faktörler doğrultusunda bazı turistler daha fazla riskten kaçınma, bazıları ise risklere rağmen seyahat etme eğilimindedir. Turistlerin riskler karşısında benimsediği davranışlar ve bu davranışlar üzerinde etkili olan bilişsel süreçler araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Teröre yönelik risk algılayan turistler, riskle başa çıkmak için temel olarak risk azaltma ve risk rasyonelleştirme şeklinde iki davranış türü benimsemiştir. Turistler bu bağlamda Türkiye'de algıladıkları teröre yönelik riskleri azaltırken bilgisel ve seyahatle ilgili çeşitli stratejiler uygulamıştır. Turistler öncelikle seyahat edecekleri destinasyonların durumu hakkında internet, sosyal medya ve seyahat uyarılarından güncel bilgi edinmiştir. Aynı zamanda Türkiye'yi daha önceden ziyaret eden aile, arkadaş ve diğer tanıdıklarından, özellikle kendi ülkelerinde, kendi vatandaşları tarafından kullanılan seyahat sitelerindeki online yorumlardan veya profesyonel olarak seyahat danışmanlarından seyahat edecekleri destinasyon/ların güvenliği hakkında tavsiye almış ve bu doğrultuda planlar yapmıştır.

Turistler seyahatle ilgili riskleri azaltırken başta riskli bölgelerden kaçınmak üzere kalabalık yer ve merkezlerden uzak durarak bireysel güvenlik önlemleri almış, seyahat sigortası satın almış veya organize seyahat planı yapmıştır. Organize biçimde seyahat eden turistler bu kapsamda daha güvende olmak için ya yaşadığı ülkedeki tur operatörleri ve seyahat acentelerinden tatil satın almış ya da Türkiye'ye geldikten sonra

buradaki yerli seyahat acentelerinden rehberli turlar satın alarak grup halinde seyahat etmiştir.

Türkiye'ye seyahat eden turistler, terör riskini rasyonelleştirmede dışsal, içsel veya kişisel yollara başvurmuştur. Dışsal rasyonelleştirme yapanlar Beck (2006)'in de risk toplumu teorisinde ifade ettiği gibi genel olarak dünyadaki her yeri riskli görmektedir. Aynı zamanda bu turistler arasında yaşadığı ülkeyi ve hatta şehri de riskli bulanlar olmuştur. Nitekim Fransa, İngiltere, Belçika, İspanya ve Almanya gibi Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinde veya ABD'de Türkiye ile aynı dönemde yaşanan terör saldırılarının da bu algıda etkili olduğu düşünülmektedir. Geçmişte riskli kabul edilen destinasyonlara seyahat etmiş olmak, terörün öngörülemez ve önlenemez yapısı ile turist gönderen ülkelerin hedef destinasyonların çoğu için benzer, politik veya abartılı uyarılar yayınlaması da turistlerin dışsal rasyonelleştirme yapmalarının nedenleri arasındadır.

Terör riskini Türkiye'nin güvenli olduğu yönünde içsel olarak rasyonelleştiren turistler genel olarak saldırıların ardından alınan güvenlik önlemlerini yeterli bulmuştur. Özellikle turizm destinasyonlarının güvenliğinin oldukça iyi olduğu düşünülmüştür. Türkiye'de turizm faaliyetlerinin kesintisiz olarak devam etmesi, turist gönderen ülkelerin Türkiye operasyonlarına devam etmesi, kendi ülkelerinin Türkiye için seyahat uyarısı yayınlamaması ve buraya tur satmaya, uçuş yapmaya devam etmesi ile yakınlarının veya yaşadığı ülkenin vatandaşlarının Türkiye'ye gelmiş olması turistlerin kendilerini güvende algılamasına ve içsel rasyonelleştirme yapmasına olanak sağlamıştır.

İçsel rasyonelleştirmenin ardında yatan asıl neden aynı yerde ikinci bir saldırı yaşanması ihtimalini düşük görme ve destinasyonu eskisinden daha güvenli bulma şeklindeki bilişsel yanılgıdır. Kumarbaz yanılgısı olarak kabul edilen ve yazı tura atmaya benzetilen bu durum (Wolff ve Larsen, 2014; Wolff ve Larsen, 2017), turistlerin yaşanan saldırıların ardından yeni bir saldırı yaşanmayacağını düşünmesine ve bu nedenle Türkiye'yi eskisinden daha güvenli bulmasına yol açmıştır. Türkiye'de meydana gelen saldırıların ardından turistlerin buraya seyahat ederek terörü göz ardı etmesinin bir nedeni de beklenti teorisinin ortaya koyduğu azalan duyarlılık psikofiziği ile açıklanmaktadır (Kahneman ve Tversky, 1979). Buna göre terör saldırılarının sık ve örgütlü olarak yaşandığı destinasyonlarda gerçekleşen yeni saldırıların turistler tarafından daha az önemsendiği kabul edilmekte ve Türkiye'de yaşanan saldırıların da bu yüzden kısa sürede unutulduğu düşünülmektedir.

Turistler duygusal ve bilişsel açıdan kişisel bazı gerekçelerle de terör riskini rasyonelleştirmiştir. Kişisel rasyonelleştirmenin en önde gelen nedeni kadercilik anlayışıdır. Kaderci turistler, terörün veya bir başka tehlikenin herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerde başlarına gelebileceği ve bunun şansa/kadere bağlı olduğu görüşünü savunmuştur. Kadercilik felsefesi, şimdiki zaman odaklı olan bireylerin gelecek üzerinde bir etkisi olmadığı için gelecekle ilgili kararlar hakkında tevekkül ederek günlük yaşadığını ve böylelikle daha önceden belirlenmiş bir geleceğin korkusunu azalttığını ileri sürmektedir (Sobol-Kwapinska, 2013). Bu nedenle turistler terörün yaşandığı ve yaşanacağı durumlar için "yanlış yer, yanlış zaman" ve "kötü şans" gibi yaklaşımlar benimsemiştir. Terörün hayatına bir müdahale olduğunu ve bu nedenle kendisine engel olamayacağını belirterek karşı çıkan turistler de Türkiye'de yaşayacağı deneyimi daha önemli görerek kişisel rasyonelleştirme yapmıştır. Türkiye'nin destinasyon çekiciliği, terörün turizm sektörü ve yerel halk üzerindeki zararları ile turistlerin seyahatlerinde iptal veya değişiklik yapmalarından kaynaklanacak finansal riskler kişisel rasyonelleştirme nedenleri arasındadır.

Turistler seyahat edecekleri destinasyonlar hakkında bilgi edinmek ve risklerini azaltmak için seyahat uyarılarını yaygın biçimde takip etmektedir (Isaac ve Velden, 2018: 440; Ritchie ve diğerleri, 2017: 283; Walters ve diğerleri, 2018: 9). Araştırmada turistlerin özellikle kendi ülkesinin yayınladığı seyahat uyarılarını takip ettiği ve gittiği destinasyona göre takip durumunu değiştirebildiği tespit edilmiştir. Turistler özellikle bilmediği veya riskli algıladığı destinasyonlara ait seyahat uyarılarını daha fazla takip ederken, geçmiş deneyimlerinin olduğu veya riskli görmediği destinasyonlar için her defasında uyarıları kontrol etme ihtiyacı duymamaktadır. Bununla birlikte yaşadıkları ülkenin yayınladığı seyahat uyarılarını yeterli görmezlerse diğer ülkelerin uyarı ve tavsiyelerinden hedef destinasyonları hakkında bilgiler edinerek riskli durum ve bölgelerden kaçınmakta veya seyahat planlarında değişiklikler yapmaktadır. Turistler arasında gelmeden önce Türkiye hakkındaki seyahat uyarılarını inceleyen, özellikle seyahat edeceği ve konaklayacağı destinasyonların güvenlik durumlarını kontrol edenler de bulunmaktadır.

Bazı gelişmiş ülkelerden gelen turistler seyahat uyarılarını takip etmeseler bile ülkelerinde uygulanan sistem sayesinde çeşitli kanallar aracılığıyla seyahat uyarılarından haberdar olmakta ve tatil veya seyahat sigortası satın alırken bu uyarıları göz önünde bulundurmak zorunda kalmaktadır. Turistlerin seyahat uyarılarını dikkate

almalarında en belirleyici faktörler, olayların ciddiyeti, uyarıların seviyesi ve kullanılan dilin içeriğidir. Bu bağlamda turistlerin karar verme sürecinde maruz kaldığı destinasyona yönelik olumsuz haber ve uyarıların seyahat etme niyetleri üzerinde ciddi etkilere sahip olduğu bilinmektedir (Mylonopoulos ve diğerleri, 2016a; Noy ve Kohn, 2010; Pizam ve Mansfeld, 2006; Sönmez ve Graefe, 1998a). Örneğin, Türkiye’de yaşanan terör olayları yüzünden geçmişte seyahatlerini iptal eden, erteleyen veya verdiği karardan endişe duyan turistler olmuş ancak önceden de ifade edildiği gibi turistlerin hiçbiri Türkiye’ye geldikten sonra teröre yönelik bir risk algılamamış, seyahatlerinde güvensiz hissetmemiş ve endişe duymamıştır. Dolayısıyla turistlerin seyahatleri öncesinde karşılaştıkları uyarılar, destinasyonların riskli olarak algılanmasına neden olarak itici bir etki yaratmaktadır. Bu araştırmada da turistler üzerinde belirgin olumsuz etkilerinin olduğu görülen seyahat uyarıları, bu bağlamda turist kabul eden ve özellikle ekonomisi turizme dayanan destinasyonlar açısından büyük önem teşkil etmektedir.

Turistlerin teröre yönelik seyahat uyarılarına bakış açıları, seyahat uyarılarını gerekli ve faydalı görme, seyahat uyarılarının ülke ekonomisine ve imajına zarar verdiğini düşünme, seyahat uyarılarını politik bulma ve propaganda aracı olarak görme, seyahat uyarılarını abartılı bulma ve seyahat uyarılarında kullanılan üslubu eleştirme şeklinde farklılaşmaktadır. Dolayısıyla -özellikle seyahat uyarılarını gerekli ve faydalı gören turistler açısından- turist gönderen ülkelerin yayınladığı seyahat tavsiye ve uyarılarında oldukça hassas, önyargısız ve şeffaf davranması büyük önem taşımaktadır. Genelleyici tavsiyelerden kaçınılması ve hedef destinasyonun taşıdığı riskler ile bu risklerin kapsadığı alanlar net olarak belirtilerek yanlış veya haksız yere doğabilecek olumsuz etkilerin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Yoğun derecede seyahat uyarılarına ve olumsuz tavsiyelere maruz kalan Türkiye’nin de söz konusu uyarılara konu olan durumlar karşısında gerekli güvenlik önlemlerini alması, alınan önlemler ve durumun gidişatı hakkında gecikmeden ilgili mecralarda güncel bilgiler paylaşması, etkinin boyutunun artmasını önlemeye ve destinasyonun daha kısa sürede normale dönmesini sağlamaya yardımcı olacaktır. Özellikle, ilk defa Türkiye’ye gelecek veya çok fazla uluslararası seyahat deneyimine sahip olmayan turistler, riskleri daha fazla ve kolay algıladığı, daha fazla riskten kaçınma eğiliminde olduğu ve bazı durumlarda yalnızca etkilenen destinasyondan değil

ülkenin tamamından kaçındığı için seyahat uyarılarının kontrol edilmesi ve anında yanıtlanması gerekmektedir.

Hem terörün hem de seyahat uyarılarının turistlerin risk algısı ve dolayısıyla seyahat kararları üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Tanıdık tavsiyeleri ile benzer grupların söz konusu destinasyonlara önceden yaptığı seyahatler, turistlerin risk algısını azaltarak teröre rağmen seyahate devam etme kararında etkili olmaktadır. Bu durum Türkiye için de geçerli olmuştur. Geçmiş seyahat ve destinasyon deneyimleri ile yaşanan yerde teröre olan aşinalık, turistler için bir referans oluşturmamasından dolayı terör riskine daha fazla tolerans gösterilmesine ve seyahate devam edilmesine yardımcı olmaktadır. Deneyimli, Türkiye'ye daha önce de gelmiş ve yaşadığı ülkede terör olaylarına şahit olmuş turistler, Türkiye'deki terör olaylarını daha az önemsemiş ve buraya seyahat etme konusunda risk algılamamıştır.

İçsel, dışsal ya da kişisel olarak riskin rasyonelleştirilmesi de çoğunlukla risk alma ve seyahate devam etme kararı ile sonuçlanmaktadır. Örneğin, genel olarak dünyayı riskli gören, yaşadığı ülkeyi riskli bulan, Türkiye'yi de dünyadaki her yer kadar güvenli veya tehlikeli bulan ve terör olayları ile karşılaşma riskini şansa bağlayan turistlerin Türkiye'ye seyahat etmekten çekinmediği görülmüştür. Diğer yandan riskli bölgeye mesafenin artması risk algısını azalttığı için seyahat kararında değişiklik yapılmasının önüne geçmektedir. Turistlerin Türkiye'de sınır, doğu ve güneydoğu bölgelerinden uzaktaki destinasyonlara seyahat etmesi bu bağlamda ele alınmıştır. Araştırmada tam tersi ve riskin çok yüksek olduğu durumlarda turistlerin yalnızca etkilenen bölgeden değil ülkenin tamamından uzak durmayı tercih ettiği ortaya çıkmıştır.

Riskin seviyesi, riski azaltamayacağı veya rasyonelleştiremeyeceği boyutlara ulaştınca turistlerin seyahati iptal etme, erteleme veya seyahat edilecek destinasyonu daha güvenli algılanan başka destinasyonlarla ikame etme gibi kararlar verme eğiliminde olduğu görülmüştür. Örneğin, terör olaylarının sıklığı, ciddiyeti, failleri, turistleri hedef alması ile seyahat uyarılarının seviyesi, risk algısını artırarak riski azaltmalarının ve rasyonelleştirmenin önüne geçtiğinde turistlerin hem seyahat kararlarından vazgeçmesine veya değişiklik yapmasına hem de tekrar ziyaret niyetlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda korunma motivasyonu teorisinin (Rogers, 1975; Rogers, 1983) öne sürdüğü gibi turistlerin bu deneyimlerine rağmen, yeni bir terör saldırısı gerçekleşmesi durumunda, ülkesinin yayınlayacağı

seyahat uyarılarını dikkate alarak Türkiye'ye seyahat kararını gözden geçireceği ve uyarının seviyesine bağlı olarak seyahat kararından vazgeçebileceği ortaya çıkmıştır.

Turistlerin hangi ülkeye ait olduğunu bilmedikleri seyahat uyarıları karşısında bahsi geçen destinasyonlara seyahat etmeme ve seyahat planlarını değiştirme eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir. Seyahat uyarılarının yöneltildiği ülkenin Türkiye olduğu bilgisi paylaşılnca ise uyarıların abartılı bulunduğu, yanlış ve politik olduğu veya gerçeği yansıtmadığı şeklinde bakış açıları elde edilmiştir. Ancak araştırmanın en önemli sonucu, Türkiye'ye yönelik seyahat uyarılarını haksız, yanlış, politik veya abartılı bulmasına rağmen -yeni bir uyarı karşısında- her koşulda ülkesinin otoritesine güvенеceğini, uyarıları dinleyeceğini ve Türkiye'ye gelmeyeceğini dile getiren turistler olmuştur. "Ev dışarıdan güvenlidir" yanılgısına düşen bu turistlerin (Wolff ve Larsen, 2014; Wolff ve Larsen, 2017) aynı zamanda da dehşet yönetimi teorisini doğruladığı görülmüştür (Greenberg ve diğerleri, 1986; Solomon ve diğerleri, 1991; Willer, 2004). Buna göre terör gibi dehşet verici olaylar karşısında turistlerin kendi devletlerine daha sıkı sıkıya bağlandığı ve koşulsuz olarak güvendiği gözlenmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'ye seyahat ederek araştırma kapsamında yer alan turistlerin terör riski ile başa çıkma davranışlarının ve seyahat uyarılarına bakış açılarının ele alındığı bu araştırma, turistlerin terör riskine rağmen Türkiye'ye seyahat ettiğini ve çoğunlukla bu riskin bilincinde olduğunu ortaya koymuştur. Turistler Türkiye'yi turist gönderen ülkelerin seyahat uyarılarında bahsedildiği kadar riskli bulmamış ve genel olarak uyarıların gerçeği yansıtmadığını düşünmüştür. Buna rağmen olası bir terör saldırısında, turistlerin geçmiş deneyimlerine rağmen riskin ve özellikle seyahat uyarısının seviyesine bağlı olarak seyahat etmekten kaçınacağı gözlenmiştir. Dolayısıyla turist gönderen ülkelerin yayınladığı seyahat uyarıları ve tavsiyeleri turizmin gelişimi ve geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Güvenlik endişelerinin en üst seviyelerde ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin ön planda olduğu günümüz koşullarında, turistlerin her konu ve her destinasyon hakkında istedikleri bilgiye erişmeleri oldukça kolay ve hızlıdır. İnternet ve sosyal medya, turistlerin seyahat planlamalarında kullandıkları en temel bilgi kaynakları arasındadır. Turist gönderen ülkeler, küresel çapta artan güvenlik endişeleri nedeniyle resmi kanallar ve medya aracılığıyla vatandaşlarını uluslararası seyahatler ve destinasyonların taşıdığı riskler hakkında bilgilendirmekte veya uyarmaktadır. Özellikle son yıllarda yayınlanan resmi duyurular, ilgili kurumların sosyal medya hesaplarından da paylaşarak daha

geniş kitlelere ulaştırılmaktadır (Kırlar Can, 2018). Bunun yanında başta gelişmiş ülkeler olmak üzere pek çok ülke, uluslararası seyahat güvenliğini sağlamak amacıyla, çeşitli programlar ve mobil uygulamalar aracılığıyla, kullanıcılarına anlık veri akışı sağlayarak destinasyonların taşıdığı risklerle ilgili uyarılarda bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye açısından ele alındığında, resmi kanallar ve kurumlar aracılığıyla doğru, düzenli ve güncel bilgi paylaşımları yapılması ama daha önemlisi sosyal medya platformlarında daha aktif olunması, destinasyon pazarlamasında daha bütünleşik, koordineli, sürdürülebilir ve profesyonel yaklaşımlar benimsenmesi önerilmektedir.

Bu araştırma, (a) teröre ilişkin risk algısının turistler üzerindeki etkilerini sosyal ve psikolojik açıdan irdeleyerek farklı bir perspektiften bakması, (b) geniş çapta etkilere sahip seyahat uyarılarına yönelik turist bakış açısını ortaya koyarak literatüre ve teoriye katkıda bulunması ve (c) risk algısı ve seyahat uyarılarının yol açtığı krizlerde olumsuz imajın önlenmesi noktasında destinasyon yönetimi konusundaki karar vericilere ve işletmelere kriz iletişimi önerileri sunması bakımından önem taşımaktadır.

Literatürde teröre yönelik risk algısı ve seyahat uyarılarının turistler üzerindeki etkisi ile ilgili oldukça sınırlı araştırmaya rastlanmaktadır. Gelecek araştırmalarda konunun başka örneklerle ile çalışılarak genişletilmesi literatüre, teoriye, turizm pazarlamacılarına ve destinasyon yöneticilerine sunacağı katkılar bakımından önem taşımaktadır. Bu araştırmada turist gönderen ülkelerin yayınladığı seyahat uyarılarının turistler üzerinde ciddi etkileri olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle gelecek araştırmalarda Türkiye'ye turist gönderen ülkelerin yayınladığı seyahat uyarılarına söylem analizi yapılarak turistlerin bakış açıları ile karşılaştırmalı biçimde ele alınması ve böylelikle turistler üzerinde etkili olan unsurların açığa çıkarılması önerilmektedir. Diğer yandan riskle başa çıkma davranışlarından yola çıkılarak Türkiye'ye seyahat eden turistler için tipoloji oluşturma çalışmaları da yürütülebilir.

Araştırma, elde edilen veriler aracılığıyla niceliksel araştırmalara da ışık tutmaktadır. Daha büyük örneklerde seyahat uyarılarının etkisinin; teröre ve diğer politik krizlere yönelik risk algısının; turistlerin riskle başa çıkma davranışları kapsamında risk azaltma stratejilerinin ve risk rasyonelleştirme yollarının ölçülmesi tavsiye edilmektedir. Bu doğrultuda hem turizm işletmelerine hem de destinasyon yönetimi konusunda özel ve kamusal karar vericilere mikro ve makro ölçekli genel çözüm önerileri sunulması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Akıncı, M. ve Yılmaz, Ö. (2015). Bir Turizm Krizi Olarak Uluslararası Terörizm: Ülke Grupları İtibariyle Panel Veri Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 30: 51-76.

Aksu, M., Aktaş, A., R., Oku, O. ve Şentürk, F., K. (2013). Yabancı Turistlerin Güvenlik Algılarının Analizi: Alanya Örneği (Analysis of Security Perceptions of Foreign Tourists: The Case of Alanya). *International Conference on Eurasian Economies 2013*, 744-754.

Anderson, N., H. (1981). *Foundations of Information Integration Theory*. New York: Academic Press.

Anderson, N., H. (1982). *Methods of Information Integration Theory*. New York: Academic Press.

Ateşoğlu, İ. ve Türker, A. (2013). Türkiye’de Tatil Yapan Turistlerin Algıladıkları Risk Türleri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*. 10(3): 24-44.

Auswärtiges Amt [Almanya Dışişleri Bakanlığı] (2019a). Aktuelle Reisewarnungen [Güncel Seyahat Uyarıları].

<https://www.auswaertiges-amt.de/de/ReiseUndSicherheit/10.2.8Reisewarnungen>, (8.2.2019).

Auswärtiges Amt (2019b). Sicher Reisen - Ihre Reise-App [Güvenli Seyahat - Sizin Seyahat Uyarınız].

<https://www.auswaertiges-amt.de/de/ReiseUndSicherheit/app-sicher-reisen/350382>, (8.2.2019).

Aymankuy, Ş., GÜDÜ Demirbulat, Ö. ve Aymankuy, Y. (2016). Yerli Turistlerin Güvenlik Algılarının Belirlenmesi - Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği. *International Journal of Human Sciences*. 13(1): 965-981.

Aziz, H. (1995). Understanding Attacks on Tourists in Egypt. *Tourism Management*. 16(2): 91-95.

Baker, K. ve Coulter, A. (2007). Terrorism and Tourism: The Vulnerability of Beach Vendors' Livelihoods in Bali. *Journal of Sustainable Tourism*. 15(3): 249-266.

Baloglu, S. ve Mangaloglu, M. (2001). Tourism Destination Images of Turkey, Egypt, Greece, and Italy as Perceived by US-based Tour Operators and Travel Agents. *Tourism Management*. 22: 1-9.

Bassil, (2014). The Effect of Terrorism on Tourism Demand in the Middle East. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*. 20(4): 669-684.

Bayhan, İ. ve Ünlüöner, K. (2016). Turist Tercihlerinde Güvenliğe İlişkin Tutumlarının Etkisi: Bir Alan Araştırması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(56): 1-20.

Beck, U. (2006). Living in the World Risk Society. *Economy and Society*. 35(3): 329-345.

Beirman, D. (2006). A Travel Industry Perspective on Government Travel Advisories. *Tourism in Turbulent Times: Towards Safe Experiences for Visitors* (ss. 309-319). Editörler Jeff Wilks, Donna Pendergast ve Peter Leggat. Amsterdam: Elsevier.

Belgium Diplomatie [Belçika Dışişleri Bakanlığı] (2019). *Travellers Online*. <https://travellersonline.diplomatie.be/>, (9.2.2019).

Berg, B., L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Massachusetts: Allyn & Bacon.

Bernard, H., R. (2006). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Oxford: AltaMira Press.

BMEIA [Bundesministerium für Europa, Integration und Äußeres - Avusturya Avrupa Birliğı ve Dışışleri Bakanlığı] (2019). Reisewarnungen [Seyahat Uyarıları]. <https://www.bmeia.gv.at/reise-aufenthalt/reisewarnungen/>, (9.2.2019).

Bogdan, R., C. ve Biklen, S., K. (2007). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston: Pearson Education.

Brun, W., Wolff, K. ve Larsen, S. (2011). Tourist Worries after Terrorist Attacks: Report from a Field Experiment. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 11(3): 387-394.

Buda, D., M. (2016). Tourism in Conflict Areas: Complex Entanglements in Jordan. *Journal of Travel Research*. 55(7): 835-846.

Business Dictionary (2017). *Travel Advisory*. <http://www.businessdictionary.com/definition/travel-advisory.html>, (14.6.2017).

Cavlek, N. (2002). Tour Operators and Destination Safety. *Annals of Tourism Research*. 29(2): 478-496.

Chen, R., J., C. ve Noriega, P. (2004). The Impacts of Terrorism: Perceptions of Faculty and Students on Safety and Security in Tourism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 15(2-3): 81-97.

Cohen, E. (1972). Toward a Sociology of International Tourism. *Social Research*. 39(1): 164-182.

Collins, K., M., T., Onwuegbuzie, A., J. ve Jiao, Q., G. (2006) Prevalence of Mixed-Methods Sampling Designs in Social Science Research. *Evaluation & Research in Education*. 19(2): 83-101.

Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. California: Sage Publications.

Correia, A., Pimpão, A. ve Crouch, G. (2008). Perceived Risk and Novelty-Seeking Behavior: The Case of Tourists on Low-Cost Travel in Algarve (Portugal). *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*. 2: 1-26.

Cox, D., F. (1967). Risk Handling in Consumer Behavior - An Intensive Study of Two Cases. *Risk Taking and Information Handling in Consumer Behavior* (ss. 34-81). Editör Donald, F. Cox. Boston: Harvard University Press.

Crawford, D. (2012). Recovering from Terror: The Egyptian and Balinese Experiences. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 4(1): 91-97.

Creswell, J., W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Deseni*. Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çetinsöz, B., C. ve Ege, Z. (2012). Turistlerin Demografik Özelliklerine Göre Risk Azaltma Stratejileri: Alanya Örneği. *Anatolia*. 23(2): 159-172.

Çetinsöz, B., C. ve Ege, Z. (2013). Impacts of Perceived Risks on Tourists' Revisit Intentions. *Anatolia*. 24(2): 173-187.

Deep, A. ve Johnston, C., S. (2017). Travel Advisories – Destabilising Diplomacy in Disguise. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events*. 9(1): 82-99.

DFAT [Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade] (2019a). *Travel Smart Advice for All Travellers*.

<https://smartraveller.gov.au/guide/all-travellers/everyone/Pages/advice-for-all-travellers.aspx>, (7.2.2019).

DFAT (2019b). *Destinations*. <https://smartraveller.gov.au/Countries/Pages/default.aspx>, (7.2.2019).

EDA [Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten - İsviçre Dışışleri Bakanlığı] (2019). *itineris - Weshalb eine Online-Registrierung für Auslandsreisen? [Rota - Yurtdışı Seyahatler için Neden Online Kayıt?]*.

https://www.itineris.eda.admin.ch/home?language_code=de, (9.2.2019).

Enders, W., Sandler, T. ve Parise, G., F. (1992). An Econometric Analysis of the Impact of Terrorism on Tourism. *KYKLOS*. 45(4): 531-554.

FCO (2017). *Foreign Travel Advice*. <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice>, (17.1.2017).

FCO (2019). *Foreign Travel Advice Turkey*.

<https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/turkey>, (7.5.2019).

Feridun, M. (2011). Impact of Terrorism on Tourism in Turkey: Empirical Evidence from Turkey. *Applied Economics*. 43: 3349-3354.

Fischhoff, B., Bruine de Bruin, W., Perrin, W. ve Downs, J. (2004). Travel Risks in a Time of Terror: Judgments and Choices. *Risk Analysis*. 24(5): 1299-1307.

Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D. ve Wanhill, S. (2018). *Tourism: Principles and Practice*. Harlow: Pearson.

Fontana, A. ve Frey, J., H. (2005). The Interview: From Neutral Stance to Political Involvement. *The Sage Handbook of Qualitative Research* (ss. 695-727). Editörler Norman K. Denzin ve Yvonna S. Lincoln. California: Sage Publications.

Fourie, J., Rosselló-Nadal, J. ve Santana-Gallego, M. (2019). Fatal Attraction: How Security Threats Hurt Tourism. *Journal of Travel Research*. 2019(OnlineFirst): 1-11.

France Diplomatie [Fransa Dışışleri Bakanlığı] (2019a). *Conseils aux Voyageurs [Gezginler için Seyahat Tavsiyeleri]*.

<https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/conseils-aux-voyageurs/>, (7.2.2019).

France Diplomatie (2019b). *Ariane*.

<https://pastel.diplomatie.gouv.fr/fildariane/dyn/public/login.html;jsessionid=6D5EB4E04F1D5B33C5671572EC2851AC.jvm01945-3>, (8.2.2019).

Freedman, L. (2005) The Politics of Warning: Terrorism and Risk Communication. *Intelligence and National Security*. 20(3): 379-418.

Fuchs, G. ve Reichel, A. (2006). Tourist Destination Risk Perception: The Case of Israel. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*. 14(2): 83-108.

Fuchs, G. ve Reichel, A. (2011). An Exploratory Inquiry into Destination Risk Perceptions and Risk Reduction Strategies of First Time vs. Repeat Visitors to a highly Volatile Destination. *Tourism Management*. 32: 266-276.

Fuchs, G., Uriely, N., Reichel, A. ve Maoz, D. (2012). Vacationing in a Terror-stricken Destination: Tourists' Risk Perceptions and Rationalizations. *Journal of Travel Research*. 52(2): 182-191.

Garretson, J., A., Clow, K., E. ve Kurtz, D., L. (1996). Risk Reduction Strategies Used by Leisure Travelers in the New-Buy Hotel Selection Purchase Situation. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*. 3(3): 35-53.

George, R. (2003). Tourist's Perceptions of Safety and Security while Visiting Cape Town. *Tourism Management*. 24: 575-585.

Goodrich, J., N. (2002). September 11, 2001 Attack on America: A Record of the Immediate Impacts and Reactions in the USA Travel and Tourism Industry. *Tourism Management*. 23: 573-580.

Greenberg, J., Pyszczynski, T. ve Solomon, S. (1986). The Causes and Consequences of a Need for Self-Esteem: A Terror Management Theory. *Public Self and Private Self* (ss. 189-212). Editör Roy F. Baumeister. New York: Springer.

GTD [Global Terrorism Database] (2019). *Search the Database*.
<http://www.start.umd.edu/gtd/>, (9.3.2019).

Guba, E., G. (1981). Criteria for Assessing the Trustworthiness of Naturalistic Inquiries. *Educational Communication and Technology Journal*. 29(2): 75-91.

Hajibaba, H., Boztuğ, Y. ve Dolnicar, S. (2016). Preventing Tourists in Times of Crises. *Annals of Tourism Research*. 60: 48-62.

Hall, C., M. (2002). Travel Safety, Terrorism and the Media: The Significance of the Issue-Attention Cycle. *Current Issues in Tourism*. 5(5): 458-466.

Hall, C., M., Timothy, D., J. ve Duval, D., T. (2004). Security and Tourism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 15(2-3): 1-18.

Henderson, J., C. (2003). Terrorism and Tourism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 15(1): 41-58.

Hofstede, G. (1983). National Cultures in Four Dimensions: A Research-Based Theory of Cultural Differences among Nations. *International Studies of Management & Organization*. 13(1-2): 46-74.

Hofstede, G. (1984). Cultural Dimensions in Management and Planning. *Asia Pacific Journal of Management*. 1(2): 81-99.

Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*. 2(1): 1-26.

IEP [Institute for Economics & Peace] (2015). *Global Terrorism Index 2015*.
<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/2015-Global-Terrorism-Index-Report.pdf>,
(16.4.2019).

IEP (2016). *Global Terrorism Index 2016*.

<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/Global-Terrorism-Index-2016.pdf>, (16.4.2019).

IEP (2017). *Global Terrorism Index 2017*.

<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>, (16.4.2019).

IEP (2018). *Global Terrorism Index 2018*.

<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018-1.pdf>,
(16.4.2019).

Isaac, R., K. ve Velden, V. (2018). The German Source Market Perceptions: How Risky is Turkey to Travel to? *International Journal of Tourism Cities*. 4(4): 429-451.

Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 47(2): 263-291.

Kapuściński, G. ve Richards, B. (2016). News Framing Effects on Destination Risk Perception. *Tourism Management*. 57: 234-244.

Karamustafa, K. ve Erbaş, E. (2011). Satın Alma Karar Sürecinde Algılanan Risk: Paket Turlara Yönelik Bir Araştırma. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*. 3(1): 103-144.

Karamustafa, K., Fuchs, G. ve Reichel, A. (2013). Risk Perceptions of a Mixed-Image Destination: The Case of Turkey's First-Time Versus Repeat Leisure Visitors. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 22(3): 243-268.

Kaya, O. (2018). Turistlerin Terörist Saldırılarına İlk Tepkileri: Atatürk Havalimanı Saldırısı Örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 9(16): 2232-2257.

Kırlar Can, B. (2017). Is It Safe to Travel Anywhere in the World? Terrorism-related Travel Warnings Issued by U.S. and U.K. *15th APACCHRIE Conference Proceedings* (ss. 1558-1571), Düzenleyen Asia Pacific Council on Hotel, Restaurant, and Institutional Education. Endonezya, Bali. 31 Mayıs-3 Haziran 2017.

Kırlar Can, B. (2018). Terör Riskine Yönelik Seyahat Uyarıları: Türkiye'ye En Fazla Turist Gönderen Ülkelerin Yaklaşımları. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*. 2(2): 21-33.

Kim, L., H., Qu, H. ve Kim, D., J. (2009). A Study of Perceived Risk and Risk Reduction of Purchasing Air-Tickets Online. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 26: 203-224.

Koçoğlu, C., M. (2016). Risk Algısının Yeniden Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Havayolu Sektöründe Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*. 57: 246-263.

Korstanje, M., E. (2011a). Why Risk Why Now? Conceptual Problems around the Risk Perception in Tourism Industry. *Revista Brasileira de Pesquisa em Turismo*. 5(1): 4-22.

Korstanje, M., E. (2011b). The Fear of Traveling: A New Perspective for Tourism and Hospitality. *Anatolia*. 22(2): 222-233.

Korstanje, M., E. ve Clayton, A. (2012). Tourism and Terrorism: Conflicts and Commonalities. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 4(1): 8-25.

Kozak, M. (2014). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kozak, M., Crofts, J., C. ve Law, R. (2007). The Impact of the Perception of Risk on International Travellers. *International Journal of Tourism Research*. 9: 233-242.

KTB [Kültür ve Turizm Bakanlığı] (2017). *2016 Yılı Aralık Ayı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri*.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, (15.7.2017).

KTB (2018). Sınır İstatistikleri Yıllık Bülteni 2017.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201114/yillik-bultenler.html>, (25.4.2019).

KTB (2019). *2018 Yılı Genel Turizm İstatistikleri*.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/62462,2018turizmgenelistatistiklerpdf.pdf?0>, (25.4.2019).

Küçükaltan, D. (2012). *Terörizmin Hedefindeki Sektör: Turizm (Kronolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Larsen, S., Brun, W., Øgaard, T. ve Selstad, L. (2011). Effects of Sudden and Dramatic Events on Travel Desire and Risk Judgments. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 11(3): 268-285.

Lepp, A. ve Gibson, H. (2003). Tourist Roles, Perceived Risk and International Tourism. *Annals of Tourism Research*. 30(3): 606-624.

Lepp, A. ve Gibson, H. (2008). Sensation Seeking and Tourism: Tourist Role, Perception of Risk and Destination Choice. *Tourism Management*. 29: 740-750.

Lo, A., S., Cheung, C. ve Law, R. (2011a). Hong Kong Residents' Adoption of Risk Reduction Strategies in Leisure Travel. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 28(3): 240-260.

Lo, A., S., Law, R. ve Cheung, C. (2011b). Segmenting Leisure Travelers by Risk Reduction Strategies. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 28(8): 828-839.

Löwenheim, O. (2007). The Responsibility to Responsibilize: Foreign Offices and the Issuing of Travel Warnings. *International Political Sociology*. 1: 203-221.

Macmillan Dictionary (2017). *Travel Warning*.

<http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/travel-warning>, (14.6.2017).

MAEUEC [Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación - İspanya Avrupa Birliği ve Dışişleri Bakanlığı] (2019). Recomendaciones de Viaje [Seyahat Tavsiyeleri].

<http://www.exteriores.gob.es/Portal/es/ServiciosAlCiudadano/SiViajasAlExtranjero/Paginas/RecomendacionesDeViaje.aspx>, (9.2.2019).

Maxwell, J., A. (2013). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. California: Sage Publications.

Maxwell, J., A. (2018). *Nitel Araştırma Tasarımı: Etkileşimli Bir Yaklaşım*. Çev. Ed. Mustafa Çevikbaş. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Melek, G. ve Toker, H. (2016). 2016 Sultanahmet Terör Eylemi: Yerelin Küreselleşmesi. *Selçuk İletişim*. 9(3): 178-203.

Merriam, S., B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. Çev. Ed. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

MFAIR [Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran - İran İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı] (2017). *توصیه های مسافرتی [Seyahat Tavsiyeleri]*. <http://mfa.ir/index.aspx?siteid=1&fkeyid=&siteid=1&pageid=2143>, (1.7.2017).

MFARF [Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation - Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı] (2017). *Предупреждения Для Российских Граждан [Rus Vatandaşları için Uyarılar]*. <http://www.mid.ru/ru/preduprezdenie-dla-rossijskih-grazdan1>, (1.7.2017).

MFARF (2019). *Мобильное приложение МИД России "Зарубежный помощник" [Rusya Dışişleri Bakanlığı "Yurtdışı Asistanı" Mobil Uygulaması]*. <http://www.mid.ru/ru/mobil-noe-prilozenie-mid-rossii-zarubeznyj-pomosnik-1>, (9.2.2019).

Miles, M., B. ve Huberman, A., M. (1994). *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis*. California: Sage Publications.

Mitchell, V., W. ve Vassos, V. (1997). Perceived Risk and Risk Reduction in Holiday Purchases: A Cross-cultural and Gender Analysis. *Journal of Euromarketing*. 6(3): 47-79.

Mylonopoulos, D., Moira, P. ve Kikilia, A. (2016a). The Travel Advice as an Inhibiting Factor of Tourist Movement. *TIMS Acta*. 10(1): 13-26.

Mylonopoulos, D., Moira, P. ve Papagrigoriou, A. (2016b). The Travel Advisory as an Obstacle to Travel and Tourism. Case Study-The Greek Economic Crisis. *International Journal of Research in Tourism and Hospitality*. 2(2): 1-13.

Neuman, W., L. (2016a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (1. Cilt). Çev. Sedef Özge. Ankara: Yayın Odası.

Neuman, W., L. (2016b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (2. Cilt). Çev. Sedef Özge. Ankara: Yayın Odası.

Noy, C. ve Kohn, A. (2010). Mediating Touristic Dangerscapes: The Semiotics of State Travel Warnings Issued to Israeli Tourists. *Journal of Tourism and Cultural Change*. 8(3): 206-222.

Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2002). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: MediaCat.

Okumu, W. (2007). Security Alerts and Their Impacts on Africa. *African Security Review*. 16(3): 42-48.

Oppong, S., H. (2013). The Problem of Sampling in Qualitative Research. *Asian Journal of Management Sciences and Education*. 2(2): 202-210.

Özer, L. ve Gülpınar, S. (2005). Hizmet Sektöründe Tüketicilerin Algıladıkları Riskler: Hava Yolları Sektöründe Bir Araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1: 49-63.

Palinkas, L., A., Horwitz, S., M., Green, C., A., Wisdom, J., P., Duan, N. ve Hoagwood, K. (2015). Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *Adm Policy Ment Health*. 42(5): 533-544.

Paraskevas, A. ve Arendell, B. (2007). A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation in Tourism Destinations. *Tourism Management*. 28: 1560-1573.

Patton, M., Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. California: Sage Publications.

Patton, M., Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. California: Sage Publications.

Patton, M., Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi.

Piekarz, M., Jenkins, I. ve Mills, P. (2015). *Risk and Safety Management in the Leisure, Events, Tourism and Sports Industries*. London: CABI.

Pizam, A. ve Fleischer, A. (2002). Severity versus Frequency of Acts of Terrorism: Which Has a Larger Impact on Tourism Demand? *Journal of Travel Research*. 40: 337-339.

Pizam, A., Jeong, G., H., Reichel, A., Van Boemmel, H., Lusson, J. M., Steynberg, L., State-Costache, O., Volo, S., Kroesbacher, C., Kucerova, J. ve Montmany, N. (2004). The Relationship between Risk-Taking, Sensation-Seeking, and the Tourist Behavior of Young Adults: A Cross-Cultural Study. *Journal of Travel Research*. 42: 251-260.

Pizam, A. ve Mansfeld, Y. (2006). Toward a Theory of Tourism Security. *Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice* (ss. 1-27). Editörler Yoel Mansfeld ve Abraham Pizam. Burlington: Elsevier.

Plog, S., C. (1974). Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*. 4: 55-58.

Punch, K., F. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ramírez, R., Van der Heijden, K. ve Selsky, J., W. (2005). Introduction: Why Write This Book and for Whom? *Business Planning for Turbulent Times: New Methods for Applying Scenarios* (ss. 3-29). Editörler Rafael Ramírez, John W. Selsky ve Kees Van der Heijden. London: Earthscan.

RAND (2019). *Terrorism Database Search*. <http://smapp.rand.org/rwtid/search.php>, (9.3.2019).

Reichel, A., Fuchs, G. ve Uriely, N. (2007). Perceived Risk and the Non-Institutionalized Tourist Role: The Case of Israeli Student Ex-Backpackers. *Journal of Travel Research*. 46: 217-226.

Reisinger, Y. ve Mavondo, F. (2005). Travel Anxiety and Intentions to Travel Internationally: Implications of Travel Risk Perception. *Journal of Travel Research*. 43: 212-225.

Reisinger, Y. ve Mavondo, F. (2006). Cultural Differences in Travel Risk Perception. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 20(1): 13-31.

Reisinger, Y. ve Crotts, J., C. (2010). Applying Hofstede National Cultural Measures in Tourism Research: Illuminating Issues of Divergence and Convergence. *Journal of Travel Research*. 49(2): 153-164.

Richter, L., K. ve Waugh, W., L. (1986). Terrorism and Tourism as Logical Companions. *Tourism Management*. 7(4): 230-238.

Ritchie, B., W., Chien, P., M. ve Watson, B., M. (2014). It Can't Happen to Me: Travel Risk Perceptions. *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*. 9: 65-73.

Ritchie, B., W., Chien, P., M. ve Sharifpour, M. (2017). Segmentation by Travel Related Risks: An Integrated Approach. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 34(2): 274-289.

Rittichainuwat, B., N. ve Chakraborty, G. (2009). Perceived Travel Risks regarding Terrorism and Disease: The Case of Thailand. *Tourism Management*. 30: 410-418.

Roehl, W., S. ve Fesenmaier, D., R. (1992). Risk Perceptions and Pleasure Travel: An Exploratory Analysis. *Journal of Travel Research*. 30(4): 17-26.

Rogers, R., W. (1975). A Protection Motivation Theory of Fear Appeals and Attitude Change. *Journal of Psychology*. 91(1): 93-114.

Rogers, R., W. (1983). Cognitive and Physiological Process in Fear Appeals and Attitude Change: A Revised Copy of Protection Motivation. *Social Psychophysiology - A Sourcebook* (ss. 153-176). Editörler John T. Cacioppo ve Richard E. Petty. New York: Guilford Press.

Roselius, T. (1971). Consumer Rankings of Risk Reduction Methods. *Journal of Marketing*. 35(1): 56-61.

Schroeder, A. ve Pennington-Gray, L. (2014). Perceptions of Crime at the Olympic Games: What Role does Media, Travel Advisories, and Social Media Play? *Journal of Vacation Marketing*. 20(3): 225-237.

Seabra, C., Dolnicar, S., Abrantes, J., L., Kastenholz, E. (2013). Heterogeneity in Risk and Safety Perceptions of International Tourists. *Tourism Management*. 36: 502-510.

Sharpley, R., Sharpley, J. ve Adams, J. (1996). Travel Advice or Trade Embargo? The Impacts and Implications of Official Travel Advice. *Tourism Management*. 17(1): 1-7.

Shenton, A., K. (2004). Strategies for Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects. *Education for Information*. 22: 63-75.

Sobol-Kwapinska, M. (2013). Hedonism, Fatalism and “Carpe Diem”: Profiles of Attitudes towards the Present Time. *Time & Society*. 22(3): 371-390.

Solomon, S., Greenberg, J. ve Pyszczynski, T. (1991). A Terror Management Theory of Social Behavior: The Psychological Functions of Self-Esteem and Cultural Worldviews. *Advances in Experimental Social Psychology*. 24: 93-159.

Sönmez, S., F. (1998). Tourism, Terrorism, and Political Instability. *Annals of Tourism Research*. 25(2): 416-456.

Sönmez, S., F. ve Graefe, A., R. (1998a). Influence of Terrorism Risk on Foreign Tourism Decisions. *Annals of Tourism Research*. 25(1): 112-144.

Sönmez, S., F. ve Graefe, A., R. (1998b). Determining Future Travel Behavior from Past Travel Experience and Perceptions of Risk and Safety. *Journal of Travel Research*. 37: 171-177.

Sönmez, S., F., Apostolopoulos, Y. ve Tarlow, P. (1999). Tourism in Crisis: Managing the Effects of Terrorism. *Journal of Travel Research*. 38(1): 13-18.

STEP [Smart Traveler Enrollment Program] (2019). *Smart Traveler Enrollment Program*. <https://step.state.gov/step/>, (7.2.2019).

Strauss, A., L. (2003). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.

Strauss, A., L. ve Corbin, J., M. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. California: Sage Publications.

Şener, S., Bahçeci, V., Doğru, H., Sel, Z., G., Ertaş, M., Songür, S. ve Tütüncü, Ö. (2017). Turizm Alanındaki Nitel Araştırmaların Güvenirlik ve Geçerlik Ölçütleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 28(1): 7-26.

Taner, B. (2000). Terörizm ve Turizm. *Anatolia*. 11(2): 93-98.

Tarlow, P., E. (2006). A Social Theory of Terrorism and Tourism. *Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice* (ss. 33-48). Editörler Yoel Mansfeld ve Abraham Pizam. Burlington: Elsevier.

Taylor, S., J., Bogdan, R. ve DeVault, M., L. (2016). *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Temeloğlu, E. (2016). Turistlerin Tatil Satın Alma Sürecinde Algıladıkları Risklerin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25: 99-119.

Tourism Concern (2003). *FCO Travel Advisories: The Case for Transparency and Balance*. London: Tourism Concern.

Trading Economics (2018). *Türkiye - Terörizm Endeksi*.

<https://tr.tradingeconomics.com/turkey/terrorism-index>, (16.4.2019).

TSG [Travel.State.Gov] (2017). *Alerts and Warnings*.

<https://travel.state.gov/content/passports/en/alertswarnings.html>, (15.1.2017).

TSG (2019a). *Travel Advisories*.

<https://travel.state.gov/content/travel/en/traveladvisories/traveladvisories.html>, (7.2.2019).

TSG (2019b). *Safety and Security Messaging*.

<https://travel.state.gov/content/travel/en/international-travel/before-you-go/about-our-new-products.html>, (7.2.2019).

TSG (2019c). *Travel Maps*. <https://travelmaps.state.gov/TSGMap/>, (7.2.2019).

Tversky, A. ve Kahneman, D. (1971). Belief in the Law of Small Numbers. *Psychological Bulletin*. 76(2): 105-110.

Unur, K. (2000). Turizm-Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği. *Anatolia*. 11(2): 169-177.

UNWTO (2016). *UNWTO Tourism Highlights 2016 Edition*.

<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>, (27.5.2017).

UNWTO (2017). *Travel Advisories*.

<http://rcm.unwto.org/risk-crisismanagement/travel-advisories>, (27.5.2017).

UNWTO (2018). *UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition*.

<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>, (1.4.2019).

Uriely, N., Maoz, D. ve Reichel, A. (2007). Rationalising Terror-Related Risks: The Case of Israeli Tourists in Sinai. *International Journal of Tourism Research*. 9: 1-8.

Van der Heijden, K. (2005). *Scenarios: The Art of Strategic Conversation*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Vasvári, T. (2015). Risk, Risk Perception, Risk Management – A Review of the Literature. *Public Finance Quarterly*. 60(1): 29-48.

Walters, G., Wallin, A. ve Hartley, N. (2019). The Threat of Terrorism and Tourist Choice Behavior. *Journal of Travel Research*. 58(3): 370-382.

Willer, R. (2004). The Effects of Government-Issued Terror Warnings on Presidential Approval Ratings. *Current Research in Social Psychology*. 10(1): 1-12.

Wolff, K. ve Larsen, S. (2014). Can Terrorism Make Us Feel Safer? Risk Perceptions and Worries Before and After the July 22nd Attacks. *Annals of Tourism Research*. 44: 200-209.

Wolff, K. ve Larsen, S. (2016). Flux and Permanence of Risk Perceptions: Tourists' Perception of the Relative and Absolute Risk for Various Destinations. *Scandinavian Journal of Psychology*. 57: 584-590.

Wolff, K. ve Larsen, S. (2017). A Taxonomy of Terror - About the Effect of Different Kinds of Terror on Risk Perceptions. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 17(2): 111-128.

Yağmur, Y. ve Doğan, O. (2017). Foreign Tourists' Risk Perceptions About Turkey: An Application In Antalya Region. *TURIZAM*. 21(2): 90-101.

Yang, E., C., L., Sharif, S., P., ve Khoo-Lattimore, C. (2015). Tourists' Risk Perception of Risky Destinations: The Case of Sabah's Eastern Coast. *Tourism and Hospitality Research*. 15(3): 206-221.

Yaya, M., E. (2009). Terrorism and Tourism: The Case of Turkey. *Defence and Peace Economics*. 20(6): 477-497.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, B., S. ve Yılmaz, Ö., D. (2005). Terörizm ve Terörizmin Hedefi olarak Turizm Endüstrisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(13): 39-58.

Yin, R., K. (2016). *Qualitative Research from Start to Finish*. New York: The Guilford Press.

EKLER

EK 1: Derinlemesine Görüşme ve Senaryo Soruları (İngilizce)

Demographic Information
1. Gender
2. Age
3. Nationality
4. Living country
5. Education level
6. Occupation
Past Travel Experience
7. How many holidays have you taken in the past 5 years? (Which countries?)
8. Who do you usually spend your holiday with?
9. Have you ever been to Turkey before? If yes, a. How many times have you been to Turkey? b. Which cities or towns have you visited in Turkey so far?
(Turkey) Current Travel Choices
10. Why did you choose Turkey as a travel destination?
11. While planning your travel to Turkey, how did you gather information?
12. What is the purpose of your visit here?
13. Did you arrange your visit individually or through a travel agency?
14. Which cities or towns are you visiting during your vacation here now?
Risk Perception and Risk Reduction Strategies
15. Did you have a previous security concern about Turkey before coming here? What were your concerns? (-i.e. terrorist attacks, political instability)
16. What was the reaction of your family/friends for your decision to travel to Turkey? Are they worried about your being here?
17. What did you think about the risks that you may experience during your visit in Turkey?
18. What did you do to reduce these risks?
19. Have you ever been exposed to a terror attack in your life?
20. About which terror attacks did you hear occurred in Turkey?
21. What do you think about the current situation of Turkey right now? (safe/risky/dangerous)
22. Do you follow official travel warnings? What do you think about travel warnings?
SCENARIO - Travel Warnings and Risk Rationalization
<i>Can you please read these two official travel warnings for me? And then I'm going to ask a few questions about them.</i>
1. If you come across such kind of official travel warnings, would you be willing to travel to these countries? Why?
2. What if you have a reservation to any of these countries one month later, would you change your travel plans?
3. Do you have an idea about these countries, which countries do you think these are? <i>[They are both Turkey. The US and the UK issued them against Turkey last year.]</i>
4. Can you please make an assessment for me; what is your opinion about these travel warnings?
5. Why do you travel to a risky country -as mentioned in travel warnings-?

EK 2: Derinlemesine Görüşme ve Senaryo Soruları (Türkçe)

Demografik Bilgiler
1. Cinsiyet
2. Yaş
3. Milliyet
4. Yaşanılan ülke
5. Eğitim seviyesi
6. Meslek
Geçmiş Tatil Deneyimi
7. Son 5 yılda çıktığınız tatil sayısı kaçtır? (Hangi ülkelere seyahat ettiniz?)
8. Tatilinizi genellikle kiminle birlikte geçirirsiniz?
9. Daha önce Türkiye'ye seyahat ettiniz mi? Cevap evet ise; a. Kaç kez Türkiye'de bulundunuz? b. Önceki Türkiye seyahatlerinizde hangi destinasyonları gezdiniz?
Güncel (Türkiye) Seyahat Tercihleri
10. Bir seyahat destinasyonu olarak Türkiye'yi tercih etme sebebiniz nedir?
11. Türkiye hakkında bilgi edinmek için hangi kaynakları kullandınız?
12. Türkiye'ye seyahat amacınız nedir?
13. Seyahatinizi nasıl organize ettiniz? Bireysel mi, seyahat acentesi aracılığıyla mı?
14. Seyahatiniz sırasında hangi destinasyonları ziyaret ediyorsunuz? Türkiye'deki toplam seyahat süreniz nedir?
Risk Algısı ve Riski Azaltma Stratejileri
15. Türkiye'ye gelmeden önceki güvenlik endişeleriniz nelerdir?
16. Aileniz ve arkadaşlarınızın Türkiye'ye seyahat etme kararınız ile ilgili tepkileri nelerdir? Sizin Türkiye'de olmanızdan endişe duyuyorlar mı?
17. Türkiye'deki seyahatiniz sırasında karşılaşılabileceğiniz riskler hakkında neler düşündünüz?
18. Türkiye'de karşılaşılabileceğiniz riskleri azaltmak için neler yaptınız?
19. Hayatınızda hiç terör saldırısına maruz kaldınız mı?
20. Türkiye'de gerçekleşen terör saldırılarından hangilerini duydunuz?
21. Türkiye'nin şu anki (güvenlik ve risk) durumu hakkında ne düşünüyorsunuz?
22. Resmi seyahat uyarılarını takip eder misiniz? Seyahat uyarıları hakkında neler düşünüyorsunuz?
SENARYO SORULARI - Seyahat Uyarıları ve Risk Rasyonelleştirme
<i>Katılımcılara önce iki ayrı senaryo okutulmuş ve ardından aşağıda yer alan sorular yöneltilmiştir. İlk başta seyahat uyarılarının hangi ülkelere ait olduğu bilgisi verilmemiştir.</i>
1. Okuduğunuz seyahat uyarılarından birisi ile karşılaşırsanız bahsi geçen ülkelere seyahat etmek ister miydiniz? Neden?
2. Seyahat uyarılarında bahsi geçen ülkelere örneğin bir ay sonra rezervasyonunuz olsaydı, seyahat planlarınızı değiştirir miydiniz?
3. Seyahat uyarılarında bahsedilen ülkeler hakkında bir fikriniz var mı? Uyarılar sizce hangi ülkelere ait olabilir?
<i>Katılımcılara seyahat uyarılarının detayları ve Türkiye'ye yönelik olduğu bilgisi verilmiştir.</i>
4. Okuduğunuz seyahat uyarıları ile ilgili bir değerlendirme yapar mısınız? Seyahat uyarıları ile ilgili fikirleriniz nelerdir?
5. Neden -seyahat uyarılarında- riskli olduğu söylenen bir ülkeye seyahat ediyorsunuz?

EK 3: İngiltere Dışışleri Bakanlığının Türkiye Seyahat Uyarısı (Senaryo 1)

Terrorism risks in "X country"

Terrorists are very likely to try to carry out attacks in "X country". A number of terrorist groups are active. Since 2015 there has been an increase in terrorist activity in some parts of the country. There have been a number of attacks by other organized groups including suicide attacks including in capital city and other metropol cities. Terrorist groups have publicly threatened to attack tourist sites in "X country".

Attacks could be indiscriminate and could affect places visited by foreigners.

There is a heightened risk of terrorist attack against the aviation industry in this country. You should co-operate fully with security officials at airports.

Be vigilant around significant religious occasions and public holidays; terrorist groups sometimes call for attacks around these times.

On January 2017, there was an attack on a nightclub in "X city"; 39 people were killed and 69 injured.

On December 2016, a car bomb exploded near a football stadium in a popular area of "Y city". 44 people, mostly police officers, were killed, and over 150 injured.

Be vigilant, monitor media reports and keep up to date with the travel advice.

Kaynak: FCO, 2017.

EK 4: ABD Dışışleri Bakanlığının Türkiye Seyahat Uyarısı (Senaryo 2)

Terrorism in "Y country"

The Foreign Ministry alerts citizens to the heightened risk of terrorist attacks throughout "Y country", particularly during the holiday season.

The potential for terrorist attacks in "Y country", including against our citizens and interests, remains high.

As stated in the most recent "Y country" travel warning, additional attacks in the country at major events, tourist sites, restaurants, commercial centres, places of worship, and transportation hubs, including aviation services, metros, buses, bridges, bus terminals and sea transport, could occur.

On September, 2017, The Foreign Ministry updated its "Y country" travel warning to notify citizens of increased threats of terrorism through the country, to carefully consider the need to travel to "Y country" at this time, and to avoid travel to some parts of the country.

Kaynak: TSG, 2017.

EK 5: Araştırmada Elde Edilen Kategori ve Alt Kategorilerin Listesi

Tema 1: Teröre Yönelik Risk Algısına Etki Eden Faktörler
Kategori 1: Geçmiş Deneyimler <i>Alt Kategoriler</i> • Geçmiş seyahat deneyimi • Geçmiş destinasyon deneyimi • Geçmiş terör deneyimi
Kategori 2: Terör Olaylarının Yapısı <i>Alt Kategoriler</i> • Terör olaylarının sıklığı • Terör olaylarının şiddeti • Terör olaylarının örgütlü yapısı • Terör olaylarının failleri
Kategori 3: Konum: Riskli Bölgeye Mesafe <i>Alt Kategoriler</i> • Riskli bölgeye uzaklık • Riskli bölgeye yakınlık
Kategori 4: Başkalarının Endişeleri <i>Alt Kategoriler</i> • Ailenin endişeleri • Arkadaşların endişeleri • Benzer grupların endişeleri
Kategori 5: Benzer Kültürler ve Coğrafya
Tema 2: Teröre Yönelik Risk Algısının Seyahat Davranışlarına Etkisi
Kategori 1: Seyahat Kararından Vazgeçme
Kategori 2: Seyahati Erteleme
Kategori 3: Destinasyon Değişikliği Yapma
Tema 3: Terör Riski ile Başa Çıkma Davranışları
Kategori 1: Risk Azaltma Stratejileri <i>Alt Kategoriler</i> • Bilgisel stratejiler ○ Destinasyon hakkında güncel bilgi edinme ▪ İnternet ve Sosyal medya ▪ Seyahat uyarıları ○ Tavsiye alma ▪ Tanıdık tavsiyeleri ▪ Online tavsiyeler ▪ Seyahat danışmanı • Seyahatle ilgili stratejiler ○ Bireysel güvenlik önlemleri uygulama ▪ Riskli bölgelerden kaçınma ▪ Kalabalık yerlerden uzak durma ○ Seyahat sigortası yaptıрма ○ Organize seyahat planı yapma ▪ Tur operatörü veya Seyahat acentesi ▪ Yerli acente (Rehberli tur)

Kategori 2: Risk Rasyonelleştirme Yolları
<i>Alt Kategoriler</i> • Dışsal rasyonelleştirme: Dünyada Her Yer Riskli • İçsel rasyonelleştirme: Kumarbaz Yanılgısı • Kişisel rasyonelleştirme: Tehlikeyle Dans Edenler, Kaderciler
Tema 4: Seyahat Uyarılarını Takip Etme Durumu
Kategori 1: Seyahat Uyarılarını Takip Etme: Ev Ödevini Yapma
Kategori 2: Risk Seviyesine Göre Uyarıları Dikkate Alma: Görmezden Gelme
Kategori 3: Bilinçli/Bilinçsiz Takip Etmeme
Tema 5: Seyahat Uyarılarına Yönelik Tahminler ve Tepkiler
Kategori 1: Seyahat Uyarılarına Yönelik Tahminler
<i>Alt Kategoriler</i> • Tahmin edememe • Türkiye olduğunu bilme • Başka ülkelere yönelik tahminler
Kategori 2: Seyahat Uyarılarına Yönelik Tepkiler
<i>Alt Kategoriler</i> • Ayrım yapamama/Genel bulma • Benzer olayları anımsama • Uyarıları sert ve yanıltıcı bulma • Şaşkınlık duyma
Tema 6: Seyahat Uyarıları Hakkındaki Düşünceler
Kategori 1: Seyahat Uyarılarını Gerekli ve Faydalı Görme
Kategori 2: Seyahat Uyarılarının Ülke İmajına ve Ekonomisine Zarar Verdiğini Düşünme
Kategori 3: Seyahat Uyarılarını Politik Bulma ve Propaganda Aracı Olarak Görme
Kategori 4: Seyahat Uyarılarını Abartılı Bulma
Kategori 5: Seyahat Uyarılarında Kullanılan Üslûbu Eleştirme
Tema 7: Teröre Yönelik Seyahat Uyarılarının Seyahat Kararına Etkileri
Kategori 1: Seyahate Devam Etme
Kategori 2: Seyahati İptal Etme
Kategori 3: Seyahati Erteleme
Kategori 4: Destinasyonu İkame Etme

EK 6: Shenton'ın Güvenirlik Ölçütleri ve Stratejileri

Nitelik Kriterleri	Güvenirlik Stratejileri
İnandırıcılık (Credibility)	Uygun ve kabul görmüş yöntemleri kullanma Uygulama alanının (katılımcılar) kültürünü tanıma Rastgele örneklem seçme Çeşitleme (farklı teknikler, veri kaynakları, alanlar) Katılımcıların dürüstlüğüne sağlama Veri toplamada tamamlayıcı sorular sorma Olumsuz vaka analizi Üstleri bilgilendirme toplantıları yapma Akran değerlendirmesi Araştırmacının düşüncelerini yorumlaması Araştırmacının geçmişi, özellikleri ve deneyimlerini tanımlama Katılımcıların kontrolünü sağlama (toplanan veriler, yorumlar/ teoriler) Araştırmanın kavramsal çerçevesinin yeterliliğini sağlama Bulguları karşılaştırmak için literatürü inceleme
Aktarılabilirlik (Transferability)	Çalışmanın bağlamını ortaya koymak için arka plan verilerini sağlama Karşılaştırmalar yapmak için söz konusu olgunun ayrıntılı açıklamasını yapma - Katılımcı işletmelerin sayısı ve yerleri hakkında bilgi verme - Katılımcılarla ilgili sınırlılıklar hakkında bilgi verme - Katılımcı sayısı hakkında bilgi verme - Uygulanan veri toplama yöntemleri hakkında bilgi verme - Veri toplama süreci hakkında bilgi verme - Veri toplama süresi hakkında bilgi verme
Tutarlılık (Dependability)	Örtüşen yöntemler uygulama Araştırmanın tekrar edilebilmesini sağlamak için metodolojiyi etraflıca anlatma - Araştırma tasarımı ve uygulaması hakkında bilgi verme - Veri toplama sürecinin operasyonel detayları hakkında bilgi verme - Araştırma sürecinin etkinliğini değerlendirme
Doğrulanabilirlik (Confirmability)	Araştırmacı yanlılığını azaltmak için çeşitleme yapma Araştırmacının inanç ve varsayımlarını (rolünü) belirtme Araştırmanın yöntemle ilgili sınırlılıklarını ve potansiyel etkilerini tanıma Araştırma sonuçlarının bütünlüğünün incelenmesi için derinlemesine metodolojik açıklama yapma Denetim izi (audit trail) sağlamak için diyagram kullanma

Kaynak: Shenton, 2004.

EK 7: Turistlerin Geçmiş Seyahat Deneyimleri ve Türkiye'ye Yönelik Seyahat Tercihleri²⁶

Toplam Seyahat Sayısı (Son 5 yıl)	Geçmişte Seyahat Edilen Destinasyonlar (Son 5 yıl)	Birlikte Seyahate Çıkılan Kişiler	Geçmiş Türkiye deneyimi (Geliş sayısı)	Geçmiş Türkiye deneyimi (Ziyaret edilen destinasyonlar)	Güncel Seyahat süresi (gün)	Türkiye'de güncel ziyaret edilen destinasyonlar	Seyahat amacı	Seyahat organizasyonu	Türkiye ile ilgili bilgi kaynakları
15	Brezilya, Sumatra, Bali, Mayorka, Portekiz, Fransa, Peru, Bolivya, Java, İrlanda	Çift, aile	3	İstanbul, Antalya, Marmaris	12	Marmaris, Dalyan, Pamukkale	Tatil	Bireysel	İnternet
20-25	Amerika, Avrupa, Asya	Aile, arkadaşlar	–	–	7	İstanbul, Pamukkale, Efes, İzmir, Şirince, Kapadokya, Selçuk, Afrodisyas	Tatil	Bireysel	Tanıdık tavsiyeleri, internet, sosyal medya
30	Avrupa, Amerika, Asya	Aile, arkadaşlar	–	–	7	Kapadokya, İzmir, Efes, Selçuk, İstanbul, Şirince, Afrodisyas, Pamukkale	Tatil	Bireysel	Tanıdık tavsiyeleri, internet
50	Azerbaycan, Hong Kong, Çin, Malezya, Singapur, Avrupa, Endonezya, Tayland, Türkiye	Yalnız	8	İstanbul, İzmir, Pamukkale, Antalya	6	İstanbul, Antalya, Pamukkale	İş	Tur operatörü	Türkiye'deki kurumsal ortaklar, internet
25	Japonya ve daha birçok ülke	Aile, arkadaşlar	–	–	14	Ankara, Pamukkale, Konya, Kapadokya	İş	Tur operatörü	Seyahat acentesi, internet
Çok	–	Aile, arkadaşlar	–	–	15	Ankara, Pamukkale, Konya, Kapadokya	İş	Tur operatörü	Seyahat acentesi, internet
10	Çin, Endonezya, Myanmar ve daha birçok ülke	Arkadaşlar	–	–	10	İstanbul, Pamukkale, Kapadokya	Tatil	Bireysel	İnternet

²⁶ Tabloda yer alan destinasyon isimleri, turistlerin ifade ettiği/ağlında kaldığı biçimde, değişiklik yapılmadan verilmiştir. Bu nedenle bazı yerlerde ülke veya bölge adları yer alırken bazı yerlerde şehir hatta daha küçük destinasyon birimleri yer almaktadır.

8	Hindistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Kosova, Fransa, İspanya, Almanya, İngiltere	Yalnız, arkadaşlar	–	–	8	İstanbul, Pamukkale, Efes, İzmir, Çeşme	Tatil	Bireysel	İnternet
5	Almanya, Singapur, Hong Kong, Japonya, Kore	Çift	–	–	10	İstanbul, İzmir, Pamukkale, Efes, Selçuk, Kapadokya	Tatil	Bireysel	İnternet
25	Türkiye, Avusturya	Çift	Yılda en az 1	İstanbul, İzmir	–	İzmir, Marmaris, Pamukkale	Tatil, 2. konut	Bireysel	Geçmiş deneyim
10	Mısır, Ürdün, Türkiye, Kıbrıs, Yunanistan, Romanya, İtalya, İspanya, Portekiz	Çift	2	İstanbul, Ankara	5	İstanbul, İzmir, Efes, Pamukkale	Tatil	Bireysel	İnternet, Dışişleri Bakanlığı
5	Meksika, Amerika, Avrupa	Aile, arkadaşlar	–	–	10	Kapadokya, İstanbul, Efes, Pamukkale	Tatil	Bireysel, yerli s. acentesi	İnternet
Çok	Türkiye, İtalya, İspanya, Avusturya, İsviçre, ABD, Kanada, Belçika, Portekiz, Lüksemburg, Almanya, İsveç, Prag, Budapeşte, Polonya, Danimarka, Norveç, Fransa, Bulgaristan, Yunanistan, Tayland, Avustralya, Malta	Çift, aile, arkadaşlar	2	İstanbul	10	İstanbul, Gelibolu, Truva, Kuşadası, Pamukkale	Tatil	Bireysel, yerli s. acentesi	İnternet, tanıdık tavsiyeleri, geçmiş deneyim, seyahat dergileri, turizm fuarı
Çok	Türkiye, İtalya, İspanya, Avusturya, İsviçre, ABD, Kanada, Belçika, Avustralya, Lüksemburg, Almanya, İsveç, Danimarka, Portekiz, Budapeşte, Prag, Polonya, İzlanda, Norveç, Fransa, Bulgaristan, Arjantin, Malta, Yunanistan, Tayland	Çift, aile, arkadaşlar	3	İstanbul	10	İstanbul, Gelibolu, Truva, Kuşadası, Pamukkale	Tatil	Bireysel, yerli s. acentesi	Geçmiş deneyim, tanıdık tavsiyeleri, turizm fuarı, internet, seyahat rehberleri

6	İtalya, İspanya	Aile	–	–	5	Manisa, Pamukkale, Efes	Eğitim	Yabancı ve yerli s. acentesi	Okul danışmanları
27	Kanada, Honduras, Fransa, Meksika, İrlanda, İspanya, İngiltere, Almanya, Çin, Japonya, Lüksemburg, Gana, Belçika, G. Afrika Cumhuriyeti, Hindistan, Ukrayna, Vietnam	Aile, arkadaşlar, çift	–	–	18	İstanbul, Pamukkale, Kapadokya, İzmir, Selçuk, Truva	Tatil	Bireysel	İnternet
–	–	Çift, aile	–	–	10	İstanbul, Efes, Pamukkale, Antalya, Kapadokya	Tatil (Balayı)	Bireysel	Dışişleri Bakanlığı, internet, tanıtık tavsiyeleri
15	Japonya, Malezya, Hong Kong, ABD	Aile, arkadaşlar	–	–	10	Pamukkale, Kapadokya, İstanbul, İzmir, Efes	Tatil	Tur operatörü	Tanıdık tavsiyeleri, internet, sosyal medya
10	Bangkok, Osaka, İngiltere, Hollanda, İsviçre, Almanya	Aile, arkadaşlar, yalnız	–	–	10	İstanbul, Kapadokya, Antalya, Pamukkale	Tatil	Bireysel	İnternet, seyahat rehberleri
–	–	Yalnız, çift	–	–	14	Marmaris, Pamukkale	Tatil	Tur operatörü	İnternet, seyahat acentesi
20	Dubai, Türkiye, Fas, Mısır, Bulgaristan, G. Afrika Cum.	Aile	8	İstanbul, Marmaris, Didim, Bodrum	14	Marmaris, Pamukkale	Tatil	Yabancı ve yerli s. acentesi	Seyahat acentesi, geçmiş deneyim
20	Dubai, Türkiye, Fas, Mısır, Bulgaristan, G. Afrika Cum.	Aile	8	İstanbul, Marmaris, Didim, Bodrum	14	Marmaris, Pamukkale	Tatil	Yabancı ve yerli s. acentesi	Seyahat acentesi, geçmiş deneyim
5	Türkiye, İspanya, Polonya, İngiltere	Çift	2	Marmaris	14	Marmaris, Pamukkale, Dalyan	Tatil	Tur operatörü	İnternet
4	Hindistan, Danimarka, Hollanda, Fransa	Çift, aile arkadaşlar	–	–	10	Side, Antalya, Pamukkale	Tatil (Balayı)	Bireysel	Dışişleri Bakanlığı

10	Singapur, Malezya	Arkadaşlar, aile, yalnız	–	İstanbul, Ankara, Konya, Trabzon, Samsun, Denizli, Aydın, İzmir, Bursa	Geçici süreli okuma	Pamukkale	Eğitim	Bireysel	Tanıdık tavsiyeleri, internet
4	Avusturya, Yunanistan	Çift	–	İstanbul	Geçici süreli çalışma	Pamukkale, Fethiye, İzmir, Adrasan, İstanbul, Ayvalık	İş	Bireysel	İnternet, Dışişleri Bakanlığı, seyahat rehberleri
4	Avusturya, Yunanistan	Çift	1	İstanbul	7	Pamukkale, Fethiye, İzmir, Ayvalık, Adrasan, İstanbul	Tatil	Bireysel	İnternet, Dışişleri Bakanlığı
7	İngiltere, Avustralya, Kanada	Aile	–	–	7	İstanbul, Afyon, Pamukkale, İzmir	İş	Bireysel, yerli s. acentesi	İnternet
6	Fransa, İngiltere	Çift	–	–	8	İstanbul, Pamukkale	Tatil	Bireysel, yerli s. acentesi	İnternet, Seyahat rehberleri
6	Kosta Rika, İngiltere, Fransa, Hollanda	Çift, aile	–	–	8	İstanbul, Pamukkale	Tatil	Bireysel, yerli s. acentesi	İnternet
35	(Son 1 yıl) Katalonya, Polonya, Küba, Tayland, İspanya, Portekiz	Arkadaşlar, yalnız	3	İstanbul, Alanya, Antalya	8	İstanbul, Bursa, Bodrum, Pamukkale, Selçuk, Truva	Tatil	Bireysel	Tanıdık tavsiyeleri, internet
5	Vietnam, Bali, İngiltere, New York, Jamaika, Küba	Çift	–	–	10	İstanbul, Konya, İzmir, Efes	Tatil	Yabancı ve yerli s. acentesi	Televizyon, seyahat dergileri, internet
–	–	Aile	–	–	10	İstanbul, Ankara, Gelibolu, Kapadokya, Pamukkale, Efes, Konya, İzmir, Truva	Tatil	Yabancı ve yerli s. acentesi	Seyahat acentesi, tanıdık tavsiyeleri
7	İspanya, Kıbrıs, Türkiye	Çift	2	Çeşme	10	Marmaris	Tatil	Tur operatörü	İnternet, seyahat acentesi
6	İspanya, ABD, Hollanda	Çift	–	–	7	Marmaris	Tatil	Tur operatörü	Tanıdık tavsiyeleri
10	İspanya	Arkadaşlar, aile	2	Marmaris	7	Alanya	Tatil	Tur operatörü	İnternet
10	İspanya	Arkadaşlar	2	Marmaris	7	Alanya	Tatil	Tur operatörü	Seyahat acentesi, İnternet

10	Türkiye	Çift	10	Alanya	14	Alanya	Tatil	Bireysel	İnternet
10	Türkiye	Çift	10	Alanya	14	Alanya	Tatil	Bireysel	İnternet
15	Türkiye, Hollanda	Çift	14	Alanya	14	Kapadokya, İstanbul, Fethiye, Alanya, Antalya, Konya, Ankara	Tatil, 2. konut	Bireysel	Televizyon, internet
15	Türkiye, Hollanda	Çift	14	Alanya	14	Kapadokya, İstanbul, Fethiye, Antalya, Alanya, Konya, Ankara	Tatil, 2. konut	Bireysel	Televizyon, internet
10	Türkiye, Portekiz, ABD	Çift, arkadaşlar	8	Antalya, Fethiye	14	Antalya, Fethiye	Tatil, spor	Seyahat acentesi	Seyahat acentesi, İnternet, tanidik tavsiyeleri
10	Türkiye, Portekiz, ABD	Çift, arkadaşlar	8	Antalya, Fethiye	14	Antalya, Fethiye	Tatil, spor	Seyahat acentesi	Seyahat acentesi, internet, tanidik tavsiyeleri
5	Yunanistan, İtalya, Hırvatistan	Aile, çift	–	–	7	Antalya	Tatil	Tur operatörü	Tanidik tavsiyeleri, internet
–	–	Aile, çift	–	–	7	Antalya	Tatil	Tur operatörü	Tanidik tavsiyeleri, internet